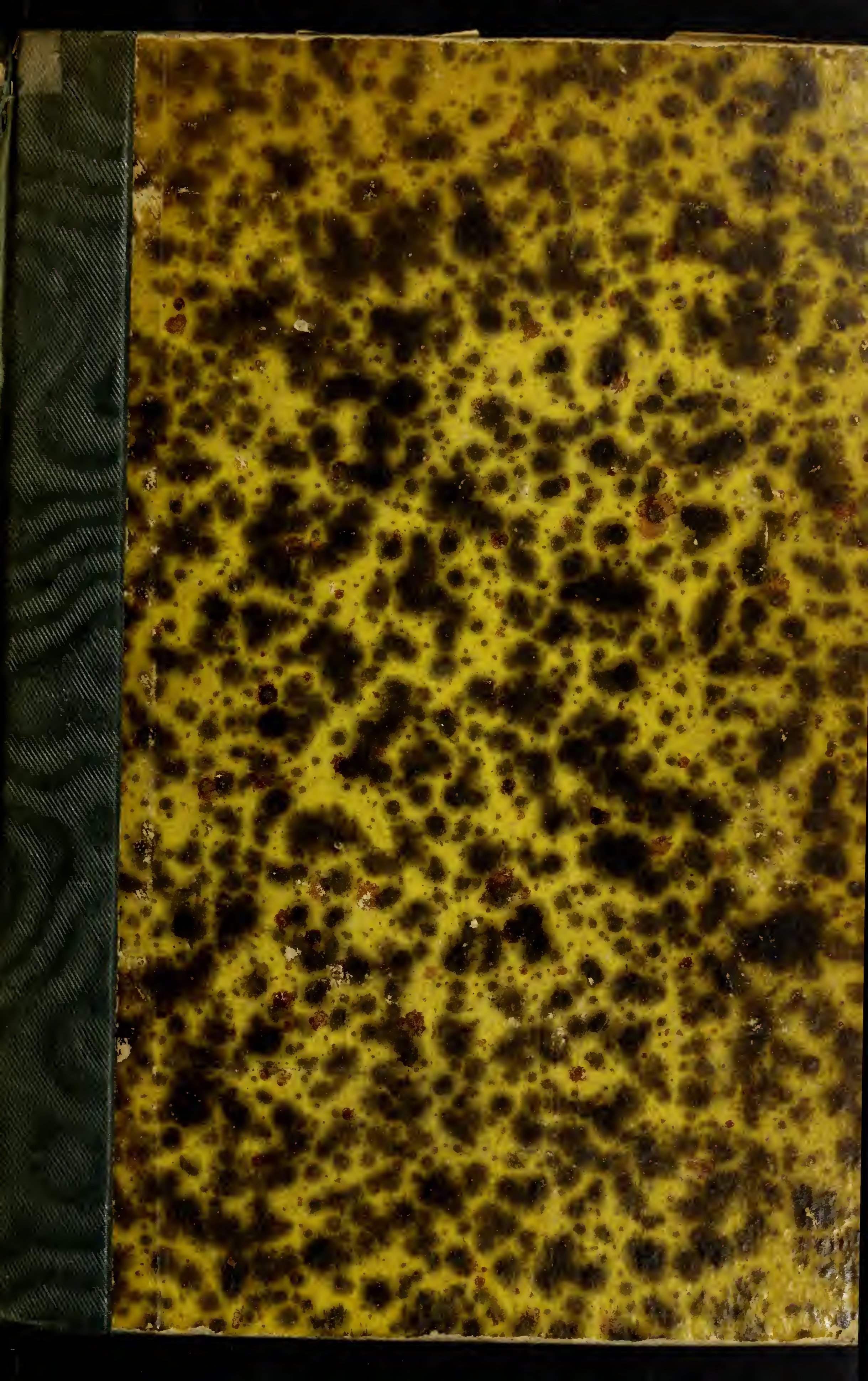

5

Complete, except for map of Diocese.
(which I have in 2. copy).

Ce livre est un éloge des citoyens d'Anvers, où l'auteur s'attache à peindre leur génie, leur éducation, leur caractère, l'étendue de leur commerce, leur population, les arts qu'ils exercent, les qualités et les vertus dont ils sont doués. On y trouve des détails intéressans sur les richesses de cette ville célèbre, qui, pendant plus d'un siècle, fut l'entrepôt des productions des quatres parties de la terre : malheureusement le style manque de naturel et sent trop le rhéteur. On trouve à la fin : Ἡ πρωτογενεια καὶ ἐπιςρεφομενη τυχη της Ἀνβερσης. par L. S et G. S. pag. 24 ——— Origines Antverpiensium. Antv. Joan Moretus 1610 p. 172. fig. „ C'est une histoire de l'origine et des agrandissemens de la ville d'Anvers, accompagnée de gravures, de descriptions et de listes chronologiques. Elle est assez bien écrite, quoique trop abrégée : l'auteur n'a pas donné dans les vieilles fables qui regardent la naissance de cette ville." L'art 8 pag 72 sur la population, le commerce, la navigation et la richesse d'Anvers mérite d'être lu.

de Hind Bibliotheek enz bl 390 199.

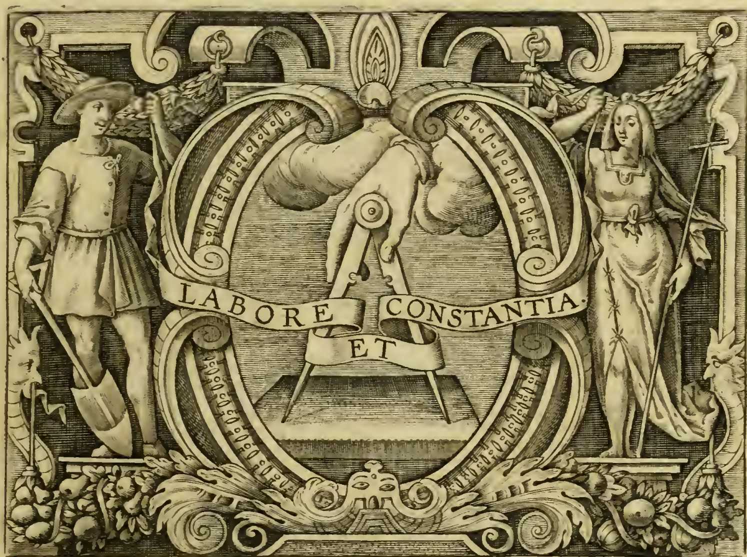
marg. inf.: I ; no 60
[illegible] : II 51

Fuech , p. 393-394

CAROLI SCRIBANI

E SOCIETATE IESV

ANTVERPIA.

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Ioannem Moretum.

M. DC. X.

Superiorum permissu.

SENATVI

POPVLOQ.

ANTVERPIENSI.

IOGENIS vox eſt, *ferarum indomitarum morſum habere nocentiſſimum, detractorem; manſuetarum, adulatorem*. neutram imitabor. Laudabo tamen, nec ſine magnorum exemplo. Et quis Virtuti laudem aut detrahat, aut non adnectat, quam meretur? Primum liuoris cuiuſdam eſt, aut ægrientis animi. ita & ſolem ægra lumina reformidant. Alterum, quis ſperabit ſe poſſe? nam cùm Virtutis immenſa ſint ſpatia, eadem laudis erunt: indiuiduo enim inter ſe hæc nexu iuncta. Oratio au-

tem omnis, quacumque eam purpurâ veſtias, quibuſcumque inocules luminibus, certis definitíſque circumſcripta ſit terminis, ſit, vt nulla Virtutem, aut huius gloriam aſſequatur. Et tamen cùm mihi propoſuerim non omnino ſilere, infantiam potiùs teſtabor, imbellémque conatum, quàm vt ſilentio ingratitudinis labem confitear. Ergo obſequar, non modò propenſæ huic voluntati in vos meæ; ſed & beneuolentiæ in me veſtræ: quam vellem, vel tenui hoc affectus ſymbolo, orbi teſtatam.

In omni verò hoc latiſſimo, & quæ quantoſuis oculos fallant, laudum veſtrarũ campo, non attingam aliena. quid ſtultius? Vt enim nemo gloriari niſi ſuo debet, ita nec laudari. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat; arborem, ſi pondere eorum quæ tulit, adminicula ad ter-

ram deducit: non cui densi palmites, & prole suâ nudi, retorti bysso; nec cui folia, sobole suâ vidua, purpurâ vestita. propria virtus in vite, in arbore, fecundi germinis diues facilisque partus. In homine quoque id laudandum, quod ipsius est. Ciuitatem cultam, laquearia aurea, pauimenta variegata, quis in homine laudauerit? non magis quàm arbusta in illo frugifera, segetes canas, temulentam vindemiam, quam aut imber corrumpat, aut grando cædat, aut emedullet tabes. & vt non careant laude suâ, quid tamen horum in homine est? Animus proinde benè cultus, virtute excultus, rectus, castus, magnus, qui fortunam toto tulit corpore, nec proiecit victoriam proiectus; qui quoties cecidit, toties surrexit maior, doctus de genu pugnare, mixtis cruore pulueréque dentibus, & antè se-

 ipsum

ipſum ponere in medio morſu quàm ſtationem deſerere; denique cui aſſiduæ cum incommodis ſuis rixæ, callum induxerũt; hic eſt quem iure laudes, & in quo mireris *Deum in humano corpore hoſpitantem.*

Quem, non dico, dum laudo; ſed rudi calamo, rudi tabulâ, manu rudi, Vobis, Belgis meis omnibus, Orbíque ipſi propono, non exſpectate ornatum; nudum dabo: quale decus ſolet eſſe virorum. vt exclament etiam ab aduerſario puluere:

Effulſere artus, membrorumq́ omnis aperta eſt
Lætitia, inſigneſq́ humeri, nec pectora nudis
Deteriora genis. latuitq́ in corpore vultus.

Procul ergo chlamys, multicolor procul byſſus. nolo his confutare obtutum; ac decorâ quadam multiplicis pallæ confluctuatione admirationem excitare. quid enim facerem aliud, quàm vt vili lacernâ tegerem

Sidereos artus, radiatáque lumina cælo?

Nu-

Nudum ergo ingens membrorum, oris, frontíſque oſtentabo decus : animum nudum, nullo aſcititio colore, ſed ſuo magnum; nullo mutuatitio candore, ſed ſolari ſuo lucidum ; nullo mentito roſeo rubore, ſed adnatâ purpurâ ſuâ flammeum. Atque hunc, quocumque oculos circumtuleris, magnum,

VOBIS
ET
REIP. VESTRÆ
MAGNÆ
SACRO DICOQ.

Carolus Scribanius.

INDEX

INDEX TITVLORVM.

CAROLI SCRIBANI SOCIETATIS IESV

ANTVERPIA.

NTVERPIAM dabo. Faue DEI MATER, æternæ huic Vrbi Diua Tutelaris. Faue,

O decus, ô famæ meritò pars maxima nostræ,
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis;
Te namque *ſine nil altum mens inchoat.*

Sed & tibi honoriq; tuo, ingens hoc laudũ pelagus
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes.

Neque hîc ego vos
—per ambages & longa exorſa tenebo.

rem dabo. Nemo proinde diuidua fluenta, quæ mœnibus circumfuſa præſidium, infuſa præbent commercium; nemo marmora, aut variarum rupium cruſtas, nemo per Æthiopicos ſcopulos, ſaxa furfurem mentientia, purpureo fucata ſperet conchylio: nemo criſpis toroſiſque erroribus maria ludentia; nemo Druonem Antigonum, Brabonem, Ambiuaritos, aut Aduaticum Cymbricum genus, exſpectet. Antuerpiam dabo,

Et magnos membrorũ artus, magna oſſa, lacertoſq;.

reliqua nec attingam.non soli cęlique, seu altricis seu nutricis terræ, delicias. quas si velim, non necessum habeam amplificandæ rei concinnare mendacium. neque enim quantumuis sterili & emarcido calamo, deesse materies in tam fecundâ possit areâ. In quâ si hoc vnum dixero, Antuerpiam vnam esse, quæ visa semel, Patriæ plerisque obliuionem persuadeat, an nõ omnia dixero? Hanc talem, omni baltheo, vestitu omni spoliatam, nudam dabo. atque adeò à fasciis dabo, ne ætatem vllam transisse videar intactam.

Educatio.

EXulat iam inde ab infantiâ ignauum otium, rerum publicarum pestis, vitiorum mater: quam potissimùm negotio discuti, experientiâ discimus: numquam enim vacat lasciuire districtis: cùm contrà, in mille facinorum furias mens otiosa discurrat: vt benè Demetrius, *vitam otiosam mortuum mare*, dixerit: sed infidum, & quod superficie blandiatur, placidumque ludat: sin remigio prouoces, omni ferâ immanius est. Hanc humani generis efferatam belluam vt effugiant, operibus ac laboribus à primâ iuuentâ intenti sunt omnes; turpe, diem sinè lucro transisse. Ita fit vt corpus animumq; à teneris, puellæ iuxtà puerique, indurent; parentque à primâ ætate ad fortuita. Idem videmus in arboribus: non sunt solidę,

quas frequens non incursat ventus: ipsâ nimirum vexatione constringuntur, certiusque radices figunt. In corpore & animo idem reperies. corporis illa pars solidissima est, quam frequens vsus ab infantiâ exercuit, & incurrentibus parem reddidit: & animus non ille validissimus, qui ab ipsâ natiuitatis ianuâ, callum quasi per incommoda sua traxit? Assiduo hoc studio ac labore assequimur. ac primò voluntas bona firmaque, inde mens exurgit voluntati par. Hoc studium nusquam hîc deest, nusquam labor. Hinc illud euenit, vt ad quemcumque casum adacti, de suo viuant; apud se habeãt, quo honestè vitam tueantur. Neque hoc, qui è plebe tantùm, sed qui è principibus vrbis, idque ab ipsâ infantiâ: adeò vt vix puellam reperias annos natam decem, plerasque etiam infra hanc ætatem, quæ non in dies singulos aliquid seponat è lucro; vt gloriari cum maximis Philosophis possint, nullam illis diem abisse sine lineâ, nulloque non se die vixisse. Vixit cui nulla dies otio consumpta. nam illos, quos ignaua quies aliis laborantibus molliter semper habuit, quis arbitretur viuere? nisi aut conchæ aut turdi vitâ, quos videmus in contumeliam viuere: quibúsque viuere satis est, etiam in caueâ cum illo Rhodio, viuant modò: etiam ex voto discinctissimi Mæcenatis:

Debilem facito manu,

Debilem pede, coxâ,
Tuber astrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum superest, benè est.
Hanc mihi, vel acutam,
Si das, sustineo crucem.

Inueniuntur tales, qui malint inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quàm semel exhalare! Non veniunt hæc vota, nisi ab ignauâ iuuentute, inter deliciarum probra, inter otij segnitiem, à primâ ætate, habita.

Cibus, somnus, vigiliæ, corporis cura.

CIbus in illâ ætate, ac in maturam adultamque adolescentiam, plurimùm sine mensâ; somnus breuior, longæ vigiliæ. ita non diem modò, sed & bonam noctis partem, è negotiatione labor sibi vendicat. corporis proinde cura postrema. Et verò honestum illi vile est, cui corpus nimis carum est. Adde, illud è superuacuâ curâ mollescere, numquam indurari; diffluere, numquam firmari. Aliquid tamen indulgendum corpori, non nego: seruiendum illi nego. Quantis enim seruit, qui illi seruit? & quo modo liber est, qui illi seruit, moroso, duroque illius imperio? quantis timoribus inquietatur, sollicitudinibus oneratur, obiicitur contumeliis? Quamquam, si pro-

propiùs rem ſpectemus, ſi ad naturæ legem illud reduxerimus, minimò dimittatur. Da illi quod famem explet, quod ſitim ſedat, quod frigus arcet: hæc enim, ſi ambitionem tollis, ad manum ſunt, paruo conſtant. Tam vili lacernâ, quàm byſſo, frigus excluſeris. Et non pane & aquâ ventrem expleueris? aut quid intereſt, ab his an à vino & oſtreis latrinæ onerentur? niſi quòd magis ab his puteant. Felix menſa, quæ non irritat famem; quæ nullos ſaturos ad edendum cogit; quæ maiorem poculis ſitim non facit; ſed naturali & gratuito remedio famem ſitimq; ſedat. Alioqui ſi ad cupiditatis dictamen viuendum eſt, quis modus erit rebus? immenſa eſt. quanto plus dederis, plus expetet. ac niſi frenum inieceris, antè ruperis, quàm expleueris. Doce illam nihil petere, niſi quod ex ratione eſt, niſi quod bonum eſt. Bonum autem in corpore, aut in palato, quis ſtatuet? quod qui fecerit, plurima neceſſum bona detrahat Deo. neque enim in illo, aut veſtium ſplendor, aut epularum lautitia, aut gemmarum & auri lenocinium: neque quidquam ex hominem inescantibus, & vili voluptate trahentibus. At quis credat expertem boni alicuius Deum? bonum proinde nullum erit, in quo ab homine Deus vincitur; aut quod huic deeſt: cuius ea ſola ſunt bona, quæ ſolida, quæ ſempiterna, quæ nihil pœnitendum adferunt. cetera opinione bona ſunt, & nu-

dum nomen cum veris commune habent, rebus inania.

Veniamus ad ſomnum, cui dandum aliquid non nego: ſed ita, vt ſuccumbas illi, non vaces; vt oculos è vigiliâ labantes, cadenteſque, in opere detineas: denique vt cùm aliquando dormiſſe te ſcias, aliquando non niſi ſuſpiceris. tantum namque vitæ detrahis, quantum ſomno indulges. Quæ hæc proinde dementia eſt, vitam cum ſomno diuidere; & de tam anguſtâ re, tam rapidâ, tam volaticâ, tam nos curſim auferente, tantum detrahere? deque hoc æternitatis quodam ſtillicidio, ac ne ſtillicidio quidem, tantum decerpere? Dandum tamen aliquid ſomno: ſed vt ſeuero importunóque creditori, quantum potes, minimum. Nam quæ hæc quorumdam inſania eſt, non noctem tantùm totam, quamuis longiſſimam, ſed & diei partem optimam ſomno dicare? Non iſtos oculos tenebrarũ, vitam mortis cauſsâ accepiſſe credes, cùm vitæ partem maximam in noctem transferant? non auibus ſimiles, quæ menſis parantur, quæ in obſcuro continentur, vt iners ſagina ſuccreſcat dominum beatura? Neque minor fatuitas illorum, qui alium ſibi diem, aliam à naturâ noctem faciunt: qui ad faces & cereos viuunt: qui tædas (mortuis credas parentare) ſolem ſibi ſtatuunt. Nimirum ſordida res eſt, vulgari viâ viuere, facereque quod facit popu-

populus: quare publicus dies relinquendus, deligendus proprius, ordóque rerum mutandus; tamquam aut natura, aut naturæ conditor Deus, à ratione aberrauerit.

Exercitatio varia.

RAros reperies in adoleſcentiâ in vno genere ſtetiſſe. multa diſçere, multa ſcire, aç in omnem partem corpus animumque parare, hæc patrum cura. Hinc fit, vt omnium propè rerum cognitionem ſinguli aſſequantur: paratoſque ad omnes omnium negotiationes reperias; vt addubites, cui potiſſimùm ſeſe addixerint. Quid non conſequitur pertinax cura, & intentus in omnem rem animus? Eadem reperies, ne decedam à ſemel ſuſceptâ ſimilitudine, in arboribus: reuocabis in rectum, explicabiſque quantumuis flexas; fingeſque aliter natas, in quam propè figuram voles. quanto faciliùs animum, omni arbore obſequentiorem? Malè proinde de naturâ, de Deo querimur, quaſi negata ad Virtutem nobis via, negata ſemina: ſinguli ſingula circumferimus congenita, diuite Dei dono. Altiùs tamen, fateor, quædam in his defoſſa; ac non niſi aſſiduâ curâ & labore, vt vel in herbam exeant, educenda. in aliis arbitreris terræ ſuæ innatare, ita de facili reſpondent;

—nec longum tempus, & ingens

Exiit ad cælum ramis felicibus arbos.

In omnibus tamen ſemina,& magnarum ſemina rerum,quæ excreſcant in ingentes cælo vertices: ſeriùs hæc licet,citiùs illa,excreſcunt tamen,ſi accedat labor; nec rarò in parem altitudinem. diſcrimen plurimùm non ex imparilitate ſeminis, ſed materiæ cui immiſſum. Idem namque hîc cogita quod in ædificiis, per omnia paribus; ſed quorum vnum dura accepit area, alterum mollis & fluida humus:illic protinus opus creuit, in hoc multum laboris exhauſtum dum peruenitur ad ſolidum. Ita in hominibus ingenia, & ingenita virtutum ſemina, in quibuſdã facilia & expedita; in aliis diu multúmque ſudandum. Illa feliciora dixerim, quæ parum negotij ſecum habent, &

Sponte ſuâ quæ ſe tollunt in luminis oras:

hæc magis de ſe merita, quæ malignitatem materiæ ſuæ vicerunt pertinaci conatu; quibus meritò inclames,

—Validis terram proſcinde iuuencis.

Illa aduerſarium nullum ſortita: hæc

Procuruam exſpectant falcem, raſtroſq; tenaces;

per perpetua namque obſtantia erexerunt ſe ad magna. Illa

——nullis hominum cogentibus, ipſâ
Sponte ſuâ veniunt.

de his credas illud dictum;

Terq; quaterq; ſolum ſcindendum, glebaq; verſis

Æter-

Æternùm frangenda bidentibus:
ita per ardua, via illis facienda; ac non rarò ope etiam alienâ. nihil facturi ſine duce & ductrice manu: quæ vbi acceſſerit, aſſiduo labore,

——cultuq; frequenti
In quaſcumque voces artes, haud tarda ſequentur.

Quin & imperio quædam

Cogenda in rectum, ac multâ mercede domanda.

arbitreris cuneis viam faciendam, immittendaq; feracia alibi nata ſemina: vt etiam quicumque duro hoc imperio, enatam domi ſuæ videat ſobolem, obſtupeat

Mireturq; nouas frondes, & non ſua poma.

Omnes hi tamen laudem promeriti: quamquam maior illi videatur concedenda, qui in difficiliori materiâ, paria reliquis excitauit. de quo olim, in non impari re, ceciniſſe puta Vatem;

——Qui quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit:
—— non hiemes illum, non flabra, neque imbres
Conuellunt, manet immotus, multóſque per annos
Multa virûm voluens durando ſæcula vincit.

Cæli mutatio, linguarum cognitio.

NEc vno cælo, vt nec ſermone vno contenti, orbem plerique inambulant; omniúmque propè gentium ore loquuntur. ea ingenitę naturę benignitas eſt, vt in vno ore multos audias. Ac

licet congreſſus ſapientum, non montes aut maria prudentiam doceant: in variâ tamen gente ſemper reperies, quod admireris, quod imiteris; maximéque in hoc negotioſo vitæ genere, in quo cum omnium propè regnorum ciuibus, crebra commercia. Vnde fit, vt niſi mores, ingenium, & quâ ſinguli in rebus fide, quâ perfidiâ; quâ curâ, vigili, an ignauâ; quâ dexteritate, aut ſtupore verſentur cognoueris, diſcrimen plerumque incurras fortunarum omnium. Noſſe verò gentis cuiuſque inſtituta, leges, mores, hiſtoriâ indice, aut alieno ore, frigidum & inane eſt. plus enim hauries vnius menſis contubernio, quàm annuâ lectione, auditione. Scio non deeſſe qui inclament, Quid intereſt, Apenninum noueris, Graiúmve montem, Pyrenæos ſaltus, Alpium iuga, Candauiæ deſerta, Syrtes, Scyllas, Charybdes; an ignores? quid vtraque Iberia, Gallia, Latium, Germania peragrata dabunt, ſi non vt è ſingulis vitia ſua referas, reportes peſſima? Cur non virtutes & optima quæque? Multũ in hac re inſtitutio valet, & præmonita patrum; quibus non tamquam cerâ, leue hoc, ſed tamquam firmiſſimo ſpiſſamento, obturentur ad has morum Sirenas aures: multum etiam negotiis obrui, ac quaſi integi, vt tempus, adeoq; terra deſit maligno ſemini: quin & multum ſocij; quibus ferè optimis quibuſque, & ad lenocinia obduratis, liberos parentes com-

committunt, ad quos mores ſuos exigant, quos vereantur.

Exurgent hîc fortè aliqui, qui paruo contenti, oderint laborioſas has diuitias, quæ plus ſudoris quàm opum circumferant; aliquid etiam fors ſanguinis & valetudinis detrahant bonæ: obiiciantque illud Flori; Nolumus veſtro more

Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

quibus ego, omnium nomine, repono illud Cæſaris: Nec nos volumus

Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas.

Quanto enim tutius prudentiúſque, animum corpúſque fatigare, quàm pingui otio ſaginare? vt ſi quid euenerit grauius, non expalleſcas, cùm omnium pænè gentium moribus ac conſuetudine, nec meditatione aut lectione nudâ, didiceris, nihil in hac vitâ ſperari poſſe æternũ, nihil æquabile; non magis quàm perpetuam, inter flatus fluctuſque, maris malaciam.

Veſtitus, morum grauitas, corporis compoſitio.

IN omni corporis habitudine digna elucet viro grauitas: hinc nihil in voce, alloquio, oculorum aut lateris iactatione quod leuitatem ſapiat. Teſtudinem cogita, fidium concentu nobilem: ita ad artem omnes, & ad regulam compoſiti.

ſiti. Certant cum viris nuptæ, ac propè maieſtate vincunt;certãt virgines. Magna vbique maieſtas oculorum, inceſſus, oris, veſtium: in quibus nihil, quod libidinis negotium curet. nulla hîc purpura multo ſaturata conchylio, intexta auro, coloribus diſtincta; aut ſanè nõ niſi perquàm rara. Plurimùm pullâ veſte gaudent: & reſpondet innatæ morum grauitati & modeſtiæ: veſtitus enim pudoris prænuntius eſt: nam mores ferè habitus prænuntiat. grauitatem ergo hic, & quamdam maturitatem ſapit. nihil leue, nihil quod matronalem, nihil quod virginalem pudicitiam dedeceat.

Video in Regnis Prouinciiſque variis, quaſdam tot capillaturæ ſtructrices adhibere, quot viri inſederint animis: quaſdam perpetuis gemmis auroque non tam veſtiri, quàm integi; frontes de dracone, aures de conchâ, brachia de luminibus lapillorum arctare: video ſaltus & ingentia prædia de tenerâ pendere ceruice; ac ſingulos propè digitos Kalendarium expendere. Hinc illa virorum naufragia. neque enim de integrâ conſcientiâ venit hoc ſtudium placendi per decorem, quem naturaliter inuitatorium libidinis eſſe ſcimus. Ab artifice diabolo veniunt hæc irritamenta, quæ de proximo curant luxuriæ mercimonia, & obſtrepunt pudicitiæ diſciplinis. Quid enim hæc faciunt aliud, quàm

vt

vt cultus ſocietate formam proſtituant; ac de longinquo etiam trahant in noxias flammas, draconis exemplo, qui de longinquo ſpiritu abſorbet alites?

Sed & quaſdam, in quibuſdam Prouinciis, non dicam veſtiri, ſed vix ſexum tegere; ita nullum illis à veſte auxilium, vix pudori eſt: alias etiam nullâ iam veſte pectus oſtentare nudum, quo & ſtuporem quemdam inædificēt viris, & inaccendant frigus, ſcandaláque vſque ad cælum iaculentur. Olim matres cùm pectoralem faſciam ſoluerent proli, ſecretum captabant: nunc etiam virgines totũ propè pudorem in oculis omnium circumferunt; quid niſi vt proſtituant omnibus? Hæc alibi: aliud hîc video. Omnium habitus ſeueritatem redolet, & pudicitiam teſtatur, vt reliqua taceam. Quòd ſi quæ ſtructiùs procedant, vel natalium, vel dignitatum, vel diuitiarum cauſsâ; ita temperant, vt prætextu neceſſitatis, nihil laſciuiam ſapiat, ne virorum quemquam petulantiâ ſuâ vulnerent. magiſque quo propiùs intueberis, videbis tales, ſerico probitatis, pudicitiæ byſſo, quàm voluptatis indutas. Vultus verò in pleriſque omnibus tranquillus & placidus; frons pura, nullâ aut mœroris ſuperuacui, aut effuſioris motus rugoſitate contractior: oculi in lætum æquè ac ſeueritatem remiſſi: os modeſtiâ & tranquillitate ſignatum: verba aperta & recta, &

quæ ferè pectus prodant, ab omni arte alienum. Deniq; tota habitudo ſeueritatem potiùs, quàm alium minùs compoſitum præfert affectum. Nihil hîc leue, nihil quod raritate & peregrinitate ſuâ alliciat: ſed maturo quodam ingenitæ grauitatis pondere caſtimoniam ſingula ſpirant, vt vidiſſe ad honeſtatem ſatis ſit. Quòd ſi quis arſerit hoc igne, ſolo earum aſpectu, tamquam flumine, reſtinguitur incendium. Hoc audeo: nihil me vel in moribus vidiſſe maturius, vel in oculis caſtius, vel in vultu modeſtius, vel in ore tenerius, vel in inceſſu temperantius, vel in colloquio circumſpectius, vel in totius corporis conſtitutione magis ad regulam. Nulla autem inter has otioſa; otium fauilla libidinis. nulla hîc vinoſa; vinum laſciuiæ fomes. nulla frequens in contuberniis; per hæc irrepunt verba pudoris inimica. *Bonos corrumpunt mores congreſſus mali.*

Nobilitas.

NObilitatem nullam prædicabo. Socraticam ſanè nemo excludet: animi nimirum & corporis bonam temperiem. Benè Democritus, rogatus in quo conſiſteret nobilitas: Pecudum, aiebat, in valido corporis habitu; hominum, in bonitate morum. Mens ergo bona nobilem facit. At hæc patet omnibus; & ad eam nobiles ſunt omnes. poteſtque ex casâ vir magnus exire,

poteſt

poteſt ab aratro, à ſutrinâ, ab argillâ: Hoſtilius, Tarquinius Priſcus, Seruius Tullius, Fabricius, Curius, Iphicrates, Agathocles, & tot orbe toto magna nomina, à quo originis ſuæ primogenia duxerunt? Poteſt ex tenui humilique corpuſculo auguſtus & magnus animus prodire: Seraphicus Franciſcus in exemplar editus, vt ſciremus non vilitate corporis animum fœdari, ſed huius pulchritudine corpus ornari. Poteſt & è plebe magnus Imperator exurgere: Decij mihi teſtes, Marius, Rupilius, Ventidius, plebeiæ animæ. Patritius Socrates non fuit; Cleanthes rigando hortulo locauit manus; Platonem non accepit Philoſophia nobilem, ſed fecit: vt non imprudenti voto ceciniſſe videatur Vates:

—— Quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?
Malo pater tibi ſit Therſites, dum modò tu ſis
Æacidæ ſimilis, Vulcaniaq; arma capeſſas;
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.

Ac ſi originem ſpectes, ac longam maiorum ſeriem; à primo mundi, vſque in hoc tempus, produxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. nec quiſquam eſt, qui vltra Adamum deducat genus: nec nobiliorem hoc, nec retroſiorem deſignabis. Quòd ſi pergis obſtinare, & vltra hunc genus referre; nemo iam non inde erit, ante quod nihil eſt. Corpus verò idem eſt, nec

aliter

aliter filium effudit Regia mater, quàm pauperis tugurî. Conſidera huius ſingula; ſanguinem,carnem, oſſa, muſculos, neruorum nexus, venarum diſcurſus, & ipſos medullarum in abdito theſauros : omnia terrenæ originis ſunt; corpuſque totum de limo primitus figulatum, etiam ad nationum fabulas veritas tranſmiſit.

Veniamus ad infantiam : lacte hæc & pannis iuſſa eſt eſſe contenta. ab his initiis Regna & caſæ, diademata & ſocci. Si animum cogitas, idem eſt. hunc enim omnium afflator rerum parem corporibus afflauit, tamquam animarum parens vnus. Corpore proinde & animo pares: quid reliquum, niſi vt à virtute omnis imparitas? Hæc erit ergo, quæ magnos, quæ nobiles, quæ humiles,ignobileſque dabit. Benè in hanc ſententiam Satyricus:

Stemmata quid faciunt, quid prodeſt, Pōtice, longo
Sanguine cenſeri, pictos oſtendere vultus
Maiorum, & ſtantes in curribus Æmilianos?
Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt atque vnica Virtus.

Benè Socrates in hanc ſententiam : rogatus, Perſarum Regem magnum fortunatumque arbitraretur; Neſcio, reſpondit, quantum Virtutis habeat. Hinc etiam hoc illius : Animus benè ad Virtutem compoſitus, nobilis eſt : reliqua longa ſæculorum varietas miſcuit, & ſurſum deorſumque

ſumq́ue fortuna verſauit. Hinc & illud Platonis: Neminem Regum, non ex ſeruis; ſeruorum neminem, non ex Regibus oriundum.

Opes, & in ijs animi.

SI opes ſpectes, & ex his hominem metiris, etiam improbiſſimum magnum dices, cùm his onerari poſſit. An quiſquam Chelidonem è Cleopatræ mollibus vnum; an Natalem tam impuræ quàm improbæ linguæ; an Narciſſum Claudij, Aſiaticum Vitellij, Carum Neronis, Parthenium Domitiani libertos, prætulerit Poplicolæ, Menenio, Tuberoni, Cincinnato, Curio? Noli hominem metiri baſi. paruulus eſt pumilio etiam in monte; & coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit etiam in puteo. noli illum metiri alienis; non magis quàm à ſceptro aut purpurâ comœdum. ſimul enim hæc exuerit, ad ſua redibit. An quiſquam Orientis pugilem magnum arbitretur, cùm difflueret opibus; an cũ abacti greges, cùm filij vnâ ruinâ denuntiarentur oppreſſi, cùm immundam vlceris redundantiam magnâ æquanimitate diſtringeret; cùm vxorem malis laſſatam, & ad praua ſuadentem, execraretur? tunc nimirum, non in opibus, nobile vexillum de inimico gloriæ ſuæ diabolo Deus extulit.

Feliciorem fors arbitraris diuitem. Sępiùs pauper quàm diues ridet: & huius hilaritudo, ſcenica

C pluri-

plurimùm,de ſuperficie,à ſupremis labris venit; aut ſi ab animo, fragilior eſt,cùm aduentitiis innitatur; vt quæ à ludentis fortunæ pendeat manibus: à quibus quid exſpectas ſtabile? feſtinant in damnum,ad incrementa lentè exurgunt: neque vmquam eâ celeritate res reparant, quâ rapuerunt,quâ finiuerunt. quare omne illud gaudium citatum eſt,tranſit; imò euolat paribus cum fortunâ pennis. At pauperis ab alto riſus eſt, de ſuo gaudet. Et ferè videbis diuitem cogitationibus grauem, multa meditantem, voluentem animo multa, cùm interim riſum mentiatur. retege: omne mendacium tenue eſt, pellucet, ſi inſpexeris: videbis cor exedi, ac ſuperuacaneis fatigari. Sed felix eſt. Omnis,mihi crede,perſonata hæc felicitas eſt: cõtemnes,ſi ſpoliaueris. Vis noſſe hunc ornatum? quod equo ſtratum, aulæa domui, hoc opes diuiti. Intus conſidera: noli illum æſtimare pallio,aut faſciâ Regiâ; ſepone hæc ad modicum. Intus ſpecta: vide quid lateat, quid ibi ſit; hoc illius eſt; ab illo metire; ab animo nimirum virtutibus inſtructo. Quid ergo? cum opibus felicitas ſtare non poteſt? Poteſt. nam & in diuitiis ſeſe explicat Virtus, neq; illarum poſſeſſione quemquã interdicit: ſed hoc efficit,vt intrepidè quis poſſideat. Affluunt? tenebit colorem: diffluunt? ſtabit idem color. imò aduentitia ſingula,ceu fugientia, ceu adnatantia, in ſuum colorem vertet; non ab

iis

iis ſuum mutuabitur. Ingruant mala, bona faciet; effera, manſueta dimittet; paupertas ipſa, diuite hanc animo complectetur. Aſſuetudo ad hæc ducet, & fortuitorum frequens meditatio. Ita ſolidiſſima corporis pars eſt, quam frequens vſus exagitat. Sic nautis videmus corpora ferendo mari dura; agricolis manus extritas: ad excutiendum tela militares lacerti valent; agilia curſoribus membra ſunt: illudque, vt ſemel dicam, in ſingulis ſolidiſſimum eſt, quod exercuit: tantum valet exercitatio. Hinc & Leonibus magiſter manum inſertat; oſculatur Tygrim ſuus cuſtos; Elephantem inſeſſor Æthiops cogit ambulare per funem. Maiora dabit quiſquis virtutem ſuam fecerit. mala nimirũ iuxtà ac bona ſua faciet: nec minùs in diuitiis quàm in paupertate beatus erit. Et ſanè infirmi eſt animi, non poſſe diuitias pati. M. Cato cùm laudaret Curium & Coruncanum, & ſæculum illud, in quo Cenſorium crimen erat paucæ argenteæ lamellæ, poſſidebat ipſe quadragies ſeſtertiûm: & ſi maiores obueniſſent opes, non ſpreuiſſet. Neque enim ſe ſapiens indignum fortuitis muneribus putat; nec reſpuit poſſeſſiones: ac licet illas non admittat in animum, in domum tamen ſecurus recipit; continetque tamquam maiorem virtuti ſuæ materiam. Magnus ille eſt, fateor, qui fictilibus vtitur vt argento, vt auro: nec minor tamen ille, qui ſic argento, ſic

vtitur auro, vt fictilibus. hoc etiam fortè hîc maior: instrumenta enim huic explicandæ nequitiæ fortuna concessit. non vtitur? magnus est. Nam cui illa negata sunt, quid iudices? Latēt in hoc fors vitia, plurimum ausura, si vires dederis. Intuere serpentem; licet frigore rigeat, non ideò desunt illi venena, sed torpent: accedat calor, & videbis non fuisse emortua, sed dormiuisse, fortiùs nocitura si excitaueris. Intuere dehinc Tygres & Leones; licet submittant aliquando, numquam feritatem exuent. da sæuitiæ materiam, exasperabitur toruitas mitigata. raró enim vitia bonâ fide mansuescunt; raró in æuum delitescunt. experire. materiam præbe: & à paupere experimentum cape. Crudelitas, ambitio, luxuria, in paupertate latent. arrideat benignior fortuna, ingerat pleno sinu opes; cognosces qualis fuerit. quamdiu instrumenta hæc desunt, quid iudicas? In diuite omnia habes, quæ nequitia, vt se diffundat, desiderat. at continet hanc, & freno in officio tenet, nec patitur erumpere: sin pergat efferare, calcat pedibus, vinculat, & quasi eliso comprimit gutture. magnus est, & inter primos numerandus. Quid hæc ad vos? Plurimùm. congessit in vos fortuna ingentes opes: supra priuatum pecuniæ modum prouexit; vt non iam habere, sed calcare diuitias liceat. & in tantis opibus stat mens recta: hoc viri est, & magni; & qualem vix singula olim

sæcula

ſæcula dederunt, vnum alterúmve. Scio à paupertate exiſſe magnos. Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus defuit. ergo illius filiæ ex ærario dotem acceperunt abſentis Reguli colonus populus Romanus fuit; tertius ære collato funeratus eſt. Sed & è diuitiis ſcio prodiiſſe magnos. Catonem & Senecam quis ignorat? in ſummâ fortunâ, ſubduxerunt ſe fortunæ, introrſus beati & diuites: hoc vno à magnâ mortalium parte diſiuncti, quòd plerique habeantur veriùs à diuitiis, vt æger à febribus, quàm illas habeant; Licinium cogita & Mæcenatem: at illi diuitias cùm haberent, non habebantur ab illis. Magnus itaque ille eſt, qui diuitias, quas habere potuit, contempſit: maior qui poſſeſſis ſeſe exuit; aut exutus ſtetit interritus: nec minor, qui illis circumfuſus, magis audiuit ſuas eſſe quàm credidit. Prior ille ſecurus eſt, qui in paupertate diues eſt: at neſcio an non ille maior, qui in diuitiis pauper eſt. Et ſanè ingentis animi eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio: nec minùs, inter cælata laquearia nullum pauere ſonum, quàm ſub viridi ceſpite. Illud verò quale eſt, in ſummis opibus non trepidare ad magnitudinis ſuæ præceps, cogitet licet quoſuis caſus, & in ſublimi maximè lubricos? quale illud, paraſſe animum in omnem fortunam; & in extremâ tenuiſſe colorem, quem oſtentauit in ſummâ? Iam quod præcipitium

vereatur, qui licet in monte, in plano tamen ſtetit; & cui omnis vertex planities fuit? Vos exemplo eſtis, qui per plana & excelſa pares animos circumfertis; & in alto timidoque diuitiarum præcipitio, tamquam in humili confidentique ſolo, gradum figitis.

Mercium orbe toto aduectarum varietas.

REliqua ciuitatis, quæ opes tangunt, quæ diuitiarum ingentem acceſſionem, quid enumerem? non omnia complexus fuero, ſi dixero, quidquid natura produxit nobile, quidquid ad huius ſimilitudinem artifice datum ingenio & manu; adeoque, quidquid in deliciis rarũ, claudi his mœnibus; vt omnes arbitreris Prouincias Regnaque in vnã vrbem meliore potioréque parte ſui commigraſſe? quidquid enim vterque Indus, quidquid Arabs, quidquid Tagus, Nilus, Tyberis, Rhenus, Iber, Sequana diuite produxit fluxu; quidquid demum Oceano toto natura luſit, hîc ſedem iures firmaſſe. Vis marmoris eboriſque ſtrues tamquam rupes? vis piperis, caryophyllorum, zingiberis aggeriem tamquam montes? vis cinnami, croci, nardi nemora? vis ferri, chalybis, plumbi, ſtanni, æris ductilis aut caldarij, Cyprij, Corinthij, campanici, argentíque aurique quædam fluenta, vt arbitreris metalla hæc vrbi vernacula? vis omnium vbique gentium opes, gem-

maſque,

masque, quas aut vanus Aethiops, aut inanes Parthi bullarum vice per omnia corporis anxiè forata, inserunt; hîc de draconum frontibus, ibi de piscium cerebris onera venantes; alibi de fluminum ac maris reiectitiâ despumatione conchas piscantes, & in iis duriorem verrucam? vis quidquid orbe toto de raritate & peregrinitate gratiam possidet? hîc reperies. Vis deinde quidquid luxus cum naturâ depugnans inuenit, ausáque de colore est prouocare florem nobili tincturâ, & textrinâ pari? cogita quidqud vbique florum, colorum varietate nobile; sinon superari, æquari naturam videbis: ita ingeniosa ambitio est: inuenit in Galatiæ grano, in purpuræ faucibus, in tenui venulâ, in rupibus à mari percussis, in alite, in omni re propè, quod educeret in ostẽtationis pompaticæ curiositatem. Iam nec vno contenti colore, alium alio operimus; sic gemina à portentosis non vno loco ingeniis via demonstrata fastui est. nec semper satiantur vellera, non bombycum viscera, non arborum filamenta; sed fraudantur succo, sitíque suâ; ne totum si imbibant, referant liquorem: quin & suprà quàm expetunt bibere coguntur, vt ebria arbitreris, cùm plus hauserint quàm poscant. Diluitur etiam color vario in decorem accersito temperamento, vt aliud iam referat, quàm natura dedit; ita iuuat luxum geminare miscendo, & ipsa adulteria

adul-

adulterare naturæ,ne viciſſe hæc videatur.

Quantas deinde vni lanæ aut byſſo picturas videmus intertextas; hîc ſcutulis,ibi floribus,alibi ſiluis,pratis,fluminibus,fontibus, montibus, vallibus,rupibus,& animalibus omnis generis,ad inuidiam rerum ipſarum ludentibus? vt nec montium deſideres vertices , non camporum ſupinam planitiem, non amnium fluores, pratorum virores, non lætam nemorum opacitatem; non hîc ſcrupoſum, illic fecundum ſolum; non ſteriles auenas, non fenerarios culmos;non rupium aſperitatem,non maris ſæuitiam, non malaciam; non volatus auium,volutus ſerpentum, ferarum curſus:ita in vnâ ſæpè texturâ,tam aduerſantia, & à variis delecta locis in vnum redacta corpus, cum naturâ de venuſtate depugnant. Quid quòd & viuentium vellera, purpurâ coccoque infecta viderimus , velut illa ſic naſci cogeret luxuria? quanto dehinc argento & auro intexta? quaſi parum ſit inebriaſſe purpurâ coccóve, niſi auro grauida nouum ab vtroque ſortiantur nomen : vt duplex hinc enaſcatur luxus; virorumque iuxtà ac feminarum eluceat forma, eo auguſtior, quo auguſtiori integitur.

Magnum fuerat olim in vnam deuehere Prouinciam,quidquid Europâ natum totâ; nunc niſi quidquid vbique eſt terrarum in vnam conuehatur vrbem, parum eſt. Quòd ſi quis in hoc genere curio-

curioſior, certiore ſingula diſquiſitione, Regnorum importatas opes, aut redditas ab hac vrbe noſſe volet, Guicciardinum legat: audet is, cùm Antuerpia ſtaret, negotiationem quæ annuatim inter eam Angliamq́; vltrò citroq́; peragebatur, ad duodecim auri milliones deducere. & quiſquam arbitrabitur pauciora ex Hiſpaniâ & Luſitaniâ, Oriente & Occidente toto, annis ſingulis prouenifſe; quiſquam ex Galliâ & Italiâ totâ inferiora; aut demum ex Germaniâ, Poloniâ, Sueuiâ, Noruvegiâ, Daniâ, Liuoniâ, Moſcouiâ ac vniuerſo Septemtrione minora? Hæc qui ſecum tacitus cogitauerit, perfacilè videbit, non infra quinquaginta auri milliones, annis ſingulis, in rerum emptionibus ac venditionibus in vnâ hac vrbe abſumi ſolitos; dum ſe Regnorum, quà patet orbis, mercimoniis onerat; ſuaque viciſſim per omnia terrarum diffundit Regna. Neque interim quidquam hîc tango de iis quæ intra vrbis mœnia, quæque per nobiliſſimas Belgicas prouincias diſpertitur: quorum numerum quis ineat? immenſa res planè eſt in tanto populo, tãtâ comprouincialium frequentiâ, qui ferè ab hac vnâ pleraque mutuantur: arbitreris matrem diuite ſemper vbere grauidam, cuique numquam deſit quod largiatur: arbitreris mare, cuius indefecta materia eſt; quanto plus hauſeris, tanto plus credas accreſcere; tantoq́; plus influere, quãto plus defluit.

Pecuniaria negotiatio.

IAm ſi ad pecuniariam negotiationem reflexeris oculos, credes omne hîc orbis aurum effuſum. exemplo vno alteróve aperiam. Vidimus his annis, vix ſolidis diebus viginti, ingenti auſu, è priuati nobilis negotiatoris manu ſupra ſeptingēta aureorum millia in militaria erogari ſtipendia: vidimus deinde ab eâdem manu, menſe vno auri millionem vnum; ab eâdem denique menſibus non tribus integris, portentoſo conatu, auri milliones duos, & ſuper hæc aureorum ſeptingenta millia. Addo aliud, neſcio an minùs portentoſum; & conferre lubet cum veteribus. Inter humana prodigia, æs alienum Milonis, qui Clodium occidit, Plinius poſuit: at quid ſeſtertiûm ſeptingenties, ad auri milliones ſex, quos priuati duo, priuato debuerunt nomine? quibus tamen Rex ipſe plura longè debuit. O animos non Spartâ, nec Româ, ſed Belgio, & Antuerpiâ vnâ dignos. Quid faciant Reges, in tam audaci fortunatoque priuatorum conatu? Quid Cæſar Dictator, cui ingens viſum eſt, poſt ſubactum orbem, poſt tot exercitus, tot terrâ marique prœlia, auri debuiſſe milliones ſex; cùm priuati duo non horruerint ad Cæſarianum æs; à quo etiam omni exuere ſe poſſe ſperant tam felici raroque euen-

euentu, quàm forti aggreſſi erant auſu? Quid Craſſus, cui ſatis fuit ad diuitis nomen legionem annuo tueri redditu poſſe, cùm ipſe in agris ſeſtertiûm M M. poſſideret? Quid Cæcilius Claudius, qui teſtamento edixit, quamuis multa ciuili bello perdidiſſet, relinquere ſe tamen ſeruorum millia quattuor, centum XVI.; iuga boum tria millia ſexcenta; reliqui pecoris cc. quinquaginta ſeptem millia; in numerato H-S. DC.? Quid Varroni narratus Ptolomæus, quem ſcribit octona equitum millia pecuniâ ſuâ tolerauiſſe; mille conuiuas totidem aureis potoriis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe? Quid Pythius Bithynius, qui platanum auream, vitemq́ue nobilem, totq; modis laudatam, Dario donauit; qui Xerxis copias, ſepties nimirum centena LXXXVIII. hominum millia, excepit epulo; ſtipendium quinque menſium frumentumq́ue pollicitus? Et hæc prodigia humanarum narrantur opum. & tamen quanta hæc portio ad immanes priuatorum in Republicâ hac conatus, paucorum menſium auſu?

Iam ſi veteres intueamur, & ad retroſiores, oculos conuertamus; ſciunt omnes, quicumque antiquitatem ſciunt, non fuiſſe apud illos numerum vltra centum millia: multiplicari deinde hęc ad decies centena millia pro portento fuit. at ætate noſtrâ, & in vrbe potiſſimùm hac veſtrâ, auri milliones tam crebrâ etiam plebeiâ teruntur lin-

guâ, vt non minùs familiares nunc illi ſint, quàm talenta olim decem.

Nemo hæc mirabitur, qui cogitauerit, quidquid propè gemmarum, quidquid aromatum diues profudit Oriens, quidquid Occidens auri potens, in vnam fluxiſſe hanc vrbem. Vis propius aliquid, quiſquis opes metiri voles? intuere ciuilia hæc bella. aberraſſe ne credes à vero, qui ducentos auri milliones, ab hac domeſticâ ſanguinariâ charybde inenatabili impactos profundo dixerit? cogita quid Iberia vniuerſa vtriuſque ſuffulta Indiæ opibus; quid apud Battauos Gallia, quid Anglia, quid Germania, ſubſidiaria vni populo regna, prodegerint; quanto partium ſtudio Regnorum opes, ab his fluctibus deſorbendas, æmulâ potentiâ proiecerint; & comperies parum dixiſſe qui ducentos, fors & qui trecentos milliones dixerit. Pudet referre plura, & creſcere dictionem in hoc infelici numero. Ergo finio; lectoris ſubductioni relinquens, quantum auri annis ſingulis per vniuerſi orbis cambia & recambia abeat redeatque ad vos ingenioſâ deductione. nam ſi in mercibus quinquaginta minimùm abeant auri milliones, quis enumeret mutatitium cambiale aurum? aut ſuperari hoc à reliquo negotiatorio, ſibi, aut cuiquam perſuadeat?

Orbis

Orbis deliciæ, & in earum vſu moderatio. Nauium frequentia.

IAm quæcumque in cibum, quęcumque ad potum faciunt, ſi voles; ſi omnium gentium vina, Cretica, Italica, Germanica, Gallica, Iberica; ſi quidquid ad ſecundarum facit menſarum delicias; ſi pirorum, malorum, prunorum, ceraſorum, nucum, pomorum denique genus omne; hîc habebis: neque aurea deſiderabis, non punica, non cydonia, non mala citrea; non ficus, dactylos, vuas, oliuas, cappares. Quid, quòd pleraque fecundiùs hîc proueniant, quàm in patrio ſolo? Et in tantâ tamen omnium copiâ, cupediarumque, quas aut terra facili protrudit partu, aut curioſa donat manus palati proritatrix, varietate, tantiſque condimentorum ex altero orbe euocatorũ generibus, in tam profuſo deliciarum campo, tantam quantam in vobis videmus parcimoniæ regulam, quis non miretur? Plerique enim veſtrûm nec nomina eorum norunt, quæ ab vltimo orbe aut mari, diuite ſemper claſſe, tamquam ad alteram terrarum parentem deuehuntur.

Viuite felices, in quos quidquid vbique de raritate nobile, ſingulæ contulere Prouinciæ; quaſi in ornamentum vrbis huius, natæ ſint omnes, & in hâc vnam reliquarum labor ſudauerit. Viuite,

non tam diuite omnium copiâ, quàm insigni raraque in tantâ benignioris naturæ largitione, parcimoniâ, felices. Viuite nulli Europâ totâ mercimoniis pares.

Nauium frequẽtia. Vidi cùm non semel flumen integerent naues, & tamquam strato ponte calcandum se Scaldis præberet; multisque non rarò septimanis in anchoris naues starent, priusquam aditu ad littus facto onera deponerent: & erant omnium Regnorum onerariæ, deuehentes quidquid vbique summum primumque.

Artes mechanicæ.

ARtes quis enumeret? & laus tamen cuique sua: ab ingenio enim omnes natæ, à quo omnis manuum dictatura. Paucas interim dabo, libero & ingenuo dignas. possem plurimas: possem propè quotquot orbe toto sparsæ recensere, quæ aut ab hac vrbe, tamquam à matrice solo, in reliquas orbis defluxere Prouincias; aut tamquam à nutrice excultæ, magnis locupletatæ incrementis, diuite ad suos auctu rediuere, feliciores ab hoc vbere, quàm ab illo vtero.

Et omnis quidem retrò antiquitas mirata Milesios oues tondentes; Seres arbores nentes; Tyrios tingentes; Phryges insuentes; aliosq; exinde herbarũ succis, & concharum alueis lanas incoquentes. Iam textricam Babyloniam artẽ quantis olim acce-

accepimus versibus decantatam? quanto illius singula Possidonius studio prosequutus; quemadmodum torqueantur fila, ac suspensis tela ponderibus rectum stamen extendat: quemadmodum subtemen insertum, quod duritiam vtrimque comprimentis tramæ remolliat; spatha coire cogantur, & iungi. vnde illud non minùs artifice calamo, quàm quidquid ibi manu lusum:

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo.
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Quod lato feriunt inserti pectine dentes.

Quæ omnia, pariaque, aut his maiora, cùm in vnâ hac vrbe, & delectu rariore, & ingenio fecundiore, & arte sint venustiore, ne attingam quidem. paucis tantùm ingenuis contentus, reliquas & numero plurimas, & opere portentosas artes tacitus præteribo.

Ars Pictoria.

PIctoriam non transeo intactam; maximè cùm videam lege cautum, vt picturam soli ingenui exercerent, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur, non Sicyone tantùm, sed Græciâ totâ. Neque ego in magnâ hac arte, viuos attingam artifices, magna Europæa miracula: nam & modica in hac enumeratione gratia, & offensa timeri potest magna. Si enim paucos enumerauero, quid nisi inuidiam exspectem? si omnes, ingens

ſit labor: ſi hunc illi anteferam, quid niſi linguæ iacula,aut penicilli ſperem licentiam? venient poſteri, qui ſine æmulationis prurigine,magna ſæculi vrbiſque veſtræ nomina nobili calamo propalabunt. de quibus interim, vniuerſim hoc audeo: nullam in his penicilli gloriam deſiderari; non oris venuſtatem, capilli elegantiam, oculorum argutias, non reſpicientes,ſuſpicientes,deſpicienteſque vultus; non veſtium ſinus rugaſque; non venarum implexus; non articulorum membrorúmque decora,muſculorumque contuberationes, ac quaſi bulbos; non camporum læta, triſtiaque;non luxuriantes, cadentéſve nemorum vertices; non colles aſcenſu ſalebroſos; non montium dorſa paſcuis, latera viretis,opaca luſtris,aperta culturis, concaua fontibus, abrupta fecundata fluminibus. Sed neque priſcos in his deſiderabis artifices; non Athenienſem Apollodorum, Parrhaſium Epheſium, aut Xeuxen illius linteo deceptum, cui etiam palmam conceſſit ingenuo pudore, non Eupompum, Pamphilum, Demophilum, Melanthium, Echionem, Euphranorem, Cydiam, Pauſiam.

Verùm de vitâ functis, & quos mors extra inuidentię iactum poſuiſſe videri poteſt,mihi verba.Habuerũt propè ſingula orbis Regna magnos in hoc genere artifices; quorum nomina æternitati ſacrata,ab illâ omnium artium ſcientiarumque

q́ue admiratrice & laudatrice antiquitate. plures tamē vno ſæculo, ex hac vnâ Republicâ prodiiſſe, quàm ex multis retrò ętatibus toto orbe reperies. Repetamus gratâ veteres memoriâ, & quantum fas eſt componamus.

Celebratur ab illis Bularchi tabula, in quâ Magnetum prœlium, à Candaule Lydiæ Rege repenſa auro. At ego video apud vos Franciſci Floris cæli pugnam; Luciferum deciduum, ſuperſtantem Michaëlem, huius agmina inſultantia, terrentia, minitantia; illius è præcipitio pendula, ac in medio lapſu tremula, vt & cadere arbitreris, & mente turbatâ vltimâ blaſphematione cælum impetere. Video alibi Dei matrem conſcendentem cælos, ludenteſq́ue circumſecus angelos; vt & diffluere gaudio beatas illas mentes, & aëra pennis ſcindere lento ſuauiq́ue quodam remigio, arbitreris: ſed & omnem circa regionem cæli gaudium perſentiſcere; ita omnia lætitiæ quamdam frontem induiſſe videntur, depulſis mœroris ſignis. Huius etiam eſt Iudicium in die Domini magno. multa hîc ad horrorem; ſententia Iudicis, cuius adhuc vltima verba innatant labris, & indignantes oculi maledictum iaculātes: inde corporum raptus, inferorum gurges; mixtæ infelici interitu maribus feminæ, iuuenes ſenibus: cæli dehinc amœna, corporumq́ue ad illa volatus, vt mireris tam diu ſuſpenſa aëri ſuo in-

hærere quaſi æternùm volantia: quoſdam etiam apud inferos torqueri, alios in cælo gaudio diffluere, æmulà bonorum & malorum retributione; vt & ſpectatorem ſuum tormenta terreant, & alliciant gaudia. Dedit de eâdem re Iacobus de Backer, varium & nobile opus, dignum poſteritate & vitâ; & quod cum veteribus componatur.

Magnus fuit Parrhaſius Epheſius, qui Creſſam nutricem, infantemque in manibus dedit: qui Athletam in certamine currentem, vt ſudare videatur; qui alterum arma deponentem, vt anhelare ſentiatur. Magnus Ariſtides Thebanus, cuius erat oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque ſentire mater, & timere ne emortuo lacte ſanguinem infans lambat. Non erit inferior Petrus Bruegelius, qui Infanticidium Herodis in mediâ ſtatuit niue; vt & niuem credas, & ſanguinem iures; & exhorreſcas in illâ ſanguinis & niuis, candoris & ruboris, ſæuâ miſtione. Iam vbi matrem videris ſpargentem comas, lacerantem vultum, & pro ſudore lacrymas, tamquam ſalebroſos torrentes, vnicum cari ſolamen pignoris, protrudentem, quid dices? quid vbi alteram, quaſi iam iam cadente animâ, aut in vltimo ſecretionis ſuæ ſpiritu iacētem; in quâ cùm nihil videas lacrymarum, mortis videas plurimum: vbi tertiam vno vulnere lac & ſanguinem fundentem, pendentiſ-

que

queab vbere infantis animam imbibentem; vt & infans lac ſanguinemq́ue bibat, & animam in eamdem nutriciam mammam iaculetur, tamquam rediturus vitam, à quâ acceperat; non inclames, Viciſti? quid vbi infantem ingenti vulnere confoſſum, in quo intelligere poſſis quantum reſtet animæ, & in vltimâ illâ proiectione niuem pro vberibus ſugentem, quaſi in redhibitionem animæ per vulnera fugientis; non acclames, Io triumphe?

Ingens gloria Timantis, cuius eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata: quâ ſtante ad aras peritura, cùm mœſtos pinxiſſet omnes, præcipuè patruum: in quo cùm omnem triſtitiæ imaginem conſumpſiſſet, patris velauit vultum, quem dignè non poterat oſtendere. Erítne minor Quintini Meſſys, à quo habes demortuũ Chriſti corpus linteo inextenſum? Videbis hîc ſub caræ ceruicis onere, non tam põdere quàm dolore fatiſcentem Nicodemum, ſuccidentibus genibus. Videbis Dei matrem, quæ in cruce ſteterat, in filij morte tamquam laxatis neruis, ſolutâ cõpage, decoriter ſubſidentem, ni à diſcipulo, cui commiſſa, ſuſtentetur quaſi in ſubſidium: cui etiam, non vt ſub pondere cari pignoris, ſed vt ſub ingenti mœroris mole, genua labant. Videbis & Magdalenam pugnantibus inter præcordia mœſtitudine & amore, vicariamq́ue animam pro dilecti animâ ſpondentem, dum

capillum ſpargit, vnguenta parat, & capillorum & vnguentorum & oblitam ſui. Habes & Ioannem, in ardenti aheno, æſtuante oleo & tamquam de inſeſſoris ſui victoriâ indignante, animo vultuque pacatum, ac quaſi à tepenti medicante balneo recreatum. Habes puellam pſaltriam in Ioannis cæde, inuerecundo librato veſtigio, terram non tam inambulantem, quàm verrentem: habes puellæ matrem, quæ libidinis oculos in demortui caput iaculatur, tam impuro obtutu, vt frigeat omne lupanarium ſcortum, præ hac flammâ. Magnus Xeuxis. Inferiórne Ioannes Hemſſen? aut cuius ingenij artiſque decus maius? intuere vtriuſque penicilli, tamquam doctæ matris eruditos partus; dubitabis, magíſne eluceat illius Iupiter latera claudentibus diis, an huius Prodigus Bacchidibus circumſeſſus; illius Hercules dracones ſtrangulans, an huius Prodigus deiugulato marſupio, fuſtes pro genis baſians; illius Alcmena matre pauente, an huius Prodigus incertus animi, pugnantibus inter ſe, fame, frigore, erubeſcentiâ, præteritorum memoriâ, futurorum metu. Quid quòd in eâdem tabulâ non vnius gloriam æmulatus? Clarus veteri famâ Niceas, qui ſupra reliquos, canes proſperrimè expreſſit: at noſter felem, quæ nihil illius concedat moloſſis. Clarus Pauſias, cuius boues imitati multi, æquauit nemo; ac neſcio an huius porci inferiore lintrem degrunniant miraculo.

raculo. Clarus Timomachus, cuius Medeam octoginta talentis venumdatam accepimus: ast ego dubito, dignóne satis auro permutari possit Hemsseni Lena, exertâ impudenti linguâ Prodigum inter amicas ludens. Taceo tabulę huius reliqua, mensæ apparatum, senem bibulum, cæcum citharœdum, operisque auctorem varias vno spiritu tibias animantem, omnimodis peritum vt pictorem ita & modificatorem.

Varro narrat cognitũ à se Posim nomine, ab eoq; factas Romæ vuas & pisces, ita vt nõ esset aspectu discernere à veris. Quid diceret si culinam vidisset Ioachimi Buecklaer, in quâ poma & hortorum reliqua; in quâ altilia, carnes, pisces, ita rem mentiuntur, vt non vnã fallant ancillam coquariam?

Fuit & Pamphilus, cuius est Vlysses in rate, vt & periclitari videas, & sperare: & Echion, cuius est Liber Pater, in quo victorem agnoscas, & hederatam tamquam à torculari lubentiam. Apud vos verò Guilielmus Key: cuius est Christus immoriens cruci, latroque inter blasphemas vltimâ desperatione voces animam ingenti corporis contorsione euomens; alterque culpam agnoscens, & veniam deprecans. Sed super hæc, senex venerandâ canitie, læto vultu, ore blando, cui nihil desit extra vocem: nam & animam inesse reris, ita oculi, os, vultusque reliqua, totam cum penicillo mentem afflatam testantur.

Laudatus etiam, & inter primos numeratus Protogenes, qui anhelantis canis ſpumam, meliùs iratâ ſpongiâ quàm penicillo expreſſit: cuius etiam eſt Satyrus tibias tenens & inflans, & variâ concentus expectatione auditorem fallens. de quo illud veteres, omnia illi cum Apelle fuiſſe communia, niſi quòd ille manum de tabulâ neſciret tollere, memorabili præcepto, nocere ſæpè nimiam diligentiam. Neque Protogene minor Martinus de Vos; cuius eſt, auerſantis pſaltriæ vultum, magni Baptiſtæ caput; truncumque corpus, tamquam à recẽti vulnere & lapſu ſupinum. Huius etiam eſt Antonius in aëra raptus, tantâ ſtipatus monſtrorum ſæuâ varietate, vt nihil neceſſum ſit ad terrorem inferos adire; vna te tabula docebit quid timere debeas.

Fuerunt & alij ſinguli in arte, quam profitebantur, magni. Hîc Callimachi exemplo non ſaltantes Lacænas, ſed ruſticum agmen recoctum cereuiſiâ, tam certâ expreſſit agrariâ lege, vt nec Bacchum deſideres, nec illicem tibiam. alij, nemora, arbores, frondes, luxuriantesque comas, ac quaſi à vento motas dederunt, vt & ſibilum exſpectes, & aues fallant infidâ ſede. pluresque hîc etiam, quos graue foret recenſere, & curioſo volumine percenſuit Carolus van Mander. Vt ſi ſuos iactet Italia Vrbinos, Angelos, Tizianos; ſuos Germania Dureos, Holbenios, Aldegrauios: ſuos

Petrus Balten.

Cornelius Molenaer

Ioachimus Patenier, Ioachimus Bueckelaer.

Ant-

Antuerpia poſſit Quintinos, Florios, Bruegelios: vt vnam iam vrbem cũ tot laxiſſimis regnis ingeniorum magnitudine audeam componere. Quid ſi ciuitatis huius reliquos? quid ſi vniuerſi Belgij nobiles pictores adduxero, & è ſingulis oppidis ſuos euocauero, quantos darem? Cleuios, Brilios, Cockios, Congnetos, Mabuſęos, Moſtardos, Moros, Schoorelios, Aertſios, Hemskerkios, Pourbuſios, Barenſios, VVinghios, Hofnaglios, Cocxios? Cocxij eſt Antuerpię Sebaſtianus iaculo trãsfixus: in quo videas ſentire animam, ſiniſtri pedis femoriſque retractu, cùm intima, ſagitta depaſcitur: quin & ſpectatores vulneris dolorem ſentiunt: & Georgius ab eâdem manu trunco affixus; rotaque crudeli circumactu Martyris membra perpetuis nouaculis dilaniatura, in ipſo volutionis ſuæ initio cælo tacta, & in crudelitatis miniſtros eo potentiùs ſæuiens, quo in vnũ Martyrem multorum carnificum ingenia ſudauerant. equos hîc habes cum ſeſſoribus turbatos; vnum etiam excuſſum pronum in terrâ, in cuius nudo dorſo omnis ars certare videatur: neque minor hîc naturę expreſſio quàm in Apellis equo, ad quem adhinniuerunt equi viui. Nullus ſit finis ſi pergo. ergo abrumpo, & in medio curſu gradum ſiſto. totamque hanc artem, humanæ æmulam naturæ, cogitationi potiùs cuiuſque quàm calamo committo.

Scul-

Sculptoria, Cælatoria, Inciſoria ars.

PIctoriam, Sculptoria comitatur; in quâ, non erubeſco fateri, vincimur numero. agnoſco enim ſtatuas, variis in regnis, ad inuidiam propè omnis naturæ fabricatas. Memini Apollinis cubitorum XXX. ex Ponto à Lucullo delati: memini Iouis cubitorum XL. à Syſippo facti; memini Solis Coloſſi cubitorum LXX. trecentis à Charete talentis fabricati; & ſuper hæc Mercurij, in quo Zenodorus annos ſolidos decem ſudauit H-S. CCCC. Iam Phidiæ Olympium Iouem quis ignorat? quis Polycleti pueros talis ludentes; Lyſippi tibicinam temulentam; Praxitelis Proſerpinæ raptum; Calamidis equos; Creſilæ vulneratum; ceruum Canachi; Demetrij Mineruam muſicam; Euphranoris Paridem? quis Lycij pueros ſufflantes languidos ignes? quis aquilā Leocræ ſentientem quid rapiat? quis Nauceri anhelantem luctatorem; Amazones Strongylionis? quis Theodori muſcam, currū & aurigam alâ integentem? quis Epigoni infantem matri interfectæ miſerè blandientem? quis denique Callimachi neſciat ſaltantes Lacænas? Hæc marmore, hæc ære, hæc vario lapide tot manus luſerunt, vt numero vincamur. Neque tamen adeò egeni etiam in hac parte veſtri: nam ſi non erubeſcit veritas, pauci è veſtris omnem explent numerum. quis enim Antonium van Breda,

Cor-

Cornelium Floris, Ioannem de Haſe, Ionghelingum, Paludanum nouit; quis horum opera, qui non inclamet, Non impari felicitate fluxerunt hîc æra, ſteterunt marmora.

De Cælatoribus verò quid dicã? nobiles in arte, Ariſton, Lesbocles, Prodorus, Pithodicus, Polygnotus, Stratonicus, Scymnus; omnes argentum cælare ſoliti. quibus neſcio an quidquam concedant veſtri, Matthæus Valck, Vdalricus Spirincx; & ante omnes VVolſgangus van Breda, qui primus malleo ſtiloque ſubſtratâ pice cælare docuit, cùm antè fuſili omnes ductu laminas in formas cogerent. ergo vincitis, habet hîc enim omnis retrò antiquitas quod diſcat, quod imitetur. *Cælatoria*

Iam æris argentique Scalptores quo ſtatuam loco? cedit omnis vetuſtas. Sæculi hæc beatitudo noſtri eſt; tantâque naturæ imitatione, vt nec picturæ, nec cælaturæ, nec ſtatuariæ quidquam arti debeat. Scio varias Prouincias magnos in hac arte dediſſe, noui Dureos, Aldegrauios, Leidios. nemo tamen cum veſtris, tenuioris inciſionis elegantiâ, nemo oris vultuſque venuſtate, nemo blandâ genarum adlubentiâ, nemo oculorum amœnâ ſuauitate certauerit. vincitis. ipſaque adeò natura æmula iam arti, lineamentorum melleo quodam ductu vinci ſe miratur, & dolet. *Inciſoria.*

Ac neſcio an non magis, cùm etiam calamo

æquari,propè audeo,ſuperari ſe videt. Nemo mihi hîc veteres; nulli ſunt.nemo ab alio orbe Chinenſes aut Iapones; fruſtrà euocabit. nemo à vicinis Regnis;nihil reperiet, quod veſtris componi poſſit: ita mortui,vnius calamo, vitâ quâdam donantur, vt viuere arbitreris; nihilque iam extra vocem deſideres. qui ſi eâ felicitate animam expreſſerit quâ corpus, quid de vitâ dubitemus? Ergo calamo vincitis; quidquid vſquam antiquè, quidquid nouè fuit.& hęc gloria veſtra eſt. Fuerũt qui imitarentur, nec ineleganti ſequelâ. Verùm vmbras ibi videmus corporis veſtri; & quaſi repercuſſorias quaſdam voces ad humanas veras. Efferat nunc hîc ſua antiquitas, Apollodori Aiacem fulminatum; Xeuxis Alcmenam, Pana, Penelopen; Tiberij Archigallum; Pamphili Vlyſſem in rate; Ariſtidis ægrum; Pauſiæ boum immolationem; Euphranoris equeſtre prœlium; Niceæ canes; Athenionis agaſonem; Cydiæ Argonautas; Timomachi Medeam; arteque ſuâ claros reliquos: vnus veſter, calamo, nulli veterum cedit. Sint Attali, Demetrij, Hortenſij; non deerunt, qui aut octoginta, aut talentis centum, qui H-S. LX. aut CXLIIII. mercari velint vnius opus calami. quo etiam tamquam Apelleo penicillo, purpureum addit genis decus, labraque tingit; vt nihil interſit, ſi qua fides oculis, inter hęc emortua, & totâ plena animâ. Hinc nihil dubitem aſſerere,

rere, ſi exurgant Critias, Neſtocles, Hegias, Scopas, Lyſiſtratus, Stenius, omneque variâ ſemper olympiade artificum genus, fore, vt cum Xeuxe, vni palmam calamo, tamquam Parrhaſij concedant linteo.

Ars Typographica.

TRanſeo ad Typographicam, orbis portentum, ingenij miraculum. in quâ quis referat ſingula? quis chalybem tamquam patrem; quis æra tamquam matrem? quis plumbum ſtannúmve tamquam fecundum ſemen, fertili immiſſum vtero: atque hinc proles quibus æternùm viuitur. in quibus tam variè ars ludit, vt erubeſcat natura ſe ab humano vinci ingenio. Iam ſi in ſingulis characteribus numerum cogites; ſi intercurrentia ſpatia; ſi accentuum, ſi diſtinctionum ſenſum diſcriminantium varietatem, ſine quâ ille tamquam ſine vitâ iaceat; ſi nexuum dehinc, tamquam vinculationis indicia; ſi quibus plus intelligitur quàm exprimitur ſigna, quæ ingenioſâ deſruſtatione & demembrant verba, & largiuntur integra; ſi maiores dein characteres, tamquã agminis ductores, & capita ſupra reliquam turbam efferentes conſideres, quis non tot in vnâ re portenta quot res arbitrabitur? Quòd ſi ad prælum oculos circumferas, plena miraculo ſunt omnia. nam quæ infrà marmora, quæ ſuprà æreæ laminæ

tamquam cylindri, quæ latera ligna claudunt, quæque hîc gemunt, ſudant, ludunt? Iam verſatilis inter chelonia ſupera & infera ſuccula, quantâ baſim premit libellâ, qu ãtâ exſoluit? Quid vectes referam, trochleas, ductarios funes, quid anſas, fibulas, tympana? quid pilas tomentis fartas, miro in orbem flexu tamquam torno ductas; colore deinde tamquam pingui ac adipato quodam rore tinctas, quo characteres fecundantur? qui deinde è ſtatione ſuâ, in chartam tamquam alienum agrum, exituri, nouo dominum beant fructu, à quo vita etiam poſt funera redit. Viuit enim qui non moritur. non moritur qui in cuiuſque noui lectoris oculis & pectore vitâ viuit nouâ.

Hanc vitam à Plantiniano prælo quãti acceperunt? perierãt æternæ inſepulti obliuioni; aut tamquam animâ numquam conlatâ, aut tamquam vniuerſim ereptâ, iacebant proſtrati in perenni quodam ignaueſcentes ſopore; ni ab hoc afflatore, nouâ redanimatione rediiſſent in vitam. Scio in omni propè gente floruiſſe in hac arte nobiles; noui è Latio Manutios, è Germaniâ Frobenios, è Galliâ Stephanos. at vos vnius Plantini nomine omnium tenebraſtis nomina. Si ſidera illi Regnis ſuis; Sol veſter fuit; non Vrbi huic, nõ Belgio; ſed Orbi, quà patet. Et vt omnia huius magna, nihil maius fuit Bibliis Regiis. quæ quicumque è Latio, Græciâ, Palæſtinâ, Chaldæâ, Syriâ intuebitur,

tur, non exclamet, Viciſti; octauum orbi miraculum hîc eſt? Et non tanti machinatorem operis, altè ſublatum, per quidquid eſt orbis ſicco deuehant pede, viridique

——aduelent victricia tempora lauro,

quotquot nobiliſſimæ huius & æternaturæ artis cultores, Regna & Imperia fouent?

Ars Architectonica.

SEquitur Architectonica, ars nobilis. quales verò quantique in eâ, cùm vrbs loquatur vniuerſa, quæ ſupra reliquas orbe toto caput exerit, tum vnum DIVÆ MATRI ſacratum templum locuples mihi teſtis; cuius ſi ſurgentes parietes, & conatum oſtentantes intuearis, miraberis animos ingentesque auſus, prodigioſo quouis per ſæcula opere maiores. vt iam ſi pyramides Regum, quæ orbem famâ impleuere, cogites, humiles arbitreris caſas præ hoc molimine. Cogita quas vbique voles, & ab vtroque orbe accerſe in vnum, ſiue quas in Arſinoë, ſiue quas in Memphi, ſiue quas ſex & ſexaginta hominum millia annis viginti, ſiue quas octo & ſeptuaginta annis conſtruxiſſe produntur; in quibus, in raphanos & cæpas, mille & octingenta talenta narrantur erogata; reperies audaci operis veſtri conatu, quidquid in illis magnum fuit, fuiſſe minus. Iam turris operi impoſita, quanta? parem neſcio an ętas omnis retrò vide-

rit: etiam in illâ, quam insula ostentat, Pharo, octingentis à Gnidio talentis ædificatâ, inueniet quod vincat: maximè cùm in ambitu angustissimo, in prodigiosam exurgat celsitatem; portentosum per omnia humani opus ingenij. Multam, veteres posteritatis auidi, dum in cæmento luxuriantur & lapide, impendio nulli profuturo, gloriam vesanâ quæsiuere dementiâ; nusquam fidem repertura, nisi ab oculatis denuntiarentur auctoribus. Super quæ omnia, immania narrat Varro de Porsenæ Hetruriæ Regis monumento: cuius cùm enumerasset pyramides, cùm æneum in summo orbem, cùm huic orbi quatuor alias superstantes pyramides, altitudinem erubuit adiicere: meritò: cùm insanæ hæ moles nihil tegerent præter cineres. Potuit aliquid vilius, potuit fœdius, ac quasi in contumeliam humani generis certius aliquid excogitari pyramide, quam meretricio quæstu Rhódope Aesopi fabularum conserua posuit? fuit tamen hæc vno omnium ore laudatissima; veterumque adeò iudicio prima. Quæ omnia, si vestra spectem, si Deo in DIVA MATRE dicatum templum, si ingentem in hoc conatum, nulla iam sint; & submittant volentes operi vestro fasces. Adde, quòd illa in nudam vanamque ostentationem, in fatuæ potentiæ propudiosam lasciuiam: at vester omnis labor sudauit Deo.

Verùm

Verùm dum vetera confero, ne verbis lusisse me nudis quisquam arbitretur, componam celebratissimum orbe toto Ephesię Dianę templum, plurium, Plinio teste, librorum opus; viginti & ducentis annis ab vniuersâ Asiâ factum; cum vestro, DIVÆ DEI MATRIS magno nomini inscripto. Fuit illius longitudo quadringentorum & viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti, ac in eo columnæ centum viginti septem. Templi verò vestri longitudo minimùm pedum quingentorum & decem; latitudo plurimùm ducentorum quadraginta, ac non ignobili parte sui, sexaginta & trecentorum pedum. Iam columnas quis enumeret? siue quæ sub ingenti fornice tamquam sub cælo Atlantes sudant, siue quæ latera claudunt, firmantque vniuersam machinam ingeniosâ dorsuatione? numero Ephesinas superant. Reliqua ædis vtriusque, cogitationi cuiusque potiùs quàm calamo committo. perfacile enim erit ex hac rudi vtriusq; diductione, reliqua templorum assequi. Iam si priuatorũ domus intuearis, vix oculis credas, ita in immensum exurgũt: nec raro in pedes octoginta, centũ etiã; & tamen tam exilibus lateribus, tam tenui vestibulo, vt plurimùm parietes nõ nisi pedem vnum latitudine expleant; ac non raro ne pedem quidem. & perstant æternùm: vt arbitreris nullum sentire senium, nullumque videas reformidare

ven-

ventorum incurſum : ſæuiant illi; ſtant domus tamquam ære fuſæ,ac ne veſtigia quidem ſæuitiæ referunt.

Venio ad publica. Senatoria domus quanta? è ſolido ſtat illa marmore;nouoque decorata ſaxo, peregrinum oſtentans ſolum,

Premit columnas vltimâ reciſas

quas arbitreris Africâ. has inter quadraginta & nouem lati ducunt aditus, oſtiaque totidem,totidemque negotiationis atria, è terrarum vltimis diuitata. Hîc ſi quis curioſior artem genuſque ſingularum velit partium, tamquam membrorum;dabo paucis,ne & defuiſſe videar,& prolixitate nauſeantis ingenij faſtidium prouocaſſe. Pars infima variegato ſtat marmore, Tuſcanâ manu, incultiore ſæuioreque ſtructurâ ;cogita Centauros,homines equis ſuis implexos, aut durum Lapithûm genus. Altera Dorica . quâ olim Herculi & Marti ſacrauit ædes Antiquitas . hac Dores ſtructurâ delectatos accepimus : quæ plus oſtentat virilis roboris,tamquā humeros latos, ingenteſque membrorum artus, quàm feminei ornatus. Tertia Ionica, quâ Iunoni,Libero , Dianæ, Iones primitus templa dicarunt,muliebris gracilitatis æmula,quę nec virgineam referrent mollitiem,nec virile pectus,non oſſa,non lacertos: ſed matronali contenta maturitate, quidquid aſperum eſſet ac quaſi cęſtuoſum,fugerent;quidquid

nimiam

nimiam ſuperet mollitudinem, auerſarentur. cincinnis tamen, ac tamquam femineâ capillaturâ decoriter diſcriminatâ. Quarta perpetuo columnata in orbem ambitu eſt. Frons operi toti prominet columnarum ſignorumq́; nobili ſymmetriâ: omnia è maculoſo marmore, Lydio intercurrente lapide & miraculum augente. contabulatio frontis vniuerſi, ima Tuſcana, ſecunda Dorica, tertia Ionica eſt, quarta Corinthia, quâ fontium Nymphis ſacraſſe tēpla veteres accepimus, mirâ exilitate, & virgineâ teneritudine. atque hîc ornamenta capite dependēt, acanthi foliis, Callimacho repertore, perſimilia: totam denique floridam, faſciiſq́; caput circūcinctam reperies. Quinta Italica, ſeu mauis, Cōpoſita: ex Ionicâ & Corinthiâ decorem mutuata. Hîc florum frondiumq́; & pomorum videbis implexus, coronario luxu, foliis flores & fructus intercurſantibus: nec rarò trophæis ornata militaribus. in cuius medio effigies Dei Matris eſt, Polycletæâ manu, Apellæo ductu. Quam vos, immani deturbato coloſſo, ingentium ab vrbe hac conditâ beneficiorum à beneficâ illius manu acceptorum memores, gratâ ſtatuiſtis memoriâ: frendeant licet Copronymi, fremant Iſaurici, rideant Diagoræ, ſtomachentur Cyrenæi, vos hanc DIVÆ MATRIS effigiem, teſtatiſſimam ſtatuiſtis orbi, fidei à tot ſæculis acceptæ, ac iam inde à VVillebrordo in hanc ætatem

tem tutatæ, tesseram. Pergite felices, æmuli maiorum, quorum liberali dexterâ, cunctis propè Belgij orbisque Christiani primis vrbibus, Diuæ Dominæ nostræ, augustissima stant templa, priscæ probitatis ac Religionis monumenta. Latera Centauri cingunt, monstrorum domitores, ingentibus armati clauis; vt nihil iam mireris cæstus

— quibus acer Eryx in prœlia suetus
Ferre manus, duroq́ intendere brachia tergo;

cùm illos intueberis, quibus non modò magnũ Alcidem contra stare, sed & indubitatum audeant triumphum sperare. Excipiunt Centauros pyramides, clauduntque tamquam nobili metâ, opus nobile. Sexta, pro columnis hìc Caryatides ostentat, quasi in hac etiam vrbe, Græci Persico defuncti bello de Caryatibus æternùm triumphent; ibi Persicum ex hostilibus manubiis trophæum, Lacones Pausaniâ duce statuisse credes: tamquam superbiâ castigatâ, barbara simulacra, tecto deridiculi Atlantes, domitas subiicere ceruices cogantur. Opus vniuersum integit superstans aquila, expansis alis: tamquam si corporis sui molem, quadam pennarum velificatione, modico caudæ gubernaculo, contabundo volatu, in certam dirigat metam; aut in aliquam, fulminis vice, de cælo ruat prædam. putes perpetuò pendulam singula intueri, montes, campos, vrbes,

feras,

feras, homines; ac per illa indefeſſa remigia magnum aliquid ſpirare.

Quàm verò non vno calamo, non vrbis modò huius ſed Europæ adeoque Orbis totius negotiationibus deſtinatus locus, ſed multis, magnis, nobilibuſque digniſſimus? huius area periſtylio ambitur auguſto amploque, quadraginta & tribus è Scocinio patrio marmore columnis ſubnixo: quarum ſcapi, mutuum mutuâ elegantiâ lenocinium præſtant; ita ſinguli alio atque alio elucent ornatu, tamquam ſi ſingulis ſingulæ inaraſſent doctæ manus, (quaſi facili ductilique terræ vomere aut rotâ) vt mirum ſit potuiſſe in tot columnis tam diuite varietate ludere ingenium vnum, adeò diſcriminatâ paraturâ, vt cùm ſinguli ſuo ſtent cultu, nullumque ab aliis mutuentur, tum mirâ ſimilitudine, ſpectatoris oculos, læto gratoque circumueniant dolo; dum quos primo obtutu cenſebant per omnia pares, propiore diſquiſitione, toto deprehendant, qui ſingulis inerrat, diſpares ornatu. Hîc columnis triformes inſiſtunt arcus opere Gotico, ſaxeis paſſim foliis tam ſcitè interludentibus, vt prouocare arbitreris omnem de peritiâ vetuſtatem. ſed & periſtylij fornix cum columnis de varietate & elegantiâ certat, tam raro varioque ductu, vt dubites varietas elegantiam, an hæc illam ſuperet. *Burſa.*

Non tranſeo hîc ingẽti ſumptu & auſu, venden- *Aulæorum officina.*

dis exædificatam domum aulæis, quæ raritate suâ meritò per omnes eat ætates postumas. Patet in longitudinem pedes octoginta supra ducentos, respondetque operi latitudo. complectitur verò ambitu suo sex & viginti loca, aulæorum reconditoria, vt arbitreris cellas promas omnium in hoc genere elegantiarum, opumque nullo calculo metiendarum; ad oculorum quantumuis curiosiorum certissimum stuporem: ita supra artem bysso pleraque & auro grauida, dubium relinquunt, ars opulentiam, an hæc artem vincat. Quamquam si ex vero singula metienda, dicēda, perfacilè vicerim, nullâ olim vetustate superatam, æquatam sæculi nostri artem, nullâ. Scio veteres variâ in veste ad miraculum lusisse. quis enim ignoret Istrianas pexas, quis scutulato è Lusitaniâ textu; quis Martiali decantata gausapa,

Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum?

aut cui Lucilianæ ignotæ

Psilæ, atque amphitapæ molles cū ingentibus villis?

qualia Plinio amphimalla, & villosa sunt vētralia. quis Phryxianas nesciat togas, nouissimis Augusti temporibus (Fenestellâ teste) nobiles? iam papaueratas quis non audiit? quis non pictas & triumphis natas? crediderim à Mauris: præit Martialis:

Quando eques & picti tunicâ Nilotide Mauri.

Quin & Phrygiâ legimus pictas acu; an non & Ægyptiâ?

Quod

Quod Niloticis acus compressum pectine Serum
Soluit, & expanso laxauit stamina velo.

Sed & auro habemus intextas, Attalo repertore; vnde nomen Attalicis. Colorum exinde varietas Babyloniâ primùm manu de venustate certauit, & nomen imposuit. innuit Martialis eleganti versu:

Non ego prætulerim Babylonica picta, superbè
Texta, Semiramiâ quæ variantur acu.

Plurimis etiam liciis intexere Alexandria docuit. Hæc veteres: quæ si cum nostris componantur, dices agraria illa esse, & in siluis nata; vrbica nostra, & à summis ingeniis profecta. Scio inter obiecta Capitoni crimina, Babylonica fuisse triclinia, quę sestertiûm octingentis millibus venerant. Scio quædam Neroni principi quadragies sestertio stetisse. lusit ad hæc Silius:

——Fuluo certaret vt auro
Vestis, spirantes referens subtegmine vultus.

At hæc illâ ætate, & in nouitiâ tunc repertura, quę ferè pretia à nouitate metitur. Quæ si vestra vidisset, nulla satis digno pretio cōpensari potuisse arbitrata foret: nunc frequentia vilitatem pretio peperit, ita abundantia semper in se ipsam contumeliosa est. Idem videmus in omni re. apud barbaros enim quosdam quia copiosum & vernaculum est aurum, auro vinctos in ergastulis habent, & diuitiis malos onerant; tanto locupletiores, quanto

nocentiores. cùm contrà peregrinitas vbique gratiam repererit, à quâ res quęque pretium possidet. De varietate verò, & innumero propè colorum in vestris lusu, quid dicam? superat res ipsa fidem, adeò in immensum creuit, ingenio superante naturam. nullus hîc color abest, cogita quem voles; ac si exemplum poscis, nulli pauones, siue quà colla florent, quà terga fulgent, quà caudâ iacent, tam variâ vestiuntur plumâ, quàm sæculi nostri vrbísque vestræ tapetia: ita multicoloria, discoloria, versicoloria videas, totiesque propè mutanda quoties mouenda; ac in omni flexu reflexuque alium atque alium colorem ostentantia: vt nescias an ludat aliquis error in re seriâ firmâque. Hoc, vt reliqua taceam, singulare, non reperiri parem in Europâ locum, tam diuite conditorio, tam cõcinnâ commodâque in omnem venditionem opportunitate, vt non aberrauerit, qui illum cum Orientis alite, de singularitate famoso, de posteritate monstruoso, qui semetipsum funerans renouat, natali fine decedens atque succedens iterùm Phœnix, contulerit. omnia respondent. vnicus est Europâ, adeoque Orbe toto, locus. seipsum funerat, cùm venditione atria nudat: & tamen, nisi nudet, aut pereant opes, quas ipsum emedullet ignauum sterileque senium, aut non succedat posteritas, nisi locum secuturis priorum secessio faciat duplici fœnore, venditione, emptione;

totiesque iterato, donec tandem hæc in orbem deceſſio ſucceſſioque dominum locuplete beet ærario.

Poſſem hîc de domo Hanſaticâ: & fors aliquid iure poſcat ſuo: parebo, ſed paucis. Protenditur longitudo in ducentos & octoginta plus minus pedes, latitudo minor eſt. abſoluitur contabulationibus tribus. prior auguſtis laxiſque in omnem partem ſeruit atriis, merciumque cuſtodiæ. reliquæ trecenta complectuntur cubicula, quæ ſingula, ſingulis mercatoribus ſufficiant. rarum hoc: & dubito, an in vllâ gente. turris domui imminet Corinthio opere conſpicua; quæ latè quaquà verſum, quidquid in vrbe, quidquid in vicinis agris, flumineque, læto proſpectu retegit. *Hanſatica domus.*

De Arce verò veſtrâ quid dicam? quid ſimile reliquus oſtentat Orbis? quid Circus Cęſaris, quid Cauea ad hanc Scauri; quid theatrum Curij; quid Labyrinthi portentoſiſſima humani ingenij opera; quid Gnidij turris? quanta procurrentia in mutuum ſubſidium propugnacula? quanti in totius operis tuitionem ſurgentes colles? Quid referam commeatuum, quid apparatus bellici reconditoria? quid reliqua ſiue in ipsâ arce, ſiue extra illam tutoria propugnationis loca, quæ pediti, quæ equiti, quà procurrendo, quà defenſando, ſufficiant? noua in ſingulis miracula qui dixerit, nuſquam aberrauerit. *Arx.*

Aquæ-

Antliae (st. p. 146)

Aqua-ductus, Anthlea, machina Ctesibica.

VEnio ad Aquæ-ductus, Architectonicæ non vltimam laudem. Magnum omni antiquitate miraculum aquæ-ductus Romani. siue quos Q. Marcius Rex, Senatus iussu, actis per montes cuniculis, præturæ suæ tempore adduxit; siue quos Agrippa in ædilitate, centum & quinque salientes, ac septingentos lacus; siue quos Cæsar auspicatus, perfecit Claudius; à lapide nimirum quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur fontes: in quod opus erogatum sestertiûm ter millies. at ego nescio an vester labor, cùm absit ab impendio, ingenio cedat: cùm in vnam domum aquam coëgistis, quæ exinde in omnes defluat officinas cereuisiarias; tantumque singuli nullo labore admittant, quantum res postulat, nusquam deficiente flumine. nec ingenti hîc morâ opus aut tempore, momento propè cuiuscumque sitim explet: neque spem fallit mentita copia, aut exarescit diues vena: quantumque haurias, semper superest; semper reperies quod erogando sufficiat etiam sitientissimis cacabis, nocteque dieque omni, tot locis, tantâ vrbe calentibus, bullientibus, haurientibus: quæ non huic ciuitati tantùm, sed & vicinis sufficiat. Quoties aquæductus Romani sederunt, aut exarescentibus fontibus elementum

nega-

negarunt? quoties ſubito languore populum fruſtrati; quoties plenâ morte ad dura conſilia coëgerunt? At veſter labor, perpetuatura dedit, & quæ tot iam annos nullum non dico ſenium ſentiunt, ſed nec attritionem iuuentæ. perſtant enim pari redhibitione quâ primâ die: hauriuntque, largiunturque eâdem felicitate; cùm nec quod hauriatur deficiat, nec quod largiatur deſit.

Quid Anthleas referam ingenioſo aquam ſubuectantes ſuctu; dum è terræ viſceribus colatam aquam cribro, modiolus haurit; vectiſque depreſſione in ſublime elatus embolus, aquam ſugit ſequente elemento, ne per inane ſpatium fruſtretur conatus, naturâ vacuum auerſante, inferiore aſſario aditum receptui præbente, ſuperiore verò incumbentis aquæ pondere preſſo: hinc vectis eleuatione dum deprimitur embolus, dum aſſarium infernum, aqua quę in modiolo eſt cluditur, aſſariumque ſupremum loco cedit ne obſiſtat embolo deſcendenti; iterataque vectis depreſſione emboloque elato, quæ ſuperiore ſteterat aqua loco, in caſtellum euehitur, ſuperiore depreſſo aſſario; eademque operâ noua ab imo putei aqua exſugitur, locum faciente aſſario inferiore; perpetuo quaſi ſuctu, ſuccedaneâ quà depreſſione quà elatione, indefecta hîc aqua eſt. Neque hæc, quaſi laus iſtæc vna debeatur vobis, Anthleamq; reliquus ignoret Orbis: verùm quòd

Anthlearum vſus & frequentia.

propria laus ſit veſtra, tantam huius paſſim hîc eſſe frequentiam, vt raras vrbe totâ reperias domos, quæ non diuite illius gaudeant vbere, è quo inlatentem aquam terræ, tamquam matrici, pronâ facilique quiſquis volet, etiam puer, hauriat manu; cùm reliquorum vrbes Regnorum, vnam aliquam alterám ve, tamquam vnum alterúmve enumerẽt miraculum.

Machina Cteſibica vſus. Frequens exhinc machina Cteſibica Anthleæ iuncta; vt quam hæc è terrarum intimo exſuxit aquam, illa in eminentiora felici protrudat robore; vnde naturali ſuo delapſa pondere, per inuerſum ſiphonem in ſubiectum deducitur labrum, è cuius medio tranſmeatoria fiſtula in fontem ſalit: ita naturam ars imitata fortunatâ æmulatione quid non audet? quidque adeò non aſſequitur dum imitatur? vt neſcias cui in hac æmulatoriâ pugnâ palmam largiaris: ita quos negauit illa fontes, ars dedit, tam variè ludentes, ſalientes, vt & hîc natos arbitreris: & mireris ingenio naturam ſuperatam; cùm hæc, vno ferè fluxu, hîc diuite, alibi paupere venâ, aquea largiatur dona: ars verò innumeris propè modis: à quâ Nympharum vbera aquâ pro lacte fluunt; & Bacchus aquã pro vino fundit; ſed & capite Satyri, aquam ſudant tamquam à fatigato cerebro: iam & pedes aquam ſpargunt, quaſi reliquo indignentur corpore: nec raro tamquam de viuâ rupe videas ſalien-

lientes; aut tamquam è Iunoniâ lauatoriâ ſpecu. & excipit omnem hanc aquam marmor varium, hîc candicans, ibi vndatim criſpum, alibi verſicoloribus maculis viridique paſſim intercurſu; quin & vermiculatâ ad effigies rerum & animalium cruſtâ fons totus integitur. quem ſi quãdo natura ornatum negauit, pingi patrios videmus lapides, maculaſque his inſeri, aut purpurâ diſtingui; taleſque planè oſtentari, quales deliciæ & admiratio optarent. Hæc veſtra, non quòd laudem ex his ſperetis, ac ne admittatis quidem: ſed neque ego hîc luxuriæ interpres: verùm vt ſciant omnes, & habere vos hæc, in quibus veteres, Mamurra Romanus Eques, qui primus Romæ marmora ſecare, luxuriamque diuidere docuit; M. Lepidus, qui primus è Numidico marmore limina poſuit; L. Lucullus, qui ante omnes è Nilo atrum inuexit marmor, cui & de ſuo nomen dedit; pluresque alij variâ luſerunt oſtentatione; & contemnere tamen, nec laudem ab his velle. quo maior gloria eſt habuiſſe, nec in magno poſuiſſe pretio, nec aliter vſos quàm patrio lapide.

Eſt & aliud in hoc genere quod meritò veteribus componamus. magnis illi ingeniorum contentionibus, tamquam ſæculorum ſuorum miraculum, celebrarunt hortos penſiles; magis etiam oppidum; exercitus armatos ſolitis regibus ſubter educere, maximeque flumine medium

oppidum interfluente. Quæ de Aegyptiis Thebis fabulatos veteres credit Plinius, miraculo rem ſuperante, hoc propè in vrbe veſtrâ videmus. quantæ ſubterlabuntur aquæ, quæ quamuis onerarias nullo ſentiente deuehant? vt & infrà nauigent, & ſuprà perpetuo ponte inambulent hominum millia; quæ nec ſubterlabentia flumina, nec ſentiant naues.

Ingenium, Iudicium.

INgenio plerique bono; iudicio firmo, ſolidóque, & quod moderatione quâdam & innatâ temperie iudices ad Rempublicam natum. Nam illa calentia, & tamquam de cacabo bullientia, Numidicæ, aut Pŏticæ potiùs pharetræ & iaculis deuoueris. quòd ſi nimiùm etiam erigantur, ſurgantque in immenſum, præcipitio proxima ſunt. Et vt ſegetem nimia ſternit vbertas; & arbores prole ſuâ ruunt; ac perrarò maturitatem attingit nimia fecunditas: ita ingenia immoderata felicitas ſua deſtituit, & trahit in perniciem, in temerarios auſus, in extrema conamina: è quibus plurimùm infortunatiſſimi euentus, dominumque, familiamque, nec rarò Rempublicam vniuerſam, vno impulſu in exitium daturi. Ferè namque magnis ingeniis, magna damnumque datura innaſci videmus vitia: ac vix magnos ex non magnis ingeniis errores prodire. Quid, quòd & ætatem

tem rariùs ferant? diſces ab igne, qui quo fulſit clarior, eo extinguitur citiùs: viuacior eſt qui cum lentâ difficilique materiâ commiſſus, fumoque demerſus ex ſordido lucet: eadem enim detinet cauſſa quæ malignè alit. Sic ingenia, quæ illuſtriora, breuiora ſunt: nam vbi incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. & non acumina, quo tenuiore cuſpide, citatiùs franguntur? nam & validiſſima ſi ad vltimum tenuantur, infirma ſunt: ita robur omne tenuitas atterit. Idem in ingeniis reperies, in quibus non tantùm aciem quâ penetrent, ſed & robur exoptamus quo perſiſtant. quod in ſummâ acie, aut numquam, aut perquam raro, eueniet.

Hanc temperatam aciem, & robore ſubnixam ſuo, hîc inuenies. poteſtque hoc de vniuerſis Belgarum ingeniis affirmari, ad omnes nimirum artes ſcientiaſque à naturâ facta: vt nec ad penetrandum difficilia acies vireſque deſint. cùm Belgica conſtitutio ferè ſanguinea ſit, omnium temperamentorum nobiliſſima. cui cùm accedat aliquid melãcholiæ quaſi terreum, quo quæ impreſſeris tenaciùs adhæreant; choleræ etiam quantum ſatis eſt ad res magnas aut audẽdas, aut finiendas; fit vt Belgica conſtitutio non facilè cuiuis cedat. Neque enim opprimitur phlegmate, vt quorumdam nationum aliarum, ac mulierum vt plurimùm, quo minùs capeſſendis ſcientiis idonea. *Belgarũ ingenia.*

quid enim aquæ impreſſeris, quod non elabatur, aut quod ætatem ferat? Neque melancholiâ fatigatur: quod vbi fit, quid ſperari generoſum poteſt? Nam quis neſciat inter elementa ignobiliſſimam eſſe terram, quæ melancholici humoris viua quædam expreſſio eſt? Sed neque tenuioris ac volatici cuiuſdam ſanguinis copia redundat: quod cùm accidit, in nuſquam ſatis firma aut perennatura conſilia mens agitur: ita videmus aërem ſanguini quodam modo collactaneum, leui vento momentoque in omnem rapi partem, nulloque ſatis ſtabili firmoque loco conſiſtere. ac licet magno, non rarò, in obuerſantia ruat impetu, pari propè quo ruit, frangitur, niſi ſolidioris elementi mixturâ aërea hæc leuitas tẽperetur. Belgas proinde cùm nobiliſſimæ temperaturæ videamus, in quâ, & probatiſſimus ſanguis vitæ principium ac quaſi vehiculum dominetur, & melancholia fluxum illius, innatâ ſibi ſiccitate ſiſtat reprimatque, & cholera animos addat, & permiſtum phlegma, tamquam ſuffuſo frigore calorem temperet, quis de ingenio dubitabit?

Non diffiteor interim cholericum contextum, calidum & ſiccum, ſcientiis accommodatiſſimum, vt in quo, & tenuior materia, & potentior calor, nobiliores potentioresque ſpiritus generat; ac non niſi ſecundum in ſcientiis locum ſanguineo tribui, calido nimirum & humido; tertium melan-

melancholico, frigido & ſicco; quartum phlegmatico, cui hebetatior, minorque quàm in melãcholico calor eſt: omnium tamen ad quas voles ſcientias contextus ac temperies optima eſt, ſi cholera melancholiam habeat ſociam, & ſanguinis plurimum, & phlegmatis modicum; vt & æſtus tamquam infusâ retundatur frigidâ, & magnam optimorum ſpirituum materiam optimus plurimuſque ſanguis ſuppetat; & ſi quid in hoc fluoris nimium, adnatâ ſibi melancholia ariditate exſuccidet.

Neque ignoro melancholicos & phlegmaticos reperiri, raro diuinoque quodam ingenio, & qui cum reliquis de principatu certent: at hoc euenire neceſſum eſt, è capitis aliâ diuerſaque, à corporis reliquo, temperie, cùm cerebrum, vniuerſaque capitis organa, à cholerico aut ſanguineo obſidentur humore: cui permiſta melancholia, quæ cogitabundæ ac ſollicitæ mentis parens eſt, magna ſolet ingenia promittere. Idem videmus in diſſimili euentu; cùm enim cholerici gracili plurimùm & proceriore ſint corpore, mediocri ſanguinei, exili melancholici, pręgrandi phlegmatici: reperies hos exiles, melancholicos ingentes, prout quiſque copioſo diuiteque, aut paupere prognatus ſemine eſt.

Quòd ſi exemplis res firmanda; euocari in teſtationem omnis retrò poteſt memoria; illa nos doce-

docebit, vt non dubitem noſtros cum primis Orbe toto ingeniis componere. Nam vt à Poëticâ exordiar, quis poſt Horatium, Lyrico clarior verſu Torrentio; aut dignior monſtrari digito prætereuntium, tamquam alter iam

Romanæ fidicen Lyræ?

Ille mearum aliquando

Grande decus columenq́ue rerum.

ille dum fata ſinerent,

——animæ dimidium meæ.

O ſequar! imò cur non vnus dies vtramq; duxit ruinam? nam quæ hæc vita, cùm partem huius animæ & meliorem Parca rapuerit, animâ dimidians vnam? quamquam quid queror raptum, qui

Iam Dædaleo ocior Icaro
Viſit gementis littora Boſphori,
Syrteiſq́ue Getulas canorus
Ales, Hyperboreoſq́ue campos.
Quem Colchus, & qui diſsimulat metum
Marſæ cohortis, Dacus, & vltimi
Norunt Geloni: quem peritus
Diſcit Iber, Rhodaniq́ue potor.

Abſint ergo *——inani funere næniæ,*
Luctuſq́ue turpes & querimoniæ:

cùm ereptus licet terris, conceſſuſque cælo, monumentum poſt ſe reliquerit Belgis, Orbique quà patet, omni ære perennius,

Regaliq́ue ſitu pyramidum altius.

Tranſ-

Transeo ad omnisciâ scientiâ magnos; nec in vno, sed in omni litterario circo gladiatores nobiles. Erasmum, & Lipsium, & magnum, quem dixi, Torrentium quis ignorat? audeo: quis, quibus componat, nõ in vno aliquo genere, sed in omni? Quis Goropium Becanum in sterili fecundum materiâ? In magnis magna potuisse quis mirabitur? in pingui fecundum enatum germen solo, quis laudabit? at inter tesqua & confragosa, subtracto campo tenuisse cursum, aut retulisse virentium fructum pratorum, & vndique irrigui soli,

—— quantumuis superbo
Materiæ satis est triumpho.

Iam quanta in vno homine historiarum, linguarumq́ue, omniumq́ue quæ vbique sunt scientiarum cognitio? quanta in re propè nullâ varietas? tamquam si quis in muscâ, formicâ, aut ape, in ampullâ oleariâ, in orbiculo aut annuli palâ, docto ingentiq́ue ludat volumine. Benè Torrentius magna complexus paucis:

Priscas sed artes doctus, & ingenI
Prædiues, almæ Palladis in sinu
Nutritus, Ascræis sub antris,
Thrëicio meditata vati,
Et sacra Mosi tradita, dum pius
Seruas ab alto tamquam Helicen mari,
Das vela ventis, & secundo
Peruolitas vada salsa cursu.

Qui ſi materiam delegiſſet calamo parem, quantus exurgeret, quantumque dediſſet portentum litterarium? quamquam eo admirabilior, quo, vti dixi, in tam leui areâ, tam arctâ, tam malignâ terrâ, tam inſuetâ reſpondere labori, tantam erexerit molem: vt non immeritò quotquot amant litteras, obſtupeant vnum hominem in tam arenti colle, tam exſuccido ac ardoribus emedullato, tanta protruſiſſe, frondes, flores, germina: mirenturque quotquot legunt, vnum tam numeroſâ arte multiſcium, totiugi ſcientiâ magnificum, tot verborũ linguarumque ad originem primumque genus ductorum Dædalum. Scio non defuiſſe qui è litterario puluere admorderent eminus. at quiſquis propiùs inſpexerit, ingentem hîc videbit clypeum, Palladiâ formatum incude,

—— vnum omnia contra

tela inuidentium,

—— ſeptenoſq́; orbibus orbes

ſcientiarum implexos. vt non vereatur aut Camilli iacula, aut Turni rupem

—— vacuum per inane volutam;

ſed neque aliorum quemquam qui contra ſteterit. Experiatur qui volet, ſi non

—— in medius conatibus ægro

ſuccidant labentque genua, ſi non illum lingua, calamus, notæque alibi deſtituant vires, ſperet ſe aliquid poſſe. Fuerit è quacumque ſpeculâ bellator,

tor, emittatque quantiuis roboris haſtam,

Illa volans, humeri ſurgunt quà tegmina ſumma
ſi inciderit, —*atque viam clypei molita per oras*
fuerit, fòrs — *magno ſtringet de corpore*
Goropij noſtri: at ſtringet tantùm; vt nihil referat extra Pallantis conatum. Vbi enim omnia ſpeculatus, interminatus fuerit, nihil emittet aliud, quàm optare ſe aliam pugnatori noſtro fuiſſe materiam, tamquam agrum, in quo ſe virtus eruditioque tanta oſtentaret. Plura ſi auſus, maioraque nouus Lauſus imparibus aggreſſus fuerit armis, aliud exſpectet telum penetrabilius ſuo; quod quocumque vallatum aggere, quocumque clypeo tectum, perque omnia *ferri terga, per æris,* perque circumducta ſeptemplicis tauri terga,

— *medium tranſuerberet ictu,*
Loricæq́ moras & pectus perforet. vnde
Vnâ eademq́ viâ ſanguiſq́ animuſq́ ſequantur.
Et terram hoſtilem moriens petat ore cruento.

Iam Philoſophos ac Theologos, magna nomina, digniſſima nõ moriturâ pennâ, quid referam? Henricum à Gandauo, Baſſolium, Alliacum, Petrum de Bruxellis, Richelium, Briardum, Tapperum, Driedonem, Adrianum Sextum, Pighium, Cunerum, Rithouium, Ianſenium, Lindanum, Caniſium, alioſque innumeros.

Scio in variâ gente magnos, Thomam, Bonauenturam, Ariminenſem, Lombardum, Caietanum,

num, Siluestrum, Antoninum, Senensem, Italos: De Rubeone, Victoriam, Sotos, Medinas, Nauarros, Toletum, Fonsecam, Molinam, Hispanos: Albertum, Argentinam, Conradum, Germanos: Durandum, Aureolum, Capreolum, à S. Victore, Aluernum, Gersonem, Vorilionem, Brulefe-rum, Sanctesium, Feuardētium, Gallos: De Hales, Mayronem, Occamum, Catonem, Goddam, De Media-villâ, Anglos: Scotū & Maiorem, Scotos. At ex vnâ gēte tam varios, quàm ex vnâ Belgicâ, nescio an educas. ita ad omnem sci ētiam cōpositi à naturâ Belgæ. quos inter, nulla, vniuersim vestris moderatiora ingeniis, reperies. Fateor, quædam plus habere caloris, ac quasi ignis; sed quæ modestiâ aut superarent, aut certarent, nulla in hanc diem vidi. Neque hîc de ignauâ quâdam & phlegmaticis adnatâ, sed de maturâ & sanguineis ingenitâ, modicâ melancholiâ temperatâ, consiliis & imperiis dandis aut accipiendis aptâ modestiâ, mihi verba: quam apud vos video. quo vel solo nomine beatam hanc Rempublicam meritò dixero. nam vt alij adducant alia, ingens hinc laudum æquor est; quod qui enauigauerit, næ ille mihi magnus erit, dignusque quem omnes.

—— carmine perpetuo celebrare, & cuius
Vndique decerptam fronti præponere oliuam

vnà mecum volentes lubentes adlaborent.

Eru-

Eruditio, litterarum amor.

SCio paucis opus esse ad mentem bonam litteris. vbi tamen hæ fuerint, quis spernat? via sunt ad Virtutem. non quòd semper ducem suum sequatur miles: quanti in medio puluere, imò in supremo, desertis victricibus aquilis plus pedibus crediderunt quàm ferro? damnabis ducem? damnabis victrices aquilas? damna ignauum militem. Idem cogita de litteris. manu ducunt ad optima, ad coronas. sequeris? næ tu beatus. contemnis? contempti sideris pœnas verere. Est tamen, fateor, vt ceterarum rerum, ita & litterarum quædam intemperantia. nec tam vitæ, quàm scholæ, quàm vanitati, quàm curiositati discimus. Intemperantiam quis probet? numquam illa bona est, etiam in re optimâ. atque hoc inter felicitates huius vrbis pono: temperat hunc ardorem, & longiùs manum remouet ab hac vrticâ. Neque tamen omnino caret litteris. quas cùm quidam, alienæ semper famæ viperæ, aut abesse ab hac longiùs, aut altè hîc sepultas inclament, operæ pretium fuit illas tangere. satis enim, ac nimis diu etiam, per effusa æmulationum venena, eruditio amorque litterarum vester maceratus iacuit; eruenda nunc illa, & è tenebricoso delitescentiæ recessu, euocanda in lucem: ita solares radij, per bibulos atomos, inlatentem terrę visceribus aquã

eruentes, produnt arcanum ſilentis elementi. facit idem admirator & laudator calamus; quæ latebant ingenia, obliuione tamquam ſaxei montis oppreſſu ſepulta, dum publicat, redanimat in vitam. Ergo deterſo maleuolentiæ puluere, ori etiam calamiſque rubigo ſubmouenda; vt videamus an tam litterarum inops, tam eruditionis egens fuerit Reſpublica hæc, vt aut nullos ediderit mater; aut lactauerit nutrix; aut inſertos tamquam arbori bonæ, de opimo trunco protruſerit, velut germina, flores, frondes, ſecundæ iam matris felicem ſobolem; quæ non tantùm ſeris, viciniſque daret nepotibus vmbram, ſed & opulentaret fructibus.

Poſſem enumerare non Phœnices, qui anno quingenteſimo naſcantur, ſed vno ſæculo plurimos. neque tamen omnes ab eruditione, tamquam botrum à grauidâ vite, laudem ſibi aliquam poſteritatique decerpunt. Et quem oblectet par omnium eruditio? non eſt admirationi paritas. varium ſit quod delectet. ſic vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit, nemo miratur arborem, cuius ſuperbum verticem lambunt nubes. & ferè mediocria, aut in turbam naſcentia, plurima ſunt: eximia ipsâ raritate commendantur. Idem reperies in ingeniis. pauca caput exerunt. & inter hæc pauca, multi in vrbe hac, felici aut vtero, aut vbere illius. neque enim tantùm

tùm matricem terram, ſed & altricem, alteram parentem dicimus: quare vtrorumque laus, vrbis eſt huius. Enumerare hîc poſſem, Sonnios, Torrentios, Aegidios, Seruilios, Læuineios. Becanos, Aialas, Schetzios, Flemingos, Viuianos, Maſios, Del-Riones, Grapheos, Ortelios, Bochios. qui, quamdiu fuerit vllus honos litteris, quamdiu ſteterit, aut Latiæ potentia linguæ, aut Græcæ gratia, cum primis orbe viris magnis comparabuntur. Non attingam viuentes, & in flore adhuc ſuo luxuriantes: nolo enim hunc campum inuidiâ grauidum: & poſſem tamen; hîc nobilem Latialis dictionis purpuram, tamquam *Sarranis ebriam ſuccis*, multa promittentem, multa dantem; ibi cæſuratim ſuccinctam, nec tam fluxu quàm rebus dictionem amplam, pluſque docentem quàm dicentem, vt in quâ, theſaurorum more, plus opum in receſſu, quàm in ſuperficie oſtentationis. Hanc talem, paucis multa cohibentem, & pectus citiùs quàm paginam implentem, videbis in plurimis: quos ſolâ rerum copiâ diuites, verborum parcos potiùs, quàm opulẽtos, vbere Reſpublica hæc profundit ſinu. Poſſem deinde in omni recenſere litteraturâ magnos. poſſem Euclides menſurâ fortunatos, Chryſippos numeris faciles, Archimedes radio felices, Vitruuios ad perpendiculum factos. poſſem è Rhetorum ſpatiis vernantes Hortenſios, perſuadentes

Tul-

Tullios, vincentes Demosthenes. possem è Poëtarum hortis, tamquam ex Alcinoi pometo, Midæ rosceto, lilia & violas, & rosas, & omnem florem frondemque nobiliorem, Parnassico multorum vertici attexere, non minore iure, quàm Saturnum memorat Pherecydes, Iouem Diodorus, Iunonem Callimachus, Liberum Harpocration, vario auctos coronamine; nec inferiore, quàm ausi veteres, Ariadnen gemmis, Herculem oleastro, Apollinem lauro, Isidem coronare spicâ. Et vt fuerit illorũ de mendacio erubescenda coronæ origo; vestrorum de veritate nullam habet ruboris caussam. quodque supra hæc magis etiam meritò, quisquis est, miretur, in ingenti negotiorum mole, & quam arbitremur inimicam studiis, dum solam quis credat vos Scaldam potare mercimoniis amicam, reperiet totis labris Tyberim ructantes, aç Quirinali plenos fonte, magnâ vbique medullâ sensuum, rarâ verborum spumâ; idque seu liberam, seu ligatam alternare placeat dictionem.

Nolo pluribus. nec si velim, possem tam grandem gemmam tam paruo auro includere. Venient posteri, qui validâ oratione, magna hæc nomina sacrabunt æternitati, nullo liuore, rubore nullo comite. Nunc & hic vetat, & infames ex illo latratus; & verecundia multorum, orisque pudicissima teneritudo; quæ constantiore vultu

male

maledicentiæ fella, quàm laudum mella perferret. ergo ſileo, & ſilentio magnitudinem teſtor. addam; & finio; vnam me hanc arbitrari vrbem Europâ totâ, in quâ opes & omniſcia eruditio pari propè inambulant gradu. Felix Reſpublica, quà fortunæ munere, quà ingeniorum fecundâ vbertate. Hac enim, raro mortalibus exemplo, inenodabili nexu iungit, quæ nemo putaſſet poſſe, diuitias, & litterarum ſtudium: docetque, in eodem pectore eruditionem & opes ſtabulare poſſe, contrà quàm plerique arbitrantur; nec ſolam paupertatem eruditam, ſed & doctum aurum reperiri. „ Et verò paupertas aut opes, nihil addunt adimuntque ſcientiæ: animus eſt, in quo vno omne ſtudiorum momentum. Neque opibus tenaciùs ſemper diues, neque tenuitati ſuæ minùs incubat pauper. vt enim tam moleſtum comatis, quàm caluis, pilos euelli: ita pleriſque pauperibus ac locupletibus euenit; par vtrobique tormentum, ſi quid demas; vtriſque enim pecunia ſua, ingens an tenuis, adhęret. neque argumentum eruditæ mentis ſunt, vt nec bonæ, ſtramenta & nuditas: plerique hæc neceſſitate patiuntur; non malunt, non elegerunt; carere vellent ſi poſſent: ac plus ſæpè opum animo poſſident, quàm qui diuitiis circumfluunt.

Temperantia, in cibo, in potu.

NOn negauero vicinam Germaniam aliquid liberalioris vini in Belgas depluiſſe. ita vicinitas noxia eſt. Fuit, cùm vniuerſim Belgæ neſcirent vinum; nec quiſquam ad potum iret, niſi impellente ſiti; quam, plurimùm, aquâ reſtinguebant. defluxit inde, tamquam ab Alpibus nix vbi incaluerunt iuga, à Germaniâ largior vini vſus; cùm antè, vti dixi, & vinum & vitem ignorarent. Verùm hoc malum temporis malignitas, ſi non penitus ſepeliuit, temperauit, & ad mediocritatem deduxit. Nec erubeſco fateri errorem, quo carere nunc delectat: nemo proficiens erubeſcit. Ac licet ſe remiſerit, qui inualuerat vſus, ac tamquam ſcabies quædam magnam corporis partem tenuerat; nuſquam tamen ſe repreſſit magis, quàm in vrbe hac veſtrâ: teſtes mihi, ſingulorum conſcientia, & qui in vrbe hac exteri. Benè, prudenter. nam ſi intueamur, quales omnes ſimus ante pabulum, & potum, in virgine adhuc ſaliuâ; ſi non multo pollentioris mentis, viuacioris cordis, quàm cùm totum illud domicilium interioris hominis eſcis ſtipatum, vinis inundatum, decoquendis excrementis inæſtuans, præmeditatorium efficitur latrinarum, in quo nihil tam in propinquo ſuperſit, quàm ad laſciuiam ſapere, mentior. Exulare proinde à veſtris iam mēſis, omnem

hanc

hanc voluntariam, hilaremque insaniam, quam in ebrietate videmus, quis non laudauerit? Intueamur ebrium, eumque, vel in vino suo tamquam capulo sepultum, quid desiderabis præter pollinctorem? vel bacchantem, numquid de furore dubitabis? Iam si sui proditorem, hoc est arcanorum suorum, videris, quid dices? vt enim onerati mero non continent cibum vino redundante, ita nec secretum: quod suum, quodque alienum est, pariter effundunt. Scio inter pocula quosdam tacuisse: noui Tillium Cimbrum, L. Pisonem, Cossum: sed rara hæc exempla, & non nisi sæculo integro, vnum, aut aliud: de iis loquor, quæ plurimùm eueniunt. Latebāt antè vitia, aut simulatione, aut pudore, aut ratione victa: accedit ebrietas; nihil propè arcanum est, emergit quod latebat. Neque enim tam facit ebrietas vitia, quàm prodit. tunc enim libidinosus nec tenebras expectat; tunc impudicus morbum publicat; tunc petulans nusquam manum continet, nusquã linguam maledicus: crescit insolenti superbia, sæuo crudelitas, malignitas liuido: omne demum vitiū detegitur: resurgitque ante omnia libido, quæ annis sæpè integris iacuerat emortua; aut sanè, quæ langueerat, vires resumit, maximè dum propinant vinum vasa adulteriis cælata; tamquam per se parum doceat libidinem temulentia, vt necessum proinde sit vina ex libidine haurire, si lasciuire lubeat.

Cogitemus deinde vniuersum hominis habitum mero efferuescentis; dubia, & parum explicata verba, & parte mediâ comesa; oculos incertos, flammeos; pedes errantes, & quibus

— *terra vrbesq́ue recedunt*;

halitus fœdos, nec cadum tantùm, sed purulentiam deructantes, & latrinis spurciorem spiritum; rerũ exinde obliuionem & memoriæ quamdam mortem. Quid si ipsum hominem egrediamur, & quæ adiacẽt circumspectiùs cogitemus; damna & incommoda nata qualia à nullo vitio? quantas ebrietas gentes, quàm validas, hostibus tradidit? quanta patefecit propugnacula? quantos ad ferrum sanguinemq́; impauidos, fregit, & edomuit? ad quæ non pudenda, nec cogitata antè, compulit viros magnos, quis ignorare potest, nisi qui Noë, Loth, Sampsonem ignorat? & quæ res alia Antonium, cetera magnum in Romanâ Republicâ, perdidit, & in externos mores & vitia traiecit? quid magnum Macedonem? vixisset Clytus, ni maduisset Rex mero.

De Deo verò, quid dicam? quis illo tempore recordari Dei potest, quo ipsum sibi hominem excidere solenne est? Fallor, si non Dominus plenitudinem reputat, cùm obliuionem sui Israëli exprobrat: *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo*. Si incrassa-

Deut. 32.

craſſatus oblitus eſt Dei, quid faciet conſepultus mero, & voluntariâ hac morte exutus rationali vitâ, quâ vnâ Deum veneramur? Sapienter itaq; vos omnem hanc animorum peſtem excluditis. conatur irrumpere? obnitimini. & quo honeſtior quiſque, quo apud vos maior, eo ab hac labe remotior.

Non quòd adeò ſeuerè vos velim rigidos, vt conuiuia vniuerſim ignoretis; quibus non tam mero, quàm exporrectâ contubernalium ſermocinatione, hilareſcit animus, & ſe ſupra ſe effert: at Belgicum gelu degelaſcit, tamquam à Solis diuiniore radio, depoſitâ innatâ quâdam ſeuerioris maturitatis conditione. Lælios accepimus, Scipiones & Catones, ſolitos interdum remittere non parum de patriciâ ſeueritate, quam reſumerent, quoties aut neceſſitas aut vſus poſtulaſſet; quamque iterùm remitterent, quoties luberet, in laxamentum internæ contentionis. Facitis hoc vos, neque tam ſordidè Euclionum more, apud quos panis ſiccus, & ſine mensâ prandium, poſt quod non lauantur manus; neque tam ſplendidè ad Aeſopi patinam, in quam videas coactos in vnum omnium ſapores; neque tam tenuiter è Stoicorum diſciplinâ; neque tam moderatè è Fabriciorum foculo: ſed mediâ viâ infima ſummis miſcentes, ac ad benè viuendi temperiem, extrema hæc, rigorem & profuſionem, deducentes: vt

& amicis non ſemper oſtia pandantur, non ſemper claudantur; tempori & beneuolentiæ, mores vitamque attemperantes. Venit etiam hoc à Stoicorum ſcholâ, qui in exultationem libertatemq; extrahi aliquando volunt animum, triſti pauliſper ſemotâ ſobrietate; ita tamen, vt cùm menſa amicum exceperit, Zenonem, Tuberonem, aut Attilium aliquem aſſediſſe ſentiat: ſurgaturque è conuiuio ad negotia, & conſilia etiam de Republicâ danda. hoc eſt Stoicè conuiuari, cùm nihil de prudentiâ, de futurorum proſpicientiâ, de præteritorum memoriâ detraxeris: cùm è mensâ ſurgis ad priuata, aut publica adminiſtranda: cùm denique ſi quando exorta ſit hilaritas alienâ cauſsâ longiùs producta, citra tamen ebrietatem illa peragitur. Non hoc eſt cum Senecâ & Metrodoro de temperantiâ certare? Nullus apud vos Hortenſius, qui ſuper decem millia cadûm heredi Alcibiadi, Diotimo, Xenarcho, Heraclidi, Nouellio, Torquato, aut Parthorum alicui, tanto plus ſitienti, quanto plus biberit, relinquat: nullus Nomentanus in mensâ, recognoſcens omnium gentium animalia: nullus Apicius qui veneno vitam finiat, cùm ſeſtertio centies viuendum ſibi recognouerit, poſtquam ſeſtertiûm millies in culinam coniecerit: nullus Æſopus, in cuius patinâ fiat, quod fieri debebat in ventre. nuſquam hîc cibus rediturus, quà intrauerat: nuſquam vinum remetiendum,

quà

quà venerat. nemo æſtiuam niuem nouit, ſolatium ſtomachi æſtuantis: nemo ab vltimis euocata terrarum, aut à poſtremi maris ignoto littore, in erectionem ſtomachi labantis: nemo piſcium ſaniem, ſalsâ tabe præcordia vrentem, aut ſimilia luxuriæ portenta. Infelicis illa incontinentiæ tormenta ſunt, diſcere ab his quemadmodum non impleas ventrem, ſed farcias; quemadmodum ſedatam ſitim reuoces, quaſi non in aliud, quàm ad perdenda ſis vina genitus, & tamquam hæc effundi non poſſint, niſi per humanum corpus. Miſeri, qui non intelligunt maiorem ſe famem habere quàm ventrem. At vobis cibus eſt, nullâ arte corruptus, nullis condituris ad irritandam famem digeſtus: ex hoc nulla laterum concuſſio, nulla dentium; nullus neruorum tremor, aut in incertum labantes pedes; nulla ſuffuſio luridæ bilis; non vultus decolor, non neruorum ſine ſenſu iacentium torpor; nulla oculorum ſtomachique ſupplicia: non genæ pendulæ, non oculorum vlcera; non tremulæ manus, effundentes plena vaſa; non furiales ſomni & inquies nocturna, cuius non ſemel præmium libido portentoſa, & immane nefas.

Caſtitas.

VXorem quiſque ſuam ſibi iungit, in eâ poſteritatem amat: reliqua laſciuiæ genera

igno-

ignorat, & monſtra arbitratur, non delicta. De
matronali pudicitiâ nihil dico, adeò eas ad mo-
deſtiam natura fecit, educatio perfecit, vt nulla
in iis ætas periclitetur. Intuere vultus: videbis
facies frugi, & diuinæ condignas diſciplinæ; vt ar-
bitreris numquam viro iunctas: pleraſque etiam
nec viro credas notas, ita perpetua illis adhæret
comes verecundia; vt etiam multorum filiorum
matribus rubor ſuboriatur, ſi quis importunior
inconcinnius verbum iniecerit. putes in perpe-
tuâ apud eas ſtatione ruborem ſtare, verecun-
diæ ſignum, caſtimoniæ præambulam certamque
teſtationem. Iam virgines vbi ſe intelligere cœ-
perint, & pati nouum alterius ætatis, tam validè
ingenuo pudore armantur, tantâ parciſſimorum
verborum circumſcriptione, vt nihil deſideres
ad omnem verecundiæ murum. tam ſeria dein-
de oculorum,

Et caſtigata collecta modeſtia frontis

eſt, vt omnes Arabiæ virgines (quæ dimidiam
contentæ lucem frui, ne totam proſtituant fa-
ciem, vultum tegunt) vincant, ſi vir acceſſerit:
quem nullo oculo vident; tam firmâ vtrumque
cuſtodiâ ſepſerunt. Curioſior hîc fortè quiſquam
virginum harum caſtimoniam propiùs volet di-
noſcere: dabo quæ manibus tangi poſſint, ſolidæ
continentiæ præambula indicia.

Primum. Lauda. erubeſcent. ſignum hoc pu-
doris

doris est & virginei pectoris contestatio: semper enim virginem laudando, magis quàm vituperando, confuderis: durior namque delicti frons est, ab ipso delicto impudentiam docta.

II. Intuere. timebunt. timor verecundiæ comes est, pudicitiæ custos, salutis fundamentum; præsumptio impedimentum timoris. Et quid timebunt? hinc intuentis oculum, inde Deum: ibi fallaciæ obtutum, hîc censorium Dei lumen. Sed & curiosiori illi inspectori metuunt, edoctæ, virgineam formam gladium fieri viro; quare & huic parcunt, salutis illius prouidæ.

III. Loquere. respondebunt parcè. loquacitas pudori inimica est: deuehit enim illa curiositatem libidinum vehiculum. Quin & prudentiam hinc disces: laciniosus namque sermo onerosus & vanus; compendium sermonis, ferè grauidum prudentiâ est.

IV. Familiaritatem venare. fugient. gaudent domesticis solis notæ; doctæ virginem publicatione sui periclitari, dum percutitur oculis incertis & multis; & si quando innotuerint, gradum retrahunt: solitudo, pudicitiæ tutamen est. Si quas tamē necessitas cogat in publicum, à matris latere non videbis seiunctas: hoc latus, vallum pudori suo struunt, & circumdant verecundiæ suæ murum.

V. Licentior aliquis, euigorantia quædam, &

insueta illi ætati verba proferat, repercutient sæuiore aspectu, aut cum athletâ Cleomacho subtrahent se ab impuro hoc ore, cùm etiam carere velint aurium maculâ.

VI. Quòd si etiam quorumdam vsque ad tentandum prorumpit improbitas, fluunt verecũdiæ lacrymæ; tamquã si peccassent, quòd alteri placuissent. Felices lacrymæ! dignæ pudicitiæ fontibus. Ex harum numero de æternâ virginitate censentur plurimæ; nubere nesciunt, nisi quòd virginitatem suam Christo nubãt; illi maturitatem suam sponsent, in illiusque voluntatem totæ concedãt: huic pigmentantur probitatis & castimonię purpurâ; summamque voluptatem in voluptatum fastidio ponunt, summam gloriã in inattaminatâ carne, in inexornato ac propè naufrago corpore. Claudo hanc periodum, & audaci verbo, sed vero. Exurge Veritas, & quasi de patientiâ erumpe. Annis quibus hîc sum viginti in vrbe hac magnâ, non indiligens morum obseruator, nullam inaudisse me virginem honesto loco natam, oblitam eò sui, vt in cuiusquam voluntatem ante matrimonium concesserit. Rarum exemplum; & quod in multis vrbibus vix de annuâ obseruatione affirmaueris, ego de annis viginti. Neque hæc ita tamen accipi velim, quasi in vrbe hac tantâ, populique prodigiosâ frequentiâ, nullæ pudoris oblitæ sint sui; sed quòd hæ tales ex infimâ ferè

plebe:

plebe: quæ non tam pudicitiæ, quàm egeſtatis pertæſæ, verecundæ inopiæ opulentam inuerecundiam prætulerunt; aut diro promiſſorio maritalis thalami verbo, in alterius viri imperium conceſſerunt.

Liberalitas.

LIberalitas omnis aliquid habet diuini. Intuere cælum, terram, reliqua vtriuſque ambitu cincta; tot arbuſta non vno fœnore paritura, tot flores non vno ſucco ſalutares, tot herbas non vni morbo medicabiles; tot fortuita alimenta terræ, tanto ciborum digeſtu, non ad ſatietatem modò, ſed ad delicias enaſcentia; iam animalia, terrea, aquana, aëria; quaſi omne elementum tributum pendat homini: fontes deinde & flumina, anhela æſtuantiaque paſcua rigantia, ignaueſcenteſque campos, tamquam ſterileſcentes matrices, pingui rore fecundantia; mutuiſque commerciis viam ſternentia, quaſi his ductoribus ſingulæ Prouinciæ, ſingulorum etiam ab vltimo orbe regnorum opes habeant vernaculas: è quibus quædam ſtatis diebus horiſque incrementa accipiunt, patiuntur decrementa, quaſi conuehendis auehendiſque rebus nata. Quid referam maria, hìc tortuoſis in oblectationem erroribus ludentia, ibi relabentia, ac veſtigia in ſe ſua ſorbentia; ſed & toto deuehentia dorſo, non iam robora, ſed in-

gentia nemora, humanarum ſubſidium egeſtatum? Quid dicam de medicatorum torrentium venis? quid de aquarum calentium balneis? quid de auri, argentique, æris, plumbi, ferri, omniumq; defoſsâ terræ metallorum opulentiâ? quid de Solis & Lunæ circuitu vicibus ſuis temperato, vt & prioris calore corpora foueantur, terra fecundetur, luxuriantia imbribus paſcua deaqueſcant, hiemis aſperitas molleſcat; huius verò tepore frugum maturitas rigetur, incrementis adoleſcat, totaque adeò natura rerum, hac quaſi duce robori coaduleſcat ſuo? Reliqua verò quid referã; vt Solis ſplẽdore impleatur, vt noctium tenebras temperet, vt humano ſolatio ſpecula, quæ menſtruus attriuerat numerus, redornet? Quæ omnia, cui? cui quæ videmus, ſi nõ in vnius eunt obſequium hominis? cui hiemes & æſtates, verna & autumna, cùm ſuis vicibus reuoluuntur? aut cui alteri quidquid hîc natum ancillatur? cui arboribus inoculantur frutices, formantur folia, inflantur germina, inornantur flores, condiuntur ſucci; & cui rurſus veſtiuntur poſt ſpolia? cui

——pampineo grauidus autumno
Floret ager; ſpumat plenis vindemia labris?

cui alteri ſemina corrupta, & diſſoluta ſurgunt fœnore interitu? cui ſepultum ſine veſte granum, nudum, ſolitarium, ſurgit ariſtâ munitum, fundatum ſpicâ, erectum culmo, copiâ fœneratum?

omnia

omnia denique, quocumque te flexeris, non vni videas famulantia homini, ac quasi vni illi sacramento obstricta? Te ipsum intuere. quid extra te Dei munificentiam quæris? vide carnem, perpetuo sanguine sociatam, ne deesset, in defluentem ex non vnâ caussâ, necessariam recorporationem; ossibus tamquam columnis saxisque firmatam, neruis tamquam calce coagmentatam, venis tamquam trabibus tignisque implexam, musculis tamquam anchoris roboratam: colore exinde tamquã pigmento venustatam, capillo tamquam tecto decoratam: iam medullarum in abdito congeriem, quæ plus habet emolumenti quàm ostentationis, plus fructus quàm elegantiæ, an non thesauros abitraberis, & exclames: Deus hæc fecit;

Namque erit ille mihi Deus, illius aram

supplice colam non vno voto & dono? veniunt enim hæc omnia à Deo: & veniunt prouocatoriâ quâdam munificentiâ; vt cùm ille pleno munera profundat sinu, veriùs, totis immittat Oceani ostiis, nos non dicam pars quædam, sed animationis spirationisque Diuinæ illius ac figulationis opus non ignobile, & quædam quasi decidua portio, pleno quæ accepimus egentes sinu, plenâ largiamur manu; nec tamquam è stillicidio guttam, cũ totis canalibus è grauidâ depluerit nube dona sua Deus in emarcidos sterilesque campos

 nostros,

noſtros, ſed tamquam è fonte torrentes, in arentia egenorum deducamus paſcua.

Nam quæ hęc improbitas, cùm vltra priuatum te pecunię modum Deus prouexerit, auro texerit, purpurâ veſtierit, & eò deliciarũ opumq́; perduxerit, vt non tantùm habere tibi liceat, ſed & calcare diuitias, ac quidquid demũ ars luxurię famula elaborauit, tibi conceſſerit; vt maiora ſemper cupere ab his diſcas inſatiatâ auiditate, ac non potiùs elargiri, ſi non pari quâ conceſſit largitate Deus, at vmbram ſaltem diuinæ in te munificentiæ exprimere? Conceſſit aureorum ille tibi millia decem: potéſne Iſraële minora, aut in diuinum erogare cultum Chriſtianus; aut in egentia pluere labra, quæ ſaturanda tibi reliquit ille? At potuit ipſe. noluit; vt beneficentiæ in te ſuæ non indiligens imitator, tantorum ſupernè fluminum vel torrentes in vicina vepreta depalares: prouocaresque benignam illius manum, tamquam æmulâ quâdam viciſſitudine, in liberaliorem profuſionem. Ita ſolet remunerari Deus, & centuplâ largitione, obruere potiùs, quàm decorare largitorem ſuum. Imitare quiſquis es. ni reſponderit votis Deus, dic me mentiri. Verùm quid verbis opus? audi ipſum Deum vltroneum prouocatorem & ſponſorem:
Mat. 19. *Centuplum accipiet, & vitam æternam poßidebit.* credis? ſequere. non credis? negotiatori bonæ fidei credis, & cambiali illius ſchedulæ: Deo nõ credis?

Sed

Sed remotæ ſunt diuinæ ſponſiones, & vitæ non huius. falleris. audi loquentem. accipiet *centies tan-* *Mar.* 10.
tum, nunc in tempore hoc, & in ſæculo futuro vitam æternam. Repeto. credis? ſequere. nam quod hoc fœnus? Si ſpondeat homo viginti, ſi triginta, in ſingulos, aureos cētum, ſupra ſortem, arripis vtrâque manu; nec dubitas de euentu, ſi fide ille ſit integrâ. Si ſpondet Deus non viginti, non triginta, ſed in ſingulos aureos centum, hæres, trepidas, non credis. nam ſi crederes, negligeres lucrum? & decem millibus, centum millia mercari nolles? nolles tantillo cælum? Cùm ergo habeamus hîc Deum ſponſorem, qui mentiri, qui fallere neſciat, & habeamus hominem qui inuitantem, pollicentem non ſequatur Deum, habemus incredulum, habemus addubitantem de Dei ſponſione: ſequeretur enim ſi crederet, ſi nullo pulſaretur dubio; nec permitteret hæc lucra aut perire ſibi, aut aliò demigrare. quod dum facit, certum mihi non credere, & labaſcere apud eum fidem promiſſionis diuinæ.

At vos prudentiores, & de diuinâ certiores ſponſione, imitari largam illius manum conati eſtis, felici auſu, ſucceſſu feliciore. Cùm enim in omni Republicâ, ante-prouidâ Dei notione, ad peccatorum ſcelerumq; diſpunctionem, pauperes diuitibus permiſti; & his proſpexerit Deus diuite manu; illis prouidere veſtrum arbitrati eſtis.

feci-

feciſtis. Octo ergo vniuerſo apud vos pauperum ærario præſunt. priores quatuor ab eleëmoſynarum erogatione nomen ſortiti, poſteriores à Spiritus ſancti beneficâ largitione. anniſque ſingulis duo è ciuium potentiſſimis, planeque primis, opibus, induſtriâ, fide, moribus, deliguntur, qui oneris, quod in re tantâ, tam variâ occurrit, partem ferant, abeuntibus hoc quaſi magiſtratu retroſioribus duobus, qui quartum iam annum expleuerunt. Delectorum munus eſt, toto quo hanc functionem obeunt quadriennio, ſeriam pauperum totâ vrbe diſpertitorum curam gerere; nec pati quemquam ab egeſtate vinci, aut immori huic ineluctabili plurimùm malo. Sed & perpetuâ lege tenentur, nulli petenti eleëmoſynam negare, nullum indonatum dimittere, ciuis ille ſit an alius. Quod quo faciliùs certiuſque peragant, vrbe totâ oſtiatim templatimque ſubſidia pauperum ærario poſcunt. Rarum hoc in primis viris, & opulentiâ magnis, manum ad ſtipem porrigere. quam ſi liberalem cõſequuti fuerint, pari liberalitate partiuntur: ſin minùs, non ideò contractior dextera eſt. de ſuo numerant. adeoque hæc res creſcit, vt non rarò, decem, duodecim, plura etiam aureorum millia è domeſtico ſinguli ærario profundant, redhabituri, ſi eleëmoſynæ patiantur, ſi egentium penuria: ſin minùs, qui in proximum ſurrogantur annum, abeuntibus de ſuo numerant

rant

rant, quidquid in egentes, priuato ære contulerunt: itque in annuum orbem hæc erogatio & redhibitio; tangitque quotquot ad hoc munus deliguntur.

Vt verò primùm adlecti ſunt, ſolenni receptoque maiorum ritu iureiurando ſe obſtringunt, bonâ ſe fide pauperum res curaturos, ſeriò inuigilaturos, remque omnem ſine fraude & dolo administraturos. Inde qui prior ſe obſtrinxit, deligit alterutram ciuitatis partem, quæ in duas propè pares diſpertita eſt; ſecunda alteri conceſſa. His deinde incumbit eleëmoſynarum in ſuis ſingulis partibus corrogatio, annique ſecundi adminiſtratoribus ope & conſilio adeſſe, collectamque pecuniam ad pauperum ærarium deferre.

Annum priorem vbi expleuerint, tranſeunt ad anni ſecundi munia: qualia ferè ſunt, primi quidem, ſi quæ teſtamento legata, ſi quæ gratuita, ac quaſi de manu, donatione, ſi quæ vicatim templatimque relata, vniuerſim potiùs quàm ſingulatim, in acceptorum rationes referre; ſingulatim verò in eaſdem, ſi quæ ex annuo cenſu redacta: frumenti deinde, lignorum, panni lanei, lineique, omniumque adeò quæ egeſtas poſcit curam gerere. Secundi verò, Expoſititiis ſeriò inuigilare. quos ſalutari antè aquâ tinctos, educandos in vicinam mittit Campiniam. Mille ferè hi ſunt, & plures; millia etiam interdum, non vrbis tantùm hu-

ius, ſed vicinorum locorum: qui vbi octauum, ſummùm decimum attigerint annum, educti è ruſticâ diſciplinâ, vrbicis aſſueſcunt moribus. ac puellæ quidem in deſignatam in hanc rem domum, pueri in ſuam; ita ſua ſexui domus ſeruit. in quibus Chriſtianè educantur, & mechanicæ alicui arti, pro cuiuſque ingenio, addicuntur: hærentque plurimùm in his ædibus, in decimum ſeptimum, aut ætatis annum decimum octauum. inde ad varia deſtinantur obſequia: illæ quidem omnem puellarem artem edoctæ, ancillatum, in honeſtam quampiam familiam: adoleſcentes vt aut de ſuo iam viuant, aut ſanè famulatum. manentque ſub eorum cura qui huic pauperum annuatim præſunt ærario, donec certo vitæ generi, bonâ patrum quos vocant veniâ, ſeſe addixerint. quorum ſi voluntate matrimonio ſe iunxerint, non patiuntur deeſſe dotem.

Sub exitum verò anni ſecundi, quotquot certis ædibus in commune, quotquot etiam per ſuas ſinguli diſperſi familias de publico viuunt, veſtibus donantur. & ingens hic numerus eſt, vt præter priores qui plurimi ſunt, excreſcat in octingentas aut plures familias.

Expletis annis duobus, nouus ſuccedit labor. & prior quidem in cathedrali Eccleſiâ, panibus hebdomadatim erogandis præeſt. cûius etiam curæ pars ſunt, euocati ex agris (quorum memini-

mus

mus) pueri, variaque egentium mulierum ac virorum receptacula, in quibus certis legibus, certaque in ſeptimanas ſingulas eleëmoſynâ contubernatim viuunt. Secundus idem per omnia obit in S. VValburgis, puellarumque (quarum mentionem feci) ſedulam curam gerit. Poſteriore anno, prior eadem peragit in Eccleſiâ D. Iacobi, ſecundus in eâ quæ D. Georgio dicata eſt.

In hac poſteriorum annorum adminiſtratione, ea in deſignatos variarum Eccleſiarum pauperes conferuntur, quæ varij, prout cuiuſque affectus traxit, variis Eccleſiis aut locis voluerunt eſſe perpetua. quibus à ſancto Spiritu nomen indiderunt. cùm enim omnis munificentia ab illius impulſu naſcatur, factum eſt, vt eos qui erogandis his præſunt, nominis quâdam ſimilitudine honeſtauerint, quos volebant tam pij donatiui erogatores.

Hactenus labor eluxit, & prudentiæ permixta liberalitas. accipite hanc nunc propiùs, ſed paucis: neque enim, de ſuo ornata, alienum cultum patitur. Corraſerunt priores quatuor, quà oſtiatim, quà templatim, ſuperioribus his annis ſingulis, florenorum ſexaginta, quin & ſeptuaginta, adeoque octoginta, pluraque etiam florenorum millia. Quid integrâ Republicâ ſperari poſſet, cũ hac proſtratâ, & quadraginta annorum ciuilium bellorum colliſionibus attritâ, populoque parte maximâ viduatâ, negotiatoribus deſtitutâ, com-

merciis nudatâ, nobilitate exhauſtâ, ingentia tamen videamus propenſæ in omnem munificentiam affectus documenta, in omnem meritò poſteritatem, Regnaque, quà Sol lucet, itura.

Addam: & finio hanc narrationem: eſſe in hac vrbe tria & triginta minimùm egentium domicilia, variorum liberalitate ciuium dotata. è quibus viginti quinque, eorum quos recenſui, imperio parent: aliorum verò quorumdam, reliqua.

Quæ dicta hactenus, tantùm tangunt liberalitatem in notos vrbe totâ pauperes, & qui de communi pauperum ærario non erubeſcunt, menſtrua, aut hebdomadaria, aut diurna etiam ſubſidia poſcere. quales parte longè maximâ ſunt, qui è vicinis, aut remotis etiam prouinciis, à paupertate, tamquam ab irato mari, in portum hunc excuſſi. nam qui hîc nati maioribus vrbis huius ciuibus, perquam rarò ad hanc publicam inopiæ teſtationem deſcendunt. Ita ferè Brabanti omnes. à quibus, vitam antè egeſtas, quàm egeſtatis nomen & confeſſionem extorſerit. extrema pati, pane & aquâ vitam tolerare, noctes diebus in laboribus iungere, viri iuxtà ac mulieres, & tenera propè de ſinu proles, edocti. Vidimus ſępè inualetudine graui fractos, animam quaſi egeſtatis indignantem, antè eiicere, quàm mendicabulam vocem: tam rigida illis ad ſtipem dextera, tam fortis ad perferenda animus, tam gene-

generoſum pectus, & quod antè ſanguine ſe ſatiet ſuo, quàm alienâ miſericordiâ. Plerique proinde qui hîc pauperes, aut è vicinis Prouinciis ad benignius hoc littus adnauigarunt; aut ſi hîc nati, talibus maioribus nati; è quibus, imbibitâ longo vſu ſoli huius verecundiâ animoque, plurimi viuunt teneriore ſupra maiores fronte: qui cùm rem poſſideant, & duriore reliquis premantur pauperie, paupertatis nomen perhorreſcant. Magna hîc horum copia, quorum frequenter erubeſcentiam vltroneâ beneficentiâ anteuertiſtis. ita non tantùm egeſtati, ſed & infirmitati occurritis; & interdum etiam fallere iuuat, vt & habeat egens, nec à quo acceperit ſciat: pulchro Arceſilai exemplo, qui egentis & diſſimulantis & ægri puluino ſacculum ſubiecit, vt homo verecundus inueniret potiùs quàm acciperet. Hoc eſt dare. nam illa lenta, & inter diuites manus pendentia beneficia, cùm ſubductis ſuperciliis, & vix exeuntibus verbis, ac malignis etiam interdum, munus datur, quam gratiam mereantur? Illa grata ſunt, & nomẽ merentur, quæ parata, quæ facilè occurrentia, & vbi nulla mora niſi ab accipientis verecundiâ. nam vbi magna intercedit deliberatio, negationi munificentia proxima eſt: adeoque, tardè velle, nolentis eſt; cùm omnis benignitas, ſi talis eſt, properet. Vt enim acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pœnam; & miſericordiæ genus

eſt,citò occidere: ita maior beneficij gratia eſt, citò velle,citò dare; & beneficentiæ quoddam genus,citò negare. Iam hæc tarda quorumdam in dando deliberatio quid quærit? delectum fors in accipiente, vt diſpiciat in quem cum fructu conferat,aut in memorem, aut in relaturum. at magni animi eſt, non fructum beneficij ſequi, ſed ipſum; virtutemque adamare, ob innatam, non ob aſcititiam pulcritudinem: & generoſi, dati beneficij obliuiſci: ille decipi dignus eſt, qui de recipiendo cogitabat cùm daret. Sed indignus fortè erit cui præproperè donabis. quàm multi indigni ſunt luce,& tamē dies oritur, peræquante Deo beneficia ſua probis & improbis. non quòd ſine delectu ac fortuitò dari velim; ſed moroſam donatiui cunctationem non probo. adimit gratiæ plurimum,& extortam potiùs volūtatem, quàm vltroneam ſapit. Quid hæres? redibit ad te, ne dubita,quodcumque hilari promptoque exiit animo. Docuerunt id veteres non ineleganti ſymbolo: cùm tres Gratias, ſorores, manibus implexis, ridentes, iuuenes, virgines, ſolutâ & pellucidâ pinxerunt veſte. Sorores. vt enim hæ ſanguinis, ita qui dedit & accepit, beneficij nexu ac quâdam vinculatione ſororium induant animum; & qui dedit, ſibi dediſſe arbitretur. Manibus implexis. quòd beneficiorum ordo, per manum tranſeuntis, ad dantem tamen reuertatur. Ridentes.

vt dantis vultus longiſſimè ab omni abſit moroſitate. Iuuenes. vt cùm deceat beneficij memoriam ſeneſcere, dantem tamen obliuiſci deceat; nec pati vt longâ apud ſe memoriâ conſeneſcat. Pellucidâ veſte. vt licet qui dat beneficia taceat, naturâ tamen ſe ſuâ prodant, erumpantque foras eo clariùs, & in oculis plurium, quo qui dedit fortiori illa preſſit cuſtodiâ. Qui ſi ſecum reputet, beatiſſimum eſſe, ac planè regium, imò Deo ſimillimum numquam vinci beneficiis; & illud, in beneficiis optimum eſſe, dediſſe; beneficium arbitrabitur poſſe dare. & tunc demum ſe beatum, cùm aliquid dederit; cùm imitatus Deum fuerit, qui ſemper dat, numquam accipit. Sunt ex hoc genere in hac Republicâ non pauci, qui in beneficiis hoc vnum metuunt, prodi. Beati ſuo hoc ſilentio, non prementur æterno. & vt aliam non ſperent mercedem, virtus ipſa magna ſibi merces eſt, & recti facti conſcientia. Et ſanè magnus in hac vrbe campus eſt, magnæ virtutis; in quâ, vti dixi, ingens pauperum numerus eſt, à variâ egeſtatis tamquam fluctuum iactatione ad hunc portum properantium. nec fallit eos concepta ſpes: vetus enim apud vos, & à maiorum memoriâ,

Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos
Vrbe, domo ſociare:

nullum hoſpitio prohibere arenæ, ſolique veſtri:

nullum

nullum quamuis egentem arcere terrâ. Pergite. Manet cælo promiſſa merces;

—— officio nec vos certaſſe priores
Pœniteat,

cùm tam potentem remuneratotem, vltroneumque ſponſorem habeatis Deum, ignarum mẽtiri, dolique fraudiſque neſcium, centupli hîc redhibitorem, nec multo pòſt æternæ præmiationis certum largitorem.

Sermo. Fides in verbis.

SErmo candidus. & ad exemplar orationis ſuæ facere, & viuere, à primâ ætate docentur omnes. parci in verbis: nec ideò minus cogitant, edocti magnos viros remiſſiùs loqui; & quæcumque dicunt, plus habere fiduciæ quàm oſtentationis. Et eſt ſanè oratio, animi vultus; quę ſi multa eſt, & manufacta, oſtendit illum non ſatis eſſe ſuum, non ſincerum; & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, vt concinnitas, ſic multiloquentia. Nihil proinde in veſtris præceps. quod ſemel emiſſum, numquam reuoces. vt enim in procliue labentes, non vbi voluerint gradum ſiſtunt; ſed quantum premit pondus, tantum feruntur: ſic prærupta dicendi celeritas, non eſt in poteſtate hominis; nec ſatis digna viro: qui ponere verba debet, non proiicere; ac inſtar vndæ ſuauiter, non torrentis more è præcipitio fluere. nihil

etiam

etiam præproperum, cuius posteà pœniteat: sed præcogitata verba sunt; & tamquam à maturo corde, calamo dictata. vbi dixerint, stat immota fides. Periclitantur opes? si fidem dederunt, nemo violabit: ita vel cum iacturâ, tenacissimæ fidei sunt; vt cùm mori possint, fallere non possint. Nec quisquam, integrâ famâ, datam fidem fallet. si fefellerit, nominis & fidei naufragium fecit. nec iam inter dignos Republicâ viros adnumeratur: mortuum arbitreris, & tamquam cadauer ab iratis fluctibus reiectum; aut tamquam fatali spongiâ è viuorum numero deletum. viuitque exinde inglorius in omnem ætatem, & transit etiam in posteros hæc nota.

Animi robur.

ROBur animi, quale vix in aliâ gente; discat quisquis volet exemplo: neque enim aliter norit. nam fortia dicere multorum, facere paucorum est. neque vt quisque robustior sermone, ita & opere est: cùm ferè modestissimus, & verborum parcissimus, ditissimus sit operis. vt enim Gubernatoris artem non ostendit tranquillum mare; exasperatum sit oportet, & quod in montes se attollat, frendeatque, frematque spumis inæstuans, quod virum edoceat: ita aduersum aliquid sit necessum est, quod animum probet. Hunc animum inuictum, & in quo nullum for-

tuna locum reperiat, in quem telum mittat, si vsquam, hîc inueniet. Incurrant aduersa, & premant pectus, tamquam saxeâ mole, vt totum arbitreris Atlantem, cum vniuersi machinâ, vnius insedisse humeris; figet gradum, nec ingemiscet sub pondere: non subsident genua, non lababunt pedes: & quod de Socrate Xantippe, vtramque fortunam eodem vultu excipiet. hauserint auari fluctus humanarum opum æmuli, aut acerbior alius casus, stabit indignante fortunâ; nullâ enim re maior huic inuidia fit, quàm æquo animo. Hunc animum, in omni propè bonorum iacturâ, reperies erectum, excelsum, & flecti nescium. Intuere: è nullius vultu aut ore iacturam agnosces. imò quo grauior illa incubuit, eo hilariore vultu excepisse credas. nec foro nec publico abstinent, ac ne conuiuiis quidem aut hilariore lubentiâ. Non hæc sat magna documenta sunt inuicti roboris? nam vnde certiora peti possunt? aduersa sunt quæ cuiusque robur docent. hoc quis inter secunda intelliget? Gubernatorem in tempestate, in acie militem dinoscimus. interritus ille fluctibus conuoluitur, audacter hic cruorem suum spectat: ille etiam elementum prouocat, dum iratos illius fluctus proscindit audax; & miles lætus fluentem meliore casu sanguinem ostentat. at tiro, & qui nullas elementi vidit minas, ad omnes fluctus, ad vulneris pallescit suspicionem. Quò

hæc?

hæc? vt robora attingam, animoſque plurimorum veſtrûm. Sæpiùs enim tacitus mecum Rempublicam circumſpexi hanc vniuerſam, in illaque ſingulos, omnes. Quantos in eâ vidi naufragos, ſimiliáve naufragiis paſſos; quos aut iratum mare, aut fortunæ ludus, aut maleuolentiæ improbitas, perniciosum optimis telum, inopinantes, ſecuroſque deiecit? Illos procella, (quæ cæli fiducia, & placidum ludentis elementi fallacia) traxit in infidos fluctus: alios rerum illa domina, aut ſubiti ſimilis fulminis, ad cuius ictum, etiam vicina tremuerunt, oppreſſit incautos; aut ridenti ſimilis, in alieno luſit iugulo; tamquam parum ſit perdidiſſe, niſi & inter luſum videri velit perdidiſſe: in poſtremis malignitas ſæuiit, & ſecuros, tamquam turbine, vno conuoluit raptu; vt antè ruinam ipſi ſtrati viderent, quàm perſentiſcerent: & tamen tamquam nihil paſſi, redeunt ad mare; & è quo vix validâ enatarunt claſſe, de tabulâ ſalutem ſperant: iterumque fortunæ ceruices flectunt, confidentiam imbibunt, & audent ſe credere, à quibus non ſemel circumuenti; meliora ſperantes, nec ſemper iratum mare, nec ſemper infidum fortunę riſum, nec ſemper perfidiã amici. O animos Spartâ dignos! imò Belgio: & ſi iterùm ſurgat Cæſar, Neruiis, & Aduaticis. *Macti virtute hac:* idem vobis, quod ex acie ſanguinolentis acclamo; quod Mutio retorridam manum, & duorum Regum

victricem referenti, Romana iuuentus. *Macti virtute hac.* malo truncam illam, quàm Mæcenatis, imò quàm cuiusque fortissimi saluam. Benè in hanc rem Attalus Stoicus: Malo me fortuna in castris suis, quàm in deliciis habeat. torqueor, sed fortiter, benè est: occidor, sed fortiter, benè est. Sed & audi Epicurum, dicet, Et dulce est. Hæc mens ducet ad gloriam, imò ad gloriæ culmẽ, cultorem suum. Facit hoc creber vsus, & cum aduersis pugna. Idem reperies in iumentis. quamlibet viam patiuntur, quorum durata inter aspera vngula est: neque vllum laborem recusant manus quæ ad arma ab aratro transferuntur. ita planè, quem nulla fortuna supplantauit, cuius nulli dentes sub infido illius crepuerunt ludo, quid poterit? & quid non poterit, cui perpetua cum illâ lucta? qui modò prostratus, modò erectus, de genu, de puluere, de vulnere, de sanguine surrexit validior? Millia ex hoc genere in hac vrbe dabo. nam quem illa hîc vmquam transiit intactum? gloria hæc est Reipublicæ vestræ. & ferè contumacissima aggreditur; mollia nullo dignatur morsu: ita ignauissimum quemque refugit, fortissimos sibi pares quærit. tenera fastidio transit; durissima proritat, aduersus quæ vim suam intẽdat. ignem experitur in Laurentio, paupertatem in Francisco, exilium in Ioanne, tormenta in Vincentio, venenum in Benedicto. Magnum exemplum non nisi magna for-

fortuna non inuenit. apud vos, in quemcumque propè cadat, inueniſſe videtur, vt liceat dicere: Dignum fortunâ par, Reipublicæ ciuis, illi compoſitus.

Et neſcio an non hoc ſit vrbi huic proprium: aliarum enim ſi intuearis ciues, vnius calamitate omnes arbitreris oppreſſos, vt quos ruina non attigit, metus exanimauerit; paremque paſſis mœrorem exprimant, cùm putent eadem ſe pati poſſe. Vt aues, etiam inanis fundæ ſonus territat, & excutit ſedibus: ita plerique, auſim propè, non nati, non educati in Republicâ hac, ad nudum non modò contremiſcunt ictum, ſed ad vacuum ſonum. at qui ex hac prodierunt, tamquam ſi omnia miſſilia præuiſa, nihilque præter opinionem cadat, ita cadunt in fortuitis, vt ſemper ſtetiſſe videantur: ita reparant claſſem, repetunt maria, vt nemo credat vidiſſe fluctus: ita cum diſcriminibus pelagi non notitia modò, & familiaritas, ſed pacti quædam neceſſitudo interceſſiſſe videtur, vt quos nudos excuſſit, reſtituat ſub diuitiarum pondere fatiſcentes. Infida fuit ſocietas? iterùm creditis: & tamen quem alibi non exanimet vna perfidia? Per iocum fortuna euertit? iterùm blandienti oſcula præbetis: & quem alium non ſternat hic riſus? quis non alibi ſecedat ab his ludis, & det raptori locum, ſeceſſionemque æternùm cogitet, meliora deſperans; & non emi-

nus ſpectet hæc bona pendentia, procul nimirum à Ioue, procul à fulmine? Cauſſam non ſemel diſcriminis huius inter Reipublicæ veſtræ ciues, alioſque, tacitus mecum quærebam: nec aliam reperio, niſi quòd reliqui, extrà ſe vallo cinxerunt; veſtri intus inſtructi ſint: pulſari proinde poſſunt, capi non poſſunt; cùm nullum mare, fortuna nulla, perfidia nulla, mentem aduerſus fortuita armatam, poſſit euertere.

Addam aliud, mirari me ſolitum, ita pleroſque aduerſus fortuita, & quidem ſæuiſſima, armatos, vt plurimos viderim eodem vultu læta, eodem triſtia accepiſſe. Tenuit nauis portum? benè eſt. periit? mirare quiſquis hæc leges, nulli periit. intuere vultus. non dico, non refrigeſcent artus, ſed nuſquam contractior frons, nuſquam rugæ. ſcrutare cui perierint: nullum reperies. alteri periiſſe credas: huic cui periit, etiam acceſſiſſe; ea frontis oriſque hilaritas eſt: quaſi in alienâ pelle, ferro medicus ſæuierit. commiſerare: paraſſe ſe hominem dicet ad hæc humana. Præcogitati nimirum mali mollis ictus venit. & ſanè pars magna mali apud imperitos nouitas eſt, & inexſpectata compulſio. Nō poſſunt hæc venire à vili pectore. nec quiſquā iſta, puſillâ mente, ſiccis oculis, ex alto ſpectauit. Quid faceret vera Philoſophia in Virtutis acie, apud eos, quos tantos animos circumferre videmus inter fortunæ hæc tela? Miramur feras, quas

catulorum amor mittit in venabula; miramur iuuenilia quædam ingenia, quæ gloriæ cupido trahit in contemptum ferri: ibi amor facit indomitas; hîc ſpecies & virtutis quædam vmbra traxit in ſanguinem. quid in Reipublicæ veſtræ ciuibus veræ virtutis poſſet amor, quos nec magna, nec illuſtria, per pericula & mortes compulerunt tamquam ad epulas fames? quanta darent exempla magnarum documenta mentium, ſi in nobiliorem metam curſum defixiſſent? quanto namque generoſiorum rerum fortior ratio eſt, ac validior impulſiua vis, tanto valentiùs per pericula & mortes exirent: nunc cùm eadem faciunt in re non magnâ, quid ſperare debeamus in verè magnis, teſtantur. & quos tanta cum incommodis ſuis familiaritas, docuit tam erectâ ceruice intueri alternantis fortunæ vices, quid faceret, ſi eadem in propiorem virtuti materiam incidiſſet? non vbi ſemel obduraſſet animus, antè auferri, quàm conturbari contingeret? quid pugni, calces, flagra, cæſtus, quid enſes poſſent? ſanguinem ipſum fluentem riderent, tergerentque tamquam à balneis ſudorem. Semel namque roboratus animus, & è Virtutis palæſtrâ toroſus, quos nõ ictus exciperet; quos non frangeret? etiam vltrò auderet prouocare, & inſequi cedentem fortunam; quin & inclamare, Quid ceſſas? paratum pectus vides. experiamur inuicem, tu feriendo, ego feren-

ferendo. quærit enim Virtus vbi se ostentet,

Spumantemq́; dari pecora inter inertia votis
Optat aprũ, aut fuluum descendere monte leonem.

Refellitur criminatio de occupatâ ab Iberis vrbe, anno M. D. LXXVI.

ALiquis hîc sibi de alienâ venustus calumniâ, militarem obiectat rapinam, & inter micantes gladios, flammas, sanguinem, stragemque impulsæ ciuitatis, fractum animum. O semper inimica alienis progressibus inuidia! quanto prudentiùs hæc ferocientis fortunæ vulnera, & adhuc de cicatrice recentia, ac quasi de ferro calentia, quisquis est, pressisset silentio? Possem hîc illud Poëtæ:

—— In corpore fortium virorum
Laus est amplior, amplior cicatrix.

possem, quod Aristides, cùm ad supplicium raperetur, repertusque esset qui in faciem inspueret, cùm neminem id arbitratus esset ausurum puri oris, abstergere; & lectori dicere, Admone istum, ne tam improbè oscitet; ipsique hoc respõso contumeliæ contumeliam facere. Verùm tacebo: & hæc lapsantis fortunæ dehonestamenta tacitus præteribo. nam quid ego aduersus has immemores humanæ conditionis voces, dictaque improuida, præteriti temporis fortuita conuulnerantia? Dicam tamen, quod de viro magno Seneca: Si magnus

magnus cecidit, magnus iacuit. addam: ſurrexit maior. idem de vrbe hac. tantùm in hac ſtrage, omnis fortunæ crudelitas laſſata conſiſtat. hoc oro. ſitque militaris hęc licentia, nihil ampliùs dolituræ ciuitatis piamentum. Et non pari iure Carthaginis ac Numantiæ, Corinthi, Athenarum, Spartæque, & tot Regnorum cinerem, aut quidquid altiùs cecidit, ridebit? Inſpice, quiſquis es, volubilem hunc rerum ordinem, totamque ante oculos ſortis humanæ conditionem pone, ſæuumque hæc inter fortunæ ludum. hîc montes diffluunt, alibi rupes; iam ſorbet, iam vomit fortuna maria; modò ſiſtit, auertit dehinc flumina, & ditat nouis. Quot vrbes vno tempore ceciderunt; quot hiatibus ſubductæ? quot non vno loco integræ deſederunt regiones? quot redditę terris, totis demerſæ ſæculis? Et non omnium orbe toto magnarum ciuitatum veſtigia tempus eradet? non formidanda olim maria ſiccabit, ipſaſque rupes ad humilem deducet arenam, decoctor ignis? noſque ipſi, parua aliquando ingentis vltimæ ruinæ acceſſio, non in amica vertemur elementa? iacebimuſque inglorij, terra & vilis puluis?

In plenum dehinc fortunam cogita, circumfer oculos: quot gentes populoſque mutaſſe credis ſedes? Tyrij Africam incolunt, Longobardi Italiam, Hiſpaniam Gothi, Athenienſes Aſiam, Angliam Germani, Galli Græciam; & Scythia

Achaiæ ciuitates Ponticis impositas littoribus ostentat. Nihil eodem aut loco aut statu mansit, quo genitum est. Regna intuere, Imperia, orbeque toto Prouincias. illæ te docebunt: plurimarumque in his vrbium ostēdet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt. Nec magnis hæc interuallis disiuncta: momentum sæpè temporis euertendo imperio sufficit; etiam Romano, ne me putes minima tangere.

Verùm Antuerpia hostili aliquando manu iacuit: non nego. & in mediâ propè pace iacuit: ita ferè insperatò bella surgunt, hostis ex socio, ex propugnatore euersor. Eadem reperies alibi. nam & in subitas tempestates agitur æstiua tranquillitas, & rursum serenitas, rursumque nubilum. Quid caussas quæris? cùm ipsa sibi, vt alia taceam, felicitas, cladis caussas repererit; vt ad hanc satis videatur esse, fuisse felicem. Iam quantum interest, ab hoste perierit, an operta fluctibus, an hausta terræ motu? aut quæ res demum non habuit aliquam ruinæ suæ caussam? quæcumque hæc fuerit, satis est fuisse. Interfuerit etiam dies vna, an plures, inter vrbem maximam & nullam; quantulum hoc est, aut quod solamen prorogati spatij, protensæ miseriæ, cùm venerit dies illa consumtrix omnium? Quid ergo nouum, cùm ipsa adeò naturæ opera videamus vexari, tolli, & statui, montes, terras, maria, si vnius vrbis senserimus,

non

non dicam excidium,ſed deuenuſtationem,tamquam vnius arboris ſpolium, in fecundiorem redhibitionem? Nam de Antuerpiâ hac veſtrâ auſim illud Poëtæ:

—— Tua nempe putantur
Surgere fata malis; & celſior eſſe ruina.

cecidiſſe itaque videri poteſt, vt ſurgeret altiùs. Ita non raro maiori fortunæ locum fecit iniuria; vt ideò quædam periiſſe videri poſſint, quò cultiora enaſcerentur. Accidit hoc vrbi huic veſtræ. ſurrexit,& erexit ſe ſuper ruinâ ſuâ, florentior: vt arbitrari meritò poſſis, ignem illum viſcerum depaſtorem, conſultò ſæuiiſſe; vt vbi caſæ erant, ſurgerent cælo domus, inuidiam facturæ Principum palatiis.

Verùm percelluit illa ruina plurimos, & etiamnum inhæret fibris, nullâ ætate emedullanda. Poſſem ad hæc ignaua pectora, humanarumque ignara rerum, illud Poëtarum principis:

—— Cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, variúſque labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuiſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locauit.

imò in maiore, in ſplendidiore. res docet: illa loquatur. Neque fugit hoc Regnorum & Rerumpublicarum Timones. hinc illud Timagenis Vrbis inimici: Romæ ſibi incendia ob hoc dolori

esse, quòd sciret meliora resurrectura, quàm arsissent. Idem credo euenisse Reipublicæ huius hostibus. Et verò maiora certioraque restituta sunt: sint tantùm diuturna, & melioribus in omne æuum auspiciis condita. sin minùs, & aliud volet imperium ex alto, hoc statuamus: nihil fortunæ inausum; aduersus Romam non minùs habere iuris quàm aduersus Cannas. in eum enim intrauimus mundum, in quo his legibus viuendum est. Placet? pare. displicet? alium mundum quære.

Sed hæc maiora cadent? etiam Imperia totis excisa sedibus iacebũt. etiam viri Principes? æquè ac pauperes. aut aliquis homines sceptro metitur & purpurâ? Si impares viuimus, pares tamen nascimur, morimur pares. hoc volo: Conditor ille generis humani, non natalibus nos, nisi dum sumus, distinxit: vbi ad finem ventum est, omnium quæ terra premit, similis lex esto, si corpora metiaris. Nam de animo, & alterâ meliore redanimatione, aliud iudicium esto. neque tamen in hac vlla prærogatiua purpuræ: soli virtuti erit. Hanc amplectamur: reliqua vt peritura, & ad matricem puluerem suum reditura, despiciamus; cùm omnium mortalium opera, mortalitati sciamus damnata, nec quemquam in crastinum sui esse certiorem, non Regem, non seruum. ad patienda nimirum pares, sed & ad secunda meliora-

que

que imperia pares, si virtute pares fuerimus; quâ solâ, largitur, metiturq́; Deus æterna tura præmia.

Iam si obiectæ criminationis robur propiùs intueamur, quid magnum fuit à veterano milite, & in viginti propè annorum ciuilium bellorum incude roborato, inopinantes ciues, securosq́; vt in altâ pace, circumueniri? & steterunt tamen, inermesque armatos, quantum in illâ fortunâ licuit, maioribus animis quàm armis, susceperunt. Passi ex hinc ea sunt in pace, quæ ne bello quidem timeri poterant. quid damnas? Ignauus nauigij rector est, qui fluctuantia vela deseruit, permisitque tempestati nauem: at ille etiam in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem, & nudo latere fluctibus obnitentem: cuique mors sola gubernacula eripuit; ac ne eripuit quidem: ausus antè gubernaculo innatare, & illo iam vehi tamquam naui. Idem hîc cogita, mori antè ciues delegerunt, ruereque in hostile ferrum, quàm deserere stationem. Quid damnas? quòd senserunt? quòd magni vulneris magnam cicatricem, ne nunc quidem transeant sine præteriti temporis memoriâ? non est hominis non sentire mala sua. (neque indolentiam bonum dixero, habet illam cicada, habet pulex; vt nec molestiâ carere bonum, quid otiosius verme?) tulerunt tamen illa, quòd viri est. Quid? hostis armatus, veteranus miles, ciuili pastus sanguine, ferrum in manu,

mors in iugulo; & non ſentiet exarmatus ciuis, vrbicis nutritus commodis, flammis circumſecus cinctus? Exclames fortè:

Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.

quis animas nullo monitore ruentes in ferrum, quæ has vibrata tela, quæ arietata inter ſe arma agminis denſi, terreant; quas non vrbis impulſæ fragor, non vitalia depaſcens incendium, non coniugum, liberorum, non carorum cædes, è ſtatione deiecerat? Temeritati hoc aliquis aſſcribat. errat. ſi prouocaſſent inermes armatas veteranorum iras, poterant damnari; at declinauerant quâ tunc licuit prudentiâ, non minùs quàm in nauigando procellam. Ille temerarius audit, qui cùm declinare poſſet, contrà it, & contemnit potentiores minas; qui exaſperat imparibus armis; qui dum licet, nocituram non vitat potentiam. At quæ euenerunt vrbi huic, inopinata fuerunt omnia, & quæ nec præuidere quidem humanum fuit. aliter itaque res cecidit, quàm vereri quiſquam poſſet: nec licuit felicem ſemper curſum tenere; fateor. nec ideò tamen aut victi ciues, aut ſubacta Reſpublica. Nemo enim illũ victum dicet, qui corpore licet proſtratus, animis tamẽ ſtetit. Ita CCC. Fabios nemo victos dicet: & Regulum captum à Pœnis, nemo victum dicet. Quiſquis proinde ſæuientis fortunæ vi ac pondere oppreſſus, non ſubmittit animum, numquam ex vero victus dici poteſt;

nobi-

nobilissimâ ac principe parte sui erectus, licet deteriore iaceat.

At seruire tot ciuilium bellorum sanguine madido, durum. nescis quâ ætate Hecuba seruire cœperit, quâ Crœsus, quâ Dionysius, quâ Darij mater, quâ Plato? quâ seruatus alius, vt

Orbatæ ad Tomyris veniret vtrem?

quo si recentiora cogitas, quamque funesto perierunt exitu Orientis Imperatores, Valens ignibus, Zeno vxoris perfidiâ, Basiliscus cum liberis ferro, Anastasius fulmine, Heracleon exilio, Constans suorum gladiis, Nicephorus Bulgarorum iaculis? quàm funesto Occidentis? Henricus inediâ, & quidem à patre, Fredericus Numantici Scipionis exitu, & à filio; Lucius caueâ ferreâ, Conradus veneno, & à fratre; vltimusque Sueuici sanguinis carnificis manu? Sed neque ego hunc seruire dicam, cui animus liber est. aut quisquam Epictetum seruisse dicet in tam excelsâ animi libertate; in tanto cupiditatum omnium dominatu? non magis quàm Callistratū & Rutilium exules. huius digna Romano vox est; Malo patria exilio meo erubescat, quàm reditu doleat. Non est hoc exilium, cuius neminem non magis quàm damnatum pudet; & sanè quicumq; talis est, patriam sibi, etiam vltima terrarum statuet. ita qui corpore seruit, si animo perstat, nec libidini, abdomini, crudelitati, inuidiæ, ambitioni, pecuniæ seruit,

liber

liber eſt. cùm contrà qui his ſeruit, licet familiam alat regnis maiorem, licet ædificia inhabitet laxitate vrbes vincentia, licet arctet claſſibus maria, milite Græciam, equite Germaniam, licet vtroque ſubacto orbe ignota quærat maria, orbem alium, cælumque aliud, ſeruus erit. aut quis Alexandrum liberum arbitrabitur cùm in littore maris rubri pedem figit? cùm claſſibus in oceano errat, bellaq; per ignota captat maria? cùm extra naturæ terminos arma profert? cùm inexploratum profundum cæcâ ſcrutatur auiditate? non ille cupiditati imperioſiſſimæ in his dominæ colla ſubmiſerat; nō ſub infami illius iugo ceruices flexerat? quo modo ergo liber erat, quem inſana cupiditas in nouos agebat orbes? quē, cùm vix ſeptem aliquando expleret vrnam pedum, nullæ explebant terræ? Ego hunc liberum dixero qui tam fatuis ſeruit? quem tot intus compulſari video motibus, tamquam in piſtrino flagellis, quot ardere video non ſaturandis votis? aut non illum potiùs liberum, qui corpore quamuis duram patiatur ſeruitutem, animo tamen erectus, innatæ memor libertatis, nihil aut indole ſuâ, aut homine indignum committit; ſed antè animam ponit, ſanguinem fundit, quàm à vero rectoque vel latum crinem decedat? Hanc libertatem animumque apud vos repperi, quam nec mors raperet, non foculus Porſenæ, non buſtuaria altaria, non Dio-

Diomedæa præſepia, non taurus Siculus, nō mortaria tyranni;non ſerpens,ſitis,arenę Catonis. Pergite hac libertate, nomen,admirationem, cælum promereri: hac enim vnâ vendicarunt ſe in libertatem, quotquot olim nati cælo, à ſeruitute omnium maximâ. hac vnâ contra fortunam luctata Virtus, etiam citra effectum propoſiti operis,enituit,claruitque Sole maior.

Militare robur.

QVamquam ſi arma velis, ſi obnitentes fortiter animos, ſi quos non vlla iniecta mouerunt

Tela,nec aduerſo glomerati ex agmine Galli,

hîc reperies. neque vllis magis nota eſt Reipublicæ huius virtus, nullis quid dextra,quid tela poſſint,quid viuida bello virtus:ita duritia ſilicis nulli magis quàm ferientibus nota. Memini diei illius, cùm validiſſimo obſeſſi exercitu, intraq; mœnia præproperâ victoriâ elatum vidiſſetis hoſtem, quem foueratis,admiſeratis amicum. Cuius animus non concideret inter arma, inermi dexterâ? verùm vt quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt; vt ſaxa tot ſæculorum verberata fluctibus,nec veſtigia ſæuitiæ oſtentant; aſſiliant, impetum illi faciant, ferendo hæc vincunt, franguntque percuſſorem ſuum: ita leui ciuium ma-

nu, leui repercussu, ingentem exercitum fudistis. Fuit hîc verum:

——Hortamina fortes
Praeueniunt, timidisq; etiam breuis addita virtus.

Non tangam hæc pluribus. possem; & naturale est manum sæpiùs ad id referre quod dolet, aut quod pruritu suo exasperatũ prouocat in contactum. at ego tacebo. Quòd si tamen robori huic, animisque, virtutum etiam in hoste admiratrix contigisset antiquitas; quanto ingeniorum certamine, viueret ille dies, quem vrbi fatalem hostes designarant? At melior caussa, meliorem fortunam reperit: & viros hîc esse sensit, quos non minæ, non ferrum terreat. cùm armati, tam insperato animorum robore fracti, attonitique, citatiore gradu portas repeterent quàm intrarant; vt arbitreris in hanc diem cecinisse Vatem:

——Impediunt numero, seq; ipsa vicissim
Arma premunt; nec vis conatibus vlla, sed ipsa
In socias errare manus, & corpora turbâ
Inuoluit prolapsa suâ.

Possem etiam nunc ostentare campum hostili

——qui sanguine pinguis
Spirat adhuc;

possem suffixa portæ anathemata. Verùm silentio inuictæ Reipublicæ vestræ magnitudinem, non verborum cultu venerabor.

Secundũ exemplũ militaris roboris M.D.XCV

Succedit alterum testatissimi roboris animique docu-

documentum, cùm insonat tristis auribus nũtius:

Hostis habet muros, ruit alto culmine

Lira, tot ætatum opus. & iam

—— vix primi prœlia tentant

Portarum vigiles.

Quid ageret Aduatico generosum germen sanguine? incitabat vetus gloria, rei indignitas, hostilis ausus; magna exercendæ virtutis incitamenta, vbi in virum inciderint. impellebat Patriæ salus, Prouinciæ vastitas, diuinorum contemptus; ingẽs audacis alicuius ausus irritamentum. inde tamen loci distantia, vrbs subacta, veteranus miles, equitatus hostilis, quem non terruissent? Verùm quæ mortalium plerisque metum, ea vobis ad virtutem calcar. ergo expedire lubet arma. & obuia quæque prout fors dederat arrepta: etiam de viciniâ aliqua mutuata. Neque deerant qui dissuaderent: ita ferè subita, inertia sternunt pectora; quæ certam seruitutem præeligant dubiæ libertati, quæque inter vincula malint vitam, sequẽtes

—— timidæ compendia vitæ,

quàm vltimum *—— decus addere morti.*

at vos immemores sanguinis vitæque (generosæ mentis est obliuisci sui, vbi Patria in discrimen vocatur)

Sagitta qualis Parthicâ velox manu

Excussa fertur,

sic quò Patriæ vocat salus properatis alacres. dul-

ce nimirum pro hac cadere,

—— pulchrumq; mori succurrit in armis;

—— vitamq; impendere famæ.

tamque citatus fuit cursus, tam sine morâ interruptus, vt antè in conspectu captæ vrbis essetis, quàm plerique patriam vos vrbem reliquisse scirent. ita orbata tygris, excussura raptori catulum, superuolat veriùs, quàm superueniat. Et ventum erat ad portas, cùm crudelis vbique

Luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.

Verùm eo vos audentiores, animisque ab ipso discrimine sumptis, per tela, per hostes itis in amicam vrbem. nec mora, cedit Aduaticis armis Battauus: & ille tot bellorum miles, tot annorum veteranus, toties ciuili lotus sanguine, ad primum clamorem vestrum (ô semper timidum scelus!) circumspectat effugij loca. pars mœnia, citatiore quàm venerat cursu, petit. pars turpi concussa formidine, abdit se tectis. Ita eâdem propè horâ, quâ victorem se viderat, victum se sensit Battauus; atque adeò in ipsâ victoriâ victum. sic quo lusere nauigia loco, sorbentur. Quis hîc triumphos neget, Vrbis receptæ, hostis cæsi? Vincebat hic numero, equite, pedite, graui armaturâ, velite: vincebat quinque & viginti annorum militiâ, alternante tot annis fortunâ, vario semper euentu, læta ac tristia: perque secunda & aspera, indurauerat corpora animosque: vincebat recenti victoriâ.

Vos

Vos pauci,ſed meliore cauſsâ,dilecta Deo,deuota Patriæ phalanx, nullo equitatu firmati, obuiis, prout cuique,in tantâ trepidatione, fors obuenerant,armis inſtructi,veteranum militem, totque annorum bellatorem, Vidiſtis, Viciſtis. Quis mihi hîc calamũ parem animis,fortunâ parem? Plures aliquando Lucullcia menſa vidit conuiuas, quàm vos pugnæ victoriæque ſocios. Vidimus euntes, redeuntes. quæ non oſcula matres, coniugeſque, tam felicibus votiuiſque pro Republicâ imprimant labris? quæ non ciues reliqui fortunatiſſimis dextris? imò quis non collectum Liranis puluerem campis tergat oſculis? non hoſtili pingue ferrum ſanguine detergat gaudens? non dentata hebetatorum cæde gladiorum latera pernumeret lætus? non libatum Patriæ ſudorem, ſuper nectar & ambroſiam bibat alacer? Beatam diem, quâ omnis ætas, ordo, ſexus, excepit reduces victores! Non hîc, ſi veteres non pudeat ſequi, ſpument annuatim Falerno gemmæ? non cryſtallis caleant vnguenta glacialibus? non cinnamomo ac thure, cœnationes ſpargant peregrinos naribus odores; & madeſcentes nardo capillos, circumfuſa florum ſerta ſiccent? non omnes denique Charites, reuertente in orbe felici hoc die, ſingulos, auro gemmiſque ſacratos Patriæ vertices coronent? aut quam hîc gratiam floris, quam prætermittant frondis lætitiam, non alicui capiti deuotam? imò

non ipſi adeò generoſi agminis calcati greſſibus, neglectâ frumentariâ ſobole,

—— violam, cytiſum, ſerpilla, liguſtrum,
Lilia, narciſſos, caſiam, colocaſia, caltham,
Coſtum, malobathrũ, myrthos, opobalſama, thura
Parturiant campi,

vt perpetuo teſtentur flore, perpetuaturos orbe triumphos? Exurge vbicumque es doctior manus, & in obſcuro ſilentij receſſu deliteſcentia inuictarum trophæa mentium, artifice publica calamo. quàm diu marceſces in hoc pingui victoriarum campo? exurge melioribus auſis; non

Verborum violis multicoloribus:
Nam cantu & modulis luxuriantibus
Laſciuire vetat maſcula dictio;

qualem maſcula ſibi virtus, iure ſuo, vendicat: nimirum tamquam Brontis Steropiſque malleo & incude chalybiam: quà mihi, quà orbi, quà æternitati, virtutum diſculpta ſquamis pectora, extritaſque pugnaci calle dexteras perennaturas oſtentet.

Hæreſeos nota deterſa.

ALius neſcio quis
Prodit hirritu rabiem canino:
parumque memor humanarum viciſſitudinum, hæreſim obiicit; & ab auorum fide, nongentis & quod excurrit annis firmatâ, deſciuiſſe incla-

inclamat. ô voces!

—— abruptis etiamnum flebile venis
Vulnus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ,

& hunc delectat exaſperare; non & nouare hæc vulnera, hanc feram ſcabiem, VVittembergicâ, & Gebennicâ affrictam contagione? neque enim diffiteor ab his Aquilonibus afflatam & Belgis vniuerſis, & vrbi huic, non contemnendam malignitatem. Vt enim indomitum niuibus & Alpibus, eneruarunt fomenta Campaniæ; vitiiſque victus eſt, qui vicerat Alpes: ita quos tot ſæculorum conſenſus vnus, tamquam inenodabili conſtrinxerat vinculo, enodarunt, & euincularũt per conuiuia & vina licentiæ voces, & nociture libertatis pollicitationes: quæ non ignobilem partem, latronum more dum amplexantur, ſtrangulant. hinc prece, inde pretio, alibi minis, quin & ſponſionibus forinſecus melleis, ſoloque promiſſorio verbo grauidis, inuoluunt ignaros in illud profundum contemptæ religionis. quoſdam ex inſidiis, per importuna interualla, improuidos, ex occaſionibus aſſiliunt: moleſtum oppugnationis genus, cùm neque tamquam in bello paratos eſſe liceat, neque tamquam in pace ſecuros: hinc non tam robore, quàm aſſiduitate fatigati, manus dederunt. Defluxit exinde hic turbo per vniuerſas propè Belgicas Prouincias; nec ſumma papauerum tantùm, ſed & reliqua malignitatis ſuæ flatu

ambuſ-

ambusſit. Hîc illud profundum fuit nobiliſſimarum Prouinciarum, alternis infidiſque reciprocum æſtibus, quibus, modò ſubitis alleuatæ incrementis, modò maioribus depreſſę damnis, aſſiduè iactatæ, nuſquam quadraginta his annis ſtabili ſteterunt loco: alteræ in alteras illiſæ, & naufragium non ſemel paſſæ, nauigarunt infidum hoc mare, ventis ludibrium. ô quando portum? fallor? an iam video? Huius naufragij pars aliqua ciuitas hæc: fateor: at pars magna proſperioris curſus, fidentioris ſtationis eſt, noſſe quæ ſigna anteambulæ dent nubes; quis locus vorticibus infamis: vt remediationis pars magna, agnouiſſe morbum eſt.

Verùm quò tu, quiſquis hunc accuſas næuum in pulcherrimo hoc corpore? papulas obſeruas alienas, ipſe vulneribus obſitus: verrucas rides, cùm te effera ſcabies depaſcatur. ô ſemper æmula virtuti inuidia! quid ſi hîc mores, ſi vitam, ſi reliqua tua ſpectanda proponam,

Quàm timeo victus ne pœnas exigat Aiax,
Vt malè defenſus?

Et cur non potiùs ſelegiſti magna, melior iam apis, & tot ſæculorum cónſtantem fidem, quàm deterior araneus vix paucorum annorum fluctus, tamquam venena, à vicino mari? quid ſeptem annorum iactatione damnas tot ætatum fidiſſimum fidei portum, tutam ſtationem? quid inno-

innocentiam maximæ partis, ſcelere paucorum? cur non flagitia paucorum, virtutibus excuſas integriſque plurimorum? nam quæ hæc improbitas, tot ætatum, tot capitum virtutem, paucorum vitiorum criminationibus ſordidare? Nocturna quædam animalia, ad primum ſolis ortum ſtupent, & latibula paſſim petunt, timida lucis; ita ingenia praua, & ſolis nata tenebris, probitatis auerſantur radios, inimica luminis: ergo obſcura quæque venantur, in quibus infelicem linguam tamquam domeſtico paſcant pabulo. Verùm inſtent, commordeant, citiùs frangent dentes, quàm imprimant. nam quid hìc volunt? noctem immittere æternæ huic vrbi? erratis infelices animæ. nam & ſolis vis magna eſt etiam inter oppoſita: & quamuis aliquid non raro interiaceat, quod prohibeat eius aſpectu, curſu tamen ſuo fertur; neque quia inter nubila luxit, ſereno minor eſt. Idem audeo de hac vrbe. oppoſita nihil detraxerunt, intercurrentia nihil ademerunt: minùs tamen inter hæc fulſit, non nego. at more ſolis obſcuri, & à ſubterlabente nube tenebrati, vim ſuam exercuit. Hoc itaque potuit aduerſus hanc hæreſis, quod aduerſus ſolem nebula: tenebras nimirum interuomuit; nec omnibus tamen: nobiliori namque parti luxit. euenitque quod nauigantibus: licet enim in eodem elemento, non omnes tamen naufragium patiũtur, ac ne iactationem quidem.

imò,nec oborta tempeſtas quantumuis ſæua, pari atrocitate ſæuiit in omnes: quoſdam namq; vexit molliùs, rapuit quoſdam vehementiùs; alios prope littus depoſuit tamquam in tutelæ ſubſidium, multos in altum vectos depreſſit. ita hoc animorum profundum, paribus licet fluctibus, impari tamẽ ſucceſſu ſæuiit in varios. hos totis obruit vndis; alios deſtituit fluctibus, quos aut irreſpirabili pòſt demergeret vado, aut inextricabili impactos illideret arenæ, aut inenatabili committeret Neptuno; quoſdam etiam leui, nec vltrà, exciperet aſpergine, tamquam rore tinctos vberiore. quorum pars longè maxima, lucente ſidere proſperiore, poſitiſque ventis fluctibuſque, rediit ad ſaniora, ad portum aliquando ſecundiore curſu deducenda per ſecunda ſolatia periclitaturæ fidei à Domino poſita; inter ſcopulos & ſinus, inter vada & hæreſeos freta velificata, eo nunc tutior quo cautior, ſecurior quo ſe ſenſerat nimis infido concreditam elemento, & quo propiùs viderat omnem hunc nouitium curſum de incertâ ſtatione eſſe. Ita omnis nupera ſtructura minùs firma, ventiſque iniuriiſque obnoxia, non raro ingenti vnâque ruinâ, dominum familiamque ſepeliuit. contrà, nullo incurſu loco mouetur, quam ætas roborauit, & mora ipſa durauit in ſaxum: incurrant venti, admurmurẽt, in ſe plus quàm in illam ſæuient, valido repercuſſu irritum conatum de-

docti.

docti. qui si in mollem cedentemque materiam incidissent, damna dedissent. De materiâ ergo habet profundum hoc omne, tempestasque individuo illi nexu iuncta, si quid potest. hoc dico: De infirmitatibus omnis hæresis habet quòd valeat; nihil valitura, si in benè valentem fidem incurrerit. Quid ergo miramur de quibusdam ab hæresi captis? leuis fidei, palea leuis est, quocumque afflatu raptatur: & tenuis scintilla depascitur quantumuis ingentem struem.

Verùm antè eadem nobiscum tenuerunt. ita arbitror. Sed quid mirum, probatum antè, posteà excidisse? Saul bonus, Ieroboam, pluresque alij, liuore & ambitione posteà euersi. & quàm multi iam inde ab Apostolorum temporibus, in hæresim, fidem demutarunt? neque ideò fides non bona. alioqui & vites damnabis, & terrã, mariaque, & quidquid fecundo vtrumque sinu mortalibus profudit; cùm innumeri perierint, malignè iis vtentes, quæ poterant esse (non & debebant?) in medelam, in salutem. Et quis prudens ædificabitur in ruinam ob degeneres quosdam veritatis animos? Quòd si quis fuerit, qui nouitia hæc recensque nata sequi maluerit, quàm nostra tot ætatum prærogatiuâ firmata; num hoc fidem labefactabit, tantis comprobationibus testatam? quin adeò purior eo frumenti massa in horrea Domini reponetur, quo tentationis

huius vanno plus paleæ excussum fuerit.

Et licet graue fuerit tot capita à veteri maiorum fide excidisse, maius tamen fuit, post nouercales semitas, redisse ad matrem; post licentiæ pabulum, ad restrictiora pascua; post libertatis steriles auenas, ad fecundum Domini frumentum; post gustata nouitia mella, ad veterem disciplinam seueriorem; deniq; post viam perditionis floridam, latam, ad cæli angustam, vepribus sentibusque obsitam. Grauis hæc videri posset non cogitanti æterna, non cogitanti hanc vitam nihil esse nisi æternæ stillicidium. at si mentem cogitationesque, ab huius vitæ ludicris, ad alterius seria conuerterit; facilè se, moresque suos, ad veterem regulam componet, certus non posse labi tôt sæculorum robore stipatam.

Facessat proinde calũnia. nec tam quid factum aliquando, quàm quid nunc fiat, serij indagatores circumspiciant; nec probis damnandos misceant, memores etiam Magnum Augustinum à Manichæis ad nostros transisse. Quòd si porrò conuitiari pergant, quid reponam? nolo contumeliam contumeliâ repercutere. quid ergo? credã? posset fors aliquis, nisi videret illos è patibulo spectatores suos conspuentes. ô inuida prosperioris successus æmulatio! Nam vt faciles errorem agnoscamus, quid sperant? quid si occinam illud Aristotelis; Nullũ magnum ingeniũ sine mixturâ dementiæ:

Nam

Nam vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille eſt,
Qui minimis vrgetur.

addamque vix vllum olim ſine vitio placuiſſe ingenium. Da enim mihi quemcumque vis magni nominis virum; dicam, quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Iam quę orbe toto dignitas eſt, cuius non prætextam comitentur mille maculæ? quod regnum, cui non paratus eſt ſuus contemptus, cui non æmula proculcatio? nullis propè hæc interuallis diuiſa ſunt. horæ ſæpè momẽtum intereſt inter triumphos & dedecorationes; inter candorem & næuũ; ac non rarò inter ſolium & aliena genua. Seianus vtriuſq; fortunæ exemplum erit: quem quo die frequens Senatus deduxerat, populus in fruſta diuiſit: & in quem cùm, quidquid congeri poterat, Imperator contuliſſet, nihil ſuperfuit quod carnifex traheret. magnum alternantis fortunæ documentum. Quod huic aliquando, non cuiuis euenire poteſt? Nemo proinde rideat, cùm paribus ſubiaceat. nemo iacentem etiam inimici fortunam contemnat, cùm nullus tam potens fuerit, cui non in potentiæ ſuæ vertice paratus fuerit dominus & carnifex: nemo ingenio adeò ſublimi, cui nõ inerrauerit ſua labes. Imò quæ vmquam exultatio fuit etiam in fortunatiſſimo ſucceſſu; etiam in latiſſimâ gaudij materiâ, tamquam oceano, cui non innatauerit aliqua querimonia, tamquam ſæuior fluctus, aut

reiectitia ſpuma? aut vbi tam purus fortunæ riſus, cui non ſubeſſet moroſior rictus? demum, quæ vſquam lætitia, etiam inſperata, cui non adhæreret aliquid mœroris, coniugatione quâdam mellis & fellis? vbi nimirum vber, ibi tuber.

Quamquam ſi non perpetuo Veritas ſilentio inuoluenda; pleraque hæreſeos Antuerpię capita, defluxiſſe comperiemus è Galliâ, Germaniâ, Angliâ; aut adnauigaſſe ex viciniâ, tamquam adiacentium Prouinciarum vomitu in hunc portum excuſſa. pauca verò raraque hîc nata. nec capita tantùm, ſed & quæ comitata eſt turba improuidâ ſequelâ: cùm non minima pars huius, nec quid ſequeretur ſciret; neque nupera hæc dogmata, de ſolâ nouitate imperitorum oculos aureſque percutientia, extra nudum nomen noſſet: vt non tam ſecuta ductores, quàm turbine quodam inuoluta, tamquam valido palea vento, cenſeri debeat. Huius rei manifeſtum habes indicium. vt primùm enim illuxit ſidus certius, & retecta Veritas retexit fucum, diſcuſſit nubem, & potentiore radio denubilauit cælum, reddiditque ſubductum ſolem; damnatâ temerariâ ſequelâ, fatuoque cæcoque delectu, ad veterem, ſæculorum robore firmatam, fidam carinis ſtationem ſe recepit, certior iam de ſalute.

Exurgit tertius, & ad retroſiora criminationem conuertit: annique ſexageſimi ſexti vrentem turbinem

binem obiectat. Habet is hîc fatentem reum. at paucorum hæc insolentia fuit. Et quid magnum dormientibus Belgis in simplicitate doctrinæ (noxia semper nimia securitas fuit) fructificasse auenas Lutheranorum? quibus fecundiore successu Caluinianæ, Mennonianæque superseminatæ, excusserunt latissimè semina, etiam in vrbe hac. quæ cùm sperarentur posse suffocari, irritus conatus omnis recidit: nimis enim densè superseminata, succreuerant cum frumento: pars etiam subdolâ latebat viuacitate, tamquam consepulta terræ, vt postmodum erumperet eo potentiùs, quo morâ temporisque ductu plus collegisset nocituri roboris. ac erupit tandem, simplicesque plurimùm (quæ maior ferè credentium pars est) traxit in ruinam. Neque deerant, licet pauci (quales ferè post spolia racemi) in profundo illo Belgico somno, qui ex alto prospicientes, præmonerent, tempestatem imminere, quæ non multo pòst, ruptura nubem suam, grauia damna daret. sed cùm rari denuntiatores essent, & credula nimis fidensque sui securitas, bona speraret quæ amabat, mala non timeret quæ auersabatur, nec putaret euenire posse quæ nolebat; secuta sunt, quæ

— *animus meminisse horret, luctuq; refugit,*

siue cædes refugâ memoriâ repetam, Belgicumque pingue solum sanguine, siue nobilissimæ retrò

trò Prouinciæ vastitatem. Tamen si vetera spectem, nihil est quod meritò quis miretur. à primordio namque Religio vim patitur. qui Deo placuerat, occiditur, & quidem à fratre; quo procliuiùs impietas alienum sanguinem insectaretur, à suo auspicata: Helias fugatur, Ieremias lapidatur, Isaias secatur, ipse Legis clausula, in puellæ saltatricis lucar trucidatur. Eadem reperies omni ætate. quanti Cæsariano gladio ceciderunt? quanti aggeres campique Christiano fatiscentes sanguine, flumina retrò egerunt? quàm multi dispersi, palabundi, cælique solique sui extorres, in alias alio calentes sole terras eiecti? vt nihil hîc nouum, si ætate nostrâ, post tot sæculorum altam in vnâ Religione pacem, insurrexisse senserimus diabolum, qui Belgas à cultu veræ religionis auerteret, inanibus pollicitationibus, libertate præmio. At verò persecutio illius, gloria est nostra. Veniet tempus, cùm omnis hic conatus nullo impellente corruet, cùm eradicabuntur omnes superseminatæ agro Dominico zizaniæ: si quò minus, die suo colligentur omnes adulteræ fruges, & cum ceteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur.

Non addam plura, si Deum precatus fuero, vt irretitos his aduersarij fallaciis, insidiisque circumuentos, requirat per montes & saltus, & humeris reportet ad ouile verum, ouile suum. Et quid-

quidquid error vetus inquinauerat, quidquid ignorantia contaminauerat, *id omne pœnitentia verrens & radens, & foras abiiciens, mundam pectoris domum superuenturo Spiritui sancto paret, quò se ille cum cælestibus donis libens inserat.* Hæc est enim virtus illa, quæ sola fluctibus mersos vitæ reddet, & in portum diuinæ clementiæ protelabit: vt quicumq; antè nō nisi sine vitâ truncus, arbor exinde fiat, *quæ penes aquas seritur, & in foliis perennat, & tempore suo fructum agit; quæ non ignem, non securim videbit.* Hæc vota mea: & illis fusa qui etiamnũ fluctibus colluctantur. Scio non multos inter hæc mœnia reperiri: &, si vniuersam Rempublicam spectem, vnguem esse, ac ne vnguem quidem; crinem esse, ac vix benè comati, & de capillitio luxuriantis capitis crinem. quidquid est, & quantulacumque hæc res est, deterso omni venerario afflatu, relictâ adulterante semitâ, spurioque vbere, in viam redeant, ad germana matris vbera; nihil aliud sitientia quàm leuari in salutem, quàm lactare in medelam. Hæc vota mea. & vt hoc naufragio semel erepti, exinde repudium fluctibus dicant: & Dei beneficium, salutem scilicet suam, periculi memoriâ honorent. Hîc namque animis opus, cùm nusquam, numquam sæuiat hostis magis, quàm cùm prædam sentit faucibus suis ereptam: accenditur namque plurimùm, dum extinguitur; dum tot in homine mortis opera diruta,

Tertull. de Pœnitentiâ.

tot videt damnationis titulos erasos, in quot illum antè fidei naufragia, errorum flabris impulerat: itaque obseruat, obsidet, oppugnat, si quà possit mentem semel suam nouâ dubitatione concutere, aut ludentibus irretire illecebris. neque vsquam deficit, qui iuxta Euangelium, *tamquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. & assumit septem alios spiritus secum nequiores se*, vbi inuenit domum *scopis mundatam & ornatam*. Verùm non statim linquendus animus. insurgant licet aduersaria agmina, fortior est Deus, & *plures nobiscum sunt quàm cum illis*. Pigeat proinde rursus peccare, rursus huic se profundo credere. sin quid adhæserit ab hoc inimico afflatu, non pigeat pœnitere: & cùm pigeat iterùm periclitari, non pigeat iterùm liberari. neminem enim pudere debet iteratæ valetudinis, si quæ inualetudo se miscuit. iteranda scilicet medicina est, in recrudescētiâ morbi. Nec differamus de die in diem, pudoris magis quàm salutis memores. ita quidam parum prudentes cùm conscientiam medentium rubore vitant, cum erubescentiâ suâ pereunt: & cùm non erubuerint peccare, reformidant prodactæ saluti reformari: ad delinquendum frontem expandentes, ad deprecandum subducentes. Infelix verecundia! quæ, cùm non erubuerit vindicem Dei oculum, erubescit humanum. In sæculi dignitatibus, quantis non raro cum contumeliis, enitun-

1. Pet. 5. *Luc. 11.* *4. Reg. 6.*

tur

tur varij in caufsâ votorum fuorum ? quæ non atria nocturnis & crudis falutationibus occupant, ad omnem occurfum maioris alicuius perfonę, imò & inferioris, decrefcentes? idque totum pro volaticâ quâpiam, & fors breui dominum fuum lufurâ dignitate: nos in æternitatis periculo dubitabimus aliquid tolerare; & periturum ruborem veremur, quo æterno remediamur? quamquam plerique hîc omnes, damnatâ nociturâ erubefcentiâ, fecunda à Domino pofita folatia magnis amplexi fint animis, eo nunc fecuriores, quo clariùs vident in quantis fluctibus improuidi dormiuerint, tamquam in altâ malaciâ.

Pietas, & in Deum cultus.

ET fanè, qui veterem anni fexagefimi fexti turbinem, quique nouam hanc Reipublicæ faciem intuetur, perfacilè videt, quantis mutuò diffideāt interuallis. Aberat, fateor, à veteri, fubiti & ætate noftrâ exorti naufragij metus: fed inerat torpor animis, & diuinorum quidam neglectus, perpetuaque cæleftium fomnolentia; vt tamquam vi quâdam foporati Stygiâ, madidique Lethęo rore, laxatis quaquà iacerent artubus, in altiffimâ quiete, & de quibus meritò poffet intentari illud Euangelij: *Vtinam frigidus effes, aut calidus: fed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo*. At nunc ignauo depulfo fo- *Apoc. 3.*

pore vigènt, vigilique curâ perennaturis intendunt animos. tantoque passim accursu, & templa petunt orationum ad Deum sacraria, & altaria cingunt Summi Numinis repositoria, & Sacramentis muniuntur, cælesti in his rore sitientes animas restinguentes in vitam, vt nemo hîc iam Hesperiam, Iberiamque desideret: audeo: nemo non totâ iam Hesperiâ, Iberiâ totâ, Antuerpiam desideret. Intuere, siue ad populum verba facientes de sublimiore Ecclesiastas loco, millia reperies auditorum, nobilique ingentique semper coronâ doctorem suum cinctum: siue altaria fecundo Dominico corpore grauida, cælestique, vt ita dicam, igne fumantia; omni omnino die, Domino aut Diuorum cuicumque sacro, millia videbis cælesti potentique pastos epulo. De quo audet Chrysostomus: *Tamquam leones ignem spirantes ab illâ mensâ recedamus, facti diabolo terribiles, & caput nostrum mente reuoluentes, & caritatem quam nobis exhibuit. Nam parentes quidem aliis sæpè filios tradunt alendos; ego autem, inquit, non ita, sed carnibus meis alo, & meipsum vobis appono; vos omnes generosos esse volens, & bonas vobis prætendens de futuris exspectationes: quippe qui vobis hîc meipsum trado, multo magis in futuro. Volui frater esse vester, carnem propter vos & sanguinem assumpsi: vobis vicissim ipsam carnem & sanguinem, per qua cognatus vester factus sum, trado.* Magna dignatio! & alibi:

Homil. 61. ad pop. Antioch.

alibi: *Cogita quali ſis inſignitus honore, quali menſâ fruaris. quod Angeli videntes horreſcunt, neque liberè audent intueri, propter emicantem inde ſplendorem; hoc nos paſcimur, huic nos vnimur, & facti ſumus Chriſti corpus, & vna caro. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis paſtor oues proprio paſcit cruore? Et quid dico paſtor? Matres multæ ſunt, quæ poſt partus dolores, filios aliis tradunt nutricibus. hoc autem ipſe non eſt paſſus, ſed ipſe nos proprio ſanguine paſcit, & per omnia nos ſibi coagmentat.* Felix coadunatio! digna Deo potatio, cibatio! *Homil. 60. ad pop. Antioch.*

Quòd ſi ad Pietatis reliqua oculos circumtuleris, ſpirantia ſingula ac redolentia Deum reperies. ipſaque adeò Templa, ad inuidiam & exemplum gentium omnium, nobiliſſimis orbe toto picturis variegata, omniqúe ornatus genere diuite opulentata voto, quid aliud quàm inhabitantem Deum teſtantur, animoſque ſalutis, Summique Numinis ſitientiſſimos; tamquam in præteritæ obliuionis & torporis anathema; tamquam in futuri temporis teſtatiſſimam fiduciam, ſpemque nuſquam fruſtrandam? Macti animis. viuite felices tantâ ſolidę Pietatis prærogatiuâ orbi noſcibiles. Nulla hanc lingua, nullus tenebrabit calamus. erumpant licet nociture viperæ, inſidientur calcaneo noxiis venenis, Pietas vna eſt, quæ detenebrabit diſcuſſâ quacumque nebulâ diem; quæ

euenenabit omnem venenantis linguæ ſibilum. Secura iam, quia innixa dilecto ſuo, ſponſa ſponſo: à cuius labris medicamina, tamquam à lacteo puer vbere, ſugat in medelam; à cuius pectore, tamquam à perennaturo fonte, ſitim reſtinguat in labantium laterum roboramentum; à cuius diſciplinatu, prudentiam hauriat in ſecretionem boni à malo, falſi à vero, doloſi à ſincero, ac in omnis improbitatis fugam, omnis ſanctimoniæ ſequelam. ita voueo. eueniant hæc tantùm ſecundo Numine. addatque ad reliqua beneficentiæ ſuæ Deus, vt quicumque Antuerpiam vidit antè infidâ nauigantem naui, excuſſo clauo, diſſciſſis rudentibus, diſiectâ puppi, colliſâ prorâ, ſciſſo velo, retorto malo, deraſis lateribus, totaque Neptunum aluo admittentem, laxiſque quaquà compagibus inimicum imbrem accipientem, ventorum & fluctuum ludibrium; nunc videat æratâ prorâ puppíque ſulcantem maria; foris, tranſtris, pluteiſque & tabulato validè firmato; duriſque coſtis tamquam è chalybe procuſis, ridentibus ſæuientis elementi minas: inde gubernacula tamquam ætnęis cuſa fornacibus: hinc ſuppara velorum, carbaſeoſque ſinus, ſuperbo ludentes vertice: pronam denique felicia petentem maria, apertoque ſecundoque decurrentem pelago, dominumque diuite beantem portu. Ita faciat facilis ad vota Deus, Diuaque Dei mater: quæ in hoc ingenti laudum

dum oceano, ignarum loci,

Ignarumque viæ, nostros miserata labores,

piis iam olim suorum precibus assueta vocari, ad optatum deduxit portum. cui ego, cui vos omnes,

MATRI OPTIMÆ,

PATRONÆ POTENTISSIMÆ

DOMINÆ BENIGNISSIMÆ,

REGINÆ MVNIFICENTISSIMÆ,

quid referetis? aut quem in Vrbe hac vestrâ locum statuetis?

PRIMVM, SVMMVM, AVGVSTISSIMVM. adeoque

In medio mihi DIVA *locum templumque tenebit.*
Illi ego detonsæ foliis ornatus oliuæ
Dona feram. iam nunc solemneis ducere pompas

ad delubrum illius iuuat: cuius

In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Liranam faciam, victorumque arma Quiritum:
Et simul vndantem bello, magnumque fluentem
Scaldim, ac nauali surgentes ære columnas.
Mœnibus his addam Gallum pulsumque Batauum.
Atque hinc rapta manu diuerso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas vario de littore gentes.
——Festosque dies de nomine ponam

Victricis nostræ: cuius post Deum fortunatissimis auspiciis, quidquid in vrbe hac magnum, stetit; stabitque æternùm. Ita voueo, & finio

peren-

perennaturo Belgico & Aduatico monumento,

Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Poßit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum.

BELGIVM orbis ANNVLVS,
ANNVLIQVE huius GEMMA
ANTVERPIA.
BELGIVM orbis OCVLVS,
OCVLIQVE huius PVPVLA
ANTVERPIA.
BELGIVM orbis NEMVS,
NEMORISQ. huius LAVRVS
ANTVERPIA.
BELGIVM orbis PARADISVS,
PARADISIQ. huius DELICIAE
ANTVERPIA.
BELGIVM orbis CAELVM,
CAELIQ. huius SOL
ANTVERPIA.

O ſal-

O ſalue amica Tellus; vrbium VRBS, DOMINA, REGINA. Te Medus, Te vterque Indus, Afer, Nabathæus, Arabs; Te primi ſideribus, terris vltimi; Te Moſchus, Perſa, Tartarus; Te potens Mogor; Te latè Ottomannus imperans; Te quidquid vbique eſt, Britannus, Iber, Gallus, Italuſque,

Compoſitis venerantur armis.

O ſit in ęternâ veneratio PACE! vt pulſis inanibus diffidentiæ flabris, fidâ veterique Belgicâ fruamur malaciâ. Nimis, ah, nimiùm conſanguineo innatauimus ſanguini, ęmulorum ludus Imperiorum. ô quoties illa nos refugo labilique veſtigio, Tantalicoque fugitiuo luſit attactu? Olim ille

Ter conatus erat collo dare brachia circum;
Ter fruſtrà comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.

at nos tot annis quoties fruſtrati ſumus? Veniſti tandem ô ſperata SALVS. atque ô toto ſi veniſſes corpore! quid dimidias beatitatem? cur ſolam porrigis dexteram, amplexus negas? necdúmne cruoris fuſum ſatis, agris atque Neptuno ſuper?

Quis non Batauo ſanguine pinguior
Campus ſepulcris impia prœlia
Teſtatur, auditumque Regnis
Belgiacæ ſonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Battauæ

Amanno demandarent: neque tamen hanc omnem, aut promiſcuè, aut vni: ſed *Marchioni*, quidquid vbique criminis aut maleficij aut ſanè publici iuris eſſet; *Amanno*, quidquid extra crimen, priuatorum ius faſque tangeret: ne ſi omnis iuris latitudo, in vno reſideret, in nimiam metuendamque potentiam excreſceret. Simul etiam, quo cuique certiùs ius ſuum conſtaret, quod non ab vnius voluntate, ſed à plurium impoſiti inter ſe muneris quadam æmulâ concertatione pugnantium, dependeret.

Quæſtores ærarij, qui & *Præfecti ærarij*, ſub *Numâ* fuerunt. horum erat ærario præeſſe, curam illius gerere, pecuniam publicè & priuatim erogare, in tabulas accepti & expenſi referre. Duo creati P. Valerio Poplicolâ Coſ. *Vrbani* dicti. duo additi anno V. CCXXXII. octo deinde creati circa annum V. CCCCXCIII. viginti ſub Sullâ: XL. demum ſub Cæſare. Auguſtus verò omnem ærarij adminiſtrationem tribus *Prætorijs* ſorte lectis ad triennium mandauit.

Vnus hîc *Quæſtor* ſeu *Præfectus ærarij* eſt; cui eadem quæ Romano, munere, curâ, erogatione conceſſa. Tres tamen ſunt quibus ad triennium omnis ærarij hîc adminiſtratio credita: inter quos ille primus, duo reliqui è ciuium numero ſunt. delectus autem formula hæc eſt. Tres Senatorij ordinis, à *Senatu* deſignantur, è quibus *Decuriones* Corpo-

Corporum ciuitatis, vulgò *Ambachten*, in tres principes Tribus relati, vnum deligunt. Hic *Quæstor* ſeu *Præfectus ærarij* eſt, diciq́ue Senatorius poteſt, cùm è Senatorio ordine deſumatur. In inferiorum delectu pugnat ex diametro cum priore, modus. *Decuriones* enim, tres ordinis ſui deſignant, è quibus *Senatores* vnum deligunt; hic plebeius dici poteſt: qui vbi triennium munus obiuit, altero triennio Plebeij ſeu ſecundi *Quæstoris* ac *Præfecti ærarij* munere fungitur, ac demum ſexennio expleto magiſtratu abit.

Tribuni. nomen horum æquale Vrbi. ſub Romulo enim *Tribunos Celerum* lego, & *Tribuum præfectos.* Vox hæc initium duxit à ternario numero, cùm tres tantùm tunc populi partes, *Tribus* dictæ, quibus qui præerant *Tribuni* vocati. Fuerunt & *Tribuni militum.* primi tamen inter *Tribunos* poteſtate, dignitate,

Tribuni plebis. ſacroſanctus hic magiſtratus, quē violare capitale erat. è plebe creati, iuris plebeij vindices. duo primùm, mox tres additi, inde quinque: vniuerſi ergo decem, quibus nudum primùm ius auertendi vim Superiorum, & intercedendi decretis, donec paullatim populari fiduciâ progreſſi, in immoderatam lapſi licentiam, ingentium materiem turbarum & diſſenſionum dederunt. Fracta hæc ſub Imperatoribus poteſtas, donec vniuerſim ſub *Conſtantino* ſublata.

Nescit, quid almæ dulcia fœdera
Tulêre Pacis; prisca quid otia
Dedêre Sæclo; quid beatæ,
Sanguineo sine Marte, luces.
Heu Clara quondam Belgica! Belgica
Sæclis Auorum! Quò decus hoc tuum
Ploranda fluxit, vt iacentes
Vix oculos tua turba norit?
Deuota mœsti sanguinis indoles!
Semper paterno deterior gradu!
Quot, heu! virorum busta, strages,
Funera quot tulimus! quot enses!
ANTVERPA *prodi, ô decus vrbium!*
Sententiarum flebilium memor:
ANTVERPA, *dic, peplo nigrantem*
Mœstifico redimita frontem:
Scaldim gementi vidimus æquore
Claßis vehentem luctiferæ rates;
Ensesq; thoracasq; & hastas
Sanguineis natitare lymphis.
Sed quid recenti prælia murmure
Bellata canto? spirat adhuc furor,
Tepentq; stagnanti cruore
Purpurei, prope littus, agri.
Lallis puellæ somniferis canunt
Iam nota pusis prælia bimulis,
Ciuemq; muris proruentem,
Armaq; magnanimasq; turmas.

Canit

Canit viator lassus, amabili
Fusus sub umbrâ: Nautaq; torpidus
Transtro recumbens; cantat, aptans
Aequoreus populator hamos.
O mæsta diræ munera gloriæ!
O Belgica! ô trux Belgica! tot malis
Ditata cladium exterarum
Totq; virûm celebrata bustis!
Quocumque vertor: Funera, funera,
Ducumq; cerno strata cadauera;
Et æstuantes turbulentâ
Sanguinis eluuie plateas.
Aduerte mites, ô DEVS! ô PATER!
Huc, testor, aures; & miseris modum
Tandem ruinis pone clemens,
Et facie meliore fulge.
Iam sat, cruentâ fulmina dexterâ,
O sat, vibrasti! templaq; Candidæ
PACIS, *reluctantesq; habenas*
Horrisono iaculatus igne.
Exosa tandem prælia matribus
Sagumq; dirâ lugubre Purpurâ
Togæ perennantis nitore
Et viridi benè verte palmâ.
Audi vocantes, OPTIME, MAXIME;
Cesset flagellis dextra rubentibus;
Iam Belgicus sat arsit orbis,
Iustitiâ iaculante flammas:

 Caligi-

Caliginosis nubibus emicat
Aurora Pacis, aura fauentior
Induciarum, nube pulsâ
Da stabilem nitidumq; solem.
Audi vocantes; Pax iterùm Redux
Nectens catenis vincla adamantinis,
Pax fida, Pax æterna, firmet
Indociles animos teneri.
Et redde Pacem; redde vocantibus
Secura Belgis Otia; Fœdera
Æterna redde : sat parentum
Crimina posteritas piauit.
Exulcceratæ vulnera Belgicæ
Tegat cicatrix, nullaq; Gratiam
Diffindat ira, nulla clausum
Lis valeat reserare Ianum.
Olim rebelles, ô pudor! ô probrum!
Fraterna Belgæ prælia gessimus:
Quamquam ô! sed obductam pauesco
Vngue malo refricare plagam.
Quæ credet ætas arboris vnius
Pugnasse ramos? Matris & vnius
Euisceratæ membra tabo
Sacrilegos maculasse natos?
Numquam gemelli dentibus asperis
Luctantur apri; nec catuli lupæ
Turgente pendentes ab aluo
Vbera vulneribus cruentant:

Cadmeæ

Cadmæa fratrum progenies, agris
Belgæ paternis, vulnere mutuo,
Immane! proſtrati iacebunt,
Auſi iterùm renouare Thebas?
Belgæ furentes Oedipodis face
Materna diris ilia morſibus,
Heu! lancinabunt? ſtabit enſis
In patriæ iugulo cruentus?
Quæ dira Belgas, quæ furialibus
Flammis Enyo præcipites agit?
Tot inclyti, inuictiq́ue Belgæ
Indecores pereant duello?
Tot BALDVINI *puluere patrio,*
Tot GOTTEFREDI *turpiter occidant,*
Dum rixa ciuileis pudendo
Fulmine deglomerat procellas?
O flenda virtus! ſi ſibi diſcrepat
Ingens poteſtas; ſi ſtomacho caput,
Si faucibus pedes rebellant,
Roma tuis moriere cunis.
Fruſtrà laborat rumpere viribus
Implexa vinctis ſpicula ſpiculis
Heres Sciluri; diſſipatas
Marte leui minuet ſagittas.
Res parua creſcit, ſi ſociabili
Subit catenam fœdere; pertinax
Teſtudo, ſcutis ſcuta denſans,
Depluit imbricibus molares.

Insanientem fluctibus Adriam
Compacta ridet teda celocibus:
Vis magna nullo iuncta nodo
Pondere sub proprio fatiscit;
Sic vinculi expers mole ruet suâ,
Suisq; sidet Belgica viribus:
O illa formidata quondam
Solimanis, pauidoq; Turcæ.
O illa quondam Belgica, barbaris,
BOVLLONE PRINCEPS, *te duce, matribus*
Abominata, te superbas
In Solymis referente palmas.
O illa rursum scilicet omnibus
Timenda regnis, si melior DEVS
AMORE *mansuram* FIDELI
Annueret sociare PACEM.
Collecta quid non efficiet manus?
Consentientis COPVLA BELGICÆ
Terrebit orbem, fœderatos
Discet Arabs Tanaisque Belgas.
Discétque tandem perfidus Ottoman
Jmmanis, exlex, & fidei & Dei
Iuratus hostis, quanta Belgis
Marte sacro benè nexa virtus.
Vna est futuræ pignus adoreæ
OSTENDA *Flandris Troia, tot Hectorum*
Tot Nestorum commune bustum,
Scylla viris, opibus Charybdis.

Osten-

Ostenda belli meta Batauici,
Tu sola nummos, robora, machinas
Belgásque concordes domandis
Sufficeres Asiæ tyrannis.
Ite, ite Belgæ; iungite dexteras,
Vires, Virósque iungite, supplices
Ostentat Idumæa palmas,
Magne redi GODEFRIDE, *clamans.*
Heu! terra CHRISTI *sanguine perlita,*
Nati, renati conscia numinis,
Subacta, collo fert superbos
Impositis pedibus tyrannos.
Captiua CRVX *est quæ pretium dedit*
Orbis redempti; pressa iugo graui
IVDÆA LIBERTATIS ARA
Barbaricas patitur catenas.
Hæc digna Belgis gloria, Belgica
Si digna magnis Posteritas auis,
Vt vincla, Caudinásque furcas
Solimano domito reponant.
ANVERSA *quantos tunc daret hostium*
Victrix aceruos, stragibus aggerans
Campos rubentes, LIBERATÆ
Prima ferens titulum IVDÆÆ?
ANVERSA *Belgis celsior omnibus,*
Iurata quondam VINCERE VEL MORI,
Heroas inscripsit sacrato
Prima Crucem titulans maniplo.

ANVER-

ANVERSA *opimis tunc ſpolijs Ducum*
Diues, trophæi marmora Gallici
Oblita, Liranamq́ue quercum,
MAGNE DEVS! *foribus dicaret*
In MARIANIS, *arma cadentibus*
Erepta Turcis, Loraq́ue curruum
Arcuſq́ue, Peltaſq́ue AEVITERNÆ
Digna DEO *monumenta* PACIS.

ERRATA.

Pag. 23. *lin.* 9.	anſaque *lege*	anſuſque		56.	1. *& alibi*	Anthleæ	Antliæ
34.	21. marem	matrem		59.	1.	ſalientes	ſalientem
36.	12. Xeuxis	Zeuxis		67.	24.	Pihium	Pighium.
49.	1. ſuperet	ſaperet		77.	11.	at	ac

LABORE ET CONSTANTIA.

Η ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΑ
ΚΑΙ
ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΜΕΝΗ
ΤΥΧΗ
ΤΗΣ ΑΝΒΕΡΣΗΣ.

Ω Πότνια Παρθένε, μᾶτερ
Ἁμετέρα, λίσομαι,
Τὰν πολυξέναν ἐν
Ἱερομηνίᾳ ἵκεο, ζέ-
θεν ὄπα μαιόμεθα.

Ὅνπερ τρόπον οἱ τὰ δ᾽ ἀγάλματα διαπλάττοντες, πᾶν τὸ παρ᾽ ἑκάστοις καλὸν συναγαγόντες, κατὰ τὴν τέχνην ἐκ διαφόρων σωμάτων ἀθροίσαντες, εἰς μίμησιν μίαν, κάλλος ἓν ὑγιές, καὶ ἄρτιον, καὶ ἡρμοσμένον αὐτὸ αὐτῷ ἐξεργάζουσι· τὸν δ᾽ αὐτὸν τρόπον τὴν Ἄνβερσαν κατὰ τὸ ἀκριβέστατον, καὶ χειρωδέστατον (οὐ ψιλῷ λόγῳ ὡς τὴν τοῦ Πλάτωνος) ὁ θεὸς καὶ φύσις ᾤκισεν.

Ὡς ὅτε λείρια καλὰ περιβρομέουσι μέλισσαι
Πέτρης ἐκχύμεναι σιμβλήϊδος, ἀμφὶ δὲ λειμὼν
Ἑρσήεις γάνυται· ταὶ δὲ γλυκὺν ἄλλοτε τ᾽ ἄλλον
Καρπὸν ἀμέργουσιν πεποτημέναι.

οὕτως Ἀγλαοπτολισματουργοτέχνη τὰ λοιπαῖς τῶν τῆς οἰκουμένης πόλεων νεμηθέντα δρέψασα, σωρόν τε συναγαγοῦσα, τὴν Ἄνβερσαν, γῆς ἄγαλμα, νυμφῶν καὶ χαρίτων ὕφασμα παρεῖχε· τὰ γὰρ παρ᾽ ἑκάσταις ἀξιοθέατα, ἢ ἀξιοπηγητότατα, ταύτῃ δαψιλῶς ἐχορηγήσατο, ὡς, ἃ περὶ πολυθρυλλήτων τῆς οἰκουμένης πόλεων πανηγυρίσαντες πάλαι διῆλθον, γνωριεῖ· ὄνομα γὰρ ἀντὶ ὀνόματος ἀμείψαντας, περὶ τῆς Ἀνβέρσης λόγους ποιῆσαι, αὐτογνωμήσεις. Συμβέβηκεν γὰρ ὥσπερ αἴνιγμα τῇ πόλει, ἣ τοσ-

ἔστιν εὐφημιῶν καὶ δόξης παρίεσι, ταύτῃ κἂν ὡς ἐλάχιστον τούτων ὧν μέτεισιν, εἴποι τις, οὐ τοῦ παντὸς ἁμαρτήσεται. ἄλλας μὲν χώρας ἐλέφαντες καὶ λέοντες κοσμοῦσι, τὰς δὲ ἵπποι καὶ κύνες, τὰς δὲ ἃ τοὺς παῖδας ἀκούοντας ἐκπλήττει· τὴν δὲ πόλιν κοσμεῖ τῶν ἐπὶ γῆς τὸ κάλλιστον. ἄγεται γὰρ ἐκ πάσης γῆς, καὶ θαλάττης, ὅσα ὧραι φύουσι καὶ χῶραι ἕκασται φέρουσι, καὶ ποταμοί, καὶ λίμναι, καὶ τέχναι Ἰνδῶν, καὶ ἄλλων ἐθνῶν. ὥστε εἴ τις ταῦτα πάντα ἐπιδεῖν βούλοιτο, δεῖ αὐτὸν ἢ πᾶσαν ἐπελθόντα τὴν οἰκουμένην οὕτω θεάσασθαι, ἢ ἐν τῇδε τῇ πόλει γενόμενον. ὅσα γὰρ παρ' ἑκάστοις φύεται, καὶ κατασκευάζεται, οὐκ ἔστιν ὡς οὐκ ἐνταῦθα ἀεὶ καὶ περιττεύει. τοσαῦται δὲ δεῦρο κομίζουσι παρὰ πάντων ὁλκάδες, ἀνὰ πᾶσαν μὲν ὥραν, πᾶσαν δὲ φθινοπώρου περιτροπήν, ὡς ἐοικέναι τὴν πόλιν κοινῷ τινι τῆς γῆς ἐργαστηρίῳ. φορτία μὲν ἀπ' Ἰνδῶν εἰ βούλει δέ, καὶ τῶν εὐδαιμόνων Ἀράβων, τοσούτους ὁρᾶν ἔξεστιν, ὥστε εἰκάζειν γυμνὰ τὸ λοιπὸν τοῖς ἐκεῖ λελεῖφθαι τὰ δένδρα, καὶ δεῦρο δεῖν ἐκείνους ἐλθεῖν, ἐάν του δέωνται, τῶν σφετέρων μεταιτήσοντας· ἐσθῆτας δὲ αὖ Βαβυλωνίους, καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐπέκεινα βαρβάρου κόσμους, πολὺ πλείους τε καὶ ῥᾷον εἰσαφικνουμένους, ἢ ἐκ Νάξου, ἢ Κύθνου Ἀθήναζε δεῖ καταίρειν τῶν ἐκεῖθεν φέροντας. γεωργίαι δὲ πόλεως, Βελγία, Κελτική, Ἱσπανία, καὶ κόσμου ὅσον ἥμερον. κατάπλοι δέ, καὶ ἀπόπλοι οὐ ποτε λείπουσιν. ἀτεχνῶς δὲ ὅπερ Ἡσίοδος ἔφη περὶ τῶν τοῦ Ὠκεανοῦ περάτων, εἶναι τόπον οὗ συνερρύηκε πάντα, ἐνταῦθα συμπίπτει, ἐμπορίαι, ναυτιλίαι, γεωργίαι, μετάλλων κάθαρσις, τέχναι ὁπόσαι εἰσί τε καὶ γεγένηνται, πάνθ' ὅσα γεννᾶται, καὶ φύεται. ὅτι δ' ἂν μὴ ἐνταῦθα ἴδοι τις, οὐκ ἔστι τῶν γενομένων, ἢ γιγνομένων. οἶμαι εἴ τι εἴδωλον πόλεως ἔδει φαίνεσθαι κατ' οὐρανόν, ὥσπερ τὸν στέφανόν φασι τὸν Ἀριάδνης· καὶ ἄλλα εἴδωλα ποταμῶν τε, καὶ ζῴων, ὅσα πρὸς ποιητῶν ἐπιμυθεῖ, τὸ δὲ αὖ φαίνεσθαι νικῶσαν. οὕτω μοι δοκεῖ πεφυκέναι παράδειγμα πόλεως εἶναι, καὶ οὔτε τοῦ πολίτου λογοποιοῦ προσμινωμένου προσδεῖσθαι, οὔτε ἄλλης τέχνης εἰς

ἐπαι-

ἔπαινον· ἀλλ' αὐτὴ προξενεῖν τὸν ἔρωτα αὐτῆς πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ αὐτὴ καταναγκάζειν ὀφθαλμοὺς, οὐχὶ ὦτα πείθουσα. τέταται γὰρ ὑπὲρ τοῦ Σκαλδοῦ ἄνθος ὥρας ἀφιεῖσα διηνεκές· οὐ πρὸς ἀνάγκην οὐδ' ἠπειγμένον τὸ μέγεθος παρεχομένη, ἀλλὰ πανταχοῦ πολλὴ καὶ παραπλησία καὶ ἔστιν αὐτῇ τὸ μέγεθος κάλλους περιουσία. κόσμοι τε οἵτε ἐν αὐτῇ, καὶ οἱ περὶ αὐτὴν ἐξίσου πολλοί τε, καὶ λαμπροὶ, καὶ ποθεινοτέρους οὐχὶ λελοιπότες· ἀλλ' ἔστιν ἅπασα ὥσπερ δι' ἀγαλμάτων, οἱ κατάπασοι χιτῶνες. ἱστάντι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὁ μὲν ποταμὸς ὑπορρεῖ, τὰ δὲ πελάγεια ὑφορμεῖ· καταμιγνυμένη δὲ ἀμφοτέροις ἡ πόλις, διὰ τριῶν τῶν ἡδίστων θεαμάτων ἐκχεῖ τὴν ψυχὴν, οὐδὲ ἐστὶν εὑρεῖν οὗ τις ἐρείσῃ τὸν ὀφθαλμὸν, ἕλκει γὰρ ἐφ' ἑαυτὰ ἕκαστον, ὥσπερ ἐν ὁρμῷ ποικίλῳ. ἀργὸν οὐδέν ἐστι θεάματος, οὐδὲ χρείας. ποίας γραφῆς, ἢ πλάσματος οὐ βελτίω ταῦτα μιμήσασθαι (πλὴν τινος Ἀνβερσανοπλάσου) ἀεὶ γὰρ ὥσπερ ἐς πομπὴν ἐνιαύσιον κεκοσμημένη, ταῖς δὲ ἰδίαις καὶ δημοσίαις κατασκευαῖς ὡραΐζεται, σκηνῆς Μηδικῆς θέαμα ἁβρότερον. θυμηδίαι δὲ αὐτὴν οὔποτε λείπουσιν, οὐδ' ὅσαι Μοῦσαι πόλεις ἀνθρώπων ἐπέρχονται, οὐδεμία ἐξοικεῖ. πρὸς δὲ τούτοις, χειρῶν ἔργα παντοῖα, καὶ φορὰ γῆς καὶ θαλάττης ἐφάμιλλος, δι' ὧν ἡ πόλις ἕλκει πρὸς ἑαυτὴν ὥσπερ ἡ μαγνῆτις λίθος τὰ σιδήρια, καὶ δι' ἀνάγκης ἐθελουσίου χειροῦται. πέπονθε δὲ ταὐτὸν ἥ τε πόλις πρὸς τὰ ἔξω, καὶ τὰ ἔξω πρὸς τὴν πόλιν. δοκεῖ δέ αὖ μοι τις καὶ δόγμα περὶ αὐτῶν ποιήσασθαι, ὥσπερ τὸν ὑπὸ ἐχίδνης φασὶ πληγέντα, μὴ ἐθέλειν ἑτέρῳ λέγειν, ἀλλ' ἢ ὅστις πεπείραται. οὕτω καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως καλῶν, ἰδόντι μόνῳ κοινοῦσθαι, ἢ μέλλοντί γε αὐτίκα, εἰς ἑτέρους δὲ οὐκ αὖ ῥαδίως τοὺς λόγους ἐκφέρειν, ὥσπερ εἰς βεβήλους ἱερὰ, ὥσπερ οἱ ὑπ' ἔρωτος κατεχόμενοι πρὸς τοὺς κομιδῇ παῖδας οὐκ ἐθέλουσι διηγεῖσθαι. τόσον δὲ μὲν γὰρ ἴσως, καὶ ποιητὴς ἂν εἴποι, καὶ ψυχαγωγήσειεν. ὡς ἡ ἐπὶ πᾶσι χάρις ὥσπερ ἶρις τεταμένη, καὶ τὴν πόλιν ὥσπερ λύ-

ρειν ἁρμοζομένην σύμφωνον αὐτῇ τε, καὶ τοῖς ἔξω κόσμοις. καὶ ἡ διὰ πάντων, ὥσπερ τοῦ παρ' Ὁμήρῳ χαλκοῦ, μέχρις οὐρανοῦ διηνεκὴς αἴγλη. τῷ ταῦτα ἐφικτὰ, διηγήσασθαι. καί μοι μόνη μὲν πόλεων ἱστορίας, οὐκ ἀκοῆς δεῖται, μόνη τε οὐχ ἱστορίας μᾶλλον, ἢ διαίτης συνεχοῦς, καὶ ὁμιλίας, ὅστις αὐτὴν μέλλει καλῶς θεάσεσθαι, καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν ἐπαίνων αὐτόθεν κομιεῖσθαι. ὡς γὰρ φασὶν οἱ ποιηταὶ τὸν Πέλοπα κατὰ μέλη τετμηθέντα, ἑψηθέντα ἐν λέβητι,

Πίνδαρος ἐναγέων χαλκευτὴς ἦδε τῶν ὕμνων·

Ἔννεπε κρυφᾷ τις αὐτί-
κα φθονερῶν γειτόνων,
Ὕδατος ὅτι τε πυ-
ρὶ ζέοισαν ἀμφ' ἀκμὰν
Μαχαίρᾳ τάμον κατὰ μέλη,
Τραπέζαισί τ' ἀμφὶ δεύτατα κρεῶν
Σέθεν διεδάσαντο, καὶ φάγον.

καὶ σκοτεινὸς Λυκόφρων·

—— ἐν γαμφαῖσιν ἐνναία ποτὲ
Ἔρκυνν' ἐριννὺς θουρία ξιφηφόρος
Ἄσαρκα μιστύλασ'. ——

συντεθῆναι δὲ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐκ τοῦ λέβητος λέγουσι, ἐλλείποντος δὲ τοῦ ὤμου, χρεῖν

Ἐλέφαντι φαίδιμον ὦμον κεκαδμένον

ἀντὶ παλαιοῦ· καί φασι τὸ ἔργον Δήμητρος γενέσθαι. ὡς δὲ τῇ πόλει μετ' ἐκεῖνον λέοντα, ὃς αὐτῇ νεὼν, βουλευτήριον, καὶ ἄλλα πόλεων ἔξοχα, ἔφλεξεν, ἡ δευτέρα σύστασις εἰς θαυμαστήν τινα ἐλήλυθε κάλλους περιουσίαν, καὶ γάρ τοι πρότερον μὲν οὐδ' εἰς ἐπίνοιαν ὑπερβολῆς ἐλθεῖν ἦν, ἀλλ' ἐδόκει παράδειγμα κάλλους ἡ πόλις εἶναι, νυνὶ δ' ἐξηλέγχθην ἄρα οὐκ ὀρθῶς δοξάζων. τότε μὲν γὰρ τὰς ἄλλας πόλεις, νῦν δ' αὐτὴ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, ἑαυτὴν νενίκηκε. τῇ γὰρ πόλει κέρδος τὸ σύμπτωμα. ὥσπερ γὰρ ἐν δράματι, καὶ

δὴ

δὴ πάλιν ἐξαρχῆς ἀναφύεται μεταβαλοῦσα τὴν ἡλικίαν, ἡ αὐτὴ παλαιὰ, καὶ νέα γινομένη. ὥσπερ τὸν φοίνικα ἀναβιώσεσθαι λόγος αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ, οὐ γὰρ δὴ τοῦτ᾽ ἄρα δόξαι τῷ θεῷ ἕτερον φοίνικα ἀντ᾽ ἐκείνου, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον γενέσθαι. τὸ γὰρ οὔτε λόγῳ ῥητὸν, οὔτε ὄψει βεβαίως καταληπτὸν, ἀλλ᾽ ἐκφεῦγον, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως, ἐπιθυμίαν δὲ τοῦ συλλαβεῖν αὐτὸ παριστᾶν ἀεὶ δήποτε τὸ ὑπὲρ παντὸς τοῦ νεὼ ἑστηκὸς γαῖος· οὐ διαφθεῖρον τὰς ὄψεις, ὡς ἔφη Σαπφὼ, ἀλλ᾽ αὖξον, καὶ τρέφον, καὶ ἄρδον ἅμα εὐθυμίᾳ. ὑακινθίνῳ μὲν ἄνθει οὐδαμῶς ὅμοιον, ἀλλ᾽ οἷον οὐδέν πώποτε γῆ, καὶ ἥλιος ἀνθρώποις ἔφηναν. ὥσπερ δὲ ἄγαλμα ἀκριβῶς πεποικιλμένον, πάντη περιϊόντι θέαν ἔχει. εἰ δὲ ἔτυχον περιιόντες Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, ῥαδίως ἄν μοι δοκοῦσιν εἰπεῖν τὸ περὶ τοῦ τείχους τοῦ Τρωϊκοῦ μυθολόγημα μεταθέντες, ὡς ἄρα Ποσειδῶν καὶ Ἀπόλλων κοινῇ φιλοτεχνήσαντες, ἀπεργάσαιντο τὸ ἔργον τῇ πόλει. ὁ μὲν τὴν πέτραν παραχὼν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάττης, καὶ ἅμα ποιήσας δυνατὴν εἶναι κομισθῆναι, ὁ δ᾽ ὥσπερ εἰκὸς οἰκιστὴν μετὰ συννάου Ἑρμᾶ βουληθεὶς τὴν ἑκατερόθωκον πόλιν κοσμῆσαι προσθήκῃ τηλικαύτῃ. ταῦτα δὲ οὐδὲν δεῖ λόγῳ κοσμεῖν, ἀλλ᾽ εἰς ἐπαινέτας ἀποθέσθαι· καὶ τούτων ὅσοι τέλειοι, καὶ ἱκανοὶ δοκιμάσαι πρᾶγμα τοσοῦτον, ὡς ἐγὼ καὶ τοῦτο ὀρρωδῶ, μὴ οὐδὲ τούτοις πᾶσιν ᾖ τὴν ἀκρίβειαν ἐξευρεῖν. τὰ δ᾽ αὖ τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς ἄλλης κατασκευῆς τίς οὐκ ἂν ἄξια τῆς ὅλης τύχης εἴπῃ καὶ τῶν μεγάλων Ἀνβερσοπολιτῶν ὀνόματος; τῶν γὰρ τῆς τέχνης τί χρὴ μέγιστον θεῖναι, ἢ τί πρῶτον εἰπεῖν; ἀγάλματα ἄνευ τῶν οὐρανίων τῆς πρώτης τέχνης, τὰ πρῶτα καὶ τὰ καινὰ, περὶ ὧν μὴ, ὅτι εἰπεῖν κατ᾽ ἀξίαν ἐστὶν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἰδεῖν ἀξίως αὐτὰ, ἀλλ᾽ ὡς ἀληθῶς Ἄργου τινὸς πανόπτου. οὐ μὲν Ἀθηνᾶν οἵαν Φειδίας ἐδημιούργησεν, γλαυκῶπιν, αἰγίδι ἀνεζωσμένην, δόρυ ἔχουσαν, ἀλεκτρυόνα δ᾽ ἐπὶ τῷ κράνει. ἢ τὴν τοῦ Παρθενῶνος, ἄγαλμα ὀρθὸν, ἐν χιτῶνι ποδήρει, ᾧτινι κατὰ τὸ στέρνον ἡ κεφαλὴ Μεδούσης, ἐπὶ δὲ τῷ κορύθι Σφιγγὸς εἰκὼν, καὶ καθ᾽ ἑ-

κάτε-

κάτεργον τοῦ κόρυθος γρῦπες. μηδὲ αὐτὴν Ἥραν οἵαν Πολύκλειτος ἐδαίδαλε. Χάριτας δὲ καὶ Ὥρας ἐν τῷ στεφάνῳ περισφίγξασαν, καὶ τῶν χειρῶν τῇ μὲν καρπὸν φέρουσαν ῥοιᾶς, τῇ δὲ σκῆπτρον, κόκκυγα δὲ ἐπὶ τῷ σκήπτρῳ καθήμενον βαστάζουσαν·

Θαύματι δὲ χρυσοεδνώτους περιδέρκεο κούρας
Κάλλος ἐπαινήσας, ὅτι τηλίκον οὐ λάχεν Ἥρη
Καὶ χάριτας κίκλησκε χερείονας, ἀμφοτέρων δὲ
Μορφῆς, μῶμον ἔνιπτε καὶ Ἀρτέμιδος, καὶ Ἀθήνης,
Καὶ τήνας ἀγόρευε φαεινοτέρας Ἀφροδίτης.

τὰ μὲν ὄμματα αὐτῶν διαυγέστερα τῶν πηγῶν, ὡς δύνασαι δι' αὐτῶν τῆς ψυχῆς παρθενίας τὰ κειμήλια ἐνατενίζειν, τὸ δὲ τῶν παρειῶν (τῆς αἰδοῦς ἔλεγχον) εὔχρουν ὑπὲρ αὐτὸν οἶνον, τὰ δὲ χείλη βαφέντα τῷ τῶν ῥόδων αἵματι, ἐκχυθὲν γὰρ ὑπὸ τῆς ἀγνοσύνης αὐτὰ ἐπόρφυρε.

Παλλὰς ἐσαθρήσασα, καὶ Ἥρη χρυσοπέδιλος,
Ἀργερυθρεῖς κούρας, ἴαχον ἀμφότεραι·
Οὐκ ἔτι γυμνούμεθα, κρίσις μία ποιμένος ἀρκεῖ.
Οὐ καλὸν ἡττᾶσθαι δὶς περὶ καλλοσύνης.

Εἰς πάντας ἐφοιτήσατο τοῦ Ἀριστείδου Θηβαίου ὄνομα, δι' ὅτι τῆς πόλεως ἐκ προσβολῆς ἢ κατὰ κράτος ἁλούσης, τὸ βρέφος ὑπομάζιον τῇ μελλοθανάτῳ μητέρι προσερπύσαν ἐχρωματίσατο· ἔοικε δὲ μήτηρ αἰσθήσασθαι, καὶ εὐλαβεῖσθαι μήποτε κρυσταινομένου γάλακτος διάδοχον ἐκχυλίσῃ αἷμα. τίς δὲ ἂν εἴη τοσούτων λόγων μετεσχηκώς, ὥστε ἐπαινέσαι πρὸς ἀξίαν τὴν διὰ Ἡρώδην νηποκτασίαν τοῦ Πέτρου Βρουγελίου; βλέπειν ταῦτα νενόμικα, κεκραγότα μὲν ἄσημα μετ' ἐκπλήξεως, καὶ πρὸς τὰς τῶν ξιφῶν αὐγὰς ἐπιβλέποντα, δοκῶ δὲ καὶ αὐτὰς μητέρας ὁρᾶν, καὶ τὴν μὲν οὐδὲ καλύπτραν εὐσχήμονα λαβοῦσαν ἐν ἀκμῇ τῶν δεινῶν, τὴν δὲ εἰκῇ κεχυμένας τὰς κόμας ἐπιβάλλουσαν τῷ παιδί, καὶ τῇ τοιαύτῃ σκέπῃ τὸ βρέφος ἀποκλέπτειν τῶν κινδύνων ἐλπίζουσαν,

ἄλλην

ἄλλην δὲ πρὸς τὴν τῆς μαχαίρας ἀποβλέπουσαν ἀτραπὴν, τὸ βλέμμα ἐπιμερίζουσαν τῇ τε ὁρμῇ τοῦ ξίφους, καὶ τῷ παιδίῳ τῷ πλήττεσθαι μέλλοντι, καὶ προπηδήσασαν ἑαυτὴν τῇ φορᾷ τοῦ σιδήρου μετὰ σπουδῆς. καὶ πάλιν ἄλλην προαπολωλυῖαν ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς οἰκείας γονῆς, καὶ τὸν πλήττοντα μετ᾽ οἰμωγῆς ἀμυδρᾶς ἀναμιμνήσκουσαν, καί που καὶ ταῖς χερσὶ παρειμέναις ἤδη, καὶ τρεμούσαις σφόδρως, τὸ βρέφος βαστάζουσαν, ἐκεῖνο δὲ διολισθῆσαν τῆς ἀγκάλης φθάσαι τῷ θανάτῳ τοῦ πτώματος, τὴν ὑπὸ τοῦ ξίφους ἀπώλειαν. Ἀλλὰ δὲ οἷα καὶ ὅσα; τίς ἂν μοι δοίη τὴν Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου χολήν τε καὶ γλῶτταν, ἵνα καὶ τῷ μέλλοντι χρόνῳ παραδῶ τὴν τῆς Ἀνβέρσης ἁρμονίαν; προειρημένα οὖν, ὥσπερ τὰ πράγματα τὴν εὐωχίαν σεμνύνειν, πείθεσθε. τὸν δὲ οἰκειότατον καὶ μέγιστον τῆς πόλεως κόσμον, καὶ ὃς ἅπασαν ἔχει τὴν ἐπιτηδειότητα συλλαβὼν αὐτῆς ἤδη δίειμι. Εἴπερ τοῦ σπέρματος τὰ βλαστήματα, καὶ τοῦ πνεύματος τὸ ναυάγιον· ὁμοίως καὶ ἡ πόλις εὐνομουμένη τῶν ὑπατευόντων. τὰ γὰρ κοινὰ σώζεσθαι φιλεῖ, οὐκ ἐὰν τὰ τείχη ἀραρότα ᾖ, οὐδὲ νεὼ σωζόμενοι, οὐδέ γε στοαὶ, καὶ πομπεῖα, καὶ ὠνιοθῆκαι (ταῦτα γὰρ χρόνος λαβὼν οἰχήσεται·) τὸ δὲ σῶζον καὶ τὰς πόλεις, καὶ ἐκ μικρῶν μεγάλας ποιῆσαν, ἡ ἁρμονία· τὴν δὲ ἁρμονίαν ἡ τῶν πολιτευομένων ἀρετὴ φυλάττει, τὴν δὲ ἀρετὴν τὰ προεστώτων τοῦ πλήθους παραδείγματα. οὐδὲν γὰρ οὕτω πείθει τοὺς πολλοὺς ὡς παραδείγματα, καὶ πρᾶξις, ἡ σιωπῶσα παραίνεσις οὖσα. ὑμεῖς δὲ ὅσα τοὺς ἀρχομένους καὶ φρονεῖν καὶ πράττειν βούλεσθε, καὶ λέγετε, καὶ ποιεῖτε. ἐκεῖνοι παρατηροῦσιν, οὐδενὶ οὐδενὸς πράγματος οὕτω θερμὸν ἔρωτα ἐνσκῆψαι, ὡς ὑμῖν τὰ κοινὰ τῆς πόλεως αὐξηθῆναι. ἀνθ᾽ ὧντινων πάντα ἐν ταύτῃ πόλει ἐπὶ τάγματος καὶ νεύματος τελεῖται ῥᾷον, ἤ τις ἂν χορδὴν ψῆλαι· κἄν τι γράφεσθαι δέῃ, ἀπόχρη δόξαι, καὶ πέπρακται. πόλις γὰρ ἔχει αὐτὸ ἐκεῖνο, κατὰ τὴν Λακωνικὴν πολιτείαν, ἧς τὸ κῦρον μὲν πλῆθος ἄρχεται, τὸ δὲ

 ὀλίγον,

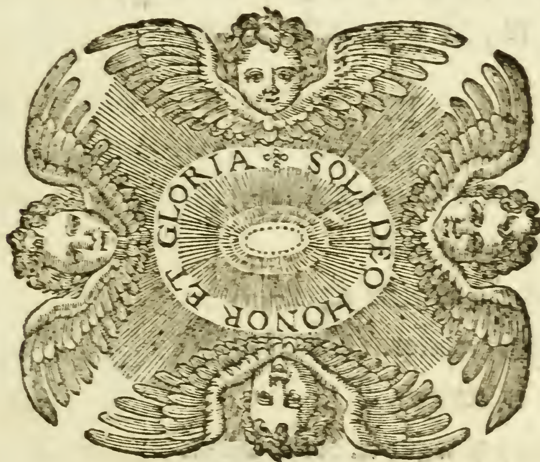
ὀλίγον, καὶ ἐπιεικὲς ἄρχει, καὶ τὸ μὲν σώζει, τὸ δὲ σώζεται, καὶ τὸ μὲν προστάττει, τὸ δὲ πείθεται, τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἔργον ἐλευθερία. οὐ γὰρ οἱ χθὲς σκυτοτόμοι, καὶ τέκτονες, σήμερον Ἁρμοσταὶ, καὶ Ὕπατοι· οὐδ' οἷον ἐν οἰκίᾳ πενιχρᾷ οἱ αὐτοὶ ὀψοποιοὶ, οἰκουροῦσι, στρωννύουσιν, οὐχ οὕτως καὶ ὑμεῖς ἀνεμίξατε, ἀλλὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν τῶν κοινῶν λαμβάνουσιν οἱ παραπεμφθέντες ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπὶ τὴν πρύμναν τὴν ἀνωτάτω, καὶ ἐγκατατετριμμένοι ἐν πολιτικοῖς πράγμασι. τοιγαροῦν τὴν Λακεδαιμονίων αὐθάδειαν ἀτείχιστον περὶ πλείστου ποιοῦντες, τῆς ὀχυρώσεως κατεφρόνησαν, μὴ οὔπω γένοιτο κακῶς τῇ πόλει· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν τειχῶν ἐβουλεύσαντό τε, καὶ ἐπενοήσαντο. οὐ μέν τι ἄλλα τειχήρη αὖ προστρέπει τις τήνδε πόλιν κατὰ τὴν Βαβυλῶνος λαμπρότητα, ἢ εἴ τις ἄλλη σεμνότερον ἐτειχίσθη πρότερον, ἢ ὕστερον· ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν τειχισμὸν παιδιᾶς, καὶ γυναικὸς, ὡς ἀληθῶς, ἔργον ἀπεφήναντο. τὰ γὰρ ὑμῶν καὶ ἀσφάλτῳ καὶ πλίνθῳ ὀπτῇ δέδμηται, καὶ κόνει σιλπνῷ ἔστηκεν· καὶ ταῦτ' ἐστι νομιζόμενα ἐφ' ἑκάστων τῶν τόπων, καὶ μάλα πολλὰ, τὰ καὶ τοῖς λίθοις, ὥσπερ Ὅμηρος ἔφη τὸν κατ' οἰκίαν τοῖχον, ἅμα καὶ ἀκριβῶς ἡρμοσμένα. τούτων δὲ τῶν τειχῶν παρασπίζουσιν ἄνδρες φυγὴν οὐ νομίσαντες, ἀνδρείᾳ καὶ χειρὶ καὶ ῥώμῃ σώματος ἄριστοι ὄντες, καὶ θάρσος ἔχοντες, καὶ φρόνημα.

Ἔχω μὲν πολλὰ ἄλλα ἐν τῇ διανοίᾳ, περὶ ὧν μηδεμίαν ποιήσομαι μνήμην· τοῦτο δὲ ὡς ἐν βραχεῖ πλεῖστον εἰρήσθω. μόνῃ ταύτῃ πόλεων δύο τἀναντία συμβεβηκέναι. πλεῖστά τε γὰρ καὶ κάλλιστα ἀνθρώποις εἴρηται περὶ ταύτης, καὶ οὐκ ἔστιν ἥτις ἐλαττόνων τετύχηκε· πρὸ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων τεθαύμασται, ἄξιον δ' αὐτῆς οὐδεὶς ἤκουσε. πρότερον μὲν οὖν ἠγάμην ἀκούων τὸ τῆς τέχνης πρυτανεῖον, καὶ τὴν τῆς Βελγίας ἑστίαν καὶ κειμηλιοθήκην, καὶ ὅσα τοιαῦτ' εἰς τὴν πόλιν ᾔδετο· νῦν δέ μοι δοκεῖ πάντα ταῦτα εἴσω πίπτειν. ἀλλ' εἴ τινα χρὴ πόλιν θεοῦ

ὑπαρ-

ὕπαρχον ἢ οὐρανιώνων συγγενῆ προσειπεῖν, ἢ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπείας εἰκόνα καὶ ὅρον, ἢ δ' ἂν μοι δοκῇ δικαίως κληθῆναι. εἴργασται μὲν ἡμῖν ὁ λόγος ἀντὶ τοῦ πέπλου, καὶ τοῦ δοῦναι χάριν τῇ αὐτῇ Θεοτόκῳ, ἥπερ καὶ ἡ πόλις. ὥσπερ δὲ οἱ τῶν διθυράμβων τε καὶ παιάνων ποιηταὶ, εὐχήν τινα προσθεὶς, οὕτω καταλείσω τὸν λόγον· καὶ δὴ κεκλήσθω Θεὸς, καὶ Θεομήτηρ, καὶ διδοίη τὴν πόλιν τήνδε θάλλειν δι' αἰῶνος, καὶ μὴ παύσασθαι πρὶν ἂν μύδροι τε ὑπὲρ θαλάσσης νέοιεν, καὶ δένδρα ἦρι θάλλοντα παύσηται.

L. S.

Η ΕΡΜΑΘΗΝΟΠΟΛΙΣ

ΑΝΒΕΡΣΑ.

Εννεάς Α.

Α'Γαννίφου ἕδος οὐρανοῦ
Η'χῆεν νέμων ὕπατε Ζεῦ,
Τριποδιλάλ' Α'πολλον, τύκε ναίων
Υ'δροχίτωνα βυθὸν Μελικέρτα, καὶ
Α'γωνάρχη Ο'φέλτ', ἕκας
Σοῦσε πονηρῶν μικρότιμα ἄθλων
Στέμματ', ἀγερώχους κοτίνους,
Εἰαρόθρεμμα μῆλον, πτεράδα σέλινον,
Τετραόρων τε, καὶ κρανααὶν πίτυν.

Β.

Πήδημα ἄλλο, σκάμματ' εὔ-
ρισα, καλλίπλουτον ἄστυ
Α'νβερσα ἐριδμαίνουσιν ἀγω-
νωθετεῖ, εὐχ@ ἄρειον. ἐλεῖν φερό-
νικον δόξαν ἐν ἀκραγεῖ
Μαιόμενον ἔργῳ πρέπει. οὐδὲν ἀρκεῖ
Πλουτόπολι, Ε'υνομιάς τε,
Πασῶν ἀρετῶν ἅμ' ἀνακτόρῳ εἶναι
Κύδους τελείου ἰσογεραιεργε-

Γ.

ρας. τίς μὴ ὡσεὶ ἔξω ἄ-

θλου

θλου χαλκοπαράους δονήσει
Παλλάμενος ἄκοντας πεντόζῳ;
Μακρὰ δὲ ῥιψάμενος κρατεεῖν ἀντί-
ων εὔελπις ἀγάλλεται;
Τήνῳ ὡς Διὸς ὄρνιχι θείῳ, ἄλλους
Κόρακας ὀπιθέπλους μου-
σοπόλους ἀκολουθεῖν γνῶμι σ' Ἀπόλλων,
Μώνῳ ἐπιτρέψας κλεοκοσμέειν.

Δ.

Φαυσίμβροτος, ἐπόπτηρ πάντων
Ὑπεριονίδας, πολυβόσκου χθονὸς
Πόλεων βασίλειαν ἀγορεύει
Τήνδε πόλιν. φρόνιμοι ναέται γὰρ
Μιχθῶσ' ἀστονόμοις ἀμα-
ξεύγμασιν, ἐντί τοι ἀφνεοὶ νόῳ ἄ-
γοντες βασάνῳ ἰθυνεεῖ
Πλοῦτον, σοφίαν τε δρέποντες· ἐργαῖς πά-
σαις τρητὸν ἤμειψαν χελιδόνων πόνον.

Ε.

Εἰ δὲ ἅμα πολλῷ ἀφένει ἤ-
ρετ' ἐπίδοξον κῦδος, οὐδεὶς
Μερόπων σκοπιᾶς ἐφάψαιτ' αἰπύος,
Ὀλβίου ἔλλαχε γὰρ κορυφαὶ βίου.
Ῥᾷον διψάδα ἄμμον ἁ-
λὸς ἀριθμεῖν, ἢ εὐκόνας, νεοξέ-
στους, χαλκοδαιδάλους, κερ-
κίδα χειρὸς ὑφάσμασι ἀξιάγαστον,
Καὶ χρυσελίκτους, τεχνοβίους γραφάς.

Ζ.

Ὡς Φειδίας ἀγαλματουρ-
γος, νοθευματέος ἐδωδῆς
Πολυώνυμος ἶσα Μίθαικος, ἄειρ᾽
Ἄνθεα μιξάμενος πλαθαίῃ ἐπὶ
Παντὶ ἑρπετὰ λευκῷ ἅμ᾽
Ἀλεύρῳ, καὶ ὅσσα γλυκίσου ἄδει
Ἀπὸ μέλιτος, τάθ᾽ ὑγροῦ
Ἐλαίου, τεχνοπόλεις κρέσσονας εὗρε.
Πάντες σοφὸν γὰρ, χρῆμα πολῖτ᾽ ἐντι.

Η.

Τίνα θυμὲ ἀλλοδαπὰν πρὸς ἄ-
κραν παραμείβει πλόον ἐμόν;
Θεμίτως μέγα βρίθειν εὐδοξίᾳ
Συγγενεῖ, ἀνδροδίδακτα ἔχων ἀνά-
ριθμος, μήποτε ἀτρεκεῖ
Καταβὰς γὰρ πόδ᾽, ἄλλοτε ἄλλο πνείει
Ἀτελεῖ δὲ μυρίαν γεύ-
εται ἰδμοσυνᾶν νόῳ. ἔνθα πολίτης
Πάμπολλα εἰδὼς αὐτοκαθηγεμών.

Θ.

Πάλαι ἐπ᾽ ἀκμοσιν πέλω-
ρ᾽ Ὀρείῃσι πρηόσ᾽ ἶσα,
Μονόγληνα ὑπ᾽ ὀφρὺν ἔχοντα δασειὰν
(Ἄρτεμις καὶ ὀπαδοὶ τρεμέουσιν ἰ-
δοῦσαι) φάεα δεινὸν ὑ-
πογλαύσοντα, ἀμβολαδὶς κρατίστους

Ῥαιστῆ-

Ῥαιστῆρας ἦραν, ἱππεί-
αν, πολυδόκον ἔργον, ἱδρῶτα μελαγχρῶν
Συχνῶς ῥέοντ᾽ ἐκμαξάμενα μελέων,

Ι.

Ποσειδάωνι πωτίστεραν
Τεύχοντα, τέχνης μιματαὶ,
Μαλερῷ περιζείοντος ἄχνῃ πυρὸς
Ἁφαίστου, ὅτε ἀργυρόπεζα Θέ-
τις οἱ φὺ παλάμᾳ, γόνυ
Δόχμωσ᾽, ὑφῷ ἀσπίδα, κρατὶ τετρα-
φάλαρον αἰτοῖσα κυνέαν,
Κνημῖδας ἐπισφυρίοις ἀραρυίας,
Καὶ ἄρραγῆ θώρακα, πανοπλίαν·

Κ.

Τῆνος ἀνένδυσε, ἄργυρον,
Χαλκὸν ἀτειρέα, ἠδὲ κασσίτε-
ρον, ἄπεφθον χρυσὸν ἔχευε πυρί.
Αὐτὰρ ἔπειτα ἐπ᾽ ἄκμονι νωλεμὲς
Μυδρὸν τύψατο χειρὶ πυ-
ράγραν γένθ᾽, ἑτέρᾳ κρατεροὺς ἔδραξε
Ῥαιστῆρας ἀσπίδα ποιή-
σας στιβαρὸν ἐν αὐτᾷ πραπίδεσσ᾽ ἰδυίαις
Δαίδαλλα γλῦψ᾽, ὡς Μαιονίδας ἔπει.

Λ.

Θνητοῖσι θνητὰ πρέπει, τὰ μά-
κρ᾽ εἴ τις ἀμβλέπει μικρὸς χαλ-
κόπεδον ψαύειν θεοῦ ἕδραν. ὅτι

Πάγα-

Πάγασος ὠκυπετὴς προπετῆ ἐξε-
τραχήλισεν ἔφιππον, ἐ-
ρῶντ᾽ ἐς οὐρανοῦ ἔρεφος μετελθεῖν
Ὁμάγυριν Διὸς Βελ-
λεροφόνταν. ἀφάνειά ἐστι τύχας μὲν
Πρὶν ἄκρον ἐνθεῖν μαρναμένων τέλος.

Μ.

Τῶν γὰρ διδοῖ τέλος, καὶ ἀν-
δρῶν ἄρειον ἔσφαλλ᾽ ἠπιό-
νων τέχνα περιπτύξαισα. ἐντύ-
χοιμεν ἐπιρρεπέων μοισᾶν ἄψ-
αι, ὕμνων θελξίφρονα
Πυρσὸν, ὀλισθὴν πατέω ἀταρπὸν,
Εὔελπις αὖτα θίγειν
Σκοποῦ ἐμμι. κράτιστον δαιδαλοχείρων
Ὑμνῶ, Βρεδαῖον Βόλφγαγγον ὤνυμα.

Ν.

Πολλοὶ διδακταῖς ὤρουσαν
Τῶν ἀρεταῖς φώτων ἑλέσθαι
Κλέος. ἀλλ᾽ ἄνευ δαίμονος ἐπικευ-
θὲν γ᾽ οὐ χρῆμα ἕκαστον ἐστὶ σκαιό-
τερον. μακροχρόνιως προσβι-
οῦντες κόλαψαν δελτολειόγλυπτον,
Δαιδαλόεν ἔργον, τεύξον-
τες ὅρμους, ἕλικάς τε γναμπτὰς, κάλυκας, ἃ
Ποίκιλλ᾽ Ἀχιλλῆι εἰλιπόδης θεός.

Βόλφ-

Ξ

Βόλφγαγγος σὺν ἣν (νοοφύει
Λῆμμα ἐξεκότρησεν ἀλφα-
τὴς) κηρόστροτον, τρεχεκλυπλόδεκτον,
Λειόπλακ᾽, αἰολομορφότυπον, ταχυ-
γραπταῖς θέσκελον, εὕρεμα
Ἀψόφητον, πανεροδεὲς τέχνημα.
Πολλ᾽ ἔνδον ἐντὶ φαρέτρας
Πτερόεντα βέλεμνα ὑπ᾽ ἀγκῶνος εὔ-
φωνάντα οἵοις πευκαλίμοις φρένας.

Ο.

Ἔγω γὰρ ἀγλαόθωκον ἄ-
στυ, νεοσίλβουσιν ἐπιφλέξας
Μέλεσι, καὶ ἀερσιποτήτου ἵπ-
που, ναὸς ἠδὲ λινοπτέρυγος παν-
τᾷ εὐάγγελον ἰθυνῶ
Μῦθον, εἴπερ σὺν χαρίτων πεπρωμέ-
νῳ χειρὶ δρέψω κᾶπον.
Πανεπισκόπου αἰτῶ ἀσκαρδάμυκτον
Ὥραν θεόπτα σφωϊτέραις τύχαις.

Π.

Εἰ γάρ τιν᾽ ἐσλὰ περιρρέῃ
Ξὺν βραχεῖ κόπῳ, δοκεῖ πε-
δαφρόνων ἀμόταις ἐχέθυμος, βίον
Καζέμθυ ὀρθοβόλοις μελετήμασι·
Ἐν τοῖς γούνασι δὲ θεοῦ
Κεῖται, ἄλλον ἄλλοτε ἐξεπῆρε

Ἄλλον δ᾽ ὑπὸ αὐτὰ λικης
Κατέβαλε μέτρῳ. ἀγαθὸν δὲ ἄγασον
Τὶς ἐκπλαγεὶς, ῥίμφ᾽ ἀβρότατε τάιν

Ρ.

Ἐπὶ μείζω ἐλπίδ᾽ αἰωρεί-
αις ὑποπτέροις, ἔχων με-
ρίμναν φιλοκτήμονα ληΐδος αἶ-
σαν. βραχυώρειον αὔξεται ἀνδρομέ-
α χλίδη, οὕτω ἀφαρ
Εἰς ἔραν πιτνεῖ φραδιᾷ σεσεισμέ-
νη θεοῦ ἀποτροπαίου.
Εὐμαρὲς εἴη ἂν καταπλύσοις ζάθεον
Τεῖραι πόλισμα· ἀλλὰ δ᾽ δυσπαλὲς

Σ.

Παλίνοσον ἐξαπίνας ἔσεται,
Εἰ μὴ ἄστεος γένηται
Ἀσοπευτάνεσιν ὀρθωτὴρ θεός.
Συνναέθλοι ἔτυχον δ᾽ ὑμῖν πολέ-
μοι οὐρανίωνες. ἔ-
πη τρία ἀρκέσει ἐς δυώνυμον δί-
καν. ἀρχὰ, ἔργων τέλος, αὐ-
ξεται ὄρσαντος θεοῦ, ὄπισθεν δέχθη
Ἔμμεν θεοῦ ἄκρον τέλος αὐτεξε-

Τ.

φοντος. νόῳ ἀλαθεῖ αὐ-
δάσομαι ἐνόρκιον λό-
γον. Ποικίλα εὐτελίας ἐπάγη

Α'ἴδιϰ τεκμήρια. δήποθεν
Σαλάχθη καλὰ ἄςεος.
Ε'υξόανον πόλιν δερίκε. Α'νδρίαντα
Χειρῶν κρατῦντα μάνας,
Α'κτινοςεφῆ ἀελίωτε κάρη.
Λαιᾷ δέπας, καὶ κνώδ' ἑτέρᾳ, Κέρας

Υ.

Σκαιᾷ Α'μαλθείας, ζυγὸν
Δεξιᾷ ἄραντα ἄλλον.
Παρατείναντα ὄφει βωμόθεν ἕρ-
ποντι κρατῆρα. ναὸν χαρίτων θεῦ
Γέμοντ' Α'νβερσαν, τρανές.
Α'μπαυσις δ' ἀρέσκει ἄπαντ' ἐν ἔργῳ,
Καὶ μέλι κόρην τῦκεῖ. Παρ-
θενομᾶτερ ἐλευθέρῳ ἄςυ ςόλῳ κο-
μίσσαι, Πολιοςέχοις σὺν ἀτειρέσι.

L. S.

ALLOCVTIO
AD
ANTVERPIAM.

שיר ראוי

אשר אנוירשה במעט מגנוך מתן
צירה ועונשת קרב סחרים צדק
ודת מזהירה למעבד את־יהוה מתן
חרוג חיתו יער בבון וסחרת
ובמילחמה ליהוה והעצה
סגוד את־קדוש על ארצה בחלות שפל
כל־גוות אוסף בראש תהלה להב
באור שריבניהו על כל־רם אחרם אשר
נפוצי להיכנס טריה בהגלה
בהדר כאור שמש הערי מנהרת

Η ΑΥΤΟΤΑΤΗ

ΠΡΟΣΡΗΣΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ.

Ὅσσα πάλαι, Ἄνβερσα, τεὶν προσέθεντο Ἀμοιβῇ,
Ἄρτεμις Ἀνταίη, Ἑρμῆς, Ἄρης τ' Ἀδρασείη,
Εὐνομίη Θέμις, Εὐσεβίη (Πανδώρη ἐάων)
Θηρσὶ λόχον πῆξαι, ἄφενος, δῆριν τε ἀμεμφῆ,
Εὔφρονα βουλοῦσιν, θεοκραντ' ἀρετήν τε λατρείας·
Πάντ' ἄμυδις, πασῶν κορυφὴν δρέψας ἀρετάων
Σκριβανὸς, ἡμιθανεῖ ἐπέδω αὐχήματα βίβλοιν.
Τόσσον δὴ ἄλλων προφερέστερος ἔλλαχεν οὖχος·
Ὅσσον ἔχει διελέντα χρόνῳ ὁπάσαι Σωρηδόν.

L. S.

RESPONSIO ANTVERPIAE.

שיר ראוי

אשר מקדם חרזני מהלי
הערי נתתן שכרם עגבים
מאד טוב עמיריה לשרות ושרי
בכינור התמשמת מליצים
בביתים וכבד לשונו דברי
אורפידיהו ושופר בנעים
לפנדריוש במיצרי לערי
גדולים ורמי לשבע גבעים
אתינה תבייה לעזרה יקרי
פדות בית ואתז בכז אב ספרים

Η ΑΥΤΗ ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ
ΤΗΣ ΑΝΒΕΡΣΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙ.

Ὄσσα πάλαι Μουσῶν ἱεροῖς κοσμήτορες ἀστέων
Δῶρα μελιγδούπου θῆκαντ' ἰσόῤῥοπα κόσμου,
Ἐυκελάδῳ Μουσῶν Χαρίτωντε φάρυγγι Ὁμήρῳ,
Κύκνῳ δ' εὐεπίης πνείοντι Μάρωνι Λατίνων,
Γνωμοτύπῳ Εὐριπίδῃ, ἄλφα λυρῶν Ἑλικῶνος
Πινδάρῳ ἠϋκόμων σκυτάλῃ Μουσῶν, ἅμ' ἀώτῳ,
Καρτεροθύμου Ἀλεξάνδροιο φερώνυμον ἄστυ,
Ἑπτάλοφος Ῥώμη, καλλιστωδῖνες Ἀθῆναι,
Ἑπτάπυλος Θήβη, ἄλκαρ, δόξαν, λύτρα, οἶκον·
Τόσσα Σκριβανῷ ἐπίηρα φέρω Ἄνβερσα.

L. S.

ΤΩι ΠΑΤΡΙ
ΣΚΡΙΒΑΝΙΩι,
ΤΩι ΤΗΣ ΑΝΒΕΡΣΟΠΟΛΕΩΣ
ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΗι.

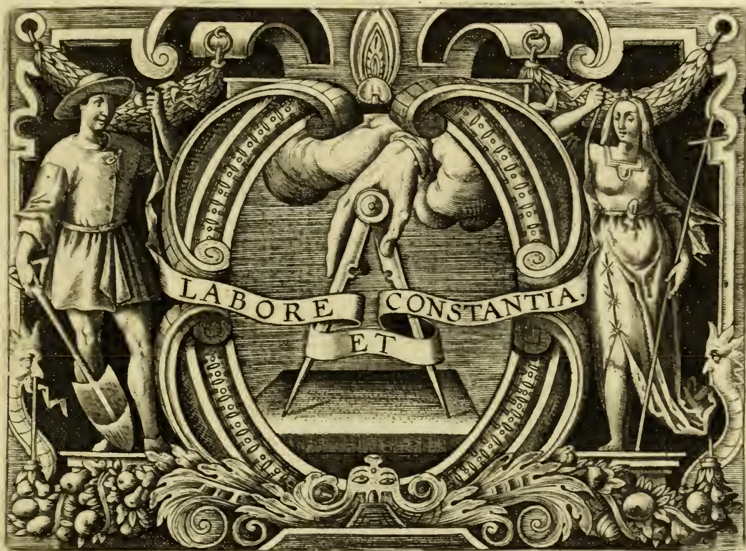
Πολλάκις Ἀδϐατικῶν πόλιν ἔδρακον ἀγλαομόρφην,
Ἀμφὶ δὲ τῆς αὐτῆς τὴν Σκριβάνοιο γραφήν.
Τέκτονές εἰσι μόνον κλυτὰ δώματα οἰκοδομοῦντες,
Ζωγράφοι ἔκτοθεν ζωγραφέουσι πόλιν.
Σὺ δὲ πολιτάων νόον ἔγραφες ἀγκυλομήτην,
Μείζονα τῶν ἐκτὸς σοῦ βίβλος ἐντὸς ἔχει·
Ὅττι γε τὸ πρότερον κάλλιστον ἔοικεν, ἀληθῶς
Κάλλιον ἐκ τούτου γράμματος ἄστυ πέλει.

G. S.

CAROLI SCRIBANI

E SOCIETATE IESV

ORIGINES ANTVERPIENSIVM.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. DC. X.
Superiorum permissu.

L

SENATVI

POPVLOQ.

ANTVERPIENSI.

NTVERPIAM dederam. nec alia mihi verior quàm illa quam dederam.neque enim mœnibus , aut longâ ſæculorum ſerie metiendas vrbes arbitrabar. ciuium virtus ciuitatem claram dabit. Virtutem ergo dederam, quæ vna nomen donat, cùm ſenium neſciat,perſtétque poſt cineres & fauillas : neque vlla orbe toto ſignatior Phœnix.Hæc illa eſt,à quâ vnâ decus verum, perſtátque immota in continuâ ſolidæ laudis prærogatiuâ. Quidquid extra hanc eſt,leue eſt;mutatur,non in me-

lius, ſed in aliud, & ferè in deterius. At illa ſtat in gradu, quidquid demum incurrerit: neque deteriorem facit dura & difficilis, vt nec meliorem hilaris aut læta materia: cùm quidquid attigerit, aſperum aut tenerum, in ſimilitudinem ſui adducat, ac tinguat: ſint ſcabra, illius leuigatione molleſcunt, tenuia roborantur, reuocantur obliqua, curuata explicantur, adeóque aliter nata finguntur in melius. Iam quid in humanis clarum magnúmque eſt, quod cum hac componi poſſit? minora lumina claritas obfuſcat Solis: & Virtus luce ſuâ, quidquid extra illam affulſerit, tenebrat; ac magnitudine quadam ſuâ, quaſi ſuperiectu montis, omne magnum elidit & opprimit. Hæc cauſſa, cur vbi vos Rempublicámque veſtram circumſpexi, ad ſolam virtutem, ingeniíque felices partus; deſcen-

deſcenderim. Videbam namque illâ vnâ firmari mentes, ſupráque omnia metuenda extolli. paupertatem, exilium, tortorem ſi ponerem, nuſquam palleſcere, nuſquam refrigeſcere artus: quin contrà attollere oculos, conferre vultum, & totam etiam fortunam prouocare orbe ſpectatore. Magna hæc. & non ſola magna? At verò illa quæ extra hominem ſuum ſunt, tenuia ſunt. ſi abſunt, deſiderio fatigant: ſin acceſſerint, amittendi formidinem ingerunt; inflántque inanibus, & tamquam vento diſtentis mentiuntur opimam valetudinem. Excute quod inflat ad initia ſua ventum, miſeram oſtentabit maciem; nec aliud quàm oſſa vix pelle ſuâ veſtita. Quòd ſi propiùs etiam omnem fortuitorum poſſeſſorem luſtraueris, deprehendes trepidantem, & tamquam inter armatos hoſtes, huc illuc

circumſpectantem, & ad omnem ſtrepitum circumagentem verticem. occurrunt enim hinc in exilium acti, euoluti bonis, naufragi, ſimiliáque naufragis paſſi; & vt aues deciduorum foliorum frondiúmque ſtrepitus territat, ita ad omnem ictum trepidat quicumque ſe fortunæ credit: è quâ ingens perpetuò perturbationis materia. Cùm enim fugaciſſima illius ſint munera, quæ nunc ſolo oſtentatorio aut nudo promiſſorio finiuntur verbo, nunc ſi acceſſerint deſerunt, ſin ſteterint minantur tamen abitum, fit vt nulla beatitudo ac ne felicitas quidem ineſſe iis poſſit. nihil enim beatum, niſi quod intrepidum: inter namque ſuſpecta & diffidentiæ vortices, nec tutò, nec in pace, nec benè viuitur. Beatam vis vitam? excute hunc metum pectore: miſerè enim viuitur, vbi perpetuò

palpi-

palpitantibus præcordiis viuitur: excusseris, si te superiorem his feceris; facies virtutis manibus, quæ te solæ extra metuenda locare possunt. Hanc virtutem, & hoc virtute firmatum pectus, in multis vestrûm videram. nec satis mihi vidisse, & gaudio hoc meo pauisse mentem; plures volui spectatores, admiratores, laudatores. Ergo deduxi in hanc calami mei scenam, quidquid multis annis serius obseruator videram.

Hæc prima scriptionis meæ caussa. fuit & altera. Euocare volui viros magnos in æmulam vrbium suarum commendationem. scio has mereri, scio illos posse. & silentium, vtrumque premit; in illis gloriam, in his calamorum decus. vidi, & indolui. quare hoc dexteræ proritamento, euoco in gemellas laudes. agnoscam beneficium si extorsero; si in pares

aut

aut maiores vrbium ſuarum tamquam matrum commendationes extruſero. Non deerunt qui conatum damnent, & fors inclament Phaëtonta. at meminerint conatum hunc amoris eſſe, & beneuolentiæ in me veſtræ, obſequij in vos mei. Erunt qui tot vnâ in vrbe mirentur laudes. Plinium cogitent: quantus in vno Traiano? quàm nobili panegyrico vnius æternauit nomen? quod ille in vno Imperatore, cur erubeſcam in tot Belgis, in Republicâ magnâ? virtus illum, factáque fortia; nec Imperatoriis inferiora prouocarunt me in chartam & atramentum. & perennabit Traiano, ab illius potiùs calamo, quàm à tot proſperè pugnatis bellis, decus immortale. à meo quis ſcit an victura hæc Reſpublica? hoc voueo: nec vt reſpondeat modò tam variè à me dictis, ſed & ſuperet creſcentibus

bus cum laude rebus, omni calamo maioribus.

Hîc aliquis nouus ſupercilio Cato: Quid neceſſum hæc propalare? non erat minor virtus parietibus ſuis tamquam liberali cuſtodiâ coarctata, quàm intertextis publicata floribus. Fallitur. totus hic contextus virilis eſt, & ſi quid ornamentorum, è re ipsâ natum eſt. Sed neq. hîc aliunde accerſitis pigmentis lectorem tamquam emptorem fruſtramur: maiora inueniet quicumque intrauerit; ac præter ea, quæ hac nunc manu meâ in fronte & oculis omnium ſuſpenſa ſunt, locupletiora. De ipsâ verò virtutis propalatione hoc dico: noluiſſe eam diutiùs tegi. Et verò aperto viuere oſtio ac ſine ianitore virtuti proprium. neque enim reformidat aſpici & deprehendi ſolitaria. quin imò turbam non admittit

 modò,

modò, ſed & aduocat interdum; & ferè proprium hoc conſciētiæ bonæ eſt: cùm mala etiam ſolitudine ſuâ anxia & ſollicita ſit; abdatur licet parietibus, ſeipſam timet, & domeſticum hunc ſi poſſet teſtem fugeret. Contrà, conſcientia, à virtute, bona, publicari gaudet, & nonnumquam etiam deſiderat, multorum bono. Quid, quòd non raròdum ſilentium captat, & ſuo ſibi ſecreto gratulatur, prodatur etiam nolens. idem enim huic euenire videmus quod flammæ: iacere non poteſt; quantóque plùs depreſſeris, tantò animoſiùs ſurgit, ſupráque depreſſorem ſuum ac quæcumque ſuperiecta, audaciùs quò repercuſſiùs, ſeſe extollit.

Habetis cauſſas ANTVERPIAE à me in laudum & honoris theatrum deductæ. Poteram minora ſpectanda proponere.

nere. ſed quem delectent humilia & parua? Magnarum verò rerũ ſpecies quem non ad ſe vocet & alliciat? me ſanè quò res grandior, eò animus in exhibitionem maior. nã in minoribus quis animo paullo ardentior calamum & chartam terat? quis in non victuris ingenium ponat? excelſa ſint nec omnibus obuia, quæ irritent manus. Idem in omni re inuenies. ſic nemo diſcat, quo modo, ſi qua neceſſitas compulerit, in roſâ iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat fidem. Ad mollia illa nulli non mens pectúſque promptum: ad aſpera, ad immitia, ad æternatura animus parandus. Idem per omnia videbis in laude: nullo opus conatu in re obuiâ, nec quiſquam in tenuibus vitam quærit. ſcit illam non poſſe in his perennare. Magna enim neceſſum ſint quæ æternent, & à

 qui-

quibus etiam poſt capulum viuitur.

Verùm, qui plurimorum in Rempublicam affectus, non ſatis fuit plauſum ab ingenio veſtro, (à quo ſolo vti dixi laus vera) ſperaſſe, retuliſſe; voluerunt, & à mœnibus: & quidem ab eodem calamo. atque hæc ipſa extra hominem ſuum poſita, oculóſque blando ludentia faſcino, quæ non tam bonum arguunt, quàm, vt ita dicam, condiunt & oblectant, cùm placere videam non vni è plebe, ſed è laticlauis noſtris, pareo. Quidquid ergo hîc extra animum eſt, totámque quã videmus ANTVERPIAM, ad originem ſuam deductam, ſubiiciam oculis. dabo in maioribus, dabo natam, prætextatam, ac in virili togâ ſtantem. dabo in altâ pace nec laceſſitam, dabo bellantem & reparatam ſanguine. aduerſis dein & extrema minitantibus ſuperio-

riorem ; in tutum denique patientiâ & fortunâ ſuâ eductam : ita ferè magnis rebus, ſi quid interuenerit grauius, gloriæ potiùs, quàm dedecoris materiam præbet. exaſperantur, fatigantur ; ſed in nouarum viriū repaſtinationem. & quamuis liuores imprimantur, nulla tamen vulnera depaſcunt intima. Quòd ſi quæ etiam ad ſumma properantibus nubium more intercurrant, infrà feruntur, numquam diem vincunt.

Carolus Scribanius.

INDEX CAPITVM.

CARO-

CAROLI SCRIBANI E SOCIETATE IESV ORIGINES ANTVERPIENSIVM.

CAPVT PRIMVM.

BELGIVM, *quæ veteribus Prouincia: quibus maioribus populisq́ culta.*

NGENS olim Prouincia, latè patens, frequens, variuſque populus Ptolomæo, Cæſari, Plinio, Tacito: qui illius terminis quà longiſſimè patet, includunt *Aduaticos, Ambianos, Ambiuaritos, Atrebates*; *Batauos, Bellouacos*; *Caletes, Cyreſos, Centrones, Condruſios*; *Eburones, Eſſuos*; *Gordunos, Grudios*; *Leuacos, Leucos, Lingones*; *Mediomatrices, Menapios, Morinos*; *Nemetes, Neruios*; *Pæmanos, Pleumoſios*; *Rauracos, Remos*; *Seguos, Sueſsiones*; *Treuiros, Tribocos*; *Vangiones, Vbios, Verocaſſes*. Hos Cæſar. Ptolomæus addit *Vlbanetes*; Plinius *Cauchios, Friſios, Friſiabonos, Heſſos, Oromanſacos, Sueconos, Sturios, Taxandros*; Tacitus, *Bethaſios, Caninefates, Grinnes, Hugernes,*

nes, Mattiacos, Marſacos, Sunicos, Tungros. Vniuerſi hi longè lateque per Belgicam primam ſeu ſuperiorem, per ſecundam ſeu inferiorem, diſpertiti. Primam incoluere Treuiri, & quidquid ſupra ad oſtia ſe protendit Rheni Alpes ad vſque: reliqui ſecundam. Nunc anguſtioribus ſepta terminis, omnique adeò ſuperiore Belgica exuta, magnaq; inſuper ſecundæ Belgicæ parte defraudata, ſeptemdecim orbe toto notiſſimis arctatur Prouincijs.

Quòd ſi ad originem ac incunabula vniuerſam gentem deduxeris, *pleroſque* comperies *Belgas eſſe ortos à Germanis; Rhenumq; antiquitus tranſductos, propter loci fertilitatem ibi conſediſſe: Galloſq;, qui ea loca incolerent, expuliſſe.* quamquam *Germaniæ vocabulum recens & nuper additum: quoniã qui primi Rhenum tranſgreſſi Gallos expulerunt, nunc Tungri, nunc Germani vocati ſunt.* Inde Cimbri Teutonique, *qui cùm iter in Italiam facerent, his impedimentis quæ ſecum agere ac portare non poterant citra flumen Rhenum depoſitis, cuſtodiæ ex ſuis* VI. *millia hominum vnà reliquerunt.*

Cæſar de bello Gall. lib. 2.

Tacitus de ſitu & moribus German.

Cæſar de bello Gall. lib. 2.

E Germanis ergo Galliſque Belgæ, è potentiſſimis duobus populis, in validum corpus coaluere; vt & duritia Germanica, & mens Gallica, magnum aliquid orbi darent: cùm quidquid haberent delecti roboris, in Belgas ſuos, tantorum patrum generoſam ſobolem, lubentes volenteſque tranſ-

transfunderent. Quæ etiam caussa, cur non putauerim transeundos hîc Germanos Gallosque illaudatos: nam & patrum laus abit in posteros, maximè si respondeat virtus; ac generoso semini par aut generosior innascatur frutex. Ac de Germanis vniuersis fortiter Tacitus: *Cùm ventum in aciem est, turpe Principi virtute vinci, turpe comitatui virtutem Principis non adæquare. Iam verò infame in omnẽ vitam ac probrosum superstitem Principi suo ex acie recessisse. Illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ eius assignare, præcipuum sacramentum est.* In quâ aliâ gente paria, in Principe, in milite? *Probrosum in omnem vitam Principi superesse,* quos nõ stimulos addat in omnem virtutem? Iam quæ natio alia *fortia quæque facta sua Principis gloriæ assignauerit*? Hoc est suo se spoliare, Principem vestire; illius gloriam suam putare, nec aliam quàm illius agnoscere. Agnosco modestiã, agnosco affectum; & faueo tibi gens valida, non amore in Principem quàm robore minor. *Tacitus de morib. German.*

Atque hæc de omnibus: venio ad designatos in tam laxâ gente. *Catti* mihi primi. *Duriora genti corpora, stricti artus, minax vultus, & maior animi vigor. multum rationis & sollertiæ: præponere electos, audire præpositos, nosse ordines, intelligere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare; quodque rarissimum, nec nisi ratione disciplinæ cõcessum,* *Tacitus de morib. German.*

plus reponere in duce quàm in exercitu. Poſſet à Romano homine de gente ſuâ maius aliquid? *dura corpora, rationis multum, ſollertiæ ac parentiæ plurimum, plus in duce quàm in exercitu reponere.* Hæc qui faciant, qui poſſideant, quantos arbitrabimur?

De morib. German. De *Tencteris* idem Tacitus: *Super ſolitum bellorum decus, equeſtris diſciplinæ arte præcellunt; nec maior apud Cattos peditum laus, quàm Tencteris equitum* ingens gloria.

Ibidem. De *Chaucis* etiam maiora: *Populus inter Germanos nobiliſsimus, quiq́ magnitudinem ſuam malit iuſtitiâ tueri. ſine cupiditate, ſine impotentiâ, quieti ſecretiq́, nulla prouocãt bella, nullis raptibus aut latrocinijs populantur. Idq́ præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quòd vt ſuperiores agant, non per iniurias aſſequuntur. prompta tamen omnibus arma; & ſi res poſcat, exercitus plurimum virorum equorumq́: quieſcentibus eadem fama.* Hoc viri eſt non modò in altâ barbarie, ſed in ſummâ Chriſtianitate; arma iuſtitiâ, iuſtitiam armis tueri, nec extra illã arma noſſe. Tranſeamus ad *Cimbros Teutonoſq́.*

Velleius Paterculus lib. 2. *Tranſiere Rhenum, multis mox* Romanorum, *ſuorumq́ cladibus nobiles.* Propiùs hæc Tacitus: *Eumdem Germaniæ ſinum, proximi Oceano Cimbri tenent: parua nunc ciuitas, ſed gloriâ ingens. veteriſq́ famæ latè veſtigia manent, vtrâq́ ripâ caſtra, ac ſpatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manuſq́ gentis, & tam magni exercitus fidem. Sexcenteſimum*

Tacitus de morib. German.

teſimum & quadrageſimum annum vrbs noſtra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita ſunt arma, Cælio Metello & Papirio Carbone Coſſ. Ex quo ſi alterum Imperatoris Traiani conſulatum computemus, ducẽti fermè & decem anni colliguntur: tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui ſpatio, multa inuicem damna. non Samnis, non Pœni, non Hiſpaniæ Galliæve, ne Parthi quidem ſæpiùs admonuere. quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quàm cædem Craßi, amiſſo & ipſe Pacoro, infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani Carbone & Caßio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio, fuſis vel captis, quinque ſimul Conſulares exercitus populo Romano, Varum tréſque cum eo legiones etiam Cæſari abſtulerunt. Nec impunè C. Marius in Italiâ, Diuus Iulius in Galliâ, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæſaris minæ in ludibrium verſæ. Ducentis & decem annis *Germania vincitur,* ac ne vincitur quidem. tot enim annis dubio plurimùm Marte pugnatum. & eſt ſeruitutis impatiens Germana virtus: mori potuit, & libera cadere, non ſeruire integra. hoc demum magnæ mentis ingens teſſera eſt, mori poſſe, ſeruire non poſſe.

De *Cheruſcis* & *Arminio* Principe audiamus Tacitum: *Arminius abſcedentibus Romanis, & pulſo Maraboduo, regnum affectans, libertatem popula-* Annal. lib. 2.

rium aduersam habuit: petitusq́ armis, cùm variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubiè Germaniæ; & qui non primordia populi Romani, sicut alij Reges Ducesq́, sed florentissimum imperium lacessierit, prœlijs ambiguus, bello nō victus, septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit: Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi. Hic ille Arminius, *cæsi Vari, trucidatarumq́ legionum trium, totidemq́ alarū & sex cohortium* victoriâ ad internecionem nobilis, haud procul *Teutoburgensi* saltu, qui etiam nomen retinet, Romanâ illustris clade, & victoriæ cognomine campus inclytus *VVinfeldt*, ad oppidum Hornam in VVestphaliâ: hic ille, à quo *Cæcina qui quadragesimum iam tum stipendium parendi aut imperandi habebat, cum quadraginta cohortibus Romanis tantum-non cæsus est. ac ni proiectus in limine portæ castrorum, miseratione, cùm per corpus legati eundum esset, clausisset viam*, cæsus castrisque exutus fuisset. Hic ille, qui contra Germanicum, *manu, voce, vulnere sustentauit pugnam à quintâ horâ diei ad noctem:* quique die altero ausus est conferre manum, *conlato gradu* vario euentu, cùm *hinc à tergo palus Romanos, flumen autem hostes clauderet.* atque inde *vtrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoriâ: nec minor Germanis animus, imprompto licet Arminio ob continua pericula, & acceptum vulnus. quin & Inguimerum totâ volitantem*

Vell. Paterculus lib. 2.

Tacitus Annal. lib. 2.

tem acie fortuna magis quàm virtus deſeruit. Magni viri, Principes magni, ſi laudator accedat, qui tam alienæ, quàm virtutis ſit propriæ, admirator, prædicator.

Iam Cæſar in Philippicis campis, in quibus Vrbis, Imperij, humanique generis fata commiſſa inclamant, quorum manibus victoriam retulit? quorum auſu Pompeianis deſtinatum triumphum, vertit in interitum? *Germanorũ* nimirum *cohortes tantum in effuſos equites fecere impetum, vt illi eſſe pedites, hi venire equites viderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus, leuis armaturæ ruina comitata eſt: tunc terrore latiùs dato, turbantibus inuicem copijs, reliqua ſtrages quaſi vnâ manu facta eſt.* Ergo Germanicæ cohortes, Pompeiani robur exercitus equitem loco pepulerunt, ac in effuſam fugam: & quod miraculo proximum, equitem pedites: inde tamquam turbine reliquus impulſus exercitus, quantam deſtinato Magni Pompeij imperio ruinam dederit; quàm latam ad illud Cæſari viam ſtrauerit, quis ignorat? In bello deinde Alexandrino, *equites Germani diſperſi, vada fluminis quærentes, partim demiſſioribus ripis flumen tranſnarunt; & legionarij, magnis arboribus exciſis, quæ longitudine vtramque ripam attingerent, proiectis, repentinoq; aggere iniecto, flumen tranſierunt. quorum impetum adeò pertimuerunt hoſtes, vt in fugâ ſpem ſalutis collocarent: ſed id fruſtrà: namque ex eâ*

Florus lib.4.c.2.

Hirtius de bello Alexandrino.

fugâ, pauci ad Regem refugerunt; penè omni multitudine interfectâ. victoriæ proinde Cæsari initium, vt in Philippicis campis à pedite, sic in Ægyptijs ab equite Germano. Felicem Cæsarem Germano milite, cuius manu vincere potuit!

Ammian. Marcell. lib. xv. Venio ad Gallos. *Ad militandum omnis ætas aptissima: & pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur, & adultus, gelu duratis artubus & labore assiduo multa contempturus & formidanda. Nec eorum aliquãdo quisquam, vt in Italiâ munus Martium pertimescens, pollicem sibi præscidit, quos iocula-riter Murcos appellant.* Etiam in senibus viuida virtus, & in extremâ ætate iuuentæ robur. turpe vinci in ipso propè capulo ab ætatis flore. Quid hæres? Semper Galli florent, ac in æterno sunt robore, iuuenes, senes. nulli hîc Murci. vincere aut mori, ea demum gloria est. ac *Gallias primùm à Domitio Fabio nepote Paulli, qui Allobrogicus vocatus est, intratas cum exercitu accepimus; magnaq; mox easdem clade* Romani *affectarũt & amiserunt.* *Velleius Paterc. hist. lib. 2.* Euocemus vetera. Nam & *vrbem, igne, ferro, manibus, solo æquatam* legimus; & cum Dictatoribus ætate suâ primis, magnâ vtrimque datâ acceptâq. clade, depugnasse: in agro Albano cum *M. Furio*, in ipsâ propè portâ Colinâ cum *Q. Seruilio*, cum *C. Sulpitio*, ancipiti diu euẽtu; ac *Camilli* non tam virtuti quàm inexspectatæ rei superuentu cessérunt. Cum *Q. Fabio* & *P. Decio* pugnarunt vt *Florus anno vrbis 361.*

viros

viros decuit, cùm *cæsa ex Decij exercitu septem millia; ex Fabij mille duceti.* ac ni *Samnites præter aciem Gallorum, relictis in dimicatione socijs ad castra effuso se contulissent cursu*, ingens accepta clades fuisset, quæ alterum *Cannense* nomen dare potuisset. Taceo *Flaminios, Marcellos, Aenobarbos, Manlios, Valerios*; cum quibus variè pugnatum. Quid referam *prœlium nõ modò præsentibus visu, verùm & ceteris auditu horrendum*; in quo cùm *Attilius* Cõsul cecidisset, *Aemilius* vicit? quid Camertinorum agrum, quid Aretinum, in quo *Lucius* Consul; quid Feculanum, in quo *Romanorũ sex millia desiderata, reliquis fuga dilapsis?* Quid *Hannibalis* victorias, quæ ferè Gallorum virtute partæ? nam cùm apud Trebiam Sempronio Cos. *pauci ex Afris Hispanisq́ cecidissent, plurimi ex Gallis*, tanti agminis ductoribus victoria concedi debuit. & apud Cannas cùm *ex Afris Hispanisq́ vix mille quingẽti, è Gallis quatuor circiter millia desiderati.* Hi nimirum primi, hi exercitus duces, quorum sanguine victoria parta. Spectarunt Carthaginenses, spectauit Hannibal, vicit Gallus, magnumq́. nomen Hannibali dedit: apud Thrasimenum verò Consul ipse *Flaminius à Gallis circumuentus occiditur.* in quâ pugnâ cùm *ex vniuerso* Hãnibalis *exercitu mille dumtaxat & quingẽti* cecidissent, *magnâ ex parte Galli fuerunt.* Quid magnum fuit Afro vincere alieno sanguine? magnum tamen fuit victoriam

Polyb. lib. 2.

Polybius.

Polyb. lib. 3.

Polyb. lib. 4.

Polyb. lib. 3.

ctoriam

ctoriam illi dare suo sanguine. Iam ille ipse *Hannibal* cùm iter in Italiam parat, destinatumque Romanis fulmen, Saguntino conflatum igne, ab illis fabulosę altitudinis niuibus, tamquam de cælo rapit, ingenti mox fragore per medias Alpes exercitum in æquum ducturus, *in tantum periculi cum exercitu incidit, vt ab extremâ pernicie* nihil admodum abesset, ni obiectu Elephantum Gallos terruisset: *ingens tamen hominum & equorum numerus perijt.*

Polyb. lib. 3.

Narrat Hirtius paucorum equitum rem memoriâ dignissimam. *Accidit res incredibilis, vt equites* xxx. *Galli Maurorum equitum* II. *millia loco pellerent, vrgeréntq; in oppidum.* audax factum. At nescio an non à Cæsaris manu priore maius. *Quidam ante portam oppidi Gallus, qui per manus seui ac picis transditas glebas in ignem è regione turris proijciebat, scorpione ab latere dextro transiectus exanimatúsque concidit. Hunc ex proximis vnus iacentem transgressus, eodem illo munere fungebatur: eâdem ratione ictu scorpionis exanimato altero, successit tertius, & tertio quartus: nec ille priùs est à propugnatoribus vacuus relictus locus, quàm restincto aggere, atque omni parte submotis hostibus, finis est pugnandi factus.* Facinus memorabile: & in mortis pro patriâ contemptu, *Scæuolis, Curtijs, Horatijs,* æquandum.

De bello Africano.

Cæsar de bell. Gall. lib. 7. in oppugnatione Auarici.

De vniuersis verò Gallorum ingenijs quid senserit Cæsar, videamus. *Singulari militum nostrorum*

De bello Gallico lib. 7.

virtuti

virtuti consilia cuiusque modi Gallorum occurrebant, vt est summæ genus sollertiæ, atque ad omnia imitanda, atque efficienda, quæ ab quoque traduntur, aptissimum. Quid Hirtius? *Gallos homines apertos, minimeque insidiosos, qui per virtutem, non per dolum dimicare consueuerunt.* Fefellit illos nimia non semel virtus. nam si quando bello superati, dolo plurimùm aut structis antè insidijs. *De bello Africano.*

Hìc si quis curiosior Germana robora, Gallámque componi velit virtutem, Cæsarem audiat: non potuit ab alio censore seueriùs, non potuit veriùs.

Fuit anteà tempus cùm Germanos Galli virtute superarent, & vltrò bella inferrent, ac propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Et Tacitus: *Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctorum diuus Iulius tradit: eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam trãsgressos.* At nunc quæ vis, quæ dextera bello potior? nihil dico. eunt in orbem non raro commeantque animi, roboraque ignauo sæpè otio fatiscentia; vsu & quâdam potentiorum attritione firmanda. Quidquid fiet, stabit illud Taciti: *Soli Galli fraternitatis nomen cum populo Romano vsurpant.* *Cæsar de bell. Gall. lib.6.* *De morib. German.* *Tacitus lib. XI.*

Et Gallorum quidem *fortissimi Belgæ.* nemo id potuit certiùs testari Cæsare. vt nulli notior silicis duritia, quàm qui affrictu didicit, qui vulnera retulit, qui cicatricem ostentat. Eadem; reperies

Lib.xv. apud Ammianum Marcellinum: Gallorum *omnium apud veteres Belgæ dicebantur esse fortissimi.* & apud Tacitum, Germanicus magnus Imperator, non obscurus Belgicę testis virtutis: *Neq. enim dij sinant, vt Belgarum, quamquam offerentium, decus istud & claritudo sit, subuenisse Romano nomini, compressisse Germaniæ populos.* Glorientur Belgæ se olim Cæsaris testimonio *Gallorum fortissimos*; Germanici deinde iudicio, idoneos & validos *subuenire Romano nomini, comprimere Germaniæ populos*; & ante illa tempora se solos, *qui omni Galliâ vexatâ Teutonos Cimbrosq́ intra fines suos ingredi prohibuerunt.*

Libro 1. Annal.

Cæsar de bell. Gall. lib. II.

Quid egemus verbis, rebus diuites? Percurramus Prouincias. quis posset? paucas aliquot, è quibus reliquas metiamur. Atq. hîc si vetera memoriâ repetam, dubitem an vllâ vmquam pugnatum quàm apud Neruios atrociùs: veteranorum enim hîc manus, gradum retrò dedit, ac pudore magis quàm virtute restitit. Quare furenti quàm imperanti similior Cæsar, primam in aciem procurrit, propè inermis, cùm nequidquam antè prensasset fugientes, cõfirmasset oculis, manibus, clamore: vt non defuerint qui in illâ trepidatione eo Cæsarem vultu dicerent, quasi occupare manu mortem vellet. Audiamus illum ipsum: *Cæsar, vbi suos vrgeri, signisq́ in vnum locum collatis duodecimæ legionis milites confertos sibi ipsis ad pugnam*

gnam esse impedimento; quartæ cohortis omnibus centurionibus occisis, signifero interfecto, signo amisso, reliquarum cohortium omnibus ferè centurionibus aut vulneratis, aut occisis, hostes neque à fronte ex inferiore loco subeuntes intermittere, & ab vtroque latere instare, & rem esse in angusto vidit (fugato antè equitatu castrísque captis) *scuto ab nouissimis vni militi detracto in primam aciem processit*, cuius aduentu *paullulùm hostium impetus tardatus*. accursu deinde duarum legionum, quæ impedimentis præsidio fuerant, ac legione decimâ à Labieno in subsidium transmissâ, cesserunt Neruij: tantam tamen, Cæsaris confessione, *in extremâ spe salutis virtutem præstiterunt, vt, cùm primi eorum cecidissent, proximi iacentibus insisterent, atque ex eorũ corporibus pugnarent: his deiectis, & coaceruatis cadaueribus, qui superessent, vt ex tumulo tela in nostros conijcerent, pilaq́ intercepta remitterent: vt non nequidquam tantæ virtutis homines iudicari deberent: ausos esse transire latissimum flumen, ascendere altissimas ripas, subire iniquissimum locum: quæ facilia ex difficillimis animi magnitudo redegerat*. Intueamur propiùs, ac quasi collato pede rem exploremus. *De suorum cadaueribus* tamquam de vallo ac æquiore loco pugnare, hostium telis hostem ferire, *latissimum flumen transgredi*, paratum ex aduerso hostem adoriri; *ascẽdere altissimas ripas*, ac ex ijs veteranum militem, recẽtem, benè

habitum, acie instructum deturbare: *subire iniquissimum locum*, & è tantâ loci antè insessi, occupati, muniti, opportunitate hostem pellere; validumque equitatum pedestribus copijs in effusam fugam vertere, ánnon ingentium animorum est? Victi tamen Neruij, fateor: sed à solo Cæsare victi. Nam ex hac victoriâ nihil sibi miles, nihil eques, nihil centurio, nihil decerpere legatus potest; cesserant Neruiorum robori, cesserant animis; vnus Cæsar vicit. veriùs: fortuna in Cæsare vicit. Hæc de *Neruijs*. De *Battauis* quid dicam? qui Taciti *Agricolam* legit, quid ambigit vltrà? in illustri illâ exhortatione, quâ suos prouocat ad imponendum quinquaginta annis magnum diem in postremâ subactæ Britanniæ pugnâ, dubio eò vsque Marte pugnatum ait, *donec Agricola tres Battauorum cohortes & Tungrorum duas cohortatus est, vt rem ad mucrones & manus adducerent.* qui vt *miscere ictus, ferire vmbonibus, ora fœdare, & tractis qui in æquo obstiterant, erigere in colles aciem cœpere; ceteræ cohortes æmulatione ac impetu commistæ, proximos quosque cædere* cœperunt: inde ingens victoria, in quâ *finis sequendi nox & satietas fuit*. Iam cui ignota *Ciuili Duce expugnata castra, deletæ cohortes, pulsum Battauorum insulâ Romanorum nomen?* cui *Aquilius* terrâ marique superatus? cui *Lupercus*? cui exercitus apud *Vetera* cæsus, & in conspectu *Nouesij* equestri prœlio victus?

Tacit. in Agricolâ.

ctus?cui *Labeo* terga vertens?cui deditæ *legiones*?& ni vincentes spolia tardassent, vinci *Cerialis* poterat. Neque hoc mirum videri cuiquam debet, qui Battauos cogitauerit *diu Germanicis bellis exercitos; mox auctâ per Britanniam gloriâ, transmißis illuc cohortibus, quas veteri instituto nobilißimi popularium regebant.* cùm & *esset domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosq́ue retinens, integrisq́ue turmis Rhenum perrumpere solitus*. Quis alius eques sequatur præeuntes? rapidissimum flumen, latissimum, altissimum, integris equitum armatis turmis transnatare, an non miraculo proximum? *Tacit. hist. lib. IV*

Hæc veteres *Battaui Belgæq́ue* veteres. Nam de recentioribus, quamquam angustis iam limitibus arctatis, quid dicam? Quattuor & quadraginta annorum ciuilia bella nimis, ah nimiùm docent. ô quando finis? Non tandem aliquando posito mari secutura malacia decumanos serenabit fluctus?

Non ira quæ procudit ensis,
Et miseras inimicat vrbes

deſæuiet mitiore vultu, blandiore ferro & fronte? ô tandem! Iam tot exercitus terrâ mariq́ue deleti, tot acies fusæ, tot oppida vi capta, tot Regum ac propè Europæ totius opes exhaustæ, quid loquuntur? quid miles è validissimis populis in hanc prouinciam immissus, instructæq́ue fremente ge-

menteque Oceano classes, vt integi integra potuerint maria, Belgicumque quà equite quà pedite solum tegi, quid testantur? Nolo veterem hanc scabiem nouo vngue, nolo has cicatrices duriore pertentare pollice. nouacula hîc omnis manus est. Cum Regum quos vlla retrò tulit ætas maximo, cuiusque iam olim fortunatissimis maiorum successibus

Creuere vires, famáque & imperI
Porrecta maiestas, ad ortum
Solis, ab Hesperio cubili,

tot iam annis de imperio, ingentibus datis acceptisque cladibus, certasse, quis non miretur? Felicia bella, si versa à consanguineo in Turcico ferocissent iugulo. nunc quæ gloria, cùm omne propè hoc robur à Belgicâ manu in Belgico natauit sanguine, vt non semel vetus illud ingeminare licuerit, Ha tempora!

Stat consanguineum campo scelus; vnius ingens
Bellum vteri:

prouinciæ vnius, tamquam fecundæ (non & miseræ?) matris, fecundæ (non & infelicis?) sobolis, acies hostilis, inimica agmina. Audi Deus, & incude diffinge nouâ in

Massagetas Arabasque ferrum,

tot iam annis in Belgico retusum sanguine.

Eheu! cicatricum, & sceleris pudet
Fratrumque.

ergo

ergo diſſociatas ſociemus dexteras. Tu poſt illum hoc potes,

O Diua gratum quæ regis Belgium,
Præſens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel ſuperbos
Vertere funeribus triumphos.

auerte hanc peſtem à plebe populoque tuo; & in Parthum aut Scythas conuerte has ſicas, nullo ſatiandas, nullo pacandas ſanguine.

CAPVT SECVNDVM.

BRABANTIA.

Fortia prouincialium facta, victoriæ partæ, acti triumphi.

BRABANTIA aliquando è variis populis, in hũc, quem videmus, coaluit. & patuit aliquanto latiùs. nam à S. Bauone in Brachbantenſi agro ædificatum ſunt qui prodiderunt ſacellum, quod in ipsâ Gandenſi vrbe cis Scaldam conditum. & *Diuum Lauinum ad Eſcam, in pago Brachbantenſi, martyrio coronatum accepimus.* Annales ſanè noſtri habent, *Teneramundam cum agris, in pretium fidæ operæ atque opis contra Grimbergios, Theodorico tunc Comiti Flandriæ acceſsiſſe, atque abiunctam deinceps à nobis eſſe.* Ottonis verò Secundi diploma commemorat, *confirmaſſe eum poſſeſ-*

possessiones Gandensis cœnobij, in pago Brachbantensi, villam Veruiniam & Fletersele, & Papingham, Bauingham, Gisensele & Holtzem. quæ pleraque in hodiernæ Flandriæ finibus reperias, vt bonam huius partem Brabantia occupauerit: nec Hannoniæ minorem, si non omnem. nam in veteri diuisione Caroli & Ludouici Regũ anno DCCC. LXX. hæc habes: *In Brachbanto Comitatus* III. *Cameracesium, Hannoum, Louiensem.* Sanè Sigibertus il-
Anno 1059. lam ad Tornacensium mœnia extendit: *In pago Brachbantensi iuxta Tornacum.* Nunc minoribus arctatam terminis è vicinorum veterum populorum coaceruatione prouinciam vnam videas. è *Neruijs* enim, *Aduaticis, Ambiuaritis, Pamannis, Tungris, Eburonibus, Taxandris, Menapiis, Morinis,* non postremis partibus defrustatis, vnum agrum, tamquam vnum corpus statuit. Ambitur nunc ab Oriente *Leodiensibus, Namurcensibus* à Meridie, Occidentem *Flandri* claudunt, Septemtrionem *Battaui ac Zelandi* Scaldæ æstuariis discreti. Circumscribitur Mosâ, Scaldâ, Sabi, Tenerâ, fluminibus, quæ nusquam transilit. ciuitates numerat, magnitudine, variisque ab ingenio & arte propugnaculis validas sex & viginti: ac super has septemdecim solo robore suo, nullâ ductili fossâ aut muro cinctas, vrbicis prærogatiuis dotatas. sortiunturque iura sua sub *Brabantiæ* Ducatu, tamquam speciosi corporis non vltima mem-
bra,

bra, *Limburgicus* Ducatus, *Dalemij* Comitatus, *Valkenburgicus* ager. Ingens populus, valida vbiq. & lecta iuuentus, ad libertatem aut mortem animus promptus, clarumque bello nomen. Iacuit tamen aliquot sæculis multis modis fracta veritas, inscitiâ prouinciæ nostræ, mox assentandi licentiâ, inde inuidentiâ aduersus prospera. Inscitiæ si audaciam iungas, ingens malum. Assentationem quis non pronis auribus hauriat, imperiorum virus? quod enim non latet venenum sub hoc fauo? quod quò quis haurit auidiùs, eò infestiorem hostem accipit, ruinâ beneuolentiam remuneraturum. vt meritò beatam hanc dixero prouinciam; in quâ plurimi quod debent, quod Deus, quod suadet ratio, quod publicè bonum, sentiunt: beatiorem, in quâ dicere liceat quod benè senseris. hanc videor mihi nactus, nec fœdo in adulatione seruitutis crimine maculatam, vt quæ illi obduxerit pessulum; nec inuidentiæ fuligine dedecoratam, vt à quâ liuor exulet. Dicam ergo quod de Brabantis meis sentio, semotis prioribus rerum publicarum pestibus: dicam quod in tantâ historiarum tenuitate, ac quasi macie, reperio. Quod dum facio, non diffitebor aggredi me plenum variis opus casibus, atrox prœliis, discors seditionibus; ipsaque adeò cum externis pace, in se sæuum. Magna enim passim nobilitas ferro extincta: domestica an externa bella plura, du-

bium; & permiſta hęc non ſemel felici infeliciq́ue euentu. Proſperæ res in Galliâ, Germaniâ, Angliâ, Italiâ, Aſiâ, aduerſæ non ſemel. Ieroſolyma capta, Syria domita, Prouinciæ huic triumphos debet. Mutuis deinde cladibus, Geldricis, Eburonicis, Battauicis, Flandricis, Limburgicis, Luxemburgicis, nobilitata. Mota reperio in Britannos arma, perdomitos Stadienſes hæreticos, patriæ & diademati reſtitutos Reges: neque annum propè vacuum à prœliis, liberum à ferro. Ceterùm antequam propiùs hæc attingam, fateor, multa (vt antè dixi) iacêre ac quaſi dormire apud nos ſæcula, ſcriptorum incuriâ, gloriæ neglectu, veri metu, obſequendi aliis ſtudio; dum noſtra negligimus, aliena admiramur: illa deprimimus, aut intacta tamquam ingloria tranſimus, hæc extollimus. Quare profiteor non habere me multis ætatibus quod pro comperto dicam. Fabulas aut his propinqua, quis niſi plebeiâ linguâ narrauerit? non merentur hæc nomen calami; ſed neque inſtituti eſt mei hiſtoriam texere. ſeponam hanc materiam alteri ætati. Capita nunc deligam ex plurimis pauca, & ea ferè quæ militiæ robur decuſq́ue tangunt.

Brabanti, Gallicum ac Germanicum genus; olim in maioribus, mox propriorum factorum memoriâ clari. & meminit, vt vetera taceam, in Saxoniâ ſuâ *Crantzius*, æquatq́ue per ea tempora

Hel-

Heluetijs: ante diſcrimina cunctabundos, in ipſis feroces, in periculis impauidos, turbidis rebus intrepidos, in audaciâ fortunatos, pro libertate próque gloriâ pleraque auſos, conſiliis dandis promptos; nec tam linguâ, quàm factis feliciores; manu promptos, & ad quaſcumque ſcientias ac artes natos: ſuper hæc tamen omnia bellicâ laude magnos. Feliciter horum operâ, Anglorum *Henricus*, ciuitates recepit, nutantes firmauit, proceres obedientiam edocuit. Nec in longum quies data. traductos enim lego in Aquitaniam ſucceſſu pari. Inde etiam ſub *Iacobo Auinienſi* equitum magiſtro lectiſſima iuuentus in *Saladinum* ducta. ſtetit hìc anceps prœlium, donec *Auinienſis* inuectus in confertos hoſtes, & quâ parte acrior vis fiebat, dubitantibus ſubuenit, confirmat clamore, telis, manu; ſuo denique ſuorumque ſanguine hoſtem loco pellit: cædes deinde, non prœlium. Læta ea victoria Chriſtianis: cunctiſque ſuper vota fluentibus mœrorem attulit, ſanguine tantorum emptam: ita nulla felicitas in purum perpetuat. Quies deinde ab externo hoſte, turbata domi; ſignaque in *Theodorum* Hollandiæ Comitem illata *Henrico* Duce: & Comes caſtris exutus, amiſſis ſignis, viuus in poteſtatem venit. nec multò pòſt *Henrici* ductu *Philippus* Imperator *Ottonem* ſuperat; creuit tamen mortuo *Philippo*, *Henrico* pro *Ottone* fides integra & ſecunda, quâ Leo-

Anno 1175. *Anno 1176.* *Paullus Æmilius* *Anno 1192.* *Anno 1202.* *Anno 1206.*

dienses in *Ottonis* verba cogit. Multa hîc prœlia, sed *Henrico* prospera, pro quo fortuna & parta toties victoria: hinc sæua ac deformis vrbe totâ facies secuta; nec tam prœlia quàm vulnera, cruor, & corporum strages. Successit *Stadingorum* vesania, Brabantico compressa & extincta ferro. Profecta ad hoc bellum è *Brabantiâ*, *Gerardi à Lippâ* Bremensis Archiepiscopi rogatu, ingens nobilitas: & vt quisque corpore, viribus, opibus, ingenio maximè valebat, ita maiore animo, pro maiorum intemeratâ fide, contra hæreticos stetit. Hoc magnum, paucis nostrorum desideratis, *Stadinganos* ad internecionem deletos ferro ac flumine. Grauis exinde pugna. in *Siphridum* Coloniensem, *Reginaldum* Geldrum, *Adolphum* Nassouium, *Henricum* Luxemburgensem, *Valeranum* Falcoburgensem, & duos huius fratres, directa acies: diemque solidum ambigua victoria stetit. Vicit tandem *Joannes* Brabãtiæ Dux, cùm mutuò se hortati *Brabanti* acri impressione hostem auertissent. capti Coloniensis, Geldrus, Nassouius, & Falcoburgius, partium duces; desideratique prẹter promiscuam plebem, equestris ordinis quadringenti, vt facilè videas quantum sanguinis fusum. Nec fuit incruenta *Brabantis* victoria, cùm non tantùm imbellior quisque, sed è primis ductoribus non pauci ceciderint: è Coloniensibus & Geldris, omnia robora vtriusque gentis,

Anno 1212.

Anno 1234.

Anno 1288.

gentis, cum Luxemburgensi & Falcoburgij fratribus. Restitutus post hæc regno & suis, *Eduardus* tertius Angliæ Rex Brabantinâ manu; quam & in Aquitanos, Britannos, Normannos, Iberos duxit, fortunatissimo vbique euentu. Pari eam aliquando successu *Richardus* Anglus in Aquitaniam, *Philippus* Gallus in Aragoniam & Flandriam, *Ioannes* in suam Angliam, *Eduardus* in Scotos duxerat. Iam *Conrado* Imperatore *Vlissibona* Saracenis erepta, ducentis hostium millibus cæsis aut in fugam versis. neque alia clarior eo sæculo victoria, Belgarum ac Brabantorum cumprimis virtute parta. *Anno 1327.*

Vacui exinde externo metu, domesticis arsere malis. veterem enim inter *Brabantos* & *Grimbergenses* discordiam, priuatorum æmulationes accenderant. multæ ante hos annos inuicem clades; crebriusq. infestiusque, quàm in cognato fas populo, decurrerant. hinc æmulationes & inuidia, & vix agro discretis connexum odium: ergo arma in se vertunt, diriguntque acies pari vtrimque spe libertatis ac dominationis. Nec aliàs concursum mole maiore, neque ambiguo magis euentu: Brabantica vtrimque robora: & omisso pilorum iactu, gladiis hastisque res agebatur; collatoque gradu, corporibus & vmbonibus nixi. noscentes inter se, in euentu totius belli certabãt pro gloriâ, pro principatu. Inchoata pugna ante solis exor-

 tum:

tum: nec destitum ante noctem; quin & in ipsis tenebris pugnatum: incerti hic ictus, vulnera improuisa, suorum atque hostium ignoratio. deleto tandem promptissimo quoque aut saucio, vtraque acies ad sua se recepit. exigua quies; adpetente luce rursum pugna, & absumptus alter dies vulneribus, cædibus: neque nox finem fecit. tum verò strepitus dissoni, casus incerti; cùm neque feriendi neque declinandi prouidentia, non virtus: adeoque ignauissimi cuiusque telis fortissimus cadit. varium prœlium, his, rursus illis exitiabile; cùm nihil animus aut manus, ac ne oculi quidem prouisu iuuarent, donec satietas, & lassæ tandem manus & ferrum, acies dirimerent. paucę horæ sine sanguine, ac ne curandis aut obligandis vulneribus tempus datum: vix namque exhaustâ nocte, paratos exercitus dies aperuit, & pugnatum in meridiem. cessit demum *Grimbergensis*: victor *Brabantus*. E quâ aliâ gente triduana pugna? aut nisi *Brabantus Brabanto* contrà staret, eademque vtrâque acie arma & artes, triduum pugnari potuit? Illustrem hanc pugnam reddidit *Brabantiæ Dux* infans, & inter cunas vagiens, ex editiore arbore media inter agmina depensus; vt vagitu & tenellæ commiseratione ætatis, animos suis adderet, terrorem hostibus immitteret, cùm perfacilè viderent destinatũ *Brabantis* cum Duce suo vincere aut mori. Fuit & illud militare,

Anno 1144.

quot-

quotquot ceciderunt, contrariis cecidiſſe vulneribus, verſoſque in hoſtem: ea cura morientibus, vt decori etiam exitus foret.

Hactenus *Europaa*. *Aſiatica* à cælo prodigia ſunt: & *Gedeoneis Machabaiſq;* non inferiora; cùm *Godefridus Bullonius*, alterum naturæ miraculum, *Brabantia Dux*; *Gracia*, *Aegypto*, *Palaſtina* victricia infert ſacrata Deo ſigna. Nullum hîc mendacio pretium eſt. rem narro: nec tam humanę dexteræ, quàm præpotentis Dei. quæ vt aliàs ſæpè, adfuit Duci noſtro. *Nicaa* expugnata, primum *Anno* laboris & tanti itineris prœmium. fuſi hîc ſubſi- *1096.* diarij *Turca*. pauciores tamen cecidere ob propinqua ſuffugia. Rurſus prœlium. ingens numerus; ducenta millia numerat *Tyrius*, trecenta ſu- *lib.3.c.12* pra ſexaginta millia *VVilhelmus Malmesburienſis*. æquata pugna, dum miſſilia mittuntur; vt ventum ad ferrum, deturbati hoſtes, ruinæ modo præcipitati. Quæſitum deinde quam vrbem aggrederentur. *Antiochia* potior viſa. hanc auferre *Turca*, in rem famamque videbatur. ardua res, imminentia in orbem turrium iuga, ferrati portarum obices, ac tantumnon iuſtus in vrbe exercitus. Aduerſus quæ omnia fortior animus: tantúſque ad *Bullonij* verba, crucem nec aliud oſtentantis, certantis exercitus ardor, vt leui momento nudata propugnatoribus mœnia, portarum obices ſubuerſi, capta aſcenſu munimenta fuerint. ceſſit

dehinc

Anno 1098. dehinc ciuitas victori. At in illâ victrice ſede ſuâ à trecentis Turcarum millibus obſeſſum victorem reperio. ingens planè multitudo. *Bullonius* quamquam confideret virtuti, ac ſuper omnia Deo, tamen exhortationes precibus miſcet; *ſpernerent numerum, & inanes barbarorum minas: ceſſuros vbi crucem ferrúmque toties fuſi agnouiſſent; ac in multis paucos eſſe qui prœlia profligarent, ipſámque adeò multitudinem non ſemel exitio ſibi fuiſſe: gloriaq́ ipſorum ac in primis cruci acceſſurum, quod modicâ manu omnem hanc turbam deieciſſent.* Dixerat, cùm excepit miles gladio & haſtâ; fuſúſque hoſtis, tamquam à vento palea. Signa deinde *Ieroſolymæ* illata, copiâ defenſorum, propugnaculis ac magnitudine validæ. ineratque miles, & prouiſi antè commeatus. Omnia ceſſerunt virtuti; capta *Ieroſolyma*, tantorum merces bellorum. ſequitur pugna. erant equitum in exercitu noſtro millia quinque, peditum quindecim: hoſtium equitum millia centum, peditum quadringenta. ferox hoſtilis acies, & noui decoris auida, poſt tot ſuorum cædes, tot ſecunda noſtrorum prœlia, inſultare, prouocare, iactare minas. & trepidabant noſtri, nec ſatis conſilia expediebant, obſidionem tolerarent an in hoſtem irent. placuit tandem ire. inſtructa acies educta mœnibus, neque deerat hoſtis toties impatiens vinci. & *Bullonius* fortiſſimi nuſquam militis, nuſquam conſtantiſſimi ducis offi-

Malmesb. lib. 6. c. 21.

Tyr. lib. 9. c. 9.

Anno 1099.

Tyr. lib. 9. c. 12.

officium omiſerat: occurſabat pauentibus, retinebat cedentes: & vbi plurimus labor, ſpesque aliqua, conſilio, manu, voce, crucisque memoriâ ſuos animabat, terrebat hoſtes. Atrox hinc cædes, donec Turcarum cohortium præfecti, ſuſtentatâ nonnihil acie, telis obruuntur, inde effuſa fuga. Supra centum millia cæſa tradidit *Vrſpergenſis*. Maior ſecuta clades, cùm mare fugam inhiberet; integri hîc cum ſauciis, fœminecs cum valentibus voluuntur fluctibus, variâ pereuntium formâ, & omni imagine mortuorum; ac plures longè mare quàm ferrum hauſit. clara, & antiquis quorumcumque Imperatorum victoriis par eâ die laus parta: Deo in primis, pòſt Duci. quippe ſunt qui paullo minùs quàm quadringenta Turcarum millia cecidiſſe narrent; vt non immeritò *Malmesburienſis* inclamet: *Cedant poëtarum præconia, nec priſcos Heroas vetus attollat fabula; nihil vmquam horum laudi comparabile vlla genuere ſæcula*. Moritur poſt hæc *Godefridus*, nulli veterum pietate, animis, victoriis inferior: ſuccedit *Balduinus*, alter Ieroſolymorum Rex. & ſecuta bella. ita nulla ab hoſte quies. Quadraginta fuiſſe millia refert *Vrſpergenſis*, cùm apud noſtros non niſi millia octo. At *Balduinus* crebris proſperisque ſucceſſibus exercitatum eduxerat militem: hoſtis per cateruas & turbas ſuos diſpertiens, agmina noſtrorum circumfuderat, non ignaro Duce no-

ſtro, qui huic pugnæ compoſuerat aciem. vt ventum ad manum, hortatur *Balduinus* ſuos, *ferro rem agerent, prædæ immemores, partâ victoriâ cuncta ipſis ceſſura*. Inde crucem vertit in hoſtem; quâ ductrice latè barbaris terror immiſſus, noſtris additus animus; ac primò equitatus perfundit quod obuium & validum in hoſte erat, ceteri terga prębuere. vertit poſt hęc ſuos ad hoſtilia paſſim propugnacula, exſcindit pleraque, plana ac edita; validos inualidosque, pari omnes metu complet; cetera terrore incolarum in deditionem veniunt: paruaque manu, & vix fidem reperturâ, quadraginta equitibus, peditibus ducentis, viginti *Saracenorũ* millia fundit. Steterant attoniti noſtri: ſenſerat *Balduinus*; ergo hæc ad ſuos, vt exaudiri ab omnibus poſſet: *Ne dubitarent, ſtare eos ſuper veſtigia gloriæ, cineres oſſáque Saracena calcantes. quocumque hoſtes intenderent, clades priores & dira omnia obuerſari. ne terrerentur nudo apparatu; veteranis cæſis, facilem tironi fugam fore. Quod roboris fuerat, tot antè proſperis ſuorum prælijs periiſſe; ſupereſſe qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant: ſed & Deum ipſum in aſpectu eſſe, cuius nutu capeſſerent pugnam Belgicæ virtutis memores. illum diem glorioſiſſimum fore, quo paruâ manu, & qualis lecticam oblectantium ſe Principum, non armatos circumſtare ſoleat, magnam hoſtium manum fudiſſent.* Valuit oratio. & deleri omnes poterant, niſi victorem

ctorem

ctorem militem ſanguis laſſaſſet, & hebetatum vulneribus mortibuſque ferrum. Equitibus dein quingentis, ac duobus peditum millibus, cum Saracenorum quindecim millibus certatum. proſperum id *Balduino*, *Saracenis* exitio fuit. Magna hæc. & potuiſſet *Saracenorum* nomen occidione occumbere, ſi *Godefrido* & *Balduino* fratribus reliqui Chriſtiani Principes acceſſiſſent, pareſque *Belgis* animos attuliſſent: qui ferè è primâ nobilitate & lectiſſimâ iuuentute primi ad pugnam, poſtremi in receptu. Nec vltima hîc laus *Antuerpienſium*; rara ſuper alia prærogatiua, vt primi in *Bullonij* ſacræque expeditionis verba iurarent, nouo inter ſe fœdere obſtricti, non redituros niſi victores. Grande exemplum reliquæ nobilitati *Belgicæ*: quæ ſolemni ſacramento, Ordinum plauſu, ſimili ſe obſtrictione deuouit. Omnium hîc laus, ſed ferè primorum maxima: inſita namque hæc mortalibus natura, circumſpectare initium, ſequi audentes.

Delectum militum Antuerpiæ habet Bullonius.

Poſſem hîc fortia *Brabantorum* facta numero & robore plurima, poſſem Duces enumerare, belli paciſque gloriâ magnos, *Pipinos*, *Martellos*, *Godefridos*, *Henricos*, *Ioannes*, *Philippos*, *Maximilianos*, *Carolos*: quorum vario ductu ingentia pugnata bella, clariſſimis relatis triumphis, *Sueui*, *Saxones*, *Bauari*, *Dalmatæ*, *Longobardi*, *Sclaui*, *Hunni*, *Angli*, *Luſitani* loquuntur; & in ipsâ *Galliâ* *Martelli*

 manu,

manu, *Saracenorum* ſeptuaginta millia cæſa. cúmque reparato poſteà exercitu alteram formidinem intuliſſent *Galliæ*, cunctaque pauore compleuiſſent, dum quæ metuunt ſinguli extollunt, facili credulitate eorum qui eadem pauent, tantumque non ſubacta *Gallia* mœſta iaceret; *Martelli* dexterâ reddita ſalus eſt, & *Saraceni* graui prœlio attriti, omni in poſterum redeundi ſpe recisâ.

Quantos hac ætate *Martellos* daret, non *Brabantia*, aut *Belgium* tantùm, ſed *Europa* tota, qui non *Galliam*, ſed *Aſiam*, *Africámque* & Europæ reliquum, barbaro depulſo iugo, vendicarent, ſi tam concordibus armis animiſque hoſtem impeterent, quàm æmula circumſpectant regna? Ceterùm vicinus metus, & maior à propinquo terror, prætexuntur: ſpecioſa nomina. *Ottomannicus* pauor obſedit animum, & metum è vicino obiicimus: quemcumque timor occupauit, vſurpauit eadem. Quid ergo exſpectamus, vt mutuo laſſati ferro, in ius ditionemque barbari concedamus? Toties laceſſiti, Prouinciis regniſque exuti, torpemus otio; nec quiſquam præter frigidam bello dexteram oſtentat: quid niſi paullò pòſt ſupplices protenſuri? Sed æmulatio quouſque hæc? *& dominandi ſpes, ac in agro connexo vberior ſeges?* ô voces! Hæc talia erunt, donec homines, & regna: & fuerunt *Godefrido* & *Balduino* pugnantibus.

Publica

Publica moueant, quorũ interuentũ priuata pensentur. Periit *Asia* & *Africa*, & *Europæ* pars maior erepta Fidei est & nos de ęmulâ vicinitate gladiamur. Formidamus connexa imperia: moderatius ab *Ottomanno* speramus? aut mitioribus in illo malis prememur? quoties edocti post datas dexteras, post iusiurandum interpositum, & stamus in noxiâ fiduciâ, ac inter barbaras manus toties periurio lotas mitiora cogitamus? Exsurgite. *Godefridum* & *Balduinum* duces habemus: nihil hîc nouum, aut ignoratione sui formidandum; calcata via est. Potuit hanc primus Prouinciæ dux vnius, tot successibus lætus, tot cælo ituris triumphis fatigatus; tot regna, & sociata imperia pudebit sequi? ô semper inimica magnis trepidatio euentibus! ô quos triumphos vertis in iugum improba æmulatio! Exsurgite: par caussa est, idem *Deus*, *Crux* eadem, eademque maiorum *Fides:* tantùm animis opus, sequentur reliqua. Nam si regnorum tanta de vicino libido trahit, satis sub *Ottomannis* imperiorum est, quod omnium restinguat sitim, expleat famem. vestra tantùm *Reges Principesq;* virtus exspectatur, consensus animorum vester, in quo omne robur; & sine quo, quamuis fortia, inualida sunt. Neque ego nunc vos ad bella aut pericula voco. omne robur vobiscum est; omnis victoria in manu est. Nam qui *Ottomannum* tutatur miles, vestrâ dissensione

tutatur: iungite hæc diuiſa, nuſquam vos aſpicient, quin eodem momento effugia circumſpectent. Quid ſtatis dubij? aut quouſque diſſociant diffidentia & æmulatio, imperiorum peſtes; adulatio & detractio, regnorum toxica? Exſurgite Principes. mille & quadringentis ampliùs annis *Aſiaticas* & *Africanas* tutabatur aquilas *Romana Fides*, paribus coaluerat *Græcia* tota. quis ſecuit? inimica Regnis æmulatio. *Alexius* mihi vobiſque teſtis, faſtus, libido, diuinorum contemptus, numquam ſaturandæ æmulationis ſocij. Videte ne apud vos eadem. Necdum ſat illinc magna mutuæ diffidentiæ ſpretique documenta numinis? Vbi eadem cauſſa, metus idem. Quid ſi ab eodem hoſte? an expectandum, donec Hungarico ſubmittamur iugo? Nihil facilius quàm diſperſos vinci; nihil facilius quàm coniunctos vincere, & frangere barbaras illius minas, ac ad Mahumetanum veterem puluerem deducere hos montes. Quid exempla poſcimus, domeſticis diuites? Sentiant vos *Godefridos*, *Balduinos*. putatis auſuros bella? veterem formidinem, fugam, cædes ſperate. Toties paruâ manu ſuperati, quid niſi precariam vitam Regnumque tenuerunt? exinde priuatis noſtrorum diſſenſionibus creuêre, ſubactæ Prouinciæ, Regnaque, & Orientis imperium impuro calcatum pede, inſeſſum *Mahumetanâ* rabie. Quouſque ſtamus, & in Chriſtiana pe-

ctora

ctora ferrum vertimus? Hìc illud tempus oblitterandæ culpæ; properate crimen in decus vertere. aderit qui *Godefrido Deus.* Audete, quicumque in vetere maiorum *Romanâque Fide* ſtatis. veſtrâ enim dexterâ cadet hic *Nicanor*. Non euoco degeneres veritatis grano; non nouitiis ſaturos commentis, qui à *Lutheri*, *Caluini* aut *Mennonis* torculari madidi, eructant non vuas ſed labruſcas. Vos volo intemeratæ maiorum *Fidei* propugnatores: vos mihi reduces *Machabæi*, vos *Godefridi, Balduini*. vos enim eſtis *de ſemine virorum illorum, per quos ſalus facta eſt.* Nam iſtos *Ioſephos* & *Azarias* non moror, cadent *Gorgiæ* manu. vos volo *Godefridi* & *Balduini* germen: vos mihi non *Machabæi* tantùm, ſed *Iſai Bethlemici* decus. quorum fundâ, & limpidiſſimis de torrente lapidibus, è paſtorali perâ eductis, cadat ſpurius *Philiſthæus*. Nam quid aliud limpidiſſimi lapides, quàm vera limpidaque *Fides*, nullis dedecorata maculis? quid torrens, quàm *Scripturæ ſacra*, vnanimi *Patrum* maiorumque ſenſu tradita? quid paſtoralis pera, ſi non *ſupremi paſtoris vicarij Christi, ſucceſſoris Petri*, cui commiſſæ oues, ſpiritale armamentarium? ex hac perâ, ex illo torrente, *Scripturæ ſacræ* ſenſus purus, mens vera. Vos ergo dilecta Deo germina, *Samuelis* cornu inuncta, erigite mentes, ſacrata ſancite fœdera: nihil incertius morâ. inualeſcit malum. feſtinatione

1. *Mach.* 5.

opus;

opus;nec consiliis nunc,tot secula retrò abierunt, sed facto opus. abolete tot ætatum ignominiam. Quid expectatis reliquos Principes,segreges iam, & ab illâ pastorali perâ, voluntario exilio damnatos? odi moras. sat virium in vobis,si animorum, si coniunctionum satis est. Quid numerum circumspicitis?audite Sapientem: *Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis, & spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore germinauerint, infirmiter posita, à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti: ex iniquis enim somniis filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione suâ.*

Sapientiæ 4.

Quam vitam promittant rami arido inserti trunco? quas radices agent spuria & à maioribus degenerãtia vitulamina?quod firmamentum collocabunt, inconcussâ maiorum areâ destituti? quæ germina speres ab emortuis ramis, omniq́ue vitali succo spoliatis? inconsummati frutices quos fructus dabunt? somniorum filij, è Lutheri, Caluini, Mennonis puluinari, à parentum thoro profugi, ab vberibus matris aberrantes, quid nisi nouitiis interrogationibus aduersus parentes,longamq́ue retrò maiorum seriem,sibi variisq́ue perniciem creant? Quare de his nulla mihi verba.

nec

nec si arma, si signa poscant, velim socios. certiùs sine his vincetis. nam quæ pars inimicis *Crucis* cum *Cruce*? & *Cruce* tamen vnâ *Palæstina* domita. quam qui tollit, quidquid validum sustulit.

CAPVT TERTIVM.

Aduatici, Ambiuariti: & cuius Prouinciæ pars aliquando Antuerpia.

BRABANTIAM dedi, cuius nobilissima pars *Antuerpiensis* ager. Transeo nũc ad *Aduaticos*, & *Ambiuaritos*, qui in *Brabantiæ* ius ditionemque concessere. Pars ergo nunc sunt *Brabantiæ*, & *Aduaticos* quidem ex *Cimbris* & *Teutonis Cæsar* duxit. *Ipsi erant ex Cimbris Teutonísque prognati; qui cùm iter in Prouinciam nostram, atque Italiam facerent, his impedimentis, quæ secum agere ac portare non poterant, citra flumen Rhenum dispositis, custodiæ ex suis ac præsidio sex millia hominum vnà reliquerant. Hi post eorum obitum multos annos à finitimis exagitati, cùm aliàs bellum inferrent, aliàs illatum defenderent; consensu eorum omnium pace factâ, hunc sibi domicilio locum delegerunt.* E *Cimbrorum* ergo & *Teutonum* reliquiis *Aduatici*; quos, inter *Ambiuaritos*, *Neruios* & *Eburones*, ad Scaldam vbi nunc *Antuerpia* est, sunt qui consedisse velint. At mihi verisimilius est *Aduaticos* iam olim agrum occupasse, vbi nunc *Gallo-brabantia* est, inter *Ner-*

De bello Gall. lib. II.

uios, *Eburones*, ac *Menapios*, tenuisseque *Hanno-niæ*, *Hasbaniæ*, *Namurcēsis* Comitatus ac *Leodien-sis* soli non minimam partem, *Condrusijs* conter-minos. Minùs etiam adducor vt credam fuisse *Antuerpiam* eam vrbem in quam *Aduatici* supe-ratis à *Cæsare Neruijs* exercitus sui robur contule-rint, apertè enim refragatur *Cæsaris* locus. apud quē *Aduatici: sua omnia in vnum oppidum egregiè naturâ munitũ contulerunt, quod cùm ex omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectusq; haberet, vnâ ex parte leuiter accliuis aditus, in latitudinem non amplius* CC. *pedum relinquebatur. quem locum duplici altissimo muro munierant*. *Antuerpiæ* verò quæ rupes, qui despectus ex alto? ingens planities est: nisi quis dicat ingentes rupes, in humillimas desedisse arenas; aut Oceano abstersas, tamquam leues humani corporis verrucas. Minùs fors aber-rauerit, qui *Aduaticum* statuat in montibus, qui *Namurcensibus* aut *Huensibus* imminent; aut in quocumque potiùs quàm in *Antuerpiensi* agro; in quo perpetua planities, & tamquam continuum placidumque æquor, omnem *Aduatici* coniectu-ram excludit. Sed neque, vt quidam arbitrati, su-prema in eo oppido fuit cum *Cæsare Aduatico-rum* pugna: cùm non multò pòst *Cottâ* & *Sabino* Cæsarianis legatis deletis, *Ciceronis* castra, *magnâ manu Aduatici*, *Eburones*, *Neruij*, *atque horum om-nium socij ac clientes oppugnarint*. Sed & iustis exin-de

De bello Gall. 2.

De bello Gall. li. 5.

de exercitibus *Neruij* & *Aduatici bellum Romanis pararunt:* adeoque vt *Induciamaro* à *Labieno* occiſo, perſtiterint tamen in armis cum *Neruijs* & *Menapijs* & *Cisrhenanis* Germanis; vt facilè videas *Aduaticos* etiam tum gentem fuiſſe non contemnendam, ad arma promptã; & aduersâ vnius oppidi clade, non tam fractos, quàm ad audenda maiora prouocatos. Sed neque in vno oppido vniuerſa deleri gens potuit, quæ longè lateque dominaretur, ipſiſque illâ ætate *Eburonibus* imperaret. *Ambiorigis* Eburonum reguli verba ſunt; *Se pro Cæſaris in ſe beneficijs plurimũ ei confiteri debere, quòd eius operâ ſtipendio liberatus eſſet, quod Aduaticis finitimis ſuis pendere conſueſſet: quódque ei & filius & fratris filius ab Cæſare remiſſi eſſent, quos Aduatici obſidum numero miſſos apud ſe in ſeruitute ac catenis tenuiſſent.* Nam quod *Cæſar* ſcribit, *ſua omnia Aduaticos in oppidum egregiè naturâ munitum contuliſſe*; quis non videat inter altiſſimas rupes, aditu propè inuio, non niſi anguſtam vrbem adeoque arcem veriùs quàm vrbem ædificatam? Ac cùm dicat in illâ memorandâ *Aduaticâ* pugnâ, non niſi quattuor *Aduaticorum* millia cecidiſſe, reliquis *in oppidum reiectis*, quis credat *poſtridie eius diei refractis portis* defuiſſe qui defenderent *è viginti nouem millibus*, quos in auxilium *Neruiorum* è iuuentute ſuâ eduxerant? aut ſi poſt quattuor millia cæſa vrbem ingreſſus ſit propugnatoribus

De bello Gall. li. 5.

De bello Gall. li. 5.

De bell. Gall. lib. 2

De bell. Gall. li. 2.

deſtitutam, quid magnum fuit potuiſſe capi? imò quid non magnum, auſos tam exiguo numero, tam raro milite, ingentia *Romanorum* caſtra, validumque exercitum vallo tamquam mœnibus cinctum oppugnare? Audiamus Cęſarem: *Pugnatum ab hoſtibus ita acriter, vt à viris fortibus in extremâ ſpe ſalutis, iniquo loco, contra eos qui ex vallo turribuſq; tela iacerent, pugnari debuit; cùm vnâ in virtute omnis ſpes ſalutis conſiſteret*. Raro exemplo: hoſtem aggredi vallo incluſum, turribus cinctum, & hoſtem ab ingenti recentique victoriâ animatum, & ex iniquiſſimo loco victorem oppugnare exercitum.

De bello Gall. lib. II.

De *Ambiuaritis* tenuia apud veteres veſtigia reperio, quæ me ducant ad tantum populum, qualem nunc videmus. Illud certum, cùm *Vſipetes*, & *Tencteri* à *Sueuis* pulſi, *Menapios* ſedibus exuiſſent, legatos ad *Cæſarē* miſiſſe, triduanas inducias poſcentes, negaſſeque *Cæſarem*: *cognouerat enim magnam partem equitatus ab iis aliquot diebus antè prædandi frumentandiq; cauſâ ad Ambiuaritos trans Moſam miſſam: hos exſpectari equites, atque eius rei cauſâ moram interponi arbitrabatur*. dolum dolo luſit. cumque capita Germanici exercitus apud ſe detinuiſſet, aliud ex alio nectens, ſubitâ irruptione imparatos, ducibuſque deſtitutos, adortus, ingenti eos clade attriuit. Cùm ergo *Germani* inter Rhenum ac Moſam conſederint, equitatumque

De bello Gall. lib. IV.

tumque in *Ambiuaritos* trans Mosam frumentatum miserint, perfacilè euincam *Ambiuaritos* intra Mosam & Scaldam sedes habuisse; fuisseque illorum agrum *Buscoducensem, Bredanum, Bergizomium, Riensem, Antuerpiensem*, ac *Campiniæ* potiorem partem. Neque enim alio statui loco possunt, cùm in orbem aliis passim populis *Menapij* cingerentur, *Vbiis, Treuirensibus, Eburonibus, Tungrensibus, Morinis, Battauis*. intra ergo Mosam & Scaldam *Ambiuariti* variis prouinciis circumfusi, *Neruiis, Tungrensibus, Menapiis, Eburonibus, Aduaticis, Morinis*: vt non videantur aberrasse qui *Antuerpienses Ambiuaritos* arbitrati; maximè cùm à primâ sui institutione, *Marchionatus Riensis* vrbs hæc caput fuerit, ac pars quædam Riensis agri. Adstipulatur huic sententiæ *D. VVillibrordi* testamentum; quod *Antuerpiam* in agro Riensi statuit: eadem habes apud *Theofridum Epternacensem*. Iam verò Riensem agrum inter *Ambiuaritos* numerant, etiam illi qui *Antuerpiam* inter *Aduaticos* statuunt; vt proinde verisimile sit Riensis agri caput *Antuerpiam* inter *Ambiuaritos* numerandam. quorum potentiam Cæsariano æuo non infimam fuisse nullo negotio comperiet, qui cogitauerit trium ingentium fluminum ostiis, *Rheni, Mosæ*, & *Scaldæ*, ac *Oceani* variis æstuariis vniuersam prouinciam locupletatam, piscatu, mercimoniis, commeatu nobilem.

CAPVT QVARTVM.

ANTVERPIA.

Ætas huius, ad Northmannorum excursionem relata. Qui Northmanni; ac vastitas per eos illata. graui demum prœlio victi.

NOLLEM incerta. & quis in tãto ætatum tamquam fluctuum cursu initia incerta, tamquã primam designet aquam? Labuntur, vt amnes, anni. quis in illorum volubilitate, primæ scaturiginis lympham eliciet primam? & quis in tot seculorum densâ nocte auroram primam, lunam, solémve designabit primum? Luserũt varij, prout ingenium tulit cuiusque varium, amórve traxit in retrosiora: ita ferè æterna cupimus, quæ amamus impensiùs. Ad *Cimbros* tamen & *Teutonos* reuocant plerique; exinde Cæsariano æuo claros fuisse, & *Aduatici* aut *Ambiuariti* principem populi. Ab eo æuo altum vbique silentium, in annum quingentesimum decimum sextum, cùm ciuitatis huius præfectura à *Theodeberto*, *Vtiloni* tradita, cæso *Clochilaico* Dano. Meminit victoriæ huius Turonensis: *Theodoricus Theodebertum filium suum in illas partes cum valido exercitu ac magno armorum apparatu direxit; qui interfecto Danorum Rege Closhilaico hostes nauali prœlio superatos*

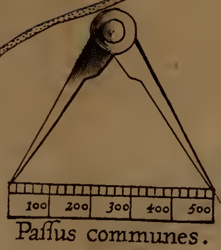
Histor. lib. 3.

ANTVERPIA.

ÆDES IN EA SACRÆ,
HOSPITALIA, LOCA CELEBRIORA,
ARX, AQVÆDVCTVS, OSTIA, VICI.

Incrementa vrbis, numeris designata.

A porta ad Pyramidem passus 1179.
a Pyramide Durnum passus 2081.
qui nuper cogitatum ciuitatis
augmentum docent.

De Kipdorp poorte

Den Ackeley hof

De Roy poort

S. Ioris poort

Mollekens raem nu Speelhouen

Lammekens raem

T. S. Iacobi

Clarissæ

Carmelitæ

Col. Soc. Iesu

Franciscani

Sacellum S. Nicolai

Augustiniani

Tertiariæ

T. S. Georgij

De oude S. Ioris poort nu Schermers hof

Bagyne poort

Area castri anterior.

Castrum.

Facontinæ

Oosterlinga domus

De Slyck poort

Fruyt merct

Nigræ Sorores

Dominicani

T. D. Virginis

Albæ Sorores

Fuggerorum domus

S. Andreæ

Off. monetæ

Michaelitæ

Den Eeck hof

Croonenborch poort

Houtkaeye

De werf

Bierhoot

Caitenborch

Mola aquaria

SCALDIS FLVVIVS.

Sep.

Mer.

Fort S^t^. Isabel

Tveer

1.

2.

3.

4.

5.

Histor lib.3.

ratos opprimit, omnemq́ rapinam terræ restituit. & Sigebertus: *Theodoricus Clochilaicum Regem Danorum Gallias vastantem perimit*. neque hac clade, fracti licet Dani, exstincti fuerunt. Docet Sigebertus: *Northmanni adiunctis sibi Danis Franciam ac Lotharingiam peruagantes, Ambianos, Atrebates, Corbeiam, Cameracum, Taruennam, fines Morinorum, Menapiorum, Bracbantensium, omnemq́ circa Scaldam fluuium terram, Monasteria Sanctorum Vualarici & Richarij, ferro & igni deuastant. Inde Vual fluuium ingreßi, totam Batuam, palatium etiam Neomagi incendunt*. Ambussit hæc etiam flamma *Antuerpiam*, in Scaldæ littore vrbium longè primam. neque hîc stetit rabies: *Franciam repetunt, Parisios obsidione cingunt*: ita Regino. *Henricum* Ducem militari astu circumueniunt; inde *Trecas* incendunt; *Verdunum* ac *Tullum* vsque omnia populantur. Hæc tristia. sequuntur lætiora. *Arnulphus Rex auditâ cæde suorum, à Baioariâ contra Northmannos pugnaturus properat cum valido exercitu, quos supra fluuium qui Tilia dicitur pedestri prælio adortus, tantam ex eis stragem fecit, vt ex innumerabili multitudine vix superessent qui ad classem aduersum nuntium ferrent*. Nobilis victoria: & quæ aliquando Danorum furorem non repressit, sed extinxit. *Danos* dico. idem enim mihi populus *Northmanni* & *Dani*, è Septemtrionali Germaniæ parte in has

Anno 882.

Anno 882.

Sigebert. anno 895.

terras

terras delati, quod & nomen *Noort man* quemuis linguę illius peritum edoceat. Claram huic coniecturæ præfert facem Eginhartus è *Caroli* Magni domesticis vnus: *Vltimum quod contra Northmannos qui Dani vocantur, primũ piraticum exercentes, deinde maiore classe litora Galliæ atq. Germaniæ vastantes, bellum susceptum est.* Accedit ad hanc sententiam Regino, cùm dicit: *Carolo Aquis commorante, ducentarum nauium classe à Northmanniâ in Frisiam appulisse Danos, Frisiisque deuictis tributum imposuisse.* vbi *Danos* è *Northmanniâ* educit. *Dani* ergo *Northmanni*. nec hi ab illis alij. Cùm verò Sigebertus *Tiliæ* fluminis qui se in Scaldam exonerat, meminit, locum pugnæ designat. qui non potuit longè abesse ab hac vrbe. nam & classe venerant: neque verisimile longiùs ab eâ consedisse; maximè cùm hostem adesse scirent valido exercitu, euocatis in subsidium *Galliæ* & *Germaniæ* viribus; ipsumq; Imperatorem exercitus ducem; quo, si quid aduersi euenisset, facilior tutiorque receptui via foret, & omnis generis commeatus è vicino mari ad manum; terrorq; simul incuteretur hosti, cùm ingentem in anchoris classem stare sciret. & sanè quantũ ostẽtatio ad terrorem valeat, nemo ignorat. Et iam antè à Reginone didicimus, non viribus tantùm sed & astu pugnare *Danos* solitos, cùm Imperatorij exercitus ducem, fossâ, stipulâ, terrâque iniectâ, ignarum insidiarum pereme-

emerunt. Ac classem hanc in Scaldâ stetisse quis ambigat? neque enim hîc aliud flumen tantarum nauium capax, neque Tilia classem aut grandiores naues toleret; sed nec modicis, quales fert Tilia, tantus traduci exercitus potuit.

Habemus *Danicæ* seu *Northmannicæ* vastationis clarum in translatione D. Gummari locum: *Northmanni per fluuium Schendam ad villam Turninum deuenerunt, vbi erat monasterium S. Fredigandi confessoris. Sed Deus propter iniquitatem habitantium exosus locum, reliquias ipsius iussit altè transportari, vt nullum esset obstaculum contra desolationem; quibus sublatis, velut muro & turribus ciuitatis destructis, irruit gens inimica, & incendio perdidit omnia ædificia, ipsúmque monasterium consumpsit, homines partim trucidauit, partim captiuos abduxit.* Sunt & hodie magnæ olim rei vestigia, vix mille ab vrbe hac passibus ad ripam Schendæ: nomenque manet *Durna*. Neque immunem ab hac hostili incursione fuisse *Antuerpiam* arbitrari possumus, loci vicinitate sæuitiam prouocante. neque nouum cuiquam videri debet, *Northmannos* per Schendam, nunc pertenuem ignobilemque ac propè sine nomine riuulum, *Durnam* seu *Durnium* adnauigasse. ruptis enim eâ parte aggeribus, perfacile fuit à Scaldâ in Schendam transmittere. Ac verisimile eâ ætate nullos fuisse aggeres, qui Scaldam arcerent à

Molanus refert.

Hh Schen-

Schendâ; vt ingens ille nunc campus, ac longa planities, paluſtri plurimùm humiliq́ue ſolo, flumine inſepultus iacuerit: ac ni arte etiamnum arceatur, totum hunc integat agrum Scalda. Et vidimus noſtrâ ætate.

Anno 656. Redeamus vnde digreſſi, fuiſſe *Antuerpiam* ſub *Clochilaico* Dano vrbium non vltimam, clarámque *VVillibrordi* ætate, qui in ipſo caſtello *Antuerpo*, Eccleſiam ſibi à *Rhotingo* datam aſſerit, ac tertiam telonij partem. Eadem habes apud Theofridum Epternacenſem. Sed & ante *VVillibrordum*, ſub *Eligio*, *Andouerpienſes* non municipij, aut oppidi vnius, ſed Prouinciæ populum latè dominantem non infelici coniecturâ colligas; cùm S. Audoënus, *Flandrenſes, Andouerpienſes, Friſones, Sueuos*, pari loco collocet in enumeratione laborum beati *Eligij*, ac tamquam partem curæ ac ſudoris illius, *Flandrenſibus*, *Friſonibus*, *Sueuis* componendam. *Lib. 2. c. 3 & 8. vita S. Eligij. Anno 649.*

Capvt qvintvm.

Nomen Antuerpiæ. reiectæ opinationes & Gigantum Fabella.

VASTVM hìc mare eſt: quis enatabit integrâ naui, aut tabulâ? ſcopulus eſt multorum naufragiis decantatus. Quid ergo? non elidam aut frangam hìc nauem? nam quocumque hanc flecto,

flecto, præter ſcopulos, breuia aut vada; vt magnâ circumſpectione opus ſit, ac non niſi cæleſti aliquâ lunâ ductrice. Verùm à cuius cælo hoc ſidus ſi non à D. VVillibrordi?

Teſtamentum D. VVILLIBRORDI.

IN *Chriſti nomine oportet Chriſtianos viam veritatis agnoſcere, per quàm Creatori ſuo dignè meritis ſuis ſeruire, aut oblatio eleemoſynarũ eorum, & deuotio perueniat ad ſalutem: ipſo ſummo dicente: Date, & dabitur vobis. & : Facite eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.*

Idcircò ego in Dei nomine Clemens VVillibrordus *Epiſcopus, cogitans caſum humanæ fragilitatis, qualiter peccata mea poſſum abluere, & donante Domino ad æterna gaudia peruenire, dono à die præſenti, donatumq́ eſſe perennibus temporibus volo, hoc eſt, ad Monaſterium Epternacum, quod eſt conſtructum ſuper fluuio Surâ in pago Bedenſi. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, & SS. Petri & Pauli Apoſtolorum, & ſacrati Ioannis Baptiſtæ, vel ceterorum Sanctorum, vbi ego ipſe* Clemens VVillibrordus *cuſtos vel gubernator præeſſe videor, &, ſi Chriſto placet, corpus meum ibidem requieſcere debet.*

Hoc eſt quod dono vel trado ad ipſum ſanctum locum Epternacum, omnem rem vel villas, ſeu mancipia, quæ mihi ingenui Franci pro amore eorum & ſalute tradiderunt vel condonauerunt.

Similiter illas res quas Dominus Pipinus *mihi condonauit, vel delegauit, seu matrona sua* Plictrudis, *siue filius suus Dominus noster* Carolus *Maior domus: quas res ipsas Dominus* Carolus, *& genitor* Pipinus, *tam me viuente quàm de istâ vitâ migrante, pro eorum mercede condonauerunt.*

Et illas alias res ex parte dènonimo, vel homines qui mihi eas tradiderunt vel delegauerunt, id est, vt hac scriptura sollemniter pro temporum serie confirmare debeat, & hi sunt homines nominibus his nominati.

Rothingus *mihi condonauit, vel tradidit ecclesiam aliquam, quæ est constructa in* Antuerpo castello, *super fluuio Scalde in pago Renensium, cum appendicijs suis, villas denominatas his nominibus*, Bacuualde, VVinnelincheime, Furgalare, *& in ipso* castello Antuerpo *tertiam partem de illo teloneo.*

Et Heribaldus *clericus mihi condonabat & tradidit ecclesiam aliam in pago* Marsum, *vbi Mosa intrat in mare, cum appendicijs suis, & Mariscum vnde Berbices nascuntur.*

Et Angilbaldus *mihi condonabat vel tradidit villam quæ vocatur* VVadradoch *in pago Taxandrio, super flumine Duthmalâ.*

Et Ansbaldus *mihi condonabat vel tradebat omnem portionem suam in villâ quæ vocatur* Busloth, *in pago Taxandrio.*

Et Berethinda, *Deo sacrata femina, mihi condonabat vel tradebat omnem portionem suam in villâ*

Bocanſchot, *in pago Taxandrio.*

Et Henricus *mihi condonabat in villâ quæ vocatur* Pieplo.

Et Engelbertus *mihi quondam donabat, vel tradebat mihi omnem portionem ſuam in villâ quæ vocatur* Hineſloten, *in pago Taxandrio.*

Item quod Engelbertus *mihi condonabat vel tradebat villam quæ vocatur* Alpheim, *in ipſo pago Taxandrio.*

Item Ansbaldus *clericus mihi condonabat vel tradebat villam quæ vocatur* Dioſna, *in pago Taxandrio ſuper fluuio Digenâ.*

Et Thietbaldus *mihi condonabat vel tradebat eccleſiam aliquam quæ eſt in villâ* Montnahim, *quæ* Araride *vocatur, cum appendicijs ſuis.*

Et illuſter vir Hedenus *mihi condonabat vel tradebat omnem portionem ſuam in villâ quæ vocatur* Aimiſtadi *ſuper fluuio* VVielheo *in pago Turingaſnes.*

Superiùs nominatas vel ſcriptas ego Clemens VVillibrordus *trado atque transfundo, ad illam caſam Dei ſuperiùs nominatam* Epternacum, *vel ad illam ſanctam congregationem Fratrum ibidem Deo ſeruientium; eâ verâ ratione, vt quidquid de iisdem rebus ſuperiùs nominatis facere decreuerint, in omnibus habeant poteſtatem faciendi, vt & ibidem omni tempore pro noſtrâ mercede vel ſeniore noſtro Carolo Maiore domus, ſeu eorũ hominum qui mihi*

ſuas res tradiderunt, proficiant in augmentis.

Et illud placuit nobis inſerendum. Si fuerit vllus de heredibus vel proheredibus meis, ſeu qualibet oppoſita aut extranea perſona ſeu iudiciaria poteſtas, quæ contra hoc teſtamẽtum vel donationem meam, quam ego Clemens VVillibrordus *Epiſcopus ſanâ mente, plenóque conſilio & deuotione integrâ fieri iuſſi, venire aut agere vel eam infringere voluerit, & ſi iſta charta ei oſtenſa ad relegendum fuerit præſentata: ſibi ipſe exinde compeſcere noluerit, in primis iram Dei omnipotentis incurrat, & ſanctorum Angelorum, & ab omnibus eccleſijs, vel conſortio Chriſtianorum efficiatur extraneus, & habeat partem cum Iudâ, qui Dominum tradidit, & cum Dathan & Abiron, quos terra viuos deglutiuit, & inſuper inſerat vnà cum forio fiſco auri libras decem, argenti pondo quinquaginta coactus exſoluat, & quod repetit euindicare non valeat. Actum anno* VI. *regnante* Theodorico *Rege.*

Vniuerſum Teſtamentum putaui attexendum, & nefas defruſtare aliquid ab hoc firmamento, in quo ſidus illud, cuius ductu *Antuerpum* firmaui, nomen reddidi tot ſæculorum noctibus tenebratum: deflexit exinde paullatim, vt humana ſunt, & ex *Antuerpo*, *Antuerpia* dici cœpta, hodieque perſeuerat. Iam vnde hoc nomen? tenebræ hîc mihi, & non niſi à nouo aſtro pellendæ.

ergo

ergo opinationes ſtatuam. quamquam ingens adhuc nouarum campus. quis curſum tenebit certum? obſcura res eſt, & in quâ pedem vbique figas in altiſſimâ nocte. Sunt qui *Handt-v-verpiam* à manibus proiectis voluerunt: ac ne quid fabulæ deeſſet, Gigantem repererunt, cuius etiã dentem oſtentant palmo maiorem. Credamus habuiſſe duos ſupra triginta, quantum os illud fuerit, in quo tot palmares dentes luſerint? ſex pedes iuſtam viri longitudinem ſtatuunt, quatuor palmi pedem, vt quatuor digiti palmũ. palmi ergo XXIV. virum dabunt. hunc virum arbitreris ludere inter dentes Gigantis noſtri. monſtra narro. propiùs etiam ſubducamus calculum. Concedamus in iuſto viro ordini dentium, longitudinem palmorum duorum, quæ duodecima iuſti hominis pars eſt; neceſſum erit Gigantem noſtrum palmos complexum minimum XCVI. qui cubitos XVI. ſtatuunt, pedes XXIIII. licet dentium illius ordini non niſi octo palmos conceſſerimus. Quid ſi palmos tribuamus XVI. centum & XCII. palmos æquauerit. qui cubitos XXXII. dabunt, pedes XLVIII. quanto hic Goliadâ celſior, quem Scripturâ teſte ſcimus ſex tantùm cubitorum & palmi vnius fuiſſe, pedum nimirum IX. & palmi vnius? Eſt & aliud in Gigante noſtro non minùs portentoſum. dens ille quem ad fidem faciendam oſtentant, ſedecim vncias appendet: cùm interim dens viri maximus

mus, numquam aut raró drachmam attingat aut excedat: ſingulæ autem vnciæ cùm octo conſtent drachmis, neceſſum fuerit Gigantis noſtri dentem, CXXVIII. drachmas appendiſſe. Iam ſi à mole dentis, ad reliquum corpus tranſeamus; cùm in viro ſex pedum dens maximus drachmę ſit vnius, quantum arbitrabimur Gigantem noſtrum, in quo dens vnus drachmas pendet centum viginti octo? Scio veteres variè fabulatos, credulitatiſque facilitate ad immania Poëtarum ſomnia deductos. Memini Maronis:

Hîc & Aloïdas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cælum
Aggreßi, ſuperiſq; Iouem detrudere regnis.

Et alibi eleganter:

Fama eſt, Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemq; inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis;
Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.

Quid ſi ingenti vrbis huius mole vrgeri Gigantem noſtrum dixero? Pari felicitate Pindarus:

Ὅς τ' ἐν αἰνᾷ ταρτάρῳ κεῖ-
ται θεῶν πολέμιος
Τυφὼς ἑκατοντακάρανος, τόν ποτε
Κιλίκιον τρέψε πολυώ-
νυμον ἄντρον, νῦν γε μὰν
Ταί θ' ὑπὲρ Κύμας ἁλιερκέες ὄχθαι,

Σικε-

Σικελία τ' αὐτοῦ πιέζει
Στέρνα λαχνάεντα. κίων
Δ' οὐρανία συνέχει
Νιφόεσσ' Αἴτνα πάνετες
Χιόνος ὀξείας τιθήνα.

Qui in horrido tartaro iacet
Deorum hostis,
Typhon centiceps, quem notissimum
Cilicium aliquando nutriuit antrum,
Ipsius nunc vltra Cumas sepientia mare
Litora, & Sicilia hirsuta premit pectora.
Niuosa verò Aetna niuis perpetuo acutæ
Seu frigore vrentis nutrix, columna adinstar
Cælo minantis ipsum cohibet.

Nescio an non Gigas noster, si non centiceps *Typhon*, centimanus *Briareus*, inter Centauros stabulans, horrendum

Aestuet, atque omnem Cocyto eructet arenam.

Concedamus aliquid Poëtis, quibus facile semper in mendacio ingenium. hic hydram felicibus renascentem reperit vulneribus; ille Centauros, equos hominibus suis somniauit implexos; alius *Mercurium* alatum, ac *Triuiam* trinis capitibus ac multis manibus horrificam: quidam de hominibus aues, flores, arbores, deque feris homines ingeniosâ naturarum demutatione fabulati sunt. Et ne soli Poëtæ fabulas populo venderent, reperti Philosophi, qui humanam animam pro merito-

rum ratione, hîc inſultantem in aquilâ, ibi deſultantem in anguillâ, alibi in ſterquiliniorum beſtiis vermium venena ruminantem, ſtatuerent: ac modò tranſeuntem in capram, modò in balenam, inde in coturnicem, imò & in cadauerinam, rurſumque in humanam; ſemperq. memorem ſui, in vrſo, in leone, cane, talpâ, veſpertilione. Fuerũt & Hiſtorici, ne quid deeſſet ſomniorum vanorum, qui Poëtas imitati, naturæ an ingenij ſui portentis, narrationes farſerunt. Plinius in Cretâ cadauer narrat repertum ſex & quadraginta cubitorum, Strabo in Tingi Mauritaniæ ciuitate, ſexaginta cubitorum, Boccatius non longè à Drepano cubitorum ducentorum; ita cum ætate creſcunt fabulæ: *Pallantis* corpus altitudine Romana ſuperaſſe mœnia, vulnuſque à *Turno* illatum quattuor pedum hiatu patuiſſe, à Bergomâ Eremitâ ex Martino accepimus. Quantum ergo vulnus, quo periit, accepit Gigas noſter? & quo enſe vaſtiſſimi illius corporis amputata manus eſt? Iam quid potuit ad omnem fabulam explendam reperiri accommodatius, *Brabonem Cæſaris* collegam, Alcidem nouum, Druonis noſtri, rediuiui Erycis, manum præſcidiſſe: tam nobile collegæ ſui factum aut ignoraſſe *Cæſarem*, aut preſſiſſe ſilentio, qui non tacuerit *Sextum Baculum*, *C. Voluſenum*, *T. Pulſionem*, *L. Varenum*, pluréſque inferioris notæ & operis?

Beca-

Becanus noſter *Antuerpiam* à Belgico **aen-werpen/** *adiectu*, vel **aen-de werue/** *apud aggerem*, deducit, felici ſemper coniecturâ. Ego nihil hîc pugno. *Becanum* tamen præeuntem lubens ſequor. Nam in tam confuſâ ac diffuſâ planè re, tamquã in patentiſſimo Oceano, propiùs ille mihi portum tenuit, & viam tãdem aliquam ſignauit tamquam aſtro.

CAPVT VI.

Marchionatus Antuerpienſis.

QVis ad genus ſuum deducat? obſcura res eſt. & ferè initia rerum annorum mole labant, & primigenio deſtituta ſidere, tamquam per obſcurum noctis aut denſam nubem cælum oſtentant ſuum. E manuſcripto Lipſiano codice:

Henricus genuit Henricum Louanienſem:
Quilibet iſtorum Romani Marchio regni.

Nouitia hæc. Vuaſſenburgius à *Tungrorum* Principibus deducit, inde ad *Carolum Magnum*, poſteróſque. audax factũ. at neſcio an pari robore. ex voto meo velim ſtare auctori fidem. Lazius, Becanus, Lipſius ad annum trahunt IↃXI. *Vtilonem* enim *Theodonis* magni Boiorum Ducis fratrem honorariâ *Marchionatus* Antuerpienſis pręfecturâ, à *Theodorico* Ludouici Magni Gallorum Regis filio, donatum volunt: adnitente cum primis *Theodeberto*, *Theodorici* filio, qui *Clochilaicum* Da-

norum Regem poſt ingentes abactas prædas, depopulataque hoſtiliter vicina Marchionatui loca, terreſtri ac nauali clade, ad internecionem deleuit, conſilio manuque potiſſimùm *Vtilonis*; cui etiam ſororem in vxorem *Theodebertus* dedit. è quo matrimonio *Caroli Magni* magnum genus. Magnum proinde *Marchionatus* nomen, à quo tantorum progenies Regum, mille & quod excurrit annis, nuſquam interruptâ ſerie, cõtinuata, in *Hiſpaniæ Reges Auſtriacamq;* ſe diffundens domum. Hic ergo tot Principum primordia, tot Imperatorum cunabula, non Romanorum modò, ſed & Ieroſolymorum, quorum princeps *Godefridus*, in Antuerpienſi Marchionatu ſuo, exercitus in Aſiam ducendi primitias roboraque delegit. ac in ipsâ adeò vrbe, *Equeſtri* titulo ciues duodecim, duodenario Apoſtolorum numero prouocatus, decorauit, maximæ rei magna in hoc Apoſtolico delectu initia daturus, dum felici omine, ex vnâ hac vrbe ſecuturarum victoriarum prænotionem quamdam, ſpe plenus è ſacrato hoc numero, ominatur; & ſpem, acti de *Turcis Saraceniſq;* ſuperarunt triumphi. Quis proinde vetet gloriari *Antuerpiam*, tot Regum Principumque parentem? tot Imperiorum matrem? ferè enim quæ eueniunt origini debemus. quam ſi tollis, omnem ſecuturam ſeriem præſcindis: neque iam vlla euentuum poſteritas numeretur.

Quo

Quo verò loco *Belgij* Principes, sacri hunc Imperij *Marchionatum* habuerint, vel ex eo colligas, quòd *Marchionatum* vrbi antetulerint. Cùm enim *Ludouicus* Flandriæ Comes à *VVenceslao* Brabantiæ Duce *Antuerpiam* impetrasset, nulla quantumuis ingens pecunia digna visa fuit, vt *Marchionatu* cederet. Quare cùm vrbem feudalitio iure Comes possideret, caruit *Marchionatus* titulo: & licet tenuerint Flandriç Comites vrbem in annum M. CCCCIII. cùm ad Brabantiæ Duces rediit, *Marchionatu* tamen exclusi fuerunt. *Anno 1357.*

CAPVT VII.

Arx siue Burgum: perantiquam videri. Oppidi incrementa.

ARX siue *Burgum* vetus mihi, quo nunc loco templum *D. VValburgis* sororis *D. Bonifacij* magni Germaniæ Apostoli. ac si Annalibus credimus, ante annos mille, non fuit inter *Belgij* vltimas: ipsaque structura vetustatem loquitur, cuicumque ferendo æuo idonea. cuius si aream desideras, metire muri qui flumine alluitur extimam partem, mille minimùm passus complectitur.

Hæc prima vrbis initia, vetera indubiè, & quæ Romanam ostentant ætatem, aut hac maiorem. sed perexiguo ambitu. Creuit deinde ante annos mille, adiectione vicini agri. complectitur hic

nunc *Senatoriam domum*, *Dominicanorum* & *Sororum nigrarum* cœnobia. auxit iterùm pomerium *Henricus* Dux, anno MCCI. ita iis qui protulere imperium, vrbis etiam terminos propagare datur. continetque hæc nunc area *D. Virginis* ædem ſacram, *Prioratum S. Saluatoris*, domum *Patrum Societatis Ieſu*, Sacella varia. maior tamen acceſſio facta ſub *Joanne* III. *Brabãtiæ* Duce, anno MCCCXIV. claudit enim hic locus ambitu ſuo, Tẽpla *SS. Michaëlis*, *Georgij*, *Andreæ*, *Iacobi*; cœnobia, locaque ſacra plurima, *Franciſcanos*, *Carmelitas*, *Capucinos*, ſcholas *Societatis Ieſu*, *Auguſtinianos*, *Alexianos*; *Hoſpitale* maius, *Nonnas*, *Tertiarias*, *Albas ſorores*, *Clariſſas*, *Annuntiatas*. Iterùm pro fortunâ creſcente populo & opibus termini producti, ſub *Carolo V.* anno MDXLIII. elegans & diffuſum opus, & quod in mille & ſexcentos in longitudinem paſſus extendatur, in latitudinem in quadraginta quatuor ſupra ducentos: eſt hîc *Ooſterlingana* domus ampla & venuſta. tandem *Caſtrum* cum planitie ſuâ acceſſit anno MDLXVII. ſub *Philippo II.* Hiſpaniarum Rege.

Iam mœnia qui curioſiùs ſpeculatus, facilè videbit, nullis *Europâ* totâ cedere, ita è viuo patrio marmore ſolidè firmata, procurrentibus paſſim validiſſimis propugnaculis in mutuam tuitionẽ, mutuum proſpectantibus. De quibus hoc audeo: certaſſe hîc omnium artificum ingenia, hoſtibus

ad

ad terrorem, ciuibus in præsidium: tantâ interludente venustate, vt dũ molem spectas roburque, arbitreris omnem abesse elegantiam; hanc si intuearis, putes deesse robur: rarâ in humanis mistione, roboris & venustatis. Si latitudinem quæris, patentissima est: nam & in supremâ planitie, tamquam in summo vertice procurrit in pedes CX. Validum opus, &, quod magis mireris, arboribus perpetuis consitum, tam scitè & ad lineam, vt nulla, conetur licet, dentem imprimat inuidia: ita extra etiam omnem contumeliam elegantia est. Vrbis portas è solidâ credas rupe stare, opere omnes Dorico: vt meritò dubites, elegantia, an firmitas vincat. Quid referam fossas quæ mœnia ambiunt? ingentes omnino in orbem ductæ, quà fluuio diffidebatur; nam reliquã partem latissimum flumen tutatur. Ædes mirâ felicitate ad omnem negotiationem, varietatem, splendorem, ingenio plurimùm in iis naturam superante, numerat Guicciardinus tredecim millia & quingentas (& superest etiam ædificando area: cuius si amplitudinem metiaris, tribus minimùm millibus locum præbeat) plateas supra ducentas; quas in laxissimum non raró prospectum, & qui cuiusuis oculos fugiat, videas protensas; ædium circumsecus elegãtiâ, & quæ continuâ quasi serie ad ostentationis inuidiam æmulumque splendorem depugnent, firmatas. Nihil persimile huic *Europâ*

totâ,

totâ, ſeu viarum laxitatem, & ad perpendiculum ductus, ſeu auguſtam ædium amplitudinem intuearis: quas non tam priuatorum quàm Principum arbitreris vſibus deſtinatas. Accedunt adhęc ſupra ſex & viginti fora vario opulentata mercatu.

CAPVT VIII.

Frequentia. ciuium multitudo. ingens negotiatio.

TAM varia vrbis incrementa quid aliud docent? neque producta hæc ad terrorem, aut ad nudam oſtentationem profecta. Quid quòd ætate noſtrâ cogitatum ſeriò de nouo augmento, veriùs, de nouæ vrbis conditu; quæ vniuerſam propè hanc quam videmus, ambiret immani flexu? nec cogitatum tantùm, ſed initia ducta, & progreſſum non infeliciter. vetuerunt tempora, & in medio curſu conatũ præſciderunt. Magnum alioqui paremq; operi architectum nacti eramus, *Gilbertum van Schoonbeck*; & quo meritò ſe iactet *Antuerpia*, componatque cum quocumque veterum. Viuere deſijt præmaturè, ætatis anno XXXIX. longiore vitâ digniſſimus. credas tamen ſæculum vixiſſe, ſi quæ in veteri, ſi quæ in vrbe nouâ, ab ingenio & manu illius, intuearis. prodigia ſunt: nec tantorum annorum, ſed multarum ætatum opera, ac non niſi à Regum ærariis. quæ ſi propiùs diſcuſſeris, dubites, audaciore ingenio, an feliciore manu

manu peregerit. & cogitabat maiora. ſuburbia, in quibus ſupra duo ædium millia, ac inter has, Regum magis ac Principum, quàm priuatorum domus longè plurimas, foſſâ & mœnibus claudere.

Omittamus cogitationes, rem ipſam aggrediamur; & frequentiam aliquando, tamquam è ſcenâ aut theatro, ſpectandam proponamus. decurram per capita, & non niſi punctuatim, quaſi per ſummum verticem, aut capillum, ſingula. Frequentatiſſimos annos reperio, quinquageſimum ſextum, & qui ſequuntur in ſeptuageſimum ſeptimum. Erant vrbem incolentium, ſupra centum millia. deſumam in huius rei fidem, è veteri codice anni 1568. numerum. cenſa illo anno ciuium capita, in primâ regione ſeu tribu (wijcken linguâ noſtrâ nominant) 6239. in ſecundâ 5929. in tertiâ 6124. in quartâ 6512. in quintâ 5218. in ſextâ 5810. in ſeptimâ 9627. in octauâ 6943. in nonâ 7419. in decimâ 7529. in vndecimâ 7234. in duodecimâ 7164. in decimatertiâ 8248. capita ergo vniuerſim 89996. Hæc ciuium. erant eodem anno variarum hîc gentium familiæ, quæ domicilio locum delegerant. capita in his 14985. erant proinde capita 104981. atque hæc extra nautas, quorum ingens numerus in nauibus. Erant ſuper hæc in ſuburbiis capitum 50. millia, quibus ius ciuitatis, non ſecùs ac in vrbe natis. iam peregrè

aduentantes quis enumeret ? lego anno CIↃIↃXLIX.LVI. LIX. LXI. numerata ciuium & aliunde accedentium capita, ſuprà CC. millia. nemo mirabitur, qui cogitauerit, quanti hîc è variâ gente, Germani, Hiſpani, Luſitani, Angli, Genuenſes, Florentini, Mediolanenſes, Lucenſes, Piſani, quantique è reliquis Italiæ, adeoque & Galliæ vrbibus: ſanè è ſolâ Hiſpaniâ, trecentas aliquando incoluiſſe hanc vrbem familias accepimus, potentes pleraſque, & quæ ingentes ſecum opes traherent. Quid quòd ſtatâ bis de die horâ, meridianâ & claudente diem, ſupra quinque hominum millia, in deſtinatum negotiationi locum conuenire ſolita? & numerat *Guicciardinus* CCC. ætate ſuâ pictores, ſartores ICC. aurifabros CXXIV. chirurgos CX. piſtores CLXIX. omnes familiarum ductores, & arte ſuâ magiſtros.

Tranſeamus ad res ipſas. Naues non ſemel in flumine bis mille & quingẽtas ſpectauimus, cùm in anchoris poſteriores ſtarent, duas, tres etiam ſeptimanas, priuſquam terram aut tenerent cominus, aut onere ſe leuarent; nec erat dies, quâ non quingentæ minimùm adnauigarent, aut enauigarent omnium generum mercibus onuſtæ: ac vno non raro maris æſtu CCCC. appuliſſe accepimus.

Iam currus vix fidem inueniant. nulla dies non ducentos vidit vectoribus grauidos: taceo Germanica plauſtra, Hanſatica, Lotharingica, Galli-

ca,

ca, quæ nullâ non ſeptimanâ millia adæquarent, ſub amico pondere gementia: taceo ruſticos carros omnis rei commeatum deportantes, qui hebdomadatim, decem millia ſuperarent: taceo in animorum laxamentum, in luxum etiam faſtúmque deſtinatas rhedas facilè quingentas. quæ ſingula quanta fuerint, nemo non videt.

Quòd ſi ad negotiationes ipſas, remq́ue pecuniariam, oculos animumq́ue reflexeris, maiora videbis. Dixeram in *Antuerpiâ* meâ, quinquaginta auri milliones, annis ſingulis, in rerum emptionibus, ac venditionibus, in vnâ hac vrbe abſumi ſolitos; corrigo. inuenio namque accuratiore diſquiſitione, nullo non anno è ſuprà recenſitis, quingentos argenti milliones, auri nimirum centum triginta tres, & quod excurrit, in rerum emptionibus venditionibuſq́ue erogatos. atque hoc extra campſualem pecuniam, illam reciprocam, & tamquam adlabentis relabentiſq́ue Oceani æſtu, adfluentem refluentemq́ue ſtatâ acceſſione & fugâ; dum per vniuerſum orbem inambulat fenerario itu redituque. hanc nulli propè numeri, arithmetica nulla expleat. Fuit hoc: eritq́ue, vbi benignior afflauerit cæleſtis aura.

Finio hoc caput meliore negotiatione, ingeniorum & liberaliſſimarum artium: quarum, in vnâ hac vrbe, ludi fuerunt ſuprà CL. omnium ſcientiarum linguarumq́ue vernacula domicilia. hinc

plerique antequam pedem vrbe extulerint, omnium loquuntur linguis: nec viris hoc tanùm, ſed & mulieribus perfamiliare eſt.

CAPVT IX.

Aduerſa vrbi.

O *Nulla longi temporis felicitas!* Increméta dedi, imminutionem videamus. humana hæc: ſumma petimus, vix media attigimus, & præcipitio locus eſt. Vbicumque te paullò è plano & ſupra hanc aream erexeris, caſum time. Quid quòd in ipsâ arenâ deiectâ, & humili, lapſus. Irruunt fortuiti caſus, aut *Dei* imperio laſciuiam & faſtum depreſſuri; aut ab opibus, & grandi populo, diſſidia & in partes ſectiones. Publica priuataque narro. Extrema paſſam à Danis Antuerpiam, ac in ignibus totam cõſediſſe vetus codex teſtatur anno DCCCXXXVII. vrbis deinde partem maximam,

In ſegetem veluti cùm flamma furentibus Auſtris

incidit, vna abſumpſit flamma, anno MCCXXXVI. ſæuiit eadem, tres nobiliſſimas depaſta plateas, *Nieu-ſtraet, Kip-dorp, Keyſer-ſtraet,* anno MCCCXCVI. ingenſque rurſum ignis anno MCCCCLVI. & anno CCCCLXI. ac ante hæc, anno MCCLXIII.

Anno 1533. Erat pòſt hæc negotiationi deſignata domus ampla

pla & nobilis, & qualem nulla viderunt regna parem. valuit hîc flamma. ita nihil æternum. voluuntur fata, & tamquam imprudenti nexu tollunt deprimuntque, ibi humilem casam, hîc Regum domus: & qui steterunt cælo vertices inuidiam facturi grandini & nimbis, versi in cineres plebeio calcantur pede. *Anno 1583.*

Arcem huius vrbis quis ignorat? nullum viderat Europa validius propugnaculum. vix decem annis steterat, cùm pars maxima æquata solo. nec multò, surrexit iterùm tamquam post busta phœnix funeri superstes suo. *Ædificari cœpta anno 1567.* *Anno 1577.*

Senatoriam domum, principem vrbis domum, vidimus superbo stantem vertice: vidimus iacentem ab insolenti calonum manu; eademque flãmâ septingentas priuatorum ædes sub ingenti diuitiarum mole fatiscentes, paucis horis absumptas. Quid? tot opera, quæ lustrare singula singulas vrbes poterant, horulâ euerti vnâ, vt propè Antuerpiam Antuerpiæ quæramus? Quid querimur mortales? an inexspectata aggrauant, & nouitas adiicit calamitatibus pondus? non hac lege intrauimus, eamdem exituri? inter peritura nascimur, viuimus, cadimus. Circumfer oculos, an non quo quidque fulsit speciosiùs, cecidit citiùs? non quidquid longa sæculorum series struxit, dies vnus spargit, & dissipat? non, vt alia desint, domesticus aut externus hostis, nullo impellente, *Anno 1560.* *Anno 1576.*

quæ ætates plurimas tulerant, ruunt? & non vbi nunc Campiniæ ſolitudines, exſurgere regia poteſt? & in quo nunc turba ſuffocatur, fieri ſolitudo? Pilæ ſumus, ludi mortales ſumus. Intueamur hęc fortuita, omnia, ſingula: & vbi accuratiùs cuncta luſtrauerimus, quid aliud Fortuna facit, quàm vt in hunc mortalium cœtum, diuitias, honores, regna, imperia, gratiam ſpargat? quorum quædam inter diripientium manus ſciſſa ſunt: alia infidâ ſocietate diuulſa; alia cum ruinâ eorum, in quos deuenerant, prenſa. omnia denique dum aut rapiuntur, aut poſſidentur, vel cum animâ excuſſa. Quid ergo, damno hæc munera? nihil dico. & tamen vnum dico: prudentiſſimum quemque, ex voto Senecæ, dum induci videt munera, à theatro fugere; ſcit enim magno parua conſtare. At plerique hîc inter primos verſantur, vbi ſpei aut lucri aliquid circumſpiciunt; nec vnâ contenti manu, plures vouent. Miſeri! qui vilem non rarò quæſtum, ingenti ruinâ luunt: & dum ſingulis inhiant auidi, omnibus excluduntur. Vis monentem? ſecede mecum quiſquis es ab his ludicris, & da raptoribus locũ. Veniet dies, & fors iam pulſat fores, quę prædã & raptorem ſuũ raptu rapiet vno. Quid igitur? virtutem ſequere. Nulla hanc flãma, ruina nulla, inferiùs adducet, aut à celſo mouebit vertice. Hæc vna moueri neſcit: ſtata enim illius, vt cæleſtium, magnitudo eſt, & immota quies.

Verùm

Verùm ad aduersa. inceperam à flammâ, finio in illâ. Templum *Dei Matri* sacratum, absumpsit edax ignis, & quidquid hîc magnum, præter turrim & chorum, sustulit vna dies. non vmquam tulit, *Anno 1533.*

Documenta fors maiora, quàm fragili loco

starent, quæcumque humanâ fabricata manu. vix vna dies interfuit inter augustissimum *Europâ* propè totâ templum, & nullum. eoque hic casus tristior, quò ferè sine exemplo. Multa namque templa, incendia, aut de cælo fulmina vexarunt; rara tam ingentia abstulerunt, tam breui morulâ tanta depasta sunt. Vnum solatur, nescio an alteri, vrbi sanè vestrę proprium, surrexit augustius. Ita ferè, quidquid hîc periit, perijsse credas vt resurgeret altius. felicitas hæc vestra est.

Intra mœnia hæc euenerũt. extra illa, ingentia à *Rossemio* damna illata. sæuiit ferro & igne: sed ferè *Anno 1542.* in imbellem rusticam manum, in ligna & lapides, in templa & monasteria, *Cartusianorum, Nonnarum, Beginarum, VVillibrordi*, in quidquid sacrum profanumque. Quid magnum fuit sternere quæ nullo propugnatore defendebantur? Non est viri, ferocire in lapides, in non repercussuram calcem. Viri est, vbi hostem ostenderis, vbi inimica agmina, vbi hauriendus aut dãdus sanguis, stare impauidum, occupare priorem, &, si quid prosperum aduenerit, instare fortunæ; sin secùs, abolere ignominiam

miniam fortibus ausis. nam in prosperis ferocem esse, muliebris ingenij est: & ferè qui in secundis, vbi nulla contrà dextera steterit, sæuiunt, his in aduersis

Refugiat timidis sanguen, atque albescant metu; nec à ferro aut manu, sed à solis pedibus auxilium petant.

CAPVT X.

D. Virginis ædes, reliquæque vrbis parœciæ.

QVALE *per incertam Lunam, sub luce malignâ, Est iter in siluis*;

tale hîc mihi, si ab origine primâ eruenda & narranda singula. Hoc certum, in æde illâ principe non semper fuisse Canonicos, nec tenuisse hunc locum. alterum non minùs certum: Præpositum hîc olim fuisse, magnâ dignitate, qui duodecim Canonicis, vniuersoque preęesset Clero. sedem ille fixerat, vbi nunc templum Archangelo *Michaëli* sacrum. cessit loco, rarâ largitate; rariore etiã, cùm Canonicatibus quattuor: quos *Nortberto* Præmonstratensium conditori, ob res præclarè in hac republicâ gestas, cum Ecclesiâ tradidit, locum ipse sibi suisque delegit alium. Fama tenet fuisse hîc sacellum *Diuæ Matri* sacrum, & 400. annis claruisse miraculis frequentibus & magnis; quin & perseuerasse prodigia in annum M. D. XXXIII. cùm incen-

TEMPLI D. VIRGINIS MARIÆ
VERA DELINEATIO.

incendio Ecclesia periit. quę vt primũ vrbi reddita est post immanes cineres, reddita & prodigia esse: paullatim tamen refrixisse, fiduciâ labante. Fide enim & spe miracula ferè surgunt, perstantque. ea si tepescant, ac pulso quasi gelascant calore, miraculorum cursum stare, nec iam vltrà arentia benigniore fluxu suo rigare videmus pascua. Ego tamen nihil in hac re audentiùs affirmo; nec ausim in tot ætatum decursu, certioribus destitutus. Hunc tamen delegisse Præpositum locum res loquitur; reliqua obscura. ante Nortbertum fuisse nemo dubitabit. quot antè annis, quis eruat? Dicam testata è veteri manuscripto codice: *Godefridus Bullionensis, qui anno* M. XCVI. *cum multis Principibus Belgicis in expeditionem Ierosolymitanam profectus, anno* M. XCIX. *eam cepit, & primus Ierosolymorum Rex creatus est; Decimam duorum manipulorum, quam ab Imperatore in feudo tenuit, Ecclesiæ D. Archangeli Michaëlis ad vsum Canonicorum ibidem seruientium contulit.*

Erat tunc Ecclesia, nec ignobilis, Præpositus, Canonici, in quos Ierosolymorum Rex ab ipsâ Palæstinâ munificentiam testari voluit. Nec stetit hæc liberalitas in vno Rege, transiit ad Imperatorem: habes in eodem codice: *Henricus IV. Romanorum Imperator, anno* M. C. XIX. *litteris sigillo suo munitis, consilio & petitione Godefridi Ducis, concessit Ecclesiæ S. Michaëlis Archangeli sitæ in Burgo qui*

 dici-

dicitur Antuerp omnem decimam quæ continetur à terminis Zantflit vſque Olmezemuthen, ita vt quartam eiuſdem partem Eccleſiæ Præpoſitus ſibi retineat, & reliquas in vſum Fratrum conferat. Ratam donationem hanc habuit Lotharius. verba codicis ſunt: *Lotharius tertius Romanorum Imperator anno* M. C. XXXV. *indictione* II. *anno Regni ſui S. Imperij* II. *omnem decimam ab anteceſſore ſuo Henrico IV. collatam, cum integritate Præpoſituræ, & omnibus appendiciis ſuis Eccleſiæ ſanctæ* MARIÆ *in Burgo qui vocatur Antuerpia aßignat.* Conditorem ſanè ſuũ agnoſcit hæc Eccleſia *Godefridum Bullonium,* & publicè teſtatum reliquit: *Regnante in terrâ ſanctâ felicis recordationis Illuſtrißimo Chriſtianißimóque Principe fundatore noſtro Godefrido de Buillon Ieroſolymitanorum Rege.* Hæc Decanus & Capitulum, in veteri membranâ, anni M. CCCCX. Iunij die X.

Sequitur in ſuperiore manuſcripto codice: *Anno* M.CXXIV. *Præpoſitus ſe tranſtulit cum octo præbendis ad Eccleſiam* S. MARIÆ. quam Burchardum Cameracenſium Archiepiſcopum ſacraſſe docent hi verſus:

Vndecies centum ductis & ſex quater annis
Virginis à partu conciliante reum,
Burchardus Præſul hæc atria, nec minùs aram
Sacrauit, mediam quæ tenet Eccleſiam.

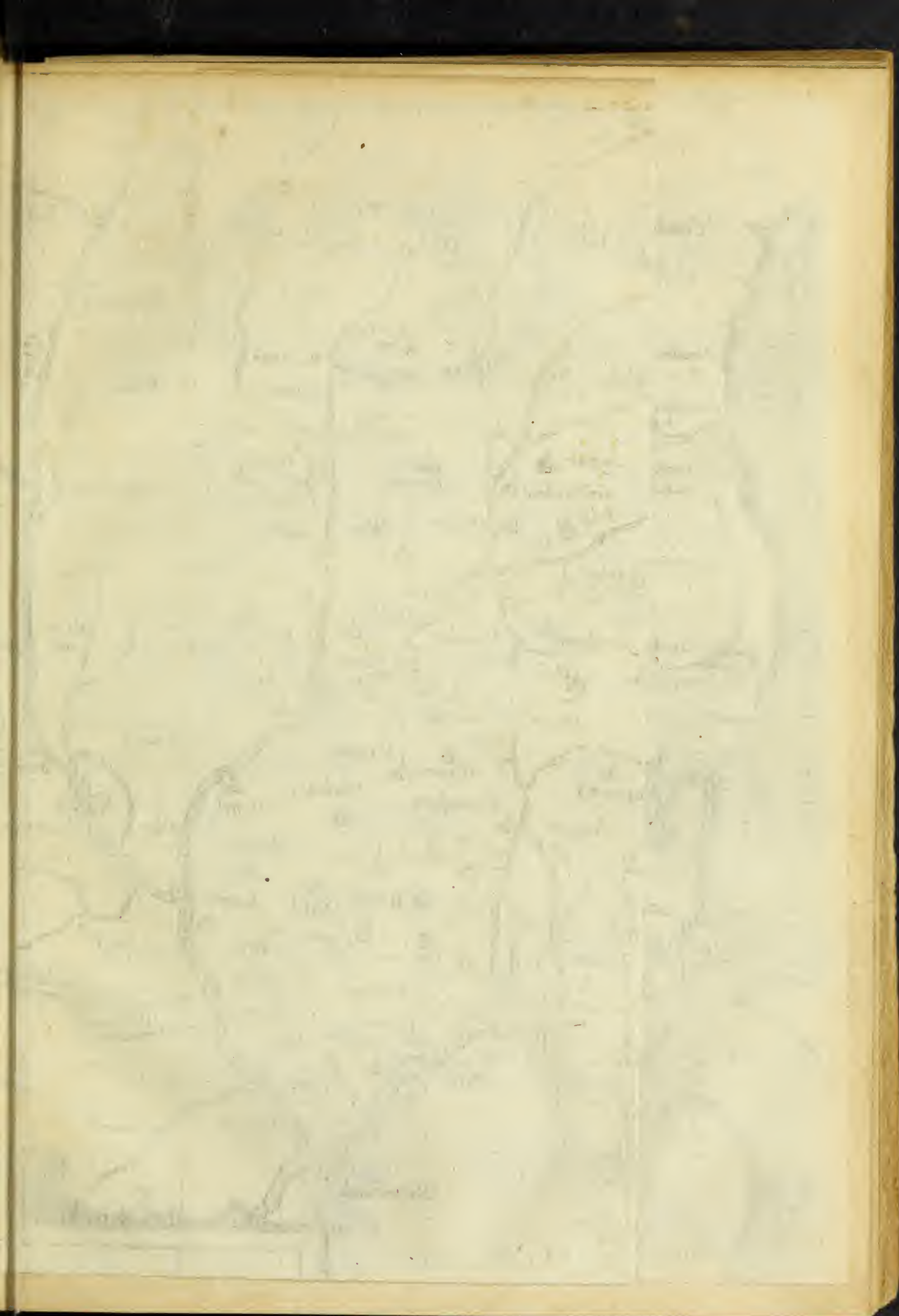
Octo deinde Canonicatus tranſierunt in duodecim:

cim: anno verò M.CCXL. in XXIV. Laudanda res; & neſcio an hoc æuum exempla donet vltroneæ huius depauperationis, cùm octo in opum ſuarum ſocietatem quattuor euocant. nec his contenti, alios adſciſcunt duodecim, quos vt dignitate, ita prouentuum acceſſione æquant per omnia ſibi. Denique in eodem codice hæc lego: *Feriâ ſecundâ poſt Omnium Sanctorum anno* M. CCLVII. *ordinatum in Capitulo fuit, vt poſt deceſſum vel ceßionem G. de Pervveys Præpoſiti, commutetur nomen Præpoſiti in nomen Decani: qui eamdem haberet iuriſdictionem quam Præpoſitus, & duplicem præbendam ſicut olim Præpoſitus. Fuit dicta Capitularis ordinatio per Præpoſitum G. de Pervveys ratificata, & poſtmodum per Nicolaum Epiſcopum Cameracenſem, Alexandrum IV. & Vrbanum IV. Romanos Pontifices.* Primum à conſtitutione hac Decanum reperio *Henricum Noſe* anno M. CCLXXI. longâ exinde & nuſquam interruptâ ſerie duos & viginti numero. Pontificem inter hos vnum *Adrianum VI.* Archiepiſcopum Biſontinum vnum *Franciſcum Buſleydium:* Epiſcopum etiam vnum *Carolum Maſium* Iprenſem, mox Gandenſem, qui in Decanatu ſucceſſorem habet *Ioannem del Rio.*

Tranſiit tandem Collegiata hæc Eccleſia, anno M. D. LIX. in Cathedralem, adlaborante *Philippo* II. Hiſpaniarum Rege, Pontifice *Paullo IV.*

Verba dabo; quoad ea licuit ex erectione nouorum per *Belgium Episcopatuum* defrustare. ac primò *Antuerpiensem* Ecclesiam eximit à Cameracensium iurisdictione Pontifex: *Ex certâ scientiâ, de fratrum nostrorum consilio, ac de Apostolicæ plenitudine potestatis, ad Dei omnipotentis honorem, & sanctæ ipsius Ecclesiæ auctoritatem*, Antuerpiensem Ecclesiam atque Diœcesim *auctoritate Apostolicâ tenore præsentium perpetuò eximimus, segregamus, diuidimus, & separamus ab omni iurisdictione, potestate, & subiectione*, Archiepiscopi & Capituli Cameracensis, *atque à solutione decimarum, aliorumq; iurium*, Archiepiscopo & Capitulo *ratione iurisdictionis, subiectionis, & legis Diœcesanæ & Metropolitæ debitorum*. Firmat deinde *Cathedralem* Ecclesiam, & quidquid hanc tangit. ac è veteri & *Sedi Apostolicæ* consuetâ formulâ, Antuerpiense oppidum in ciuitatem erigit: Ecclesiamq. *B. Virginis Collegiatam* in *Cathedralem*. Pōtificia verba sunt: *In Cathedralem, consilio & potestate & auctoritate & tenore præmissis, erigimus*. ac in eâ Episcopalem dignitatem, cum sede Episcopali *aliisq; Cathedralium Ecclesiarum insignijs, honoribusq; & priuilegijs, quibus ceteræ Cathedrales Ecclesiæ de iure vel consuetudine vtuntur, vel vti poterunt, similiter erigimus, & instituimus*. Antuerpiensi demum in Cathedralem erectæ, assignat *territorium septem oppidorū cum pagis interiacētibus* (qui sunt ad CXLIV.

quos

DIŒCESIS EPISCOPATVS ANTVERPIENSIS.
Scala miliarium Brabant.
ORIENS.
SEPTENTRIO.
FLANDRIÆ PARS.
Eel
Corsendonck
De cleyn Nethe flu.
De groote Nethe flu.
Tieſtelt
Rillaer
Samel
Weſterloo
Tongerloo
Out Turnhout
Loon opt ſant
Sprang
Beſoyen
Capelle
Waeſbeeck
Sgrauen moer
Ramsdonck
Cartusers
Gierle
Ryle
Poppel
Weelde
Rauels
Turnhout
Groote hout
Tielen
Kaſtel
Ouel
Oelen
Zoerle
Herſelt
AERSCHOT
Dierien
Alfen
Dungen flu.
Gilsen
Baerle
Dungen
Oosterhout
Hauel
Chaem
Marxblais
Vorselaer
Gierle
Lille
Lichtart
Beerſe
Poerle
HERENTALS
Noorderwyc
Morchouen
Meerbeeck
Hulſhout
Balem
Demer flu.
Throon
Herenthout
Boeſch
Ten houte
S. GEERTRVYEN BERG.
BREDA
Teteringen
Ginneken
Meerl
Wortel
Vlimmen
Wecheler ſant
Vorſelaer
Grobbendonc
Heyſt
Itegem
Bouwel
Werchten
Rycke vorſel
Hoochſtraten
Ooſtmal
Pulde
Ouwen
Nylen
Geſtel
Berſel
Nieu clooſter
Galder
Merſel
Minder hout
Meera
Vierſel
Pulder bos
Voorscoten
Molle
Keſſel
Ballar
Haecht
Drummelen
Meede
Ter heyden
Merck flu.
Hage
Rieſbergen
S. Lenart
Suersel
Weſtmal
Santhouen
Maſſehouen
Hoick
Putte
Riemenam
Swaluwe
Moerdyck
Groot Sundert
Cleyn Sundert
Loenhout
Brecht
Schille
Halle
Emmelen
Nasaret
Ander ſtadt
Etten
LIERE
Broechem
Oelegem
S. Catelinen Wauere
SEVEN BERGEN
Ter leur
Sprudel
Woeſt weſel
Op de locht
Int goor
Ranſt
Millegum
Vremde
Muſen
Bochoute
Duffel
Sgreuen weſel
Wommelgem
S. Marten polder
Weſtdoren
Walem
MECHELEN
Hoeue
Braxſchaten
Wynegem
Emmerseel
Borſbeeck
Houe
Waerloos
DEN CLVNDER
Tsant daer buyten
Ruckveen
Nieumoer
Achterbroeck
Schooten
Dueren
Mortsel
Contick
Rumpst
Ouden bos
Capelle
Horſt
S. Willebort
Cantecroy
Eygem
Reet
Leeſt
WILLEMSTADT
Calmpthout
Luythagen
Berchem
Merxem
Artſelaer
Gaſtel
Nieu Gaſtel
Putte
Ekeren
ANTWERPEN
Wilryck
Kiel
De Bruſelsche vaert
Stryen
Finart
Niſpen
Hoeuen
Hoboken
Boom
Willebroeck
Heimiſſen
Niele
DE BLAECK
Roosendael
Tveer
Huybergen
Stabroeck
Wilmerdonc
Oorderen
Oisterweel
Borcht
S. Bernart
Scelle
Eyck
Schelde flu.
S. Philip
Oelkens plaet
PRINCEN LANDT
Woude
Oſſendrecht
Gruyslant
Oordam
S. Maria
Tolhuys
Hoogerheyde
Berendrecht
De Perel
Rupelmonde
Sant vliet
Harle
Woensdrecht
Lillo
Liefkens hoeck
VOORN
Hildernisse
Emaus
Den Doel
Halteren
BERGEN OP ZOOM
Borchvliet
STEENBERGEN
Batsen toren
Polder van Namen
Stadt
Polder
S. Quiryn
Heninge

quos in iconiſmo huius Diœceſeos hîc inſerto videre eſt) *longitudinis quinquaginta ſex, latitudinis triginta millium paſſuum ſimilium.* Hæc Pontifex. Habuit verò Eccleſia Epiſcopos, *I. Philippum Nigrium*, de quo poſſum illud;

Oſtendent terris hunc tantùm fata, neque vltrà
Eſſe ſinent.

II. Franciſcum Sonnium, qui è Siluæducenſi ſede ad hanc venit anno M. D. LXX. deceſſit anno M.D.LXXVI. *III. Læuinum Torrentium* ex Archidiacono & generali Vicario Leodienſis Eccleſiæ, anno M. D. LXXXVII. abiit ad meliora M.D.XCV. de quo liceat illud Maronis: non hæc

Vllo ſe tantùm tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, inuictaq; virtus,

duris aſperiſque infracta rebus! *IV. Guilielmum de Bergis* ex Decano Leodienſi, & primâ nobilitate Belgicâ, anno M. D. XCVIII. abeuntem ad Cameracenſem Archiepiſcopatum anno M.DCI. luximus; mortuum etiam magis, anno M. DCIX.

——*manibus date lilia plenis;*
Purpureos ſpargam flores,

vt momumentum

His ſaltem accumulem donis, & fungar inani,

amico tamen & obſequioſo munere. *V. Ioannem Miræum* anno M. DCIV. ſeruet hunc vrbi DEVS. Surrexit ſub hoc Seminarium Diœceſanum, magnorum ſucceſſuum grande initium; quo illi no-

mine pij omnes debent gratiam, locupletes operam, reliqui votum è meliore vitâ.

Sunt extra ſummam ædem *Parœciæ* quattuor. in quibus nihil admodum habeo quod lectorem mereatur, niſi quis ea volet, quæ è veteri membranâ: dabo.

S. GEORGII. *Nos Decanus & Capitulum Eccleſiæ Collegiatæ* B. MARIÆ *Antuerpienſis, ad ſupplicationem & inſtantiam Burgimagiſtrorum & Legiſlatorum, nec non communitatis oppidi Antuerpienſis, & aliis certis ex cauſis & reſpectibus moti, conceſſimus, quantum in nobis eſt, & de iure poſſumus, quòd in Eccleſiâ Parochiali* S. GEORGII *dicti oppidi, quæ etiam filia ipſius Eccleſiæ* B. MARIÆ *exiſtit, erigatur fons baptiſmalis pro infantibus ipſius parochiæ* S. GEORGII *baptiſandis. anno* M. CCCC. LXXVII. XV. *Maij, Pontificatus Sixti VI. anno* VI.

Fuiſſe ante hanc conceſſionem Parœciam, conceſſionis verba docent: quin & fama eſt vetuſtiſſimum vbi templũ eſſe, ſed fama tantùm. quot ante conceſſionem annis, quis dabit? Reperio tamen in Manuſ. codice anno M. CCCIV. altare ibi DD. Petro & Paulo ſacratum, additumq́ue cœmeteriũ, monumentum nimirum victoriæ diei illius ab Antuerpienſiũ Marchione à Flandris relatæ: ſed & in veteri chartâ, anno M. CCI. fuiſſe hanc Eccleſiam nõ ignobilis eâ ętate pagi. Ego nihil affirmauerim.

S. VVAL-

S. WALBVRGIS proxima priori Ecclesia est: testatur id constitutio Sixti IV. anno VII. & concessionis verba. S. VVALBVRGIS.

Nos Decanus & Capitulum Ecclesiæ Collegiatæ B. MARIÆ *oppidi Antuerpiensis, Cameracensis Diœcesis, ad supplicationem & instantiam Burgimagistrorum, & Legislatorum, & communitatis incolarum, Parochiæ castri oppidi prædicti, aliisq; certis caussis & respectibus moti, consentimus, quantum in nobis est & de iure possumus, quod in Parochiâ Ecclesiæ* S. WALBVRGIS *castri dicti oppidi, quæ filia ipsius Ecclesiæ* B. MARIÆ *existit, erigatur fons baptismalis pro infantibus Parochiæ dictæ Ecclesiæ Castri baptizandis; quódque constituatur ibi cœmeterium pro funeribus ipsius Parochiæ sepeliendis, nisi alibi suam elegerint sepulturam. Actum anno* M.CCCCLXXVIII. I. *Martij.* 1478

Fuisse D. VVALBVRGIS Ecclesiam Parochialem, ante hanc concessionem, clarè docent Pontificia Sixtina verba, quæ habes in ipsâ institutionis formulâ, vbi dicit solitos in hac Ecclesiâ, qui illi præessent, *Nubentium benedictionem impendere, Pœnitētiæ & Eucharistiæ Sacramentum ministrare:* additq; *fuisse admodum graue & damnosum, pro Baptismatis & extremæ Vnctionis Sacramentis, ad matricem Ecclesiam recurrere, & ad illam decedentium pro tempore eorum corpora tumulanda deferre.* Erat proinde ante Pontificiam hanc institutionem, Decaniq. & Capituli concessionem, Parochia:

rochia: ſed quæ careret *Baptiſmatis & extremæ Vnctionis Sacramentis*, & cœmeterio. quæ hoc demum anno conceſſa, conceſſionis verba docent. Quot verò antè luſtris aut ſæculis Parochia fuerit, incertum mihi. Hoc certum, in Burgo templum fuiſſe Arcis areæ ſuperſtructum. Nec dubitare hac de re quiſquam poteſt, qui teſtamentum *D. VVillibrordi* legerit, & in illo hæc verba: *Rhotingus mihi condonauit, vel tradidit Eccleſiam aliquam, quæ eſt conſtructa in Antuerpo caſtello, ſuper fluuio Schalde, in pago Renenſium, cum appendiciis ſuis, villis*, &c. Erat ergo iam Eccleſia *VVillibrordi* tempore ante annum DCCXXXVI. quo ad meliora *VVillibrordum* diſceſſiſſe hiſtoriæ tradunt. Aliquis hîc Eccleſiam hãc gentilitium arbitretur fanum, at erat *Rhotingus* Chriſtianus, & Eccleſiam tradidit, *cum appendiciis ſuis, villis*, teſtamento expreſſis, qui ferè mos Chriſtianorum. & vt fuerit gentilitium, vt primùm tamen ad *VVillibrordum* venit, quis non credat pulsâ gentilitate ad nos tranſiſſe? *VVillibrordum* cogitate, & in hoc animum, calorem, zelum, fidei propagandæ robur & ſtudium, inuictumque aduerſis pectus.

S. IACOBI. S. IACOBI Eccleſiam æui propinquioris fuiſſe nihil addubitem. quo verò anno exſtructa, incertum. quo in Parochiam erecta, inſtitutio Sixti IV. & Conceſſio Decani & Capituli tradit.

Con-

Consentientes quantum in nobis est, & de iure possumus, quòd huiusmodi capella S. IACOBI, *quæ infra limites ipsius Ecclesiæ nostræ Beatæ* MARIÆ, *quæ etiam Parochialis & matrix Ecclesia est, consistit, in Parochialem Ecclesiam aliàs tamen canonicè præhabentem ad hoc potestatem cum insigniis Parochialibus, vt puta fonte Baptismali, extremâ Vnctione, & ceteris Sacramentalibus iuxta confinia per nos & præfatos supplicantes consignata & concordata erigatur. anno* MCCCCLXXVII. III. *Iulij Sixti IV. anno* VII.

S. ANDREAE recentior est: docent id Constitutionis Adriani VI. & Concessionis Decani & Capituli verba. S. ANDREÆ.

Decanus & Capitulum Ecclesiæ B. MARIAE *Antuerpiensis, cupientes diuini cultus augmentum, & votis & desideriis Illust^mæ Dominæ Margaritæ Austriacæ, necnon ciuium & incolarum oppidi Antuerpiensis, satisfacere; consenserunt quantum in ipsis fuit, erigi nouam Ecclesiam Parochialem sub inuocatione S. Andreæ, die* XXIX. *Maij, anno* M. D. XXIX.

Habes in eadem Concessione, fontem Baptismalem & cœmeteriū. Ante tamen Concessionis huius diem, Ecclesiam hîc reperio, cùm è Saxoniâ Augustiniani anno M.D.XIIII. in vrbem hanc venerunt. ante horum aduentum tenebræ mihi.

Hæ quinque vrbe totâ Parœciæ. antè vna D. Matris in solidum, & numeris suis omnibus

absoluta Parœcia fuisse videtur. stetitque ad annum MCCCCLXXI. cùm frequentior grandiorque populus, ac in tredecim regiones, quas *VVijcken* vulgò appellant, ritè discriminatus, Parochum vnum onere leuare suasit, addereque priori quattuor. Sed & principem Ecclesiam in duos Parochos dispertiri placuit: vt non quinque, sed sex censeri debeant. Possent designari plures, & staret singulis suus labor: nunc plurima familiarum millia vnum agnorunt: exsurgat qui faciat.

CAPVT XI.

Virorum Cœnobia, aut loca Religiosa.

LVSTRABO singula, & si quid occurrat litteris aut famâ notum, non omittam.

PRÆMONSRATENSES, tempore inter Religiosos primi, duce D. NORTBERTO sub annum MCXXIIII. in hanc vrbem venerunt. Celebre illâ ætate NORTBERTI per Germaniam orbemque vniuersum nomen. qui Adamiticam Tanchelini hæresim, per vicina vrbi loca sæuientem, validè repressit, vesanis impudentiæ illius ardoribus restinctis. ob quam rem, benè, & è voto Antuerpiensium peractam, areâ, domo, temploque donatus. liquidò hoc litteræ docent.

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Ego Hil-

Hildolphus Præpositus S. Michaëlis in Antuerpiâ, tam futuris quàm præsentibus in perpetuum. Qualiter præfata Ecclesia nostra ad vsus Canonicorum Præmonstratensis Ordinis trãsierit, & quâ de caussâ assensus Capituli nostri eis datus fuerit, præsentis scripti attestatione notificamus. Cùm in diebus nostris quidam hæreticus Tanchelinus nomine in partibus nostris aduenisset, & venenoso sermone à fide & à Sacramentis Ecclesiæ plurimos auertisset; hac de caussâ vt illa hæresis, quæ prouinciam nostram occupauerat, funditus extingueretur, consilio Domini Burchardi Episcopi, & totius populi, & assensu Capituli nostri, Dominum Nortbertum, virum nostris temporibus spectabilis religionis, accersiri curauimus; eique ac suis Fratribus Regulam beati Augustini seruantibus, suamque institutionem exsequentibus, supradictam Ecclesiam cum capellis in eius cœmeterio fundatis, & tribus curtilibus & iugero terræ eidem cœmeterio adiacentibus, cum quattuor præbendis, per manus memorati Episcopi tradidimus; circumspectione vigiles, dignéque perpendentes, quòd eorum saginaremur orationibus, & bonis spiritualibus, si eos sustentaremus beneficijs temporalibus. Nos verò priùs numero duodecim, numerum nostrum in octo terminauimus præbendis, & cum his & Præpositurę nostræ integritatem in Ecclesiam beatæ Mariæ transtulimus. Ceteras verò quattuor præbendas, per omnia eis consimiliter participantes, proprio nostro arbitrio dedimus. Excepto quòd

allodia & mancipia, quæ vsque ad hæc tempora Ecclesia illa possederat, in nostros singulariter vsus segregauimus. Baptismus verò celeberrimi temporis, videlicet Pascha & Pentecostes, in Ecclesiâ illâ obseruabitur; reliquo autem tempore Parochianus noster baptizandis prouidebit. Infirmos autem visitare & communicare, oleoq; inungere, confessiones audire, mortuos sepelire, omnibus hæc ab eis quærentibus liberè concessimus. Vt autem tam præclaræ beneficentiæ fœdus inuiolatum, & inter nos & ipsos semper permaneat, hoc definitum est, vt quodcumque munus, infirmus, & moriens parochianus, siue in terrâ, siue in aliâ substantiâ cuiuis Ecclesiæ aliquid obtulerit, aut pro se offerri instituerit, per medium diuidatur. Quod verò alienus sanus aut infirmus, aut parochianus incolumis dederit, Ecclesia, cui hoc datum fuerit, absque partitione possideat. Ipsæ verò Ecclesiæ sedulâ omnium exactione inuicem iuges sibi debebunt fraternæ charitatis orationes, in omnibus necessitatibus sese supportantes. Pro commemoratione verò suæ libertatis vtraque Ecclesia persoluet Cameracensi Præsuli aureum nummum Antuerpiensis monetæ & ponderis, singulis annis in festo S. Lucæ. Vt autem hæc rata & inconuulsa permaneant, sigilli nostri impressione, & testium subscriptione, qui interfuerint, & hoc donum dederint, annotari curauimus. Ego Hildolphus Præpositus S. Mariæ, Anselmus Canonicus, Bernardus Canonicus, Giselbertus Porcus, Raduardus Canonicus, Ouo Canonicus,

Ra-

Raduardus ſcriptor, Ragerus Canonicus, Hildeuuinus Parochianus. Actum autem eſt hoc anno Verbi incarnati MCXXIV. *Indictione ſecundâ, Epactâ tertiâ.*

Dos ergo prima debetur Canonicis anno M.CXXIIII. altera Duci anno MCCXI. Senatus etiam non pauca contulit.

Sepulta in hoc templo anno MCCCCLXV. *Iſabella Borbonia Caroli Pugnacis* vxor, vbi ante gradus principis altaris mauſoleum habet.

DOMINICANI à Senatu populoque in hãc vrbem Argẽtinâ euocati. Dabo euocatorias litteras, veterem ac nonniſi Antuerpienſem pietatem ſpirãtes.

Religioſis viris & diſcretis, honorandis, Priori Prouinciali Fratrum Prædicatorum Teutoniæ, & Fratribus diffinitoribus Capituli Prouincialis apud Argentinam, Scabini & communitas Antuerpienſis, Cameracenſis Diœceſis, ſalutem & ſinceram in Domino charitatem. Quamuis mundanis pulueribus obfuſcati comparatione felicitatis ſpiritualis multarum Ciuitatum, quibus in populo & aliis tẽporalibus termini noſtri ſuperabundant; noſtram neceſſitatem vobis inuitamur exponere. Cùm itaque ſecundùm præſentem ſtatum, miniſterium veſtrum ſanctæ Dei Eccleſiæ comprobetur perneceſſarium, & nos hucuſque conſolatione veſtrâ (quod cum dolore proferre poſſumus) caruerimus, niſi in quantum B. Fratres veſtri domus Louanienſis, vel alij remotiores nos duxerint

visitare, omni deuotionis affectu vestram propulsantes exoramus charitatem, quatenus nobis & nostris compatiamini, & collegium Fratrum vestrorum Antuerpiam destinari faciatis. Hos enim ipsos affectu sincero, & dilectione stabili pertractare compromittimus: firmam tenentes fiduciam, quòd, cùm Dominus benedixerit domui Ægypti propter introitum Ioseph, & domui Laban propter Iacob, benedictionis diuinæ munus ad introitum eorumdem consequemur. Datum in Inuentione S. Stephani, anno MCCXLIII.

Hæc Antuerpienses. sunt in eamdem sententiam Brabantiæ Ducis & Cameracensis Archiepiscopi. quæ quia longum recensere, prioribus insisto. Designata aduentantibus à Senatu domus, areaque perampla: & retinet hodieque vicus nomen, vulgò *Preeck-heer straet*. Transierunt post hæc, veteri relictâ domo, in eam quam etiamnum inhabitant, liberalitate *Henrici III.* Brabantiæ & Lotharingiæ Ducis, anno MCCLVI. vbi etiam templum ædificarunt. Fama tenet *Albertum Magnum* Ratisbonẽsem Episcopum anno MCCLXXI. sacrasse. cuius cùm angustiis excluderetur populus, placuit priore euerso, aliud à fundamento augustius, in eam quam videmus molem erigere, anno MDXLVII. audaci per omnia, raro, visendoque opere. Habes in hac æde, prioris, in campanâ, monumentum, hac inscriptione:

Tẽporibus clango certis, & funera plãgo. anno 1253.

PRIO-

PRIORATVS S. SALVATORIS, Cisterciensis Ordinis, vulgò *Petri Potz*; munificentiâ *Petri Potz*, patricij Antuerpiensis, coniugisque illius *Mariæ Terrebrots*, exstrui cœptus anno MCCCXXXIII. & ad optatum aliquando finem eorumdem benignitate anno MCCCCXLVII. deductus, annuoque censu, qui duodecim religiosis alendis satis esset, dotatus.

FRANCISCANI cœperũt anno MCCCCLXVII. locum Senatus dedit. donationem Philippus Brabantiæ Dux diplomate probauit.

PHILIPPVS *Dei gratiâ Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, & Limburgiæ; Comes Flandriæ, Arthesij, Burgundiæ, Palatinatus, Hannoniæ, Hollandiæ, Zeelandiæ, Namurci, Marchioq; sacri Imperij, Dominus Frisiæ, de Salinis ac de Mechliniâ. Vniuersis præsentes litteras inspecturis salutem in eo qui est omnium vera salus. Cùm inter alios Fratrum ordines Regulares, quos per diuersos Patres, pro perfectione vel eminentiâ vitæ Christianæ ab exordio militantis Ecclesiæ introductos esse conspicimus, sacro Apostolico ordini ab eximiæ sanctitatis Patre beato Frãcisco diuinâ inspiratione, vt piè credimus, Fratribus ac discipulis suis tradito (quo præditi, tamquam abiectis auro & argento, & reliquis omnibus auaritiæ & cupiditatis huius mundi illecebris, quibus qui tamquam Mammonæ inseruiunt, Deum odio habere co-*

guntur,

guntur, ab earumdem illecebrarum imperiis in sanctam libertatem euasi velut paratissima & expeditissima mancipia, spretis omnibus soli Deo poterunt adhærere) tamquam Ordini acceptissimo Deo, & pro dilatatione & ampliatione sanctitatis militantis Ecclesiæ specialissimam in animo nostro commendationis sedem parauerimus; perindéque eos quos videmus se ex corde non ficto ad eiusdem Ordinis strictam obseruantiam mancipare, magnâ & indefessâ cogimur charitate complecti; & libenter ea quæ ad fomentum & incrementum eiusdem obseruantiæ operari posse conspicimus, omni sollicitudine promouere; offendiculaque & aduersus prosperum successum eiusdem obseruantiæ militantia, quantũ in nobis est, longiùs relegare. Sanè cũ didicerimus nouiter dilectos & fideles nostros Burgimagistros, Scabinos & Consules oppidi nostri Antuerpiensis, ad prædicti sacri Ordinis obseruantiam promouendam charitate accensos, Fratribus eiusdem Ordinis quos viderũt ad illibatam, quantum humana infirmitas diuino afflante adiutorio cõcessit, se velle in eadem Ordinis obseruantiâ, absque voluntariâ & irrationabili dispensatione, vnanimiter cõtinere, commodasse certam quantitatem terræ in loco qui nunc communi nomine Mons omniũ Sanctorum vocatur; super quã quibusdam viris deuotis hoc procurantibus, & alijs manum charitatis & deuotæ liberalitatis ad hoc porrigentibus, ædificium satis conueniens tam pro diuino seruitio quàm pro receptatione dictorum Fra-

Fratrum erigere & fabricare inceperint: ne tam ſancto propoſito & initio deeſſet auctoritas Principalis, placuit id quod ex deuotionibus ſubditorum ſic eſt inceptum, auctoritate noſtrâ omni modo, tamquam ab initio manum appoſuiſſemus, ratum & gratum habere; & perinde noſipſos tenore præſentium eiuſdem monaſterij declarare & conſtituere Archifundatores. Idq́ꝫ ex nunc fundatum eſſe, & inanteà ad reuerentiam & honorem Dei, & Beati Andreæ Apoſtoli, & Patroni noſtri per nos ſpeciali deuotione electi, nec non dicti veſtri Patris Franciſci vitæ Apoſtolicæ ſectatoris, complendum & perficiendum; & ſub eorumdem Patronorum, & præcipuè dicti B. Andreæ Apoſtoli titulo perpetuis futuris temporibus recolendum. Rogantes inſtantiùs Reuerendum in Chriſto Patrem Dominum Cameracenſem Epiſcopum, quatenus Eccleſiam ipſam & altare maius, & alia principalia ædificia, quæ cõſecrari conuenit, ad honorem dictorum Patronorum, & præcipuè B. Andreæ Apoſtoli, necnon minora altaria, & eius alia loca partialia per Dei gratiam & deuotorum hominum charitatem perficienda, ipſiſq́ꝫ accommodata & commodanda, quæ congruum fuerit dedicare ad honorem Dei & aliorum Sanctorum, iuxta deuotionem eorum qui eleemoſynas ſuas ad hoc contulerint, per ſe dedicare velit & conſecrare, aut per alium dedicari ordinet & conſecrari. Placuit nobis inſuper ex nunc Fratres omnes & ſingulos, qui in dicto monaſterio poſt conſecrationem

huiusmodi iuxta dictam Regulæ obseruantiam, sunt sanctam & religiosam vitam acturi, in nostrâ protectione & saluigardiâ speciali recipere, promittentes pro nobis & heredibus nostris, eos & eorum quemlibet quamdiu in Ordinis obseruantiâ perseuerauerint, quantum in nobis est, tueri & defendere, aduersus omnes qui eosdem nunc vel inanter quibuslibet persecutionibus vel iniuriis turbare sategerint, vel molestare. Sub pœnâ indignationis nostræ, & vltionis consonæ rationi, secundùm mensuram & qualitatem delicti, omnibus subditis nostris cuiuscumque status aut conditionis extiterint, districtiùs inhibentes, ne dictis Fratribus quamcumque molestiam aut iniuriam, verbis aut factis, quomodolibet inferre aut irrogare præsumant. Præcipuè antedictis Burgimagistris, Scabinis, & Consulibus, necnon receptoribus principalibus, & aliis quibuslibet eiusdem villæ obuetiones recipientibus, aut recepturis districtiùs inhibentes, ne de esculentis & poculentis quæ paucis diebus consumuntur, & quæ eisdem Fratribus à deuotis & fidelibus ob amorem Dei in puram eleemosynam conferentur, præsumant ausu temerario, quidquam Gabellæ, Impositionis, Talliæ, Maletotæ vel Aßisiæ titulo exigere, petere, capere, vel extorquere; sed potiùs obmittant penitus aurum & argentum exigere ab eis qui nec id habent, nec in communi, nec in priuato licitum est habere. Et prætereà mandantes & præcipientes omnibus officialibus nostris præsentibus, atque futuris, quatenus eosdem ab omni iniu-

iniuriâ, molestiâ & persecutione tamquam præcipuè Dei famulos tueantur atque defendant; aduersus omnes qui ipsis huiusmodi iniurias, molestias, aut persecutiones inferre molientur. quósque, si qui fuerint, tamquam hostes & aduersarios seruorum Dei, meritis pœnis & vltionibus, omni dißimulatione postpositâ, curent afficere. nec in hoc vnus alium præstolari, nec etiam à nobis aliud exspectare mandatum; quoniam ita ob singularem deuotionem, quam habemus ad veram & illibatam dicti Ordinis regulam, & odium transgreßionis eiusdem, necnon ad reuerentiam & honorem Dei, Beatorumq́ Andreæ Apostoli & Patris Francisci Apostolicæ vitæ præcipui sectatoris, placet, ex certâ nostrâ scientiâ & auctoritate principali sine contradictione fieri volumus cum effectu.

CARMELITÆ anno MCCCCLXXXV. locum ædificando delegerunt; fauentibus impensè Maximiliano Romanorum Rege, & Philippo Brabantiæ Duce. Docent hoc Pontificiæ litteræ.

INNOCENTIVS SERVVS SERVORVM DEI, *dilecto filio nobili viro Maximiliano Archiduci Austriæ salutem & Apostolicam benedictionem. Eximiæ deuotionis affectus, & probatæ fidei constantia, quibus in nostro & Apostolicæ Sedis conspectu clarere dignosceris non indignè merentur, vt votis tuis illis præsertim quæ diuini cultus augmentũ, ac animarum salutem, ac Religionis propagationem spectant, quãtum cum Deo*

possumus, fauorabiliter annuamus. Sanè pro parte tuâ nobis nuper exhibita petitio continebat: Quòd tu qui oppidum Antuerpiense Cameracensis Diœcesis, tuo temporali dominio subiectũ, & illius incolas speciali dilectione prosequeris, & cupis nõ solùm prospero & felici regimini ipsorum in iis quæ ad tuum temporale dominium huiusmodi pertinent prouidere, sed etiam quantum in te est, pro salute animarum earumdem te vtiliter & salubriter exercere; non demeritò sperans, quòd si Professores Ordinis gloriosissimæ Dei genitricis semperq; Virginis MARIÆ *de monte Carmeli haberent in dicto oppido aliquam domum, pro vnius Prioris & aliquorum Fratrum dicti Ordinis vsu & habitatione, incolæ præfati, qui ad Ordinem ipsum & illius Professores singularem gerunt deuotionis affectum, ex Prioris & Fratrum pro tempore in dictâ domo degentium exemplari vitâ, ac diuinorum deuotâ & assiduâ celebratione, prædicationibus verbi Dei, audientiâ confessionum, & exhortationibus ad benè & laudabiliter viuendum, vberiores fructus pro suarum salute animarum in dies reportarent, ac meritis & intercessione eiusdem Virginis* MARIÆ *consequerentur præmia felicitatis æternæ; summopere desiderans de bonis tibi à Deo collatis vnam domum pro vsu & habitatione Fratrum prædictorum in eodem oppido construi & ædificari facere, si tibi ad id eiusdem Sedis auctoritas suffragetur. Quare pro parte tuâ nobis fuit humiliter supplicatum, vt tibi in dicto oppido in aliquo loco ad*

ad id conuenienti & honesto, domum prædictam cum Ecclesiâ, campanili humili, campanâ, cœmeterio, refectorio, dormitorio, claustro, hortis, hortalitiis, & aliis necessariis officinis construi & ædificari faciendi, ac dilectis filiis Generali dicti Ordinis, necnon Prouinciali Prouinciæ Allemaniæ Inferioris in quâ ipsum oppidum consistit, Prioribus quoque & Fratribus Ordinis eiusdem illam pro eorum vsu & habitatione recipiendi, & perpetuò inhabitandi licentiam concedere, aliásque in præmissis opportunè prouidere de benignitate Apostolicâ dignaremur. Nos igitur qui diuini cultus augmentum, & Religionis propagationem, animarúmque salutem supremis desideramus affectibus, tuum in hac parte pium & laudabile propositum plurimùm in Domino commendantes, huiusmodi supplicationibus inclinati, tibi domum prædictam in aliquo loco dicti oppidi ad hoc conuenienti & honesto, cum Ecclesiâ, campanili humili, campanâ, cœmeterio, refectorio, dormitorio, claustro, hortis, hortalitiis, & aliis necessariis officinis, pro perpetuo vsu & habitatione Fratrum prædictorum, Ordinarij loci licẽtiâ petitâ, licet forsan non obtentâ, sine tamen alicuius præiudicio, construi & ædificari faciendi, ac Generali necnon Prouinciali, Prioribus, & Fratribus prædictis illam recipiendi, & perpetuò inhabitandi, auctoritate Apostolicâ, tenore præsentium, licentiam elargimur. Iure tamen Parochialis, & Beatæ MARIÆ *Ecclesiarum oppidi prædicti, & cuiuslibet alterius semper saluo in om-*

omnibus. Nos enim dictæ domui, postquam sic constructa fuerit vt præfertur, ac Prioribus & Fratribus, qui illam pro tempore inhabitabunt, vt omnibus & singulis priuilegiis, fauoribus, concessionibus, & indultis quibus aliæ domus Fratrum dicti Ordinis & illarum Priores & Fratres in genere potiuntur, & gaudent, ac vti & potiri ac gaudere poterant, quomodolibet in futurum vti, potiri, & gaudere liberè & licitè valeant, auctoritate præfatâ, earumdem tenore præsentium de specialis dono gratiæ indulgemus. Non obstantibus felicis recordationis Bonifacij Papæ VIII. prædecessoris nostri, prohibente ne Ordinis Mendicantium Professores nouas domos ad inhabitandum recipere præsumant, absque Sedis prædictæ licentiâ speciali, de prohibitione huiusmodi plenam & expressam mentionem faciente, & aliis constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, statutis quoque & consuetudinibus dicti Ordinis iuramento, confirmatione Apostolicâ vel quauis firmitate aliâ roboratis, ceterisq; in contrarium facientibus vel obstantibus quibuscumque. Nulli ergò liceat omnino hãc paginam nostræ elargitionis & concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Apostolorum eius Petri ac Paulli nouerit se incursurum. Datum Romæ apud Sanctũ Petrum, anno incarnationis Dominicæ millesimo, quadringentesimo, octuagesimoquinto, XI. Kal. Ianuarij, Pontificatus nostri anno secundo.

Cœno-

Cœnobium auguſtum eſt, ſtructura firma, chorus templi altus & illuſtris; & ſuperioribus his annis adiecta ingenti auſu, felici ſucceſſu, non modica pars. Sunt qui velint Carmelitas vrbem ingreſſos anno MCCCCV. priuatis tamen ædibus ſe continuiſſe in annum MCCCCLXXXV.

BOGARDI texendo vitam tolerabant. hos primùm vrbem ingreſſos reperio anno MCCXXVIII. auſpiciis D. Beggæ, Pipini primi, Brabantiæ Ducis, filiæ, ſororis D. Gertrudis. ac primò, nullis certis legibus, ſolo caritatis vinculo annis LXII. modeſtè ſe continuerunt. anno deinde MCCXC. tertiam D. Franciſci Regulam profeſſi, Fratrum de pœnitentiâ nomen ſortiti, magnis à Brabantiæ Ducibus Ioanne II. & III. exactionum temporalium, & à variis Pontificibus, Ioanne XXII. Clemente V. Vrbano V. ſpiritualibus prærogatiuis donati. locum tandem habitationi, priore commodiorem, anno MCCCXLVI. ære ſuo pararunt, inſigniq́ue poſteà acceſſione, priuatâ induſtriâ, locupletarunt, anno MCCCCLV. cumq́ue in eam diem texendo vitam ſinguli toleraſſent, prudenti conſilio, reliquam Religioſorum conſuetudinem imitati, in communi viuere cœperũt anno MCCCCLV. quin & monaſticã profeſſos reperio anno MCCCCLXVIII. eoq́ue res proceſſit, vt textrinâ relictâ ſolis diuinis vacarent.

AVGV-

AVGVSTINIANI olim fuerunt, & venerãt in hanc vrbem anno MDXIIII. Congregationis Saxonicæ, non postremi famâ, numero; cessit deinde anno MDXXIX. non ignobile templum locúsque parœciæ S. Andreæ, permanetque in hanc diem. Anno demum MDCVII. eiusdem instituti, ex normâ nimirum D. Augustini, nullo tamen cum prioribus fraternitatis aut capitis nexu, domum à Senatu impetrarunt.

ALEXIANI. tenue principium. sparsi primùm habitarunt, anno MCCC. aucti pòst numero & opibus, collecti in vnum, propiorem religioni vitam duxerunt. Principium illis ab Henrico Suijdermanno Germano, qui anno MCCCXLV. fundum & domum dedit. ac tandem D. Augustini Regulam secuti, sacratiori se religionis voto ligarunt anno MCCCCLXI. demum domum struxerunt insigni opere, priore longè augustiorem, anno MDXLVI.

CAPPVCINI vltimi in hanc vrbem è Galliâ venerunt anno MDLXXXV. hortatu Alexandri Farnesij, Parmæ ac Placentiæ Ducis. Redierunt paullò pòst ad suos; rursusque eiusdem Principis euocatione in Belgium, inde Antuerpiam, anno MDLXXXVII. acceptiq. perhumaniter à Reuerendissimo Antuerpiensium Episcopo Læuino Torrentio, Senatu, Populoque, cœnobium Catholici Regis munificentissimis impendiis struxerunt. reli-

reliqua priuatorum benignitas adiecit, quâ vnâ viuunt, extremam paupertatem professi.

PATRES SOCIETATIS IESV anno MDLXII. vrbem ingressi, firmandi aliquando domicilij initia posuerunt. & primùm duo fuerunt, plures exinde accesserunt; cùm impares oneri, pauci illi laboribus succumberent. anno demum MDLXXIV. paucorum, ac in primis D. Frias Hispani, liberalitate, empta domus, templumq́. non totis mensibus sex exstructum. Iuuentus deinde anno MDLXXV. moribus ac bonis litteris institui cœpta: triennium ea institutio stetit: successerunt turbæ, & ciuilia hæc bella; inter quæ sæuo iactati turbine, & ingentis naufragij pars non postrema, passi quod assolent qui enauigarunt tabulâ. Septem annos tenuerunt hi fluctus Belgium, donec positis illis, cum ipsâ Republicâ Rempublicam ingressi anno MDLXXXV. auspicatam feliciter olim iuuentutis institutionem, reliquaque Societatis munia, maioribus quàm antè animis, fecundioribusque successibus aggressi. Cumque scholarum angustiis iuuentus excluderetur, præprouidâ munificâque Senatus largitione, augusta amplaque domus anno MDCVIII. accessit. Creuit hîc iuuentus, maximè cùm humanitatis studiis, Theologiæ moralis, Scripturarumque sacrarum, ac Controuersiarum prælectiones additæ.

Oo CA-

CAPVT XII.

Feminarum Cœnobia aut loca ſacra.

VARII hîc illarum cœtus, rarâ morum integritate. & ſunt *Antuerpienſes* ad ſacrum hoc vitæ genus & caſtimoniam pronæ. nec mœnibus his contentæ, vicina repleuere oppida: & ſicubi ſanctior locus monaſticaque ſeuerior diſciplina, *Antuerpienſes* reperias. Sunt in

HOSPITALI magno, quæ ægrorum curam gerunt. Huius initia obſcura; in peruetuſto membranaceo codice hæc habes: *Anno Domini* MCCXXXVIII. *Calendis Maij, in feſto SS. Philippi & Iacobi tranſlatum eſt Hoſpitale Antuerpienſe ab atrio Beatæ* MARIÆ, *vbi priùs fuerat ædificatum extra oppidum, in campum vbi nunc in honore Beatæ* MARIÆ *Virginis eſt ædificatum*. Creuit variorum opibus. Primus dotauit *Guilielmus Noſe*, agris in Borsbeke anno MCCXXXII. annuente *Henrico* Brabantiæ Duce. Secundus *Ludouicus Berthout*, Mechliniæ Dominus, agris in Mortſele anno MCCLIV. Tertius *Arnoldus de Louanio* Bredæ Dominus, agris in Berendonck, in Micke, in Eeckeren, anno MCCLXXX. Quartus *Hēricus vā VVilre* Bergizomij Dominus, agris in Weſele, anno MCCXCV. Sepulturæ ius conceſſum his reperio anno MCCXXXVII.

Sunt

Sunt quæ operam ſuam omnem leproſis impendunt, vulgò TER SIECKEREN. Extra vrbis pomeria primæ fuerunt, anno MCCXXXVI. vrbem demum ingreſſæ anno MDLXXVIII. cùm latè fortuitus ſæuiens ignis priorem locum æquaſſet ſolo.

NONNÆ, è Zuytbeuerlandiæ Monaſterio, ad hanc vrbem, Capituli & Senatus litteris euocatæ, anno MCCLXXIX. domum extra vrbis mœnia ſtruxerunt anno MCCLXXX. nomen huic vallis *S. Margaritæ.* paſſæ deinde anno MDXLII. à *Martino Roſſemio,* ferro & igne, quæ militiæ illius furor permiſerat, tranſierunt in vrbem anno MDXLIV. locumque perexiguum, templumq. à *Petro Tack* Antuerpienſi ciue anno M. D. ædificatum impetrarunt.

ALBÆ SORORES, dicunt ſe anno MCCCXII. huc veniſſe, Ordinis pœnitentium *S. Mariæ Magdalenæ.* de quibus hæc in veteri membranâ: *Cùm Ioannes Brabantiæ Dux viro religioſo Gerardo poteſtatem facit per Belgium eleemoſynas colligendi, in commodum domus ſuæ de nouo in honore S. Crucis fundatæ, vbi opera ſunt caritatis, vtpote de peccatricibus iuſtæ mulieres, ac bonæ, ac Deo deuotæ efficiuntur.* nec ſolis hîc lapſis locus, ſed quòd illis locus, quibus alibi negatus.

FACONTINAE. *Falco de Lampage,* ſub an-

num MCCCL. hoſpitale hoc loco inſtituit. à cuius obitu abierunt ad Regium fiſcum, quæcumque viuus poſſederat: etiam hic locus. Emit hunc à Præfecto ærario *Ioannes van VVitham* anno MCCCLIV. & ab hoc aut heredibus, virgines illæ, quæ priorem aliquando ſub *Falcone* locum incoluerant, annuente *Ioanne* Cameracenſi Epiſcopo ſub annum MCCCCXXI. qui etiam loco nomen dedit: **Onse L. Vrouwen dael in Valckenbroeck**. à quo impetrarunt vt in regulam tranſirent Sanctimonialium *Vallis S. Barbaræ in Theniſmonte*.

TERTIARIAE cœperunt à liberalitate *Henrici Soudermanni* Germani, qui domum emit, dedit, anno MCCCL. Sed non niſi domum. In medio namque magnarum cogitationum, naufragium mari paſſus, periit. perſtiterunt tamen Virgines, priuatâque induſtriâ variorumque eleemoſynis vitam tolerarunt. tertiã *D. Franciſci* regulam profeſſæ anno MCCCCLIV. Pio II. Pontifice Maximo.

NIGRAE SORORES. ſub annum MCCCLXXI. paucæ primùm viduæ in agro Brabantino cœperunt: curam ægris impenderunt, nullum inualetudinis genus auerſatæ. ac nullis aliquãdo legibus, pòſt *D. Auguſtini* regulam profeſſæ, anno MDVI. aſſentiẽte Iulio II. Locum multorum munificentiâ æreque ſuo pararunt anno MDXXI. nomenque loco indiderunt *Montis Caluariæ*.

CLA-

CLARISSAE, *S. Claram* ſecutæ, Ordinis *D.Franciſci.* Inſtituit *Iſabella* Luſitanica, *Philippo* Brabantiæ Duci matrimonio iuncta, ſalutis anno MCCCCLV. abſoluta ſtructura Monaſterij ac templi annis ſex.

D. Auguſtini regulam ſecutæ, quæ in monaſterium *D. Annæ* dicatum, vulgò LVYTHAGEN, extra mœnia olim, nunc intra illa receptæ. Conditor Illuſtris vir *D. de Ranſt* Ciuitatis Marchio; qui Maximiliani exercitus ductor, cùm feliciter contra Flandros die *D. Gregorio* ſacro pugnaſſet, duodecim hîc virginibus locum parauit, annuo cenſu dotauit. nobilis hîc olim locus ſterilitati auertendæ. *Anno* 1496.

ANNVNTIATAE, anno ſuperiore Louanio huc venerunt. prima inſtitutio è Galliâ. diffuſæ dehinc per Belgium, Brugas, Louanium, Betuniam, Niuellas demum & *Antuerpiam* traductæ. & nunc hîc ſunt. priuatorum beneficentiâ, Senatuſque ante omnes, ædes locumque pararunt.

BEGINAS ad ſacratos hos Ordines refero, animo religionem profeſſas, quam & æmulantur, nullo tamen perpetuo arctioris vinculi voto. templũ his domosq. extra vrbem exſtrui cœptas inuenio in Sion, anno MCCCCLX. incẽdio poſt hæc, quidquid magnis impendiis ſteterat, abſum-

ptum anno MCCCCXCIV. ac tandem funditus ſacra profanaque euerſa anno MDXLII. ac demum in vrbem traductas.

CAPVT XIII.

Hoſpitalia. Pauperum receptacula.

ALIA ab aliis condita reperio. & prout quemq. pietas aut beneficentia traxit, in varios vſus deſtinata; omnia tamen egenis ſubſidium. Cura horum, Eleemoſynariorum fidei ferè commiſſa, quorum ſeriâ ſollicitudine res adminiſtrantur.

Inde hoogh-ſtraet. S. IVLIANI hoſpitale. falluntur qui ante annos mille ſtetiſſe volunt: exſtructum reperio anno MCCCIII. Peregrinis quaquà venientibus in biduum hîc domus eſt, & benignè habentur. ac ne diuina deſint, adiunctum ſacellum, & in eo diurnum ſacrum. ita corpori & animo largiter proſpectum.

Inde Roy-ſtraet. INFIRMARIA. nomen hoc, loco eſt. nullus auctor inſcribitur. fuiſſe ante annos CCC. fama tenet, & conſtans fama. ſtetit olim in vico *Claddorp*; mutauit deinde ſedem anno MDXLV. Sunt in hac feminæ ſedecim, & horti domuſque legati hoc fine.

Inde Kerck-hof-ſtraet. D. VIRGINIS. conditor *Henricus Souderman* Germanus anno MCCCXL. multa huius viri ger-

manæ

manæ in hac Republicâ pietatis veſtigia. duodecim feminis, ætate aut valetudine fractis, domicilium hîc eſt; adiuncta ancilla, quæ ætatem morbóſve leuet.

CÆRVLEI FRATRES. memorant exſtructum anno MCCCLXVI. multorum hîc munificentia claruit. viris duodecim ſenio & inualetudine laborantibus, ancilla in ſubſidium ætati & ægritudini data. Inde Breede-straet.

S. ANNAE. auctorem narrant *Balduinum de Riddere* cum vxore *Elizabethâ Hays*. pulchra in coniugibus largitatis æmulatio. imitentur plures. vndecim hîc mulierculis & ſubſidiariæ ancillæ receptaculum cōceſſum anno MCCCCXII. annexum habet ſacellum. Inde Corte nieu straet.

S. IACOBI. æuum huius & auctores vidi lapidi inſculptos. *Nicolaus de Herde, Guilielmus de Molener, Cornelius Lemſens, Ioānes Melus, Ioannes van VVoude, Guilielmus Ottens*, anno MCCCCLIV. collato ære poſteritati ſacrarunt. Quotquot D. Iacobi petunt limina, aut ſoluti voto reduces, hoſpitij hîc iura reperiunt. Magna olim concurſatio parentum æuo, cùm & pietas in Diuos ardorque maior: & aberat hæreſis, ridere & perdere, gelidamque ſuffundere piæ huic flammæ edocta. Inde Keyser-straet.

GERARDI BAERT. conditoris nomen præfert. By de Calck-brugge.

fert. ſex viris ætate aut laboribus fractis ſacerdotem vnum præeſſe voluit anno MCCCCLXX.

Opde Fæques rupe. IOANNIS VAN BIEST. auctorem nomen narrat; anno MDIV. mulierculis ſedecim ancillam adiunxit, abeuntis ſolamen ætatis. mille è voto meo Bieſtios è mercatorum cœtu; neq.enim eunt hæ negotiationes omnes ſine rugâ aut maculâ.

By de Venus-ſtraet. SACELLVM GRATIÆ. rara ſemper maiorum pietas. atque ô lubeat, aut non pudeat ſequi! præiuit *Antonius Ruelli* anno MDV. duodecim viris, ſacerdotem vnum qui ſacris indies operaretur, præfecit. imitare qui potes. nam quis non veſtrûm fenerario puluere ſi non intectus, inſperſus tamen ſuâ aut alterius manu, alienum redolet?

In S. Rochus-ſtraet. PVPILLARIS DOMVS EXPOSITITIIS DICATA. quorum in magno populo, & frequenti viciniâ, magnus numerus, & iam CXXC. numerant. auctores habet Eleemoſynarios vrbis anno MDXXXII. nobile opus, & quod nomen in Principe mereatur. educantur, &, vt primùm per ætatem licet, edocentur, prout cuiuſque ingenium tulerit. additurque lectio & ſcriptio, ne quidquam ad honeſtam educationem vitæque reliquum deſit:

In S. Rochus-ſtraet. FATVA DOMVS. aberrantibus ab homine ſuo, quales in magnâ Republicâ, ingenti viciniâ, numquam deeſſe poſſunt, locus hic ab Eleemoſy-

moſynariis datus. & reſpondet operi fructus.

IN VICINIA S. GEORGII. *Eliſabetha Goudtſvlieden*, mortuo marito anno MDXLV. *Ioanne Gottenſys*, pietate, & in pauperes munificentiâ inſignis, ſex mulieribus locum tribuit. Quantæ hîc viduæ ſub opibus tamquam onere fatiſcentes, maiora poſſent? velint. & mentem hanc iniiciat qui poteſt Deus. *By S. Joris Kercken*

VIRGINVM DOMVS. varium opus, multiplex, nec minùs rarum; & fortunatiſſimi euentus. *Ioannes vander Meeren* anno MDLII. inſtituit. Virgines hîc erudiuntur, quas egeſtas paternâ excluſit domo, aut matrum pudor. quæ vbi adoleuerint, è pupillari in hanc traductæ, quidquid in virgine deſiderari poteſt edocentur. inde ancillatum dimittuntur: aut ſi quam modeſtior adoleſcens ambiat, matrimonio iungitur, dotem à pauperum ærario acceptura. *Inde langhe Gasthuys straet.*

FEMINARVM DOMVM Eleëmoſynarij anno MDLIV. ædificarunt. variæ hîc mulieres, & ferè moribus non optimis, quæ his parietibus, tamquam honeſtâ continentur cuſtodiâ. *Inde langhe Gasthuys straet.*

HERMANNVS VANDEN HOECKE, ſex viris ætate aut morbo confectis, aream dedit, ædes ſtatuit, conditoris nomen meruit anno MDLVII. *By de Calckbrugge.*

Opde Peerdemert

IVVENVM DOMVS respondet puellarum: instituitur enim hîc iuuentus variâ arte pro cuiusq. ingenio, aut propensâ voluntate. & delecti superioribus annis ex omni hac turbâ, quæ ingens omnino est, qui ingenio & moribus plurimum sponderent: quique præ reliquis eruditionis aut probitatis maioris spem facerent, addictique humanioribus litteris, vt inde ad Philosophiam altioresque scientias transeant. Condidit domum IOANNA VAN SCOONBEECKE anno MDLVIII. multas Ioannas concedat hoc sæculum; singulæq. Belgicæ vrbes vnam alterámve.

Inde Boecks-stede.

SEPTEM FRATRVM. anni sunt ampliùs centum cùm *Henricus Loomans* domum legauit, viris septem senio & egestate pressis; subsidiariumq. vitæ trahendæ annuum censum addidit.

Inde Kop-straet.

Pulcra æmulatio, oriantur plures: septem ibi viris, septem hîc mulieribus *Michaël vander Heyden*, anno MDLXII. domum coëmit, dedit, dotauit, nomen inscripsit, SEPTEM PROFVSIONVM SANGVINIS; ita voluit inscriptioni respondere numerum.

In Schutters-hof-straet.

CATHARINA & DINA ALARTS virgines anno MDLXXXV. octodecim mulierculis domum annuumque prouentum statuerunt, forti in posteritatem prouocamento, dum æmulantur nomen cælo terrâque magnum. Enascantur plures, poste-

posteritatis & largitatis æmulę. & cùm non desint sorores virgines, non desint *Alartiæ*, quadam etiam meritorum nominisque inuidentiâ maiores.

S. ANNÆ. *Simon Roderigues Peretti*, Baro de Rodes, domo Lusitanus, domum emit duodecim florenorum millibus, hortum tribuit, sacellum addidit, instruxitque ab omni re sacrâ; amplam dotem inscripsit, quæ alēdis duodecim honestiore loco natis, sed gradu & opibus (variante Fortunâ vices) exclusis, sufficiat. adiunxit famulam: sed & Sacerdotem præfecit, qui sacris indies operaretur; qui sacratiore verbo viciniam pasceret. Laudes etiam musico concentu decantari voluit. Inde Huylstraet *Anno* 1600.

VRBIS ELEEMOSYNARII anno MDCVII. octodecim feminis, quæ aut fortunâ, aut hominum malignitate, aut inualetudine variâ oppressę, maioris calamitatis effugium statuerunt. Inde Lepelstraet.

IOANNES SVTOR sex viris senio morbisque attritis locum dedit, mulieremque addidit quæ famularetur. è tenui supellectile venit hæc liberalitas. quanti erubescunt imitari? Erubescent & præmiari. Viuet interim Sutoris nomen, nec eradet hoc vetustas. & vbi opes perituræ? vbi possessores harum? arbitreris tamquam spongiâ è mortalium tabulâ deleri, ita nec vestigia perstant, quantumuis scrutere, tenuia. quære. nec nomine Inde Venusstraet.

 viuunt.

viuunt. vbi enim nulla benefacti memoria, nec nominis eſt. Vultis etiam poſt mortem viuere? vna munificentia æternabit vitam; neſcit mori, & ad cuiuſque Lectoris oculos redanimabit monumentum.

Inde Keyser-straet.

Teſtamento quattuor domus acceſſerunt pauperum ærario. dos abeſt. & quidquid extra nudos parietes, ærarium ſubminiſtrat. nomen loco, *Den Maeſen ganck.*

Inde Iesus-straet.

QVINQVE ANNVLI nomen eſt. ſeptem domus ſunt. dos nulla. induſtriâ proinde ſuâ viuunt, quæcumque hîc viuunt.

ALMERAS, fundatoris oſtendit nomen. ſex mulieribus ædiculas reliquit, ſingulis ſingulas. de ſuo victitant. Quod deeſt tolerandæ vitæ, Eleëmoſynariorum erogatur liberalitate.

Sequuntur ea quæ extra Eleëmoſynariorum curam aliorum ſubſunt imperio.

Inde Mun-straet.

NAVTICA tribus ſacellum ſtruxit, ædes adiecit, & leuandæ egeſtati ſuorum non poſtrema donaria.

Inde lange Nieu-straet.

S. NICOLAI ſacellum tribus MERCIA condidit: domus adhærent, viris feminiſque inopiâ laborantibus tutelares.

Inde Keyser-straet.

Nec minùs benè apteque commenſuratum habes

habes ſacellum à PANNARIA aut FVLLONIA tribu, in quâ olim bina de die ſacra, domuſque variè duodecim egenis paratæ.

S. IVDOCI ſacellum Pelliones ædificarunt, & præſunt loco opificij decuriones. Inde Wol-ſtraet.

CORIARIORVM ſacellum Coriarios conditores habuit anno MCCCCXIX. imperantque Coriarij & Sutorij decuriones. Inde Huyvet-terſtraet.

D. VIRGO LAVRETANA. Diego Pardo inſtituit anno MDCI. ſeptem mulieribus egeſtate ad alienam miſericordiam compulſis. Inde lan-ghe Nieu-ſtraet.

SEPTEM DEIPARÆ DOLORVM. ſeptem mulierum domicilium hîc eſt: *Canonici* præſident. *Maria Feys* ære ſuo inſtituit. Ouer de Minne-broeders.

PETRVS VAN DAEL ſex egentibus domum dedit, dotem addidit anno MDXCVIII. preſunt conditoris heredes.

S. BARBARÆ. *Nicolaus Boot* ædes & ſacellum tribuit anno MDIV. feminis octo. Inde lan-ghe Nieu-ſtraet.

NICOLAVS VAN STIELEN ſub annum MDXVIII. extra mœnia ſex mulieribus ædes attribuit, annuumque cenſum qualem ea tempora poſtulabant. periit ſub Roſſemio. areolam deinde Inde Hof-ſtraet.

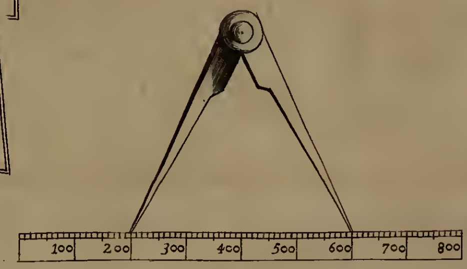
nouo extruendo domicilio in ipsâ vrbe emit *Adrianus Nicolai* nepos anno MDXLIII. in hac Ioannes fratresque domum fabricarunt.

CAPVT XIV.

Varia in vrbe loca, quæ famam merentur.

INGENTIA non vno loco terrarum miracula reperies, fluctuantes terras, nec minùs in Belgio nostro quàm in agro Cæculo, Reatino, aut Calaminis insulis, quas non ventis solùm sed & contis quò lubet impelli videmus. Maius in Nymphæo portentum, cùm in symphoniæ cantu, ad ictus modulantium pedum, mouentur insulæ, Saltuariæ dictæ. Nec inferiora montes dabunt: Hephæstij sanè tædâ flammante attacti, flagrant adeò, vt riuorum lapides in ipsis ardeant aquis: & duos circa Indum legimus, quorum ille ferrum omne trahit, hic respuit. Neque prodigiis suis nemora carent: habes ad aquas Cutilas siluam, quæ non die non nocte eodem loco visitur. Nec saxa frustrantur miraculis: iuxta enim Harpasa horrenda cautes, vno mobilis digito; eademque si impellatur, corpore resistit. Magna hæc naturæ prodigia. at ego nescio an ab humano natum ingenio minus. Inter prima sanè operum humanorum ARX est vrbis huius: quinque validissimis firmata propugnaculis mutuum defensantibus: mon-

ARX ANTVERPIENSIS.

montibus deinde, qui omnem circa regionem agrumque retegant, & ab hostili procursione, ingentibus tormentis bellicis, arceant, mœnibus inclusis, in tutelam raramque amœnissimi prospectus venustatem se in immensum attollit. Sed & extra mœnia humilia propugnacula egestâ terrâ equiti procursum præbent, tutumque receptui locum. armamentaria verò, & commeatuum reconditoria ad miraculum in immanem excurrunt vastitatem. stabulandis etiam equis ingens laxitas: & super hæc militi certa tutaque domicilia, qualia in medio magnarum vrbium desideres: & millibus facilè tribus locum præbeant; pluribus etiam, si qua necessitas arctare cogat domus. templum hîc non maximum, sed pulcrum inter plurima est, scitè & ex arte constructum. Laxissima in Arcis medio area militari delectui commodissima, quæ iusto etiam exercitui satis sit.

TVRRIS D. VIRGINIS nobilissimum, si quod vsquã opus, quo nec basilica Paulli Phrygibus mirabilior columnis, nõ Augusti forum, non Vespasiani Pacis templum. audeo. non obeliscus Eraphicus quadragenûm octonûm, non Philadelphicus octoginta cubitorum, cumq. in ingentem surgat cælo molem, pedum CCCCXX. cubitorum nimirum CCLXXXVIII. tantâ passim pellucet amœnitate,

nitate, tantâ mutuò ſuperſtantium columnarum varietate, vt & ſolaribus vndique radiis tranſuerberetur, & luci quaquà parte viam proſpectu prębeat lætiſſimo. Cœptam ædificari inuenio anno MCCCCXXII. ac XCVI. annis ære publico ædificatam, cùm Ægyptiam pyramidem ampliſſimam, quæ octo iugera occupauerat ſoli, annis XX. conſtructam acceperimus, treſq. alias ſpectatiſſimas, quæ orbem totũ nomine impleuerunt, annis LXXVIII. menſibus IV. Datum deinde initium alteri turri, audaci potentiæ facto. nec initia tantùm; nam & faſtigium ſuperat templi, & ſuperbo vertici auguſtam ceruicem præbet. quis imponet illum? adſint animi, non deerunt opes in tam diuite non vno loco priuatorum receſſu.

HOROLOGIVM. quod M. Varro primùm Romæ in publico ſtatutum ſcribit anno Vrbis CCCCLXX. nec aliud quàm ſolare, cùm in nubilo ac nocte nullæ horæ eſſent, donec primus Naſica aquâ diuiſit horas noctium æquè ac dierum, anno vrbis IↃXCV. (tamdiu enim Romæ indiſcreta lux fuit) atque hoc non niſi oculis ſubſidiarium; hoc in omnibus iam propè vrbibus etiam auribus medetur, cùm audiendi auiditatem explet, nuſquam tamen venuſtiore quàm hìc concentu. tam ſuaui modulatione anteambulus cuique horę ludus eſt, tam plena ſymphonia, vt admirationem ſtuporemque

Anno 595.

remque

poremq́;aduentãtibus inædificet. & quidquid alibi humanæ modulantur voces; quidquid tibiæ, reliquaq́ue muſica,hoc æs campanum tam exprimit doctè, vt nullum extra illud modificatorem deſideres. Cogita quidquid vbiq; in quacumque gente primum, habes in vno hoc anteludio horarum pulſu. vis Æolium ſimplicem ſuauemq́ue? vis Lydium querulum ac quaſi fringultientem? vis Phrygium religioſum, ac tamquam turturalem? vis bellicoſum armaq́ue intonantem Dorium? hîc inuenies: ac ab vnius hominis manibus pedibuſq́ue, tot quaſi animari vno tempore & pulſu campanas, tamq́ue varium acuto ſonitu, graui bombo, medio flexu concentum miſceri muſicum, vt cùm vnam videas manum, mireris varietatem, nullaq́ue non diei noctiſq́ue horâ. Alibi fors eadem reperies. neſcio an pari concentu, arte ſimili. imò nuſquam pari. quæ cauſſa, quòd admirationem aduentantibus excitet, quã tam nulla res alia: maximè in portentosâ illâ altitudine, quâ concentu non vrbem modò,ſed & vicinos complet agros. & ingens ſanè illa eſt, cùm, vti dixi,minimùm in 420. pedes ſurgat: cui ſi impoſitum adnumeres culmen, inſertamq́ue culmini ſexdecim pedum crucem, prioribus nihilo ignobiliorem, 461. pedes expleat. rarum etiam, in hoc opere, 622. de ſolido lapide gradus recenſeri.

Cvria, Senatoria domus: cum quocumque ſcalptili Phidiæ marmore, Praxitelicâ Gnidiâ, Neptuno Scopæïo, quocumque Artemiſiæ Mauſoleo componenda, ad inuidiam reliquarum propè gentium, vario opere interludente, Tuſcano, Dorico, Ionico, Corinthio. elegans ſtructura, è maculoſo candicante marmore, liuidiore tamen, ſparſimque circumuolutâ canitie, ac quaſi ſi vndatim in criſpos vortices agatur. Marmora hæc Menander, diligentiſſimus Luxuriæ interpres, longè maximo in pretio habuit, Romanique veteres. Plura qui volet, Antuerpiam meam conſulat. Fusè dedi. nec addo nunc aliud. ędificari cœpta anno M.D.LX. igne perijt anno M. IↃ. LXXVI. redditaque annis ſequentibus.

Bvrsa. Nihil compono cum veteribus, cum Regum pecuniæ otiosâ & ſtultâ oſtentatione, quâ orbem terrarum impleuêre famâ. Hoc dico, elegans per omnia opus eſſe, quadraginta & tribus è patrio marmore ſubſtructum columnis, quas diſſoluere nec ſæcula quidem videantur poſſe. æuum inſcriptio tradit: longitudo in centum octoginta pedes protenditur, latitudo in centum quadraginta.

Officina vitri. Æternus hîc ignis eſt, continuis fornacibus materiam liquantibus, cùm alia flatu figuratur, alia tamquam torno teritur, alia

S. P. Q. A.
IN VSVM NEGOTIATORVM
CVIVSCVMQ. NATIONIS AC LINGVÆ
VRBISQ. ADEO SVÆ ORNAMENTVM
ANNO M. D. XXXI.
A SOLO EXTRVI CVR.

DOMVS SENATORIA
ANTWERPIENSIS.
INSTAVRATA
M. D. LXXXI.

alla

ambigas ingenio, an vtilitate maior: diſpenſandæ

DOMVS HANSAE
TEVTONICAE

SACRI ROMANI
IMPERII.

alia argenti modo cælatur, alia denique auro opulentatur, tinguiturq́ue colore quocumque, & ad quemcumque vſum; ad eſcaria etiam vaſa. nec eſt alia nunc materia ſequacior, in quam voles formam; ita ingenioſa ſolertia eſt. inuenit hîc in arenâ, in herbâ, in vario puluere, quod ignibus prouocaret in aliam aliamq́ue faciem. In quo illud mihi ſuccurrit mirari, nihil pænè non igne perfici. ignis accipit arenas, à quibus hîc vitrum; alibi argentum, minium, plumbum, alibi pigmentorum & medicamentorum genera fundit. Magis etiam mirandum in eadem materiâ aliud gigni primis ignibus, aliud ſecundis, aliud etiam tertijs, aliudq́ue non rarò ſequentibus. Sanè Tiberio Principe vitri temperamentum variâ materiæ mixtione, igniſq́ue certâ temperie, flexibile excogitatum fama fuit, officinamq́ue abolitam, ac interdictum his ignibus, ne metallorum pretia detraherentur.

OOSTERLINGA DOMVS. inſigne elegantiæ & opulentiæ monumentum. patet in longitudinem CCXXX. plus minus pedes, latitudo minor eſt. complectitur ambitu ſuo CCC. cubicula, ſingula ſingulis gentis illius mercatoribus percommoda.

CASTELLVM AQVARIVM. operoſa res: ambigas ingenio, an vtilitate maior: diſpenſandæ

in vniuerſam vrbem nouam, per ſubterraneas formas tubóſve, aquæ, mirâ dexteritate ac velocitate inſignis. indefecta hìc aqua eſt: tamque diuite nocte quàm die venâ fluit, expletque omnem vrbe totâ cacaborum auidam ac propè inexplebilem ſitim.

TYPOGRAPHIA. quanta ea hac vrbe, res loquitur: & me tacente magnitudo ſe prodit. Inhibe ignem, preme, impoſitâ fatiga mole, exſurget violentior: idem hìc eueniet. Typographiam hanc quicumque illaudatam tranſierit, ſilentio texerit, inuidentiâ preſſerit, extollet magis. eueniétque quod ignibus Chimeræ, quos aquâ accendi Plinius tradidit: ita illa, quo inimico ore & calamo magis laſſata, eo publicatione librorum ſuorum ſe extollit violentiùs. & ſanè quicumque PLANTINIANAM cogitauerit, rem vnam omnium maximam cogitauerit: maiorem etiam, ſi viderit. Centum hìc propè characterum genera. nobile opus, & quod raritate & elegantiâ ſuâ admirationem prouocet: ſunt Syriacorum duo, Hebræorum decem, Græcorum nouem, Latinorum ſeptem & quadraginta, variarum linguarum & gentium reliqua: ſunt & muſicorum plurima, omnicanæ modulationi commoda. extra hæc imagines æri ac ligno faberrimè inciſæ ſculptæque ingenti numero. Denique quidquid

pluri-

plurimis Typographiæ prælis exſudatur, quidquid extruditur, adeò ad limam lineamque redactum, vt nec ex libitinis maligniſſimis, nec ex inuiſoribus peſſimis quiſquam habeat quod meritò deſideret. Inſpice quicumque artem amas, & vide quàm nitidâ locatione, quàm propè prodigiosâ emendatione, quàm tereti ambitu, quàm preſsâ rotunditate, quàm ſcito interuallo mutuum ſplendorem augeant; quàm nullâ protubulatione è reliquorum cœtu quidquam emineat: an non laudabis tam numerosâ induſtriâ multiſcios, tam emendatæ peritiæ, tot vtenſilium arti ſubſeruientium Dædalos? Longum eſſet ſigillatim ac diſcretim ſingula, ſatis erit etiam curioſo lectori cunctim hæc ac coaceruatim tetigiſſe. hoc addam, Plantinum quidquid hîc eſt, auctorem venerari. & patriſſant in artificio filij & nepotes.

VRBIS MOENIA. octo validiſſimis in mutuam tuitionem procurrentibus propugnaculis ſolidata; quà verò agros foſſaſque ſpectant, è perpetuo viuo lapide ita ad firmitatem ſtructa, vt etiam ad lautitiam arbitreris; ita arboribus in ſummo centum pedum vertice conſita, vt meritò in hoc ſublimi nemore dubites, robur an elegantia præſtet. Iam lapides alibi in venuſtatem ſectos, ſolidis alibi glebis in roboramentum poſitos videbis. Portæ operi reſpondent, firmitate, ele-

gantiâ, æmulâ laude. Sunt verò vniuersim tredecim: agrariæ quinque; reliquæ ad flumen ducunt: his singuli respondent *Kai*, tamquam prominentes è littore aggeres: fora dixeris littoraria, & protuberantia in subsidium capita, variâ frequentata merce; pro quarum varietate nomen plurimùm sortiuntur. hîc namque onere leuantur naues, hîc receptaculum orbe toto aduectarum mercium. nec simile huic reliqua dabit Europa; ac nescio an reliquæ orbis partes. fortiter hoc testantur qui obnauigarunt orbem audaci conatu.

FLVMEN. Scio aquarum miracula. & in quo elemento maiora? In Silaro non virgulta modò, sed & folia lapidescunt; & in non vltimâ Belgij parte, aqua: in Dodone, immersas cùm extinguat faces; extinctas si admoueris, accendit fons gelidus: in Falisco pota candidos aqua boues facit, in Bœotio Melas oues nigras, Xanthus rufas. Lyncestius potus temulentos reddit; hinc illud Ouidij:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat quàm si mera vina bibisset.

Iam Belgicas aquas medicabulas quis ignorat? nescio tamen minúsne in hoc flumine quàm in prioribus illis portentum; dum Oceano trahitur auido haustu, portentosâ ad passuum sexaginta millia reciprocatione; paribus quo ille interuallis. Reflua flumina quis vidit, ac per tot stadia ancil-

ancillantia mari? Amnes retrò fluxisse Neronis Principis annis supremis pro portento fuit. & per tot passuum millia reciprocis vndis violentari hoc flumen, minus portentum? Sed & latitudo pro miraculo est: cùm non vno loco, quà vrbem præterfluit, mille & sexcentos pedes expleat. & respõdet latitudini profunditas, pedum minimùm sexaginta: vt quantumuis onerarias nullo negotio vehat, tantâ exonerandi onerandique facilitate, vt nauticæ rei periti, nullam se orbe toto parem expertos testentur, cùm manibus, è littore, maximæ etiam onerariæ, onere quocumque leuari possint. Ab hoc flumine ostia octo, sinusque octo, atque hinc nauium in ipsâ vrbe receptacula octo, quę & grandiores onerarias centum de facili excipiant, emittantque. Rarum omnino opus, & quale fors nulla dabit vrbium reliquarum.

Plura possem. quamquam singula propè hæc talia sint, vt quemcumq; alium nobilitare possint locum. Magnum hoc tamen, & inter memoranda recensendum, cùm ductiles vrbe pænè totâ videas fossas, flumine medium oppidum interfluente, subterque non raro ciuitatem nauigatam aliquot etiam passuum millibus.

CAPVT

CAPVT XV.

SENATVS *Populusq́ue Antuerpiensis.*

MAgna cum Romanis affinitas, vt consanguineum arbitreris populum. Partitio apud illos ciuium, pro rerum, dignitatum, munium, opum discrimine, varia. In *Patres* & *Plebeios*; in *Tribus*, in *Curias*, in *Centurias*; demum in *Senatores, Equites, Plebem*, notissima est. hinc illud Ausonij:

Martia Roma triplex, Equitatu, Plebe, Senatu.

Senatores dicti qui in Senatum lecti, *Patritij, Equites, Plebei-ue* fuissent. *Patritios* Romulus statuit. cuius imperio singulæ *Tribus*, tres delegerant ætate, prudentiâ, opibus primos. nouem ergo primi Senatores: creuit numerus & centum creati: adeoque sub eodem *Romulo*, adnitente *Tatio*, CC. inuenio; sub *Tarquinio Prisco*, CCC. vt quisque nimirum è populo, robore, diuitijs, sapientiâ præstabat. Accesserunt, referente *Graccho* Tribuno plebis, *Equites* CCC. auctus post hæc numerus sub *Cæsare*, & excreuit in IↃCCCC. *Patritij* ex his dicti, quorum maiores à *Romulo Tatióque* in Senatum lecti, *Patrésq́*; vocati, & maiorum gentium Patritij: gentium verò Patritij minorum, quorum maiores à *Prisco* adlecti; *Patres* demum *Conscripti*, qui *Bruto* & *Valerio* Consulibus in demortuorum

rum primorum locum ſucceſſerant. Patuit verò Senatus primùm Patritijs, Equeſtri deinde Ordini, & tandem etiam Plebeio.

Equites erant quibus equeſtris cenſus erat, opes nimirum ſupra reliquum vulgus. his publicus equus, annuluſque Ordinis ſymbolum, à Cenſore datus. Plebeij reliqui.

Eadem hîc reperio, ſimilemque partitionem. Trium enim hîc generum ordinumque ciues. *Senatorij* qui aliquando lecti in Senatum. Ex his *Patritij*, qui è vetuſtâ nobilitate, aut Conſulari aut Senatoriâ longâ retrò maiorum ſerie noſcibiles. reliqui Equeſtris ordinis ſunt. è quo ſolo poſt Patritios legi in Senatum poſſunt. *Equites*, quibus meritò hoc nomen tribuo, vulgò *Poorters:* à cenſu enim, ab opibus, ab honeſtiore negotiationis vitæque genere nomen gradumque ſortiuntur. *Plebeij* per XXIIX. nobiliora *Corpora*, vulgò *Ambachten*, partiti, quæ ſingularibus præ reliquis prærogatiuis gaudent.

Percurram ſingulos veteris illius noſtræque Reipublicæ Ordines. ac primò de *Senatoribus*, omnibuſque qui Magiſtratum in Republicâ geſſerunt, mihi verba. Et erant Magiſtratuum apud Romanos genera varia.

Qui ſtatis temporibus ſemperque in Republicâ legebantur, Ordinarij dicti. quales *Conſules, Prætores, Tribuni, Aediles, Quæſtores.* Qui pro re

natâ; vt *Cenſores*, *Dictatores*, *Magiſtri equitum*, *Interreges* , *Tribuni militares* ; Extraordinarij habiti .

A Conditione etiam, à quâ quiſque adlectus, nomen ſortiti. hinc *Patritij*,aut *Plebeij* dicti: quòd aut Patritijs aut Plebeijs conceſſi. Fuit aliquando tempus,cùm conditionum maxima ratio habita: ſoliſque Patritijs maiores Magiſtratus conceſſi. tranſierunt deinde ad Equites, ac tandem ad Plebem,anno V. CCCLIII.cùm *Tribuni militum* Conſulari poteſtate creati, adeoque *Conſules* etiam anno V. CCCXXCVIII. quin & *Dictatores*, anno V. CCCXLVIII. ac demum *Cenſores*,anno V. CCCCIIII.

Pro dignitate demum maiore, minoréve, nomen inditur. Maiores inuenio *Interreges, Cenſores*, *Dictatores*, *Conſules, Præfectos Vrbis*. Minores *Quæſtores ærarios, Tribunos plebis*, *Aediles, Curatores Tribuum*, *Triumuiros nocturnos* , *Triumuiros monetales*, *Præfectos Prætorio*, *Præfectos vigilum*, *Curatores Regionum*, *Magiſtros vicorum* XIV. Regionum Vrbis.

Miniſtri Magiſtratuum *Scribæ, Accenſi*, *Præcones*, *Lictores, Viatores*.

Interreges. quinquedialis hic Magiſtratus, nec aliter quàm Comitiorum cauſsâ creatus. quaſi medius inter duos Reges,abeuntem & adlectum. creatio huius è Patribus tantùm.

Interreges hîc nulli: nec vlli maiorum ætate fuerunt.

fuerunt.ſed neque Interregni nomen notum, aut ex vſu Reipublicæ huius.

Cenſores. nomen à munere datum. horum enim arbitrio populus cenſebatur. creati primò in annos quinque, inde lege cautum ne plus quàm annua & ſemeſtris cenſura foret, anno V.CCCXX. munera horum ad duo potiſſimùm deduci poſſunt, opum & morum æſtimationem. Pœna pro *Cenſoris* voluntate poſteriori adiuncta: Senatu eijcere, equum adimere, tribu mouere, idque ex honoratiore in inferiorem, aut in totum mouere & ærarium facere.

Cenſoris nomen hîc nullum eſt, omneque huius imperium in *Senatu* reſidet. qui adlectos in Militaria ciuium collegia, quæ *Gildas* vocant, ſi quâ labe aſperſi, loco mouent, ac quaſi ærarios ſtatuunt; quin & in grauioribus delictis è ciuium numero expungunt. nec fas ciuem pro quocumque etiam ſcelere morte mulctare, niſi ſollemni antè ritu expopulatum.

Dictatores. dicti aliquando *Magiſtri populi, Prætores maximi.* ſeditio & ab hoſte metus, creationis cauſſa. vnus legebatur, cuius ampla per omnia poteſtas, ac ſolo propè nomine à regiâ diſcreta. Exercitus ſcribere, educere, dimittere, omniaq; arbitrio ſuo Reipublicę negotia gerere poterat. iuſque illi in vitam caputq; ciuium. Edicebatur verò *Dictator* à *Conſule*, iſque è Conſularibus.

Omnis hæc dignitas in Principe degit. *Magiſtri* tamen populi Conſules dicti, *Borgher-meeſters.* Sed & *Prætores maximi* dici poſſunt, quòd inter eos qui aut de Republicâ conſultationibus, aut iuri dicendo præſunt, illi primi ſummiquę ſint.

Conſules. duo, annui, ſummâ parique poteſtate. *Prætores* aliquando dicti, quòd ſummæ rei prę-eſſent, inde *Iudices*, ac *Conſules* tandem; manſitque hoc nomen. eleganter Cicero: *Regio imperio duo ſunto, iiq́ꝫ præeundo, iudicando, conſulendo, Prætores, Iudices, Conſules appellantor. militiæ ſummum ius habento: nemini parento: ollis ſalus populi, ſuprema lex eſto. Duo* deſignati, ne ſi vni imperium committerent, purpuram cogitaret. *annui*, ne inſoleſcerent imperandi conſuetudine. Benè Florus: *Ex perpetuo imperio, annuum placuit; ex ſingulari, duplex; ne poteſtas ſolitudine vel morâ corrumperetur.*

Conſules hìc duos habemus. verùm cùm illi Regibus ſucceſſiſſent, etiam in ius Regum venerant: hinc vitæ neciſque in ciues poteſtatem habebant: pacem bellúmve indicere, fœdera ſancire aut rumpere illis ſollemne. at acciſa hęc in noſtris; & Principis ſunt. Imminuta tamen etiam apud Romanos Cõſularis poteſtas Tribunitiâ interceſſione, ac antè prouocatione ex lege Valeriâ. Sub Imperatoribus ſanè, pari propè cum noſtris iure vſi. hinc nata inter illos noſtroſque parilitas quæ-

dam:

dam: I. Capita vtrobique ciuium. II. Senatus etiam capita. III. Obſtrictos ſibi ciues habent. IV. Minores magiſtratus ſtatuunt, non ſoli, ſed è Senatus ſententiâ. V. Ius Senatum Populumq́ue cogendi habent. VI. Iuri dicendo *Conſul Internus* præeſt, gubernacula Reipublicę reliqua *Conſul Externus* tenet. VII. Coërcent improbos, delicta puniunt. VIII. Annalis vtrobique dignitas. IX. Illi, quo die creabantur *Conſules*, in leges iurabant, vt & reliquus Magiſtratus, nec fas quemquam Magiſtratum gerere iniuratum. Faciunt idem noſtri in manibus *Amanni*; adſtantibus quos Magiſtratui denuntiando Principes deſtinarunt.

Diſcrimen in vtriſque quòd par apud Romanos in vtroque poteſtas, eademq́ue. Primum tamen apud eos habitum arbitror, qui ætate maior eſſet; cùm enim lege Valeriâ XXIV. faſces, nimiæ Regiæ potentiæ indices, mutatæ in XII. eſſent, ab ætate prærogatiua fuit. In noſtris diſcrimen in imperio video. Primus *Conſul* quem *Externum* vocant, quæ vrbis adminiſtrationem tangunt, ſedulus curat, præſidetq́ue: alter quem *Internum* ſeu *Oppidanum Conſulem* dicunt, iuri dicendo præeſt.

Prætor, quòd præeſſet, aut præiret, dictus. Cicero: *Iuris diſceptator; qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor eſto. is iuris ciuibus cuſtos eſto.*

huic potestati parento. Caussa *Prætorem* creandi, quòd Consulibus bello distentis deesset qui in vrbe ius diceret; ergo *Prætor* creatus qui huic muneri vacaret. ac primò *Prætor* vnus fuit, anno vero V. C. IↃI. accessit alter. sed prior ciuibus, posterior peregrinis ius dicebat: hinc nomina *Vrbanus, Peregrinus.* Sex deinde creati *Prætores,* Censorino & Manilio Coss. octo sub Syllâ, decem sub Cæsare, & XVI. etiam; qui & sub Augusto: duos Claudius adiecit. XIIX. ergo fuerunt, qui iuri dicendo præessent. & stetit hic numerus quàm diu stetit imperium; vbi minui cœpit, minuti etiam *Prætores.*

Nomen deest, rem possidemus. quid enim aliud *Internus* seu *Oppidanus Consul,* quàm Iuris disceptator, qui iudicat, iudicaríve iubeat, ciuium iuris custos, & cuius potestati pareant? hæc enim *Interni* hìc *Consulis* munia: cùm *Externus Consul* alijs distineatur Reipublicæ rebus. Iam Prætores XIIX. quid sunt aliud quàm *Senatores* nostri XIIX. è quibus *Consul Internus* vnus, princepsque reliquorum? iuri enim dicendo vt illi, ita & nostri præsunt. respondet numerus, & res ipsa. nomen deesse inter minima pono. quamquam & *Quæsitores* dici possint. erant hi apud illos, qui Iudicijs, quæ quæstiones olim dictæ, præerant; quales primi fuerunt Reges, inde Consules, pòst à Senatu populoque huic muneri destinati, selecti nimirum *Iudices,*

Judices, qui iurati ſententiam ferrent; quorum decreta pro tribunali *Prætor* pronuntiaret. hos quotannis lectos non obſcurè indicat *Cicero* in Verrem; *Nunc Judicem ex Kal. Ianuarijs non habemus.* annuus ergo hic Magiſtratus, annuus & noſter eſt. Ex his omnibus illud euincas, *Senatores* noſtros è Romanâ formulâ *Prætores*, *Quæſitores*, *Iudices* meritò dici & haberi poſſe. Olim ſeptem tamquam Septemuiri. nec plures *Iudices* aut *Scabinos* Prætoriâ ac Conſulari poteſtate lego: quorum tunc delectus è Nobilitate, Equitatu, Plebe. & ſtetit hic numerus in annum MCCCLV. cùm ſub *VVenceſlao* & *Ioannâ* Brabantiæ Ducibus, duodecim *Scabini* ſeu *Iudices* tamquam *Duodecemuiri* dati; additique ſex è primis ſex Patritijs Antuerpienſium familijs, qui Prætorio huic, duodecemuiro Senatui, conſilijs adeſſent. (quale nunc munus *Penſionariorum* duorum, qui mihi in illorum locum lapſu temporum ſucceſſiſſe videntur; aut ſanè duodecim primorum *Decurionum* ſeu *Decanorum* Corporum Reipublicæ, qui hebdomadatim omnibus diebus Lunæ conſultationibus de Republicâ interſunt.) imperatumque vt annis ſingulis ſex in Senatum adlegerentur, ſex è duodecim Magiſtratu abeuntibus; tres etiam in Conſilium adoptarentur, tribus è ſex prioribus dignitate hac abdicatis. *Conſules* deinde *Antonio* Duce anno M. CCCC. X. deſignati. factumque vt ex ſex

Senato-

Senatoribus, qui in Magiſtratu anno altero perſtarent, duo ex Equitatu, quattuor ex Artificum Collegijs eſſent. firmauit eadem *Maximilianus* Dux & Imperator, anno MCCCCLXXX. niſi quòd in noui annuâ Senatus creatione, à Senatoribus, ex Equitatu ſex, & ex eodem ordine à Vico-magiſtris tres, ab Artificum verò Collegijs non niſi tres generis ſui denuntiarentur. nec multo pòſt, anno nimirum MCCCCLXXXVI. omni Senatorio adlectui Corpora ſeu Artificum Collegia renuntiarunt: ſtatutumque vt extra Patritios, è ſolo Equitatu vulgò *Poorters* adlegi in Senatum poſſent. Demum auctus Senatus anno MCCCCXC. adnitente in primis *Maximiliano*, filioque illius Archiduce *Philippo*, & XIIX. in Senatum adſcripti; quos inter *Conſul Internus* ſeu Oppidanus, Princeps Senatus in iure dicendo. addituſque ſupra hunc numerum *Conſul Externus*, qui quidquid politicam adminiſtrationem ſpectat, ſedulus curaret.

Præfectus Vrbis. muneris huius erat, nummulariorum argentariorumq; fraudes coërcere, quietem populi curare, illicitos cœtus coërcere: ſpectaculorum diſciplinæ præeſſe: in omne denique crimen, non in Vrbe modò, ſed intra centeſimum ab Vrbe lapidem commiſſum, inquirere. Primus ſub *Auguſto* creatus. Scio alium fuiſſe ſub Regibus, cùm profectis domo Regibus, ac mox Magiſtra-

giſtratibus, ne Vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubditis moderaretur. Verùm hæc dignitas extraordinaria erat: illa ordinaria, qualis eſt *Marchionis* noſtri.

Duos vrbis huius *Præfectos* meritò hîc aſſignem. Primum *Marchionem*, cuius viua in Romano Præfecto expreſſio eſt. quem & *Triumuirum Capitalem* ſtatuo. Alterum *Amannum*, cuius curæ omnis priuatarum ciuilium actionum diſquiſitio commiſſa eſt, facultaſque Senatum ſuper his conueniendi, ius poſcendi, iudicatum exſequendi.

Diſcrimen inter hoſce eſt. quòd *Præfectus Romanus* in crimen inquireret, agnoſceret, ſententiam ferret: *Marchio* noſter nomen deferat, crimina aut maleficia priuata, publicáve denuntiet, ius poſcat (nullum dicat) datum exſequatur; & quidquid publicam quietem bonumque tangit, ſeriò curet. *Amannus* eadem quæ *Marchio* peragit, ſed in alio actionum genere, ciuili nimirum, idque priuatorum. Illud hîc memoriâ digniſſimum; prudenti Principum noſtrorum conſilio, Ius omne, cuius laxiſſima ſpatia cognitionem & exſecutionem rerum in quæſtionem vocatarum ambitu ſuo complectuntur, bipartitò diuiſum; vt cognitionem omnem tam capitalium quàm ciuilium mixtarumque rerum Senatui, denuntiationem & exſecutionem *Marchioni* &

Amanno demandarent: neque tamen hanc omnem, aut promiſcuè, aut vni: ſed *Marchioni*, quidquid vbique criminis aut maleficij aut ſanè publici iuris eſſet; *Amanno*, quidquid extra crimen, priuatorum ius faſque tangeret: ne ſi omnis iuris latitudo, in vno reſideret, in nimiam metuendamque potentiam excreſceret. Simul etiam, quo cuique certiùs ius ſuum conſtaret, quod non ab vnius voluntate, ſed à plurium impoſiti inter ſe muneris quadam æmulâ concertatione pugnantium, dependeret.

Quæſtores ærarij, qui & *Præfecti ærarij*, ſub *Numâ* fuerunt. horum erat ærario præeſſe, curam illius gerere, pecuniam publicè & priuatim erogare, in tabulas accepti & expenſi referre. Duo creati P. Valerio Poplicolâ Cos. *Vrbani* dicti. duo additi anno V.CCXXXII. octo deinde creati circa annum V.CCCCXCIII. viginti ſub Sullâ: XL. demum ſub Cæſare. Auguſtus verò omnem ærarij adminiſtrationem tribus *Prætorijs* ſorte lectis ad triennium mandauit.

Vnus hîc *Quæſtor* ſeu *Præfectus ærarij* eſt; cui eadem quæ Romano, munere, curâ, erogatione conceſſa. Tres tamen ſunt quibus ad triennium omnis ærarij hîc adminiſtratio credita: inter quos ille primus, duo reliqui è ciuium numero ſunt. delectus autem formula hæc eſt. Tres Senatorij ordinis, à *Senatu* deſignantur, è quibus *Decuriones*

Corpo-

Corporum ciuitatis, vulgò *Ambachten*, in tres principes Tribus relati, vnum deligunt. Hic *Quæstor* ſeu *Præfectus ærarij* eſt, diciq́ue Senatorius poteſt, cùm è Senatorio ordine deſumatur. In inferiorum delectu pugnat ex diametro cum priore, modus. *Decuriones* enim, tres ordinis ſui deſignant, è quibus *Senatores* vnum deligunt; hic plebeius dici poteſt: qui vbi triennium munus obiuit, altero triennio Plebeij ſeu ſecundi *Quæstoris* ac *Præfecti ærarij* munere fungitur, ac demum ſexennio expleto magiſtratu abit.

Tribuni. nomen horum æquale Vrbi. ſub Romulo enim *Tribunos Celerum* lego, & *Tribuum præfectos*. Vox hæc initium duxit à ternario numero, cùm tres tantùm tunc populi partes, *Tribus* dictæ, quibus qui præerant *Tribuni* vocati. Fuerunt & *Tribuni militum*. primi tamen inter *Tribunos* poteſtate, dignitate,

Tribuni plebis. ſacroſanctus hic magiſtratus, quē violare capitale erat. è plebe creati, iuris plebeij vindices. duo primùm, mox tres additi, inde quinque: vniuerſi ergo decem, quibus nudum primùm ius auertendi vim Superiorum, & intercedendi decretis, donec paullatim populari fiduciâ progreſſi, in immoderatam lapſi licentiam, ingentium materiem turbarum & diſſenſionum dederunt. Fracta hæc ſub Imperatoribus poteſtas, donec vniuerſim ſub *Conſtantino* ſublata.

Tribunos Tribuum præfectos hîc habes è veteri Romanâ formulâ; trium primarum Tribuum, quæ reliquarum capita & principes sunt, *Tribunos* tres. *Tribunos militum* extra belli tempora ne quære, nisi *Gildarum* sex Capita vel Decuriones, & Corporum Reipublicæ militares duces, Tribunos dici velis. & dici possunt. *Tribuni* verò *Plebis* Romanâ potestate hîc nulli.

Ædiles, varij. *Plebeij* duo in subsidium *Tribunorum Plebis* creati anno V. CCLX. munus horum, ædificia priuata, publica, ritè fierent, ritè statuerentur. cloacæ, aquæductus, mundi, integri asseruarentur; pondera iniqua, mensuræ malignæ tollerentur; quæ quis ad venalium forum detulisset, ea verò vitio carerent. anno deinde CCCXXCVII. creati è Patritijs

Ædiles Curules duo, ludorum maximè caussâ. quos Curatores Vrbis, ludorumque sollemnium voluerunt. sed & ornatus Vrbis, templáque Deorum horum curæ fideique commissa.

Aediles Cereales duo, Cereales dicti quòd frumentariæ rei præessent. è Patritijs hos anno V. IↃCCX. C. *Cæsar* instituit.

Aediles hîc tres. Senatorij duo, & à *Senatu* dati, tertius à *Principe*. quattuor deinde additi è populo, qui de corruptæ potissimùm rei vitio cognoscerent.

Extra hos video hîc *Aediles sacros*, quibus Di-

uorum

uorum templa concredita. duos in *Aede summâ*, in *D. Iacobi* duos, in reliquis *Parochijs* singulis vnum, Senatorios omnes eosque perpetuos, nisi quòd in Æde summâ sint annales. His in Ecclesijs singulis iunguntur è populo *Aediles* quattuor. Præter hos, duodecim *Aediles* qui dixerit, non aberrauerit, Senatorios omnes, qui *Xenodochio*, *Beginasio*, D. *Iuliani* Hospitali, *Leprosorum* cœtui, *Infirmariæ*, *Cæruleis Fratribus*, bini singulis præsunt. annuusque hic magistratus est, & sortitò obuenit è duodecim Senatoribus ætate munereque primis.

Triumuiri nocturni incendijs arcendis præerant. Sex hîc *Senatores*, delectu in *Senatum* posteriores, qui arcendis incendijs præsunt, *Triumuiri nocturni* dici possunt.

Triumuiri Monetales præfuerunt cudendæ monetæ, dicti Triumuiri A. A. A. F. F. Auro, Argento, Ære, Flando, Feriundo.

Eosdem hîc habeo, vario discretos munere. Sunt *Magistri Monetales*, qui vniuersim imperant. Sunt *Zygostatæ*, quos *VVardeyns* vocant, qui probatorias pyxides ac cuiusque officinæ omnis metalli specimina expendunt: sunt metallorũ *Exploratores*, vulgò *Assayeurs*. Sunt *Præfecti Monetales*, qui cudendæ præsunt monetæ. hi cruda adhuc & informia excipiunt metalla, reddunt cusa. nec aberrauerit qui Patritios ac Senatorios dixerit. nã

reliqui ferè è populo ſunt, qui metallis flandis feriundis operam locant. habentque hi Senatum ſuum annalem, duos *Prætoriâ* quadam poteſtate, ſeptem tamquam *Iudices* iuratos.

Præfectus Prætorio militibus præerat, quos Imperatores in ſui cuſtodiam adlegerant. Quattuor inuenio ſub *Conſtantino* creatos ex Equitibus, mox etiam è Senatoribus.

Huius loco Prætoriâ quadam poteſtate præſunt hodie *Conſules* duo, & è reliquâ nobilitate duo, militaribus contubernijs, quæ *Gildas* vocant. Diſcrimen tamen aliquod in noſtris. *Conſules* ſinguli duobus contubernijs præſunt annali poteſtate; reliqui vni, ſed perpetuâ.

Præfectus vigilum. ab *Auguſto* inſtitutum reperio. qui cùm ſeptem cohortes oportunis locis conſtituiſſet, vt binas Regiones vnaquæque cohors tueretur, *Tribunos* eis præpoſuit: ac ſuper omnes *Præfectum vigilum.*

Præfectus, qui hodie cohortibus ſummâ poteſtate præeſt, *Conſul Externus* eſt: cui additus à Senatu Senator vnus. *Tribuni vigilum* quinque ſunt, vulgò *VVacht-meeſters* dicti.

Curatores Regionum Auguſtus creauit: qui cùm Vrbem in quattuordecim Regiones diuiſiſſet, inſtituerat vt annui illas Magiſtratus ſortitò tuerentur. duos verò ſingulis *Curatores* præfecit; qui Regionum, quibus præerant, commoda curarent.

Cura-

Curatores hîc quattuordecem Regionum, in quas vrbs tota cum vicino pomerio diuiſa, videmus; & in ſingulis Regionibus duos tréſve è Senatorio ordine, annuoſque; delectu tamen Senatorio, non ſortitò præpoſitos.

Magiſtri vicorum, qui & *Vico-magiſtri.* quattuor per ſingulos vicos creabantur, vt eos tuerentur.

Duos hîc ſingulis vicis è populo præpoſitos habemus. vulgò *VVÿck-meeſters.* annales ſunt.

Scribæ, erant librarij; qui rationes publicas referebant in tabulas, actaque & leges perſcribebant. fuiſſe autem hunc ordinem in Republicâ perquam honeſtum, teſte Cicerone, vel ex eo patet, quòd illorum fidei, publicæ tabulæ, decretaque Magiſtratuum committerentur. *Scribæ* multi, vnde factum vt etiam in decurias tranſlati fuerint, Quæſtoriorum, Ædilitiorum, Prætoriorum, prout à *Quæſtoribus, Aedilibus, Prætoribus* eſſent lecti.

Varij hîc *Scribæ*, & ad varia munia tranſlati. *Quæſtorius* vnus, *Aedilitius* vnus, *Pupillaris* vnus, *Pacis* vnus, *Pannarius* vnus.

Inter Scribas, *Greffiarios* & *Secretarios* vrbis numero. Maior tamen horum apud Græcos quàm Romanos dignatio. apud nos etiam multò maxima. Sunt verò in hac Republicâ *Greffiarij* quattuor, *Secretarij* quattuor; illis ſcribæ ſex, his duode-

duodecim aſſignati, quos auguror Scribarum nomine apud Romanos deſignari.

Curatores operum publicorum, aluei, cloacarum, viarum. Munus horum, curare nequid detrimenti ex his Reſpublica caperet. Primus *Tarquinius Priſcus*, montibus ſuffoſſis, penſili non vno loco Vrbe, *Quatuoruiros curandarum viarum* ſtatuit, qui vijs vel muniendis vel ſternendis præeſſent. *Auguſtus* etiam ordinarium hunc Magiſtratum fecit, cùm antè non niſi extraordinarius eſſet. additi etiam *Quinqueuiri* turribus muriſque reficiendis.

Habemus hîc eadem. pro *Quattuoruiris* tamen *Quinqueuiriſq;* *Duumuiros*, vulgò *Commis* & *Contrerouleur*. quibus fora, mœnia, vici, pontes, aquæductus, ſimiliaque vrbis loca demandata.

Penſionarij, dignitate Senatoribus proximi. at nouum nomen, nec veteribus notum. æuo tamen poſteriore video Imperatoribus Iuris-cõſultos adhæſiſſe. Sanè Vlpianus Romæ Senatores quinque, Equites quinque, in conſilium Imperatoribus memorat adhibitos: audio & *Oratores* publicos deſignatos, ac tamquam perpetuos Imperatoriæ voluntatis *interpretes*. Horum munia *Penſionarij* hîc explent, Senatui à conſilijs, perenneſque apud Principes, Exteroſque, publicæ voluntatis interpretes, ac quaſi perpetua quædam memoriæ ac diſpoſitionum in Republicâ ſcrinia.

Extra

Extra hos, varios in hac Republicâ Senatorij Ordinis inuenio, qui aut varia obeunt in vrbe munia, aut iuri dicendo, non in tribunali de more summi Magistratus, sed in subsellijs considentes, præsunt. Ex his Senatorij duo, vulgò *Hooftmannen vande Poorterije*, capita nimirum *Equestris Ordinis*. vt non omnino aberrauerit, qui aut *Magistros Equitum*, aut *Tribunos Celerum*, aut *Præfectos Prætorio* dixerit; neque vltima in vtrisque similitudo. sanè par propè dignatio est. licet non ignorem reperiri in omnibus illis plurima, quæ negata nostris. stat tamen etiam nostris sua dignitas: & vt illi *Capita* ac *Præfecti Equitum* ac *Prætorio*, ita nostri *Equestris Ordinis Capita Principesq́ue* sunt. Senatorijs his, duo Equestris Ordinis iunguntur, par nomen sortiti.

Duo etiam *Pannariæ Curiæ* Senatorij *Curiones*, *Gul-dekens*: quibus iuncti ex Equestri Ordine duo, *VVardeyns* dicti. Horum munus inquirere, denuntiare, ius poscere, lege agere, exsequi quidquid ritè iudicio dictum decretumq́ue fuerit. Iuri verò dicendo præsunt Senatorij duo; delectiq́ue à *Senatu* ex *Equestri Ordine*, Seniores sex, *Oudermans*. Fuit cùm omnis horum delectus à Principe, nunc à Senatus voluntate pendet. Laecken halle.

Quattuor deinde Senatorij *Concordiæ* præsunt. Peys camer.
Vestigium huius non vltimum apud Romanos. in *Concordiæ* enim templo, quod primus Camil-

lus ſedandæ ſeditioni vouit, ac dedicauit, ſolitos perpetuæ obliuioni odia ſacrare legimus, quod & de templo *Pacis* ſub Veſpaſiano poſito accepimus.

Weeſ-camer. Quin & duo qui *Tutelariæ Curiæ* præſunt, *Senatorij* ſunt; additur tertius *Equeſtris Ordinis*, quartus etiam ex aliquo *Artificum Collegio*. hi iudices ſunt. Habes apud Romanos, non leuia huius indicia; nam & *PræfectumTutelarem* ſub Antonino Philoſopho legimus, & leges de Tutelis varias, Attiliam, Lætoriam, Iuliam, Titiam, Claudiam.

Præter hos duo *Teſtimonijs* præſunt. Hi teſtium dicta audiunt, fidem explorant, vitam, mores, conditionem, animum; ſiue illi ſponte, ſiue iuſſi, iurati, iniuratíve, teſtimonium dixerint. nec leue munus, ſed induſtriæ magnæ, fideique hæc res eſt. quare *Senatorios* præeſſe Reſpublica voluit, de quorum prudentiâ & integritate nemo meritò dubitaret, cùm plurimorum non rarò ſalus, propoſitæque cauſſæ euentus fauſtus infauſtuſque, à prudenti circumſpectaque horum interrogatione pendeat.

Attexam hîc quædam Senatoribus eximia.

I. Nemo in *Senatum* adlegi poteſt extra Brabantiam natus. vetitum à *Ioanne* Duce anno M. CCCCXXII. vt arctiore nexu Patriæ inſertus, nec externa cogitet extraneo lactatus vbere.

II. Nemo alieno toro natus. ſtatuit *Joannes*

Dux

Dux anno MCCCXXVI. Etiam in parente labes vitanda, ne quis aut à ſemine virus hauriat, aut degeneris frutex arboris, adultero originis fetu maculetur.

III. Nemo adulter. quod ſi adlecto aduenerit, abdicatione crimen luit, è veteri ſanctione. Quod enim ſcelus damnet, indulgens ſibi? aut quâ ſecuri è Republicâ libidinum ſiluam cædet, quâ excaudicabit, nec quidquam de reciduo fruticare permittet, coniugalis corporis defraudator? quomodo exhibebit linguam famulam in caſtimoniam Iuſtitiæ, qui membra ſua famula exhibuit immunditiæ? non poteſt iaculari cum Apoſtolo iuſtam ſententiam in luxuriæ & libidinis negotia, qui impuro alieno incendio ignes exſtinguit ſuos, qui corpus ſuum ſpeluncam facit mœchiæ, quíque aliter quàm nuptijs illo vſus.

IV. Nemo Principi muneris alterius iureiurando obſtrictus. voluit *Antonius* Dux anno MCCCCXVI. cùm non raro intercurrant quæ vtrumque haud patiantur.

V. Nulli patrueles, matrueles nulli, aut de vicinitate ſanguinis innexi. Lege cauit *Ioannes* Dux anno MCCCLIV. ne cognatus ſanguis, cognatas de ciuium capite ſententias eliciat; nec tam facinoris magnitudo, quàm agnationis cæcus impetus trahat in ſanguinem.

VI. Nemo qui non annum antè ſolidum ciui-

tate donatus. ſanxit *Ioannes* Dux anno MCCCLIV. quò firmiùs coaduleſcat vrbi, fertili immiſſus trunco,cuius opimitati reſpondeat: ne ſi externo inſeratur nucleo, aſper oleaſter pro miti oliuâ exoriatur; & dum de peregrino fructificat, ſilueſcat in hac areâ.

VII. Nulli è plebe in Senatorium ordinem adleguntur. Iuſſit *Maximilianus* anno M. CCCC. LXXXVI. Magnum apud Romanos ſeminarium turbarum, mixtim Senatum legi è Patribus plebeque: nec ſemel puditum cum plebe honores communicaſſe, pareſque ſummis infimos feciſſe.

VIII. Nemo auro aditum ſibi ad Senatorios faciat honores. *VVenceſlaus* tulit anno MCCCLV. ac ne prece quidem. quod & ſanctiſſimo interpoſito iureiurando firmatur à ſingulis auſpiciorum die. Nam qui alterius vitę neciſque poteſtatem pretio parauit, quã adferre in ferendis ſententijs integritatem poteſt? Aurum qui profudit, aurum ſperat; neque enim de nihilo erogatur illud: nam & largitiones plurimùm maiora ſpectant: aut quiſquam facilè fruſtratorium profudit aurum? Hamus hic eſt, eſcaq; vilis, in ſpem maiorum. ne fidite. auro ſi percutitur, auro vincitur, quicumque viam ſtrauit auro. nec alia manus medebitur huic vulneri, quàm quæ dedit; aurea latam plagam dedit, aurea cicatricem inducet. ſic qui proiecit humorem, quo irroratum corpus neſciebat ſitim, humore

nouo

nouo ſitim pellit; nec antè hanc ponit, quàm plus hauriat quàm ſparſit; ita appetentior in hauriendo quàm proijciẽdo natura eſt. & quam ſpem dabit incorruptæ mentis, qui à corruptelâ initiũ duxit? non vendet qui emit, ſi ſpes affulſerit lucri maioris? Auida omnis atque adeò inexplebilis plerumque auri ſitis eſt; quantoque plus ingeſſeris, plus appetet: febris eſt, nullo reſtinguenda potu. oleum ignibus inijce, ardebunt magis.

Senatum, *Senatorioſq;* ſequebantur apud Romanos, *Apparitores, Accenſi, Serui publici*, qui præſtò omnibus Magiſtratibus eſſent, qui accirent, qui ad miniſteria parati.

Quattuor in hac Republicâ primos in hoc numero reperio, *Corteroeden* dictos: Sex deinde iuratos Reipublicæ *Tabelliones*. Sed & ſingula Tribunalia ac ſubſellia, maiora minoraque, ſuos habẽt ſeruos. *Quæſtorij* quattuor, *Pacis* vnus, *Pupillarius* vnus, tres *Pannariæ Curiæ*, *Æditij* duo ſunt.

Tribus tres apud Romanos ſub *Romulo* reperio à tripartitâ populi diuiſione, Tribunoſque dictos qui *Tribubus* præeſſent. Singulas deinde in decem *Curias* diſpertitas, ſingulaſque *Curias* in *Decurias*, quibus ſinguli *Decuriones* præeſſent. Sub *Seruio Tullio* vrbanas quattuor, ruſticas quindecim *Tribus* video; in has verò vniuerſam turbam ruſticam, in illas vrbanum populum coniecit. ſingulari proinde prærogatiuâ

Vrbanæ Rusticis anteſtabant. Mutata poſt hæc dignatio eſt, & laudatiſſimæ habitæ *Rusticæ*, ingenuorum nimirum, & eorum qui rura poſſiderent; creueruntque creſcente Republicâ, & triginta & vna numeratæ, cùm *Vrbanæ* libertinorum eſſent, ac non niſi quattuor.

Alia hîc *Tribuum* ratio. Ibi vniuerſus populus Tribubus continebatur, Patres, Equites, Plebs tota. hîc populum vniuerſum in tres claſſes diſpertitum inuenio: *Senatores*, *Equites*, vulgò *Poorters*, *Corpora* ſeu Artificum Collegia, *Ambachten*. Et Equites quidem in *Vrbanas Tribus* tredecim, *Rusticam* vnam; illas digniores, hanc minùs laudatam: *Corpora* verò in octo & viginti nobiliora Collegia, quibus ſuffragio locus eſt, diſtributa reperio: quæ qui *Tribus* voluerit, non abnuam. iſque quadraginta & vnam *Tribus* in Republicâ ſtatuet, *Equitum* XIII. *Corporum* XXVIII. Propiùs tamen rem attigiſſe arbitrabor, qui XXVIII. *Corpora*, *Curias* dixerit; nam & qui præſunt *Decuriones*, vulgò *Decanos*, vocant: has verò *Curias* tribus contineri *Tribubus*. *Nautica* prima eſt, *Mercia* ſecunda, *Pannaria* ſiue *Fullonia* tertia; ac prima quidem & tertia nouem *Corpora* tamquam *Curias* nouem, ſecunda decem amplectitur.

Comitia, trium maximè olim generum. *Curiata* à *Curijs* dicta. in his populus per *Curias* diuiſus ſententiam rogabatur; vt quod plures *Cu-*

riæ

riæ ſtatuiſſent, id iuſſum populi diceretur. Erant verò *Curiæ* triginta, in quas à *Romulo* populus diuiſus.

Centuriata à *Centurijs* dicta: in quibus populus per claſſium centurias diſtributus, ſuffragia ferebat; vt quod plures centuriæ cenſuiſſent, id demum ratum haberetur. *Seruium Tullium* auctorem tradunt, qui Romanum populum pro opum magnitudine in varias diuiſit claſſes: ſingulaſque in centurias, è quibus iuuentutem ad bella delegit.

Tributa: in quibus per *Tribus* ſuffragia ferebantur. colligebantur ea viritim, eaque *Tribus* ſententia renuntiabatur, in quam plures conſenſiſſent.

Diſcrimen hîc reperio. neque enim in vnam aliquam certamque Comitiorum naturam tranſire Rempublicam video. Sunt *Curiæ*, & Curiatim ſententiam dicunt ſi qua res grauior interceſſerit, quæ populi ſententiam poſtulet, & quidem viritim in ſuis ſinguli *Curijs* ſuffragium dicunt: eaque *Curiæ* ſententia habetur, quam numeroſiſſima ſuffragia comprobarunt. quamquam plurimùm id quod *Decani* ſeu *Decuriones* (qui duo in ſingulas *Curias*) curiatim ſenſerint, *Curiæ* ſententia habeatur.

Centurias non reperio. varias tamen claſſes hîc habeo, in quas populus relatus. Sunt *Artificum* *Collegia*,

Collegia, ſeu Reipublicæ *Corpora*: ſunt qui dignitate præſtant, vulgò *Poorters*; ego è Romanâ conſuetudine, *Equites* dixero; atque hi in tredecim vrbanos *Vicos* diſcreti, quos qui *Tribus* aut *Claſſes*, aut *Curias* etiam dixerit, non aberrauerit. Singulis duo *Vico-magiſtri* præſunt, qui, ſi quid inciderit rei grauioris, & quod populi ſententiam poſcat, conuocatis in conſilium Regionis ſeu Vici ſui primoribus, mentem ſuorum explorant, indein locum conſultationibus deſignatum conueniunt; adſunt Ordinis huius *Principes* quattuor; *Exſenatores* etiam quotquot publico munere funguntur; deliberant de re propoſitâ. illaque Ordinis huius ſententia habetur, quam plures è XXVI. *Vico-magiſtris*, Principibus vulgò *Hooftmannen*, & *Exſenatoribus*, comprobauerint.

Tribus multas enarraui. verùm ſuffragia per Tributa viritim Comitia, non niſi rariſſima, & in rebus ingentibus. Quidquid enim maxima *Vico-magiſtrorum* pars, quidquid *Decurionum* ſeu Decanorum, & ſingulorum Corporum ſeniorum, quos *Oudermannos* vocant, ſenſerit; hoc *Tribus* omnes ſenſiſſe arbitrantur, manetque hæc, haberurque rata firmaque *Tribuum* ſententia.

CAPVT

CAPVT XVI.

Militaria ciuium Collegia instituta, hodieq́ perseuerant.

PRudenter à maioribus, ne marcesceret otio, arma ciui tradita, arcendo, si quando incurrisset, hosti. quod enim robur adferret, si quis casus posceret, ignaua & illæsa felicitas, quæ nullos antè labores, sudores, pericula sensisset? quem animum pectus voluptatibus lassum, lasciuijs fractum, eneruatum luxu? Vis magnum? admoue duris, præbe fortuitis: æstus, frigora, aspera, mollia, læta, tristia, certa & dubia, iuxtà tolerare doce. ille dehinc, vbi callum per hæc duxerit, quamcumque fortunam toto feret corpore, quemcumque hostem lætus excipiet: & si succiderint genua; de illis pugnabit, nec proijciet in acie animam nisi per vulnera. latæ hæ ianuæ sunt ad militarem gloriam. Institutæ ergo in hanc rem Fraternitates, quas *Gildas* vocant: duæ ballistis vtuntur, additumq́ue nomen nouæ & veteris, quibus externus Consul Tribunitià quadam militari potestate præest: arcu & sagittis duæ, pari veteris nouæq́ue nominis discretione, quibus Consul Internus pari quâ prioribus Consulum alter imperat potestate: sclopis vna; sexta gladijs, sed ingentibus & non nisi vtrâque manu vibrandis; singu-

lis his è nobilitate delectus, eo quo ſuperiores iure præſidet: nec diſcrimen aliud, quàm quòd prioribus annuus, poſterioribus perpetuus hic magiſtratus ſiet: illis cum Conſulatu imperium abit, his non niſi cum vitâ. Exercent hi ſe varijs diebus in ſuo ſinguli armorum genere, non tam in oblectationem & pompam, quàm Reipublicæ bono, loco à Senatu in hanc rem deſignato, aut coëmpto; nec deſunt victori præmia. & olim etiam oppida inter ſe de peritiâ certabant, præmio, gloriâ, & remuneratione etiam aliquâ. Munus horum varium. olim Principi in cuſtodiâ, & fida lateri manus; occurſare etiam aduentanti, deducere abeuntem, honorario aut tutelari comitatu, ſollemne aliquando, & nunc perſtat. Si quid occurrat ab hoſte grauius minarum aut bellorum, primi ad arma decurrunt, & intutiſſimo ac inualidiſſimo cuique loco præſidio ſunt. & ferè lectiſſimum ex his ciuium robur, & certa ſpes victoriæ aut metus. Tenentur ſupra reliquos ciues, graui obſtricti iureiurando, fidei in Deum, pietatis in patriam, parentiæ in Senatum; vt hoc quaſi inenodabili vinculo arctiùs ſe innectant, quàm vt pauore, aut ſpe lucri, aliena à Republicâ cogitent, dum ſe ſentiunt tam potenti diuini nominis nexu vinculatos. Duo annis ſingulis ſingularum Capita deliguntur, quos Decanos vocant. Sed & Rege decorantur, quem nulla inge-

nitæ

nitæ nobilitatis, opum, aut emendicatorum ſuffragiorum numerus, ſed arma ſtatuunt. Qui ſcopum certiùs ſæpiuſque percuſſerit, Rex eſto. magnum hoc nomen proritamentum: & armorum acuit decus, dum ſinguli æmulâ depugnant laude. Hinc domeſticæ natæ exercitationes, quibus vires augent, animos acuunt, peritiam parant. creſcitque ab his ludicris & amicâ æmulatione, melior illa, quâ ſi eundum in hoſtem turpe putant vinci, dedecus à ſocio ſuperari. nec res alia magis accendit arma, & victoriam ſpondet, dum in conſpectu ſociorum tota res agitur, qui teſtes & virtutum æmuli, laudatores aut vituperatores apud reliquos manent, famæque in poſteritatem ituræ, ſecundæ aut aduerſæ. nec deliguntur in hunc numerum alij quàm ciues, & qui quartum & viceſimum ætatis annum egreſſi, qui nullâ famâ laborauerint, quos nulla improbitas maculauerit, nullum maiorum crimen dehoneſtauerit. Trecenti verò in ſingulas has fraternitates aut contubernia olim adlegi, nunc ducenti poſſunt. Deliguntur verò ex militaribus triginta duabus ciuium cohortibus. & ferè optimus quiſque, nec ſexagenario maior. & deligendi ius apud Gildas eſt.

VOTVM

PRO REPVBLICA.

PATITVR de cælo continens: nec illæſæ natant claſſes; nam & vbi luſere, ſorbentur: alibi maria mortem bibunt, eamdemq́; littoribus, montibus, rupibus propinant; immittuntq́ue regnis integris: ipſumq́ue adeò ſolum ingluuie ſuâ inſatiatum, in ſe ſæuit acriùs, ſui depaſtor; ac tamquam vindice manu, paſcua, pecora, lætaſq́ue & in primâ luxuriantes ſegetes iuuentâ, aut iam maturas falci, vnâ ſubducit horâ, tot exſpectatam ſolibus ruſticam ſpem ſudoremq́ue fallens. quin & multorum ſæculorum opera, cælo inuidiam factura, momentum ſternit, æquatq́ue ſumma infimis, dum ad humiles deducit arenas ſuperbos pyramidum vertices. Ita ludimus mortales, ludimurq́ue cælo fabula, ac tamquam datariæ pilæ excutimur in incertum. Quid æterna iaculamur perituri vota? Vno *Tiberij* Principatu duodecim vrbibus proſtrata iacet *Aſia*, ingemitq́ue depaſto velut vitis palmite: auulſam *Cyprum* Syriæ, *Eubœam* Bœotiæ, *Leucoſiam* Sirenum promontorio, luget orbis: merſam *Acarnaniam*

Ambra-

Ambracio ſinu, *Achaiam* Corinthio vidimus; ſed & perrupit mare *Leucada*, *Antirrhium*, *Helleſpontum*, *Boſphoros* duos. iam *Pyrrham* & *Antiſſam* circa *Mæotim* Pontus abſtulit: *Elicem* & *Buram* Corinthius ſinus, & adhuc in alto veſtigia apparent. nec aliud. Aſpice ad *Palæſtinam*, quà Iordanis amnis finium arbiter; vaſtitas ingens, & fruſtrà ager eſt, & vrbes retrò, & pòpuli frequentes, & ſola iam audit. Sed & hactenus *Sodoma* & nulla *Gomorrha*, & cinis omnia. nam & ſi quæ ibi arborum poma conantur, oculis tenus, ceterùm contactu cinereſcunt. *Hierapolim* ſanè & *Delon* & *Rhodon* & *Coon* inſulas multis cum millibus hominum peſſum abijſſe ſcimus: memoratque *Plato* maiorem *Aſiæ* & *Africæ* partem Atlantico mari ereptam: & mare Corinthium terræ-motus ebibit: & vis vndarum *Lucaniam Italiæ* abſciſſam in *Siciliæ* nomen relegauit. Quid, quod ex Inſulâ *Ceâ* triginta ampliùs paſſuum millia, abrupta terris, ipſaque adeò ſe condens terra, *Cybotum* altiſſimum deuorauit montem cum oppido *Curite*; *Phegiumq́;* Æthiopiæ celſiſſimum iugum: tamquam non ſatis foret, ſi ſola infida graſſarentur maria. Nec ab ignibus tuta vbique receptacula. ardet *Aetna*, & tot *Jtaliæ* montes, tantoque æuo ignibus materia ſufficit, flagratque in *Bactris* *Cophanti* vertex: totque paſſim diſſiliunt ſuperbiſſimi montes ignis intrinſecus fœti: & cùm

diſſiliunt, cùm deuorantur, numquam tamen finiuntur. Non *Volſinios*, non *Pompeios* de ſuo monte perfudit ignis? Iam bellis quid non licuit? non quidquid aut non fraudauit mare, aut non ſubduxit terra, aut non ambuſſit texítve cælum, detotondit gladius, & crudeli verſurâ compenſatio facta eſt? quot Regna Regnis compulſata, quot externo internoque dilaniata ac viduata ferro vidimus? Piget referre hæc triſtia, & tot miſerandas Prouinciarum recenſere vices; ita in vnam rerum naturam tot aduerſantia, tot vbique pugnantia enata videntur in interitum; vt non immeritò VOTA hæc voueam DEORVM MAXIMO, auerruncandis malis, adprecandis bonis.

Auerruncatoria Vota.

PRimum. Nullo ſubſidat æuo Reſpublica: nec obruat redditis quæ alibi hauſit hiatus; neque ingluuie ſe ſuâ terra exſatiet.

II. Non egeſtis, vt alibi, molibus infelici iaceat conſepulta puluere.

III. Nulla immortalis diebus noctibuſque flamma vexet immerentem.

IV. Nec quod nunc ambit diuitatque flumen, auerſo depauperet curſu, aut peculiari inuidiâ naturæ perruptis deuerrat aggeribus.

V. Nulla

V. Nulla infida immani gurgite, aut immiti numquam ſatianda ſorbeant maria ſiti, quidquid hîc opulēto terra protrudit ſinu. Parcite ah! numquam impoſitura rapinæ modum? quamdiu minitabundo luditis vortice? quamdiu blando mentitoque alludentes repercuſſu, ſecura, ô nimiùm ſui, deflatis littora? hîc ſaltem gradum ſiſtite. nefas hos tranſilire limites, melioribus Deo ſacratos votis.

VI. Nulla impietas *Deum* mereatur cenſorem: nulla profanitas ignium depoſcat imbres, aut lenta cælo fulmina.

VII. Semel ferrum pauerit: nec vltrà. Ottomannicas emedullet terras, quidquid ab Iberâ manu Gallâve ſæuit acriùs: ſatis ſit tuliſſe ſemel; ac quidquid olim noxæ, diluiſſe ſanguinum flumine, nouercali heu nimiùm luxuriante ſpongiâ.

VIII. Si qua offenſa Numinis, auerte qui potes; ſi qua tamen, intra minora vindex ſtet DEI manus: patiaturque ſe vinci IVSTITIA, ab æmulæ ſororis MISERICORDIÆ imbelli dexterâ. non erit inglorium cecidiſſe hac manu, oliuaque ferrum domitum. quòd ſi perſtat, vindictâ incentrice, det tantùm moram malis properantibus, & in excidium inimico volutatu, cæco proruentibus impetu, donec thura Deo de penetrali cordis, odoratiora Nabathæo fundat cinnamo; donec Arabicis ſuauiolentiores ſpargat lacrymas,

ſuſpi-

ſuſpirioſo deductas pectore; donec Dauidis dilutorio cinere, Ezechiæ cilicio, Niniuiticâ inediâ, pro ſaginâ, aridâ iam cute loricata, elimatiſque delictis, læſuram abducat à diebus ſuis: omniſque poſteritas hereditariâ religione, cineris horrore, aſperitate ſacci, reciſi pabuli beneficentiâ gaudens, fortunatis maiorum veſtigijs inhæreat. Felix ſi melioribus exemplis, caſtigatione victus & cultus, à primordio homicidam gulam inediæ ſupplicijs puniat, omnemque laſciuiæ petulantiam, continentiæ fræno indutam, temperet in ſalutem; cunctiſque damnationis titulis pœnitentiâ deraſis, mundam pectoris domum DEO iam ſemel paſtam, SANCTIORI SPIRITVI paret, quo ſe ille cum cæleſtibus donis lubens æternum inſerat. Hoc *Voueo.* neque enim ſi ad delinquendum vllo vmquam tempore non puduit expandere frontem, pudere debet ad pœnitendum. nec quiſquam prudenter ſubduxit illam in dolorem, pudoris magis memor quàm ſalutis, qui explicauit in delictum. Sed neque ſatis habet ſi corde ſolo & animo ſuſpiriatur Deus, admouenda manus operi, exhibendum pretium eſt, ſi ad mercedem manum emittimus. olim Propheta Regius cineri incubat; oculos concupiſcentiâ ſordidatos, lacrymis tamquam flumine purgat; carnem illecebris irretitam, ſacco domat; ingemiſcentem, plangentem, mugientem ad Deum ſuum, dies inſomneſque

nesque sentiunt noctes. non pœniteat sequi, si imitari labentem lubuit. Misera erubescentia est, quæ occultatione auctorem perimit. Infelix verecundia, quæ ausa temerare mandatum, veretur integrare. Fatua benignitas, quæ inualetudinem passa, refugit medicinam; & medentium conscientiam vitat. Aut ergo pudoris sistat caussam DEVS, vetetque delictum; aut si quando peccatum, faciles ad preces aures porrigat; vt dum prodactæ saluti reformatur, dum pro delinquentiâ supplicat, numquam Iudicis, semper Patris sentiat manum.

Apprecatoria Vota.

PRimum *ab exemplo raræ felicitatis*. Vna *Pherenice*, filia, soror, mater Olympionicarum fuit. Vna *Curionum* familia, in quâ tres continuâ serie Oratores, pater, filius, nepos. Vna *Fabiorum*, in quâ continui tres Principes Senatus. Vna sit Antuerpia, cuius fortunatissimo exordio, media, finisque respondeat.

II. *à constanti perennitate*. Oliuæ, lauro, palmæ, myrtho, cupresso, ederæ, rhododendro folia tradunt non decidere; circa *Memphim Ægypti* nulli arbori, ne vitibus quidem. At ego in æternâ virtutum omnium fronde Rempublicam meliore *Voto Voueo*.

III. *à fecunditate soli*. In *Africa* medijs arenis, ciuitas magna, *Tacape* vocant: palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis: sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno, omniaque alienâ aluntur vmbrâ. super omnia tamen est, biferam vitem bis anno vindemiari: & nisi multiplici partu exinaniatur vbertas, perierint luxuriâ singuli fructus. nunc verò toto anno metitur aliquid. In propinquis Campiniæ tesquis, ciuitatem hanc magnam sempiternam *Voueo.* fertili hîc piro subdatur malus, huic prunus, pruno cerasus, illi corylus, sub corylo frumentum, mox legumina, deinde olus, omnia eodem anno; ac super omnia

Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum, &
Sponte suâ sandyx pascentes vestiat agnos.
Ipsa lacte domum referant distentia capellæ
Vbera.

bisque veniat omnis ad mulctram vitula,

—— *binos alat vbere fetus.*

Et duræ quercus desudent roscida mella:

verboque vno, —— *omnis ferat omnia tellus.*

sed & in ijsdem agris rusticam videam sobolem laniciam depectentem canitiem, vnde lætus pòst virginibus duplex labor, redordiendi rursusque texendi fila, tam multiplici quàm grato opere.

IV. *à pro-*

IV. *à prodigijs.* Vitem & malum punicam ſtirpe fructum tuliſſe, non palmite & ramis; oliuam in totum ambuſtam reuixiſſe; populum albam in nigram tranſiſſe; ficum in lauro natam memorant veteres. Ego *Rempublicam* non palmite modò & ramis, rarè nimirum ſparſis ciuibus, ſed trunco toto ſolidos virtutum fructus protrudere *Voueo*: ambuſtamque temporum malignitate, tamquam peſtilenti aëre, feliciore vitâ reſurgere; albamque ætate, & quadam canitie niueam, in robuſtiorem iuuentam tranſire: demum in perenni laureo virore fructus proferre; non inani foliorum florumque virore, aut odore, ſed centuplicato fructuum fenore, vſurariâ prodigioſaque fecunditate.

V. *ex voto L. Metelli* II. *Cos. Dictatoris, votum meum.* Voluiſſe illum tradunt I. primarium bellatorem eſſe. II. Oratorem optimum. III. fortiſſimum Imperatorem. IV. auſpicio ſuo res maximas geri. V. maximo honore vti. VI. ſummâ ſapientiâ eſſe. VII. ſummum Senatorem haberi. VIII. pecuniam magnam bono modo inuenire. IX. multos liberos relinquere. X. clariſſimum in ciuitate eſſe. Hæc contigiſſe illi, nec vlli alteri, poſt Vrbem conditam, narrant hiſtorici. Paria ego vrbi veſtræ. I. bellatricem maximam eſſe. II. doctiſſimam eſſe & haberi. III. fortiſſimè imperare. IV. auſpicio illius ſum-

mas res geri. V. maximis honoribus vti. VI. ſummâ ſapientiâ præeſſe. VII. nobiliſſimam Rempublicam cenſeri. VIII. pecuniam maximam bono modo inuenire. IX. optimis ciuibus repleri. X. clariſſimam inter Europæas vrbes numerari.

VI. *Votum ex eâdem domo.* Rarum inter humanas felicitates exemplum *Q. Metellus* L. F. nam præter honores ampliſſimos cognomenque è Macedoniâ, à quattuor filijs illatus rogo eſt: Prætore vno, Conſularibus tribus, duobus Triumphalibus, Cenſorio vno. *Reipublicæ* ex hoc *Voto Voueo*, vt præter honores ampliſſimos nomenque MAGNÆ, quattuor ſummis virtutibus inſeratur æternitati: *Moderatione* in ſuos, *Fortitudine* in hoſtes, *Pietate* in Deum, *Prudentiâ* in omnes. Ita *Voueo*. firmetque hæc *Vota Deus* æterno nutu.

VII. *Votum à maiorum Religione.* vt infracta fides maneat, quam accepimus à *Materno*, anno CL. à *Nauito*, *Marcello*, *Metropolo*, *Seuerino*, *Florentio*, *Valentino*, à *Seruatio*, anno CCCXLVI. à *Gaugerico*, anno IↃXXX. à *Candido*, à *Domitiano*, anno IↃXL. à *Monulpho*, anno IↃLXX. à *Godulpho*, à *Perpetuo*, ab *Huberto*, ab *Amanno*, anno IↃCXL. à *Fredigando* & *Foilliano*, anno IↃCL. ab *Eligio*, anno IↃCLX. à *VVillibrordo*, anno IↃCXC. magnis *Tungrorum*, *Traiectenſium*, *Aduaticorum*, *Ambiuaritorum*, *Gallorum*, *Belgarumque* Apoſtolis. Hos habemus

bemus fidei quam tuemur auctores. qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt; sed acceptum ab *Apostolis*, Apostolicisque viris, *Belgis* omnibus fideliter assignarunt, quaque fide acceperant, certa, tuta, tradiderunt. Nihil hîc seductionis: nulla transfiguratio in Angelum lucis: nulla doctrina prurientibus auribus nata à prudentiâ sæculi, à curiositate vanâ, à carnis stimulo, quæ temeraria semper interpres est diuinæ dispositionis.

Et quis integræ mentis credat errasse hos omnes, & in tam concordi sæculorum sensu errasse tamen, & errasse in re salutis, tanto fuso sanguine nobiles, aut vitæ morumque integritate, aut variâ litteraturâ, aut prophetiæ spiritu & sanctimoniâ magnos? aut credam Deum patrocinatum mendacio, qui tam ingentibus mundum traxerit in errorem, & tot sæculorum errorem? Credam errasse in re salutis, & æternitatis omnes? credam *Ignatium, Polycarpum, Dionysium, Iustinum, Cyrillum, Gregorios*, *Nicenum* & *Nazianzenum*, *Athanasium, Basilium, Chrysostomum, Ephrem, Epiphanium, Theodoretum, Damascenum,* vtrumque *Clementem*, *Cyprianum*, *Hilarium*, *Damasum, Ambrosium*, *Augustinum*, *Hieronymum*, *Paullinum, Isidorum*, *Prosperum*, *Fulgentium, Prudentium, Leonem Romanum*, *Saluianum*, *Sidonium, Fortunatum, Anselmum*, *Bedam*, & tot magna

cælo terraque nomina? At illi iuxtà cum illis nostris, & nobiscum senserunt omnes. cum his conspirat doctrina nostra; horum verò cum Apostolicis Ecclesijs originalibus fidei, cum Apostolis ipsis, à quibus aut ipsi acceperunt, aut ab horum successoribus indiuiduis, cum illis in comitatu, in disciplinatu socijs. Nostra ergo quam profitemur doctrina, de Apostolicâ traditione censenda: reliqua omnis de mendacio præiudicanda est. aut si hæc non de mendacio, ad originem fidem suam deducant, ostendant antecessores suos; vnum nimirum ante Lutherum qui eadem quæ Lutherus & eadem omnia, vnum ante Caluinum qui eadem cum Caluino omnia, vnum ante Mennonem qui eadem cum illo omnia senserit, docuerit. neque mihi à Luthero, Caluino, Mennone, saliant in Apostolos. non est hîc saltus diuinæ in humanum genus prouidentiæ; non est sponsionis diuinæ, promittentis Petri fidem non lapsuram, Ecclesiam semel sibi sanguine sponsatam non destituendam: quindecim proinde sæculis ostendant vnum, vnum qui per omnia eadem, cum Luthero, Caluino, Mennonéve senserit. Vbi tot ætatum doctrinæ horum fideique Episcopi, ab Apostolico æuo per successiones in Lutherum, Caluinum, Mennonem decurrentes, à quibus Lutheri, Caluini, Mennonis maiores in eâdem cum illis fide contesserantes, aut ipsi aliquando

Luthe-

Lutherus, Caluinus, Menno, in Euangelij propagationem miſſi? Oſtendant mihi tot ſæculis Apoſtolicæ doctrinæ in nouitate doctrinæ ſuæ traduces, quibuſque riuulis fons ille in Lutheri, Caluini, Mennoniſve fluxerit paſcua. Nos in omnibus orbe toto Eccleſijs, continuâ ſucceſſione, in Apoſtolicos viros, in Apoſtolos, in Chriſtum ipſum excurrimus. hi fontes, limites, origines; hæc poſſeſſio noſtra, ab ijs accepta quorum fuit res. heredes ſumus horum, illi Apoſtolorum. ſicut illi teſtamento cauerunt, ſanguine non pauci ſignarunt, morte omnes firmarunt, ita tenemus.

Scripturas obtendunt, ad eas prouocant: quâ audaciâ non paucos mouent, plurimos fatigant, infirmos capiunt, quoſdam cum ſcrupulo dimittunt. Verùm à quo ſenſum hauriunt Scripturarum? Clara eſt, aiunt, tenebræ hîc nullæ: ſolem nimirum quærimus in meridie. Hunc ſolem quindecímne ſæculorum viderunt Patres? viderunt fidei apud Belgas parentes primi? viderunt mille, & qui excurrunt, annis, maiores noſtri? an tot ætatibus Ægyptia nox, & in ſalutis negotio tam denſa Pharaonia nox, vt diem quærerent in meridie, aut ſolem ſole medio? aut tot ſæculorum viri magni commigrarunt in oculos cæci nati, & commigrarunt omnes? Iam ſi Scriptura, ſuâ claret luce, nec alieno eget ſole aut ſidere, quid diſſentiūt opinionibus Lutherus, Caluinus, Menno?

quid

quid in tantâ luce alium ſinguli vident ſolem, Scripturæ nimirum ſenſum alium? quid procurrunt in tantam opinionum inuicem pugnantium, interimentium, varietatem? Quid Doctoribus compulſant pulpita, quid Academias magiſtris replent? Si clarent omnia, ſi ſol in Scripturis in meridie eſt, quid opus Doctore? nemo in meridie ſolem quærit, vt opus ſit commonſtratore. nemo magiſtro eget à quo diſcat ſolem eſſe, lucere in meridie. Et ſanè omnium, qui vſquam vllâ ætate fuerunt, vno ſenſu, abditus ſacrarum Scripturarum ſenſus, recondita mens eſt. quis eruet ſenſum verum? ſi quindecim ſæculorum in vnum ſenſum conſpiratio non ſatis eſt ad veritatem retegendam, quę ætas ſufficiet? aut quid de veritate cenſebitur, ſi tot ſęculorum ſenſus vnus, de mendacio pręiudicandus eſt? denique quid verum, quod de arbitrio quiſque ſuo, an quod de tot ætatum ſenſu tenemus? nam ſi non de arbitrio quiſque ſuo, de cuius Lutherus, Caluinus, Menno Scripturarum pugnantem expoſitionem ſuxerunt? quis enim ignorat in vnâ non rarò Republicâ tot varietates ſententiarum, tot palęſtras opinionum, tot quęſtionum ex pugnantibus propagines, tot tamque dubias in ſummis fidei capitibus implicationes, natas non ex alio, quàm ex cuiuſque arbitratu? vt etiam in vnâ non infrequenter familiâ, tot propè opinio-

nionum quot capitum diſcrimina reperias, dum ſinguli è ſuo ſenſu Scripturæ ſenſum eliciunt; & ex arbitrariâ mentis ſuæ curioſitate, feminæ iuxtà viriq́ue, de germano illius ſenſu digladiantur, gloriam de hoc curioſitatis ſuæ ſtudio venantes. Cedat curioſitas veritati, cedat gloriola ſaluti: certè aut non obſtrepat, aut quieſcat aduerſus tot ætatum exercitum, tot ſeculorum ſenſum vnum. Hunc ſenſum æternum *Vobis, Reipublicæq́* veſtræ *Voueo*: hunc candidum purumq́ue, nullo poſtumo infuſcatum flatu, nullo nouitio nidore deuenuſtatum. Nam hæc nupera, dormientibus tunc plurimis in ſimplicitate doctrinę, à Luthero, agro Dominico ſuperſeminata, à Caluino & Mennone fota, quis de Veritate arbitrabitur? audiamus Tertullianum: *Poſteritatem*, ait, *mendacitati deputandam ex illius parabolæ patrocinio, quæ bonum ſemen frumenti à Domino ſeminatum primò conſtituit, auenarum autem ſterilis feni adulterium ab inimico diabolo poſteà ſuperducit: ita ex ipſo ordine manifeſtatur id eſſe Dominicum & verum, quod ſit priùs traditum; id autem extraneum & falſum, quod ſit poſteriùs immiſſum. Ea ſententia manebit aduerſus poſteriores quaſq́ hæreſes, quibus nulla conſtantia de conſcientiâ competit ad defendendam ſibi veritatem. Ceterùm ſi quæ audent interſerere ſe ætati Apoſtolorum, edant origines Eccleſiarum ſuarum, euoluant ordinem Epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſionem ab ori-* De præſcr. adu. hæret.

gine decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel Apostolicis viris, qui tum cum Apostolis perseuerauerint, habuerit auctorem, & antecessorem. hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt. Eleganter Tertullianus. Videamus nunc, quæ prior, quę posterior apud Belgas fides: Romana; an Luthero, Caluino, Mennone nata. Intueamur parentes fidei doctrinæque nostrę primos: *Maternum, Seruatium, Gaugericum, Hubertum, Amandum, Fredigandum, Eligium, VVillibrordum, Vedastum, Audomarum, Piatonem, Florebertum, Vrsmarum, Bertulphum, Maurontum, Bertinum, Bauonem, Lauinum, Rumoldum,* reliquosque longâ serie. Nemo inter hos Lutheranus, Caluinista, Mennonista nemo. omnes veteris Romanæque fidei fortes assertores, propugnatores validi. plerique monasticam professi, omnes sacris nostris initiati. ab his quam profitemur fidem hausimus, nullo degenerem gradu. Nec quisquam tam durioris & frontis est, tam mentis & rationis excors, qui aut illos cum Luthero, Caluino, Mennone sensisse, aut aliud à nobis sensisse audeat affirmare. Hos ergo cùm habeamus nostros, fideique quam profitemur apud Belgas auctores primos, quid de veritate ambigamus? quid de Apostolico censu dubitemus? quid denique de Scripturarum genuino germanoque sensu hęreamus incerti? Hęc Tertulliani Regula est,

contra

contra quam nulla ingeniosa hostilitas, nulla subdola vafrities quidquam possit. I. *Nostra prior est: & his seminatoribus latè semen bonum sparsum Belgico inseminatum est agro; nostra ergo Dominica & vera est.* II. *Lutheri, Caluini, & Mennonis posterior est, priori superseminata; Lutheri ergo, Caluini, & Mennonis extranea, & falsa est:* Tertulliano teste. De nostrâ illud dici potest, à tot antè recensitis, sanctitate morum, integritate vitę inculpatę, eruditione magnis, vt & Gallię vniuersę, Anglię, Germaniæ, ab *Areopagitâ, Valerio, Martiali, Irenæo, Frontone, Trophimo, Mansueto, Felice, Nicasio, Rufo, Eucherio, Lupo, Remigio, Hilario, Martino, Germano, Iosepho, Augustino, Mellito, Iusto, Laurentio, Columbano, Patritio, Euchario, Bonifacio, VVillebaldo, Burchardo, Adelberto, Othomaro,* alijsque innumeris: *Si quis vobis euangelizauerit, præter id quod accepistis, anathema sit.* anathema ergo Luthero, Caluino, Mennoni, qui aliud ab illis euangelizauerunt Belgis, Gallis vniuersis, Anglis, Germanis. Denique credamus Paulli voce à primis fidei nostræ parentibus nos compellari: *Et licet nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis, præterquā quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* anathema ergo Luthero, Caluino, Mennoni, qui diuersum à parentum nostrorum euangelicâ denuntiatione, denuntiauerunt & euangelizauerunt nobis. Addam è Tertulliani verbis: *Edant* Lutherus,

Gal. 1.

Ibid.

Caluinus, Menno *origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per successionem ab origine decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, habuerit auctorem & antecessorem.* nam qui ante Lutherum, Caluinum, Mennonem Episcopi Lutheranam, Caluinianam, Mennonianam fidem professi sunt? vbi est successio Episcoporum illorum ab Apostolis Apostolicisque decurrens viris? recenseant suos; edant Luthero, Caluino, Mennone Episcopos priores, qui eadem per omnia quæ illi senserunt, docuerunt. Quod si non possunt, confiteantur se non esse Apostolicos; doctrinamque quam tradunt non esse Apostolicam; Scripturarumque sacrarum quem denuntiant sensum non esse Apostolicum. At contrà nostra omnia Apostolica esse, fidem, doctrinam, Scripturarum sensum; qui & Ecclesiarum nostrarum origines damus, & Episcoporum ordinem per successionem ab origine decurrentem, ita vt primus Episcopus ex Apostolis Apostolicisque viris habuerit auctorem & antecessorem; ac in eadem doctrinæ fideique regulà, in eodem sacrarum Scripturarum sensu, iam inde ab origine fidei nostræ. Hanc fidem æternam Vobis, & Reipublicæ vestræ VOVEO.

AVDI VOTA DEVS.

APPRO-

APPROBATIO.

R*Euerendi Patris Caroli Scribani*, *Societatis* IESV *Theologi*, ANTVERPIA & ANTVERPIENSIVM ORIGINES, *prudenti ingenio concinnatæ, nihil habent, quod aut Religioni, aut cuiuſpiam honori deroget; quin multis, quales eſſe debeant, inſinuent. Meritò igitur in publicum prodibunt. Quod teſtor* XIV. *Nouembris*, M. DC. IX.

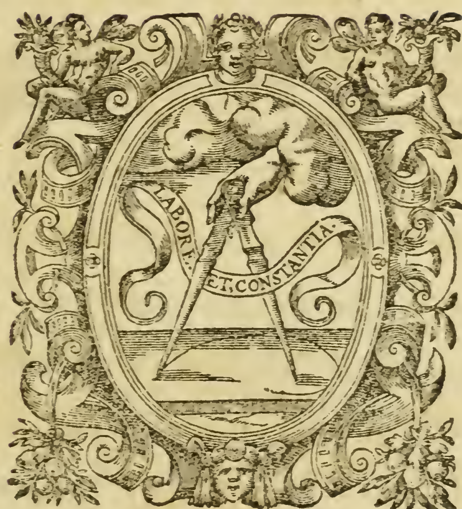
Egbertus Spitholdius S. T. L. Canonicus & Plebanus Antuerpienſis, librorum Cenſor.

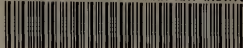
SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTI & ISABELLÆ CLARÆ EVGENIÆ, *Archiducum Austriæ, Ducum Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimorum Belgicæ Principum, Priuilegio cautum est, nequis* Caroli ScribanI è Societate IESV Antuerpiam, & Origines eius, *præter voluntatem Ioannis Moreti Typographi Antuerpiensis excudat, aut alibi excusas in Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui secùs fecerit, confiscatione librorum, & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet in litteris datis Bruxellæ,* XVI. *Nouembris,* M. DC. IX.

Signat.

I. Fourdin.

LABORE ET CONSTANTIA

Contains:

1. Plantinian printer's mark on titler ✓ (Labore et constantia)

2. P. 54: Plan of Antwerp (folded) ✓

3. p. 80: View of Antw. Cathedral (folded) ✓

4. p. 85: Map of places subject to Antwerp Bishopric (folded)

5. p. 118: Plan of Antwerp Citadel (folded)

6. p. 122: View of Antwerp Bursa (folded)

   also: View of Antwerp townhall (Domus senatoria) (folded) ✓

C. Scribanius,
Origines Antverpensium.
1610
(fine, complet copy, with prints).

interessant zu sehen, dass Ihre Studie über Guicciardini im Rahmen eines diesem Autor gewidmeten Colloqiums erschienen ist. Ich werde versuchen mir die Liste der in den Actes erschienenen papers zu verschaffen.

Was aus meinen Bemühungen über dieses Thema werden wird ist noch nicht abzusehen. Ich bin mir aber bewusst, dass ich Ihnen grossen Dank schulde für die Bekanntgabe von Literatur an die ich schwerlich, oder nur mit grossem Zeitaufwand herangekommen wäre.

Mit den bestenGrüssen,

Ihr ergebener

Julius S. Held

1878 in French

